891.85
U1.40

[illegible]

[illegible]

STANDARD
BOOKBINDING CO
755 MT AUBURN ST
WATERTOWN,
MASSACHUSETTS

14 FEB 2011

891-85
Ս-40

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ «ՇՈՂ» ՀԱՆԴԷՍԻ

ՔՈՒ՛Օ ՎԱՏԻՍ

Հ. ՍԷՆՔԻԷՎԻՉ

QUO VADIS?

HENRYK SIENKIEWICZ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՄԵԾ ՎԷՊ ՆԵՐՈՆԻ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ

ՅՈ՛ ԵՐԹԱՍ

ԼԻԿԻԱ

Բ. ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԹՐԳ. ՕՇԻՆ

ԱԼ. Վ. ՍԻՐՈՒՆԵԱՆ

Ա. ՀԱՏՈՐ

Կ. ՊՈԼԻՍ
1912

890.918
Ս 95.1 թ
1912
հայ. ch.

ՔՈՒՕ՝ ՎԱՏԻՍ
Հ. ՍԷՆՔԻԷՎԻՉ

QUO VADIS?
H. SIENKIEWICZ

ՅՈ՞ ԵՐԹԱՍ

Բ. ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ
ՕՇԻՆ
(ԱԼ. Վ. ՍԻՐՈՒՆԵԱՆ)

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ "ՇՈՂ" ՀԱՆԴԻՍԻ
1912

Տպագրութիւն Յ. ՔԷՇԻՇԵԱՆ

30 JUL 2013
16142
944-2011

ՔՈՒՕ՞ ՎԱՏԻՍ
Հ. ՍԷՆՔԻԷՎԻՉ

QUO VADIS?
HENRYK SIENKIEWICZ

ՑՈ՞ ԵՐԹԱՍ

Թարգմանեց՝ **ՕՏԵԱՆ**

Ա.

Կէս օր ըլլալու քիչ մնացած էր՝ երբ Պետրոնիոս անկողնէն ելաւ, բոլորովին ուժասպառ վիճակի մը մէջ՝ ինչպէս միշտ։ Պատճառը յայտնի էր․ ինչու որ, նախընթաց օրը Ներոնի մէկ կոչունքին մասնակցած էր, որ հազիւ կէս գիշերին վերջացեր էր։ Արդէն առենէ մը ի վեր ինքզինք շատ լաւ չէր զգար, ամէն առտու արթննալուն՝ տեսակ մը գլխու պտոյտ կ'ունենար՝ որ անկարելի կը դարձնէր իրեն նոյն իսկ գաղափարները մէկ տեղ բերելու։ Բայց կանուխկեկ առած լոգանքն ու վարժ ծառաներու կողմէ կատարուած խնամոտ մարձումը շատ չանցած կ'երագէին անոր դանդաղ արեան շրջանը։ Այսպէս, ուրեմն, առոյգացած, ոգեւորուած դուրս ելաւ օծարանէն[1], այսինքն լուացման յարակից բարդ գործողութիւններու ամէնէն վերջինէն։ Ու փայլուն մաքրութիւն մը ստացաւ, աչքերը կեանքով ու կենդանութեամբ վառեցան, մարմինը ճկուն ու ճապուկ դարձաւ, այնպէս որ նոյն ինքն Օթոն[2] պիտի չյանդգնէր անոր հետ ինքզինքը բաղդատելու, եւ վերջապէս այն տեսակ հմայք մը ստացաւ՝ որ իրաւամբ կ'արդարացնէր իր «իշխան վայելչութեանց» պատուոյ տիտղոսը, այսինքն իբր անզուգական դատաւոր նուրբ ճաշակի յատուկ բաներու մէջ։

Պետրոնիոս քիչ անգամ կը տեսնուէր հասարակաց բաղնիքներու մէջ, այն ատեն միայն հոն կ'երթար՝ երբ նշանաւոր հռետոր մը տեսնել ուզէր, եւ կամ Հռովմայեցի պատանիներու արբունքի հասնիլը հրապարակելու համար, որ առթիւ շահեկան մրցումներ կը կազմակերպուէին մարզարաններու մէջ։

Ինք արդէն, իր «կղզեակին» մէջ իր սեփական բաղնիքներն ունէր, զորս Սեվերոսի նշանաւոր ժամանակակիցներէն Զելերուս ճարտարապետը շինած էր, ու ամէն տեսակ պերճանքով ու հեշտաւէտութեամբ ճոխացուցած՝ ուր ճաշակի մեծ նրբութիւն մըն ալ կը տեսնուէր, այնպէս որ, Նե-

---

1 Օծարանը [elaethesium] Հռովմէական բաղնիքներու կարեւոր մէկ յարկաբաժինը կը կազմէր. ուր լուացուելէ վերջ, եւ կամ ըմբշամարտութենէ յառաջ, սովոր էին օծուելու ձէթով կամ ուրիշ անուշահոտ իւղերով:

2 Հռովմայեցի կայսր Օթոն, որ անձնասպան եղաւ:

րոն անգամ զանոնք իր ունեցածներէն գերազանց կը սեպէր, թէպէտ իրենները աւելի ընդարձակ ու անհամեմատօրէն աւելի ճոխութիւն ունէին։

Խնջոյքէն վերջը, Պետրոնիոս վիճաբանութիւն մ'ունեցած էր կիներու հոգի մ'ունենալուն կամ չունենալուն մասին՝ Ներոնի, Լուկանոսի ու Սենեկայի հետ։ Որմէ անմիջապէս ետքը բաղնիք երթալ ուզեց, ուստի երկու հսկայ գերիներ զինք նոճեայ գահաւորակի մը վրայ բռնած տարին։ Այս գահաւորակը ձիւնի պէս ճերմակ եգիպտական նուրբ քեհեզով ծածկուած էր։ Բաղնիք հասնելուն պէս, գերիներն իրենց ձեռքերը հեշտաբոյր տեսակ մը ձէթի մէջ թաթխելով սկսան անոր գեղեցիկ մարմինը շփել։ Մինչ ինք, աչքերը փակելով այդ քրտնաբեր լոգանքին ու մարձումին արդիւնքին կ'սպասէր, դի ջերմութիւնը արդէն զգալի կերպով կը թափանցէր անոր մարմինին մէջ ու անկէ դուրս կը վանէր ամէն թմբիր։

ՀՌՈՎՄԷԱԿԱՆ ԲԱՂԱՆԵԱՑ ԼՈԳԱՐԱՆԸ

Յետոյ աչքը բանալով՝ նախ օդին մասին տեղեկութիւն ուզեց, ետքը հարցուց թէ ո՞ւր մնացած էին այն ազնիւ քարերը՝ զոր Իդոմենէս գոհարավաճառը խօսք տուած էր ղրկելու՝ որպէս զի անոնց մէջէն ինք ընտրէր։ Անոր պատասխանեցին թէ հիանալի էր օդը, թէ մեղմ հով մը կը փչէր Ալպանայի բլուրներու կողմէն, և թէ գոհարները դեռ հասած չէին։ Այն ատեն կրկին իր աչքերը փակեց ու երբ հրաման տուաւ որ Գաղջարան[1] տանէին զինք՝ մէկէն սրահակէն ներս դերիի մը գլուխը տեսնուեցաւ, ազդարարն[2] էր ան՝ որ իմաց տուաւ թէ, Փոքր Ասիայէն նոր վերադարձող երիտասարդ Մարգուս Վինիկիոս եկած էր այցելութեան։

Պետրոնիոս իսկոյն հրամայեց հիւրը Գաղջարան մտցնելու, ուր ինքզինք ալ փոխադրել տուաւ։ Վինիկիոս զաւակն էր Պետրոնիոսի մեծ քրոջ, որն որ քանի մը տարի առաջ ամուսնացած էր Տիբերիոսի օրով

1 **Գաղջարանը** [tepidarium] բաղնիքի այն մասն էր՝ ուր տաք ջուրով կը ջեռուցանէին. իսկ պաղ ջուրով լոգանալու տեղին «frigidarium» անուան կ'ըսէին։

2 **Ազդարարը** [nomenclator] այն գերին էր՝ որու պաշտօնը այցելուներու գալը լուր տալն էր, զանոնք իրենց անուանով կանչելով։

հիւպատոսութիւն ըրող Մարգուս Վինիկիոսի հետ։ Երիտասարդը Կորբուղոնի հրամանատարութեան ներքեւ Պարթեւաց դէմ պատերազմած էր, ու պատերազմը վերջանալուն՝ Հռոմ վերադարձած էր։ Պետրոնիոս մեծ համակրանք մը կ'զգար անոր հանդէպ, ինչու որ Մարգուս թէ գեղանի և թէ քաջ էր, յետոյ գիտէր որ ան՝ իր ծայրայեղ զեխութեանց մէջ անգամ գեղագիտական չափ մը կը պահէր, բան մը՝ զոր Պետրոնիոս ամէն առաւելութենէ աւելի կը սեպէր։

— Ողջո՛յն, Պետրոնիոս, — ըսաւ երիտասարդ զօրականը, ջղաձիգ քայլով մը Գաղջարանը մտնելով. — թող յաջողութիւն շնորհեն քեզ աստուածները, մանաւանդ Եսկլիւլապ ու Կիպրինէ որոնց պաշտպանեալները զերծ կ'ըլլան ամէն չարիքէ։

— Բարի՛ եկար ի Հռոմ, ու, կը մաղթեմ որ, պատերազմի խոնջէնքէն վերջը քաղցր հանգիստ մը գտնես — պատասխանեց Պետրոնիոս փափուկ շղարշէ ծածկոյթի տակէն ձեռքը անոր երկարելով։ — Ի՞նչ լուր Հայաստանէն։ Ասիոյ մէջ գտնուած միջոցիդ Բիւթանիա ալ այցելութիւն մը չտուի՞ր։

Պետրոնիոս ալ ժամանակին հիւպատոսութիւն ըրած էր Բիւթանիոյ մէջ, եւ որ աւելին է, խիստ՝ բայց արդար վարչութիւն մը ունեցած էր հոն. եւ այս բանը կարեւոր հակադրութիւն մը կը կազմէր իր բնութեան հանդէպ՝ որ հասարակօրէն իբր կնամարդի ու մեղկ ճանչցուած էր։ Ինք ալ հաճոյքով կը յիշէր այդ անցած ժամանակները՝ որոնք իրական վկաներ եղած էին ատենօք իր ինչպիսի մէկ մը ըլլալուն, եւ կամ թէ ի՛նչ կրնար ըլլալ՝ եթէ միայն ինք կամք ունենար։

— Զուգադիպութեամբ մը Հերակլէ միայն գնացի — պատասխանեց Վինիկիոս — ինչու որ Կորբուղոնի հրամանաւ օգնական զօրքեր բերելու համար հոն երթալ ստիպուեցայ։

— Հերակլէ՜։ Այո՛, կը յիշեմ որ հոն Կողքիսացի[1] աղջիկ մը ճանչցայ եւ զոր Հռոմայ բոլոր գեղուհիներուն հետ չէի փոխեր, Պոպպէան[2] ալ միասին առնելով։ Բայց ատոնք հին պատմութիւններ են. դուն հիմա ըսէ թէ ինչ լուրեր կը բերես Պարթեւաց երկրէն։ Շիտակը, ես շատ կ'ատեմ սա Տրդատն ու Տիգրանը, ինչու որ բարբարոս մարդիկ են ատոնք. եւ, ինչպէս երիտասարդ Արրիոս ալ կը վկայէ, չորս ոտքով կը քալեն իրենց երկրին մէջ, ու միայն մեր առջեւ է որ մարդու կերպարանքով կ'երեւին։ Իսկ հիմա, ամէն ատենէ աւելի ասոնց վրայ կը խօսուի, ու շատ վտանգաւոր է արդէն ասոնցմէ դուրս ուրիշ բանի մը վրայ խօսիլը։

— Գէշ կ'երթայ պատերազմը, ու թէ որ բանակին գլուխը Կոր-

1 **Կողքիս** կը կոչուէր Սեւ Ծովու արեւելեան դին, որու գլխաւոր նաւահանգիստն է Փասիս։ Ըստ առասպելին՝ Արգոնաւորդք հոն գնացին ոսկեգեղմը ձեռք ձգելու համար։

2 **Պոպպէա**՝ Ներոնի սիրուհին էր, զոր ետքը կնութեան առաւ. բայց շատ չանցած 65 թուականին կիցի հարուածով մը սպաննեց զանի։

բուղոն[1] չըլլար՝ պարտութիւնը անխուսափելի պիտի ըլլար։

— Կորբուղո՛ն։ Անշո՛ւշտ. ճշմարիտ Արէս մըն է ան, քաջ զօրավար մը, արիւնոտ խառնուածք մ՚ունի, ինքն ալ համեստ ու պարզամիտ մէկն է, ես ալ զինքը շատ կը սիրեմ, մանաւանդ՝ անոր համար որ Ներոն իրմէ կը վախնայ։

— Բայց Կորբուղոն այնչափ պարզամիտ մէկը չէ, ինչպէս դուն կը պնդես։

— Հնար է որ դուն իրաւունք ունիս, բայց հաշիւ նոյնն է, քանի որ պարզամտութիւնը, կ՚ըսէ Պիւռոն[2], իմաստութենէ վեր յատկութիւն մը չէ, մանաւանդ թէ ամէն տեսակէտէ անկէ բնաւ չի տարբերիր։

Վինիկիոս այդ պահուն սկսաւ պատերազմի պատմութիւնն ընել, բայց Պետրոնիոս աչքերը փակեց, ու երիտասարդը, որուն ուշադրութիւնը գրաւած էր նոյն վայրկենին՝ իր մօրեղբօրը յոգնած, եւ այսպէս ըսելու համար, աւրուած դիմագիծը, մէկէն խօսքը կտրեց ու Պետրոնիոսի հարցուց թէ առողջութիւնը ինչպէս էր։

Առո՛ղջ... չէ. անհանգիստ կ՚զգար ինքզինք։ Անշո՛ւշտ, դեռ Սիռէնայի վիճակին չէր հասած, որուն ա՛յն աստիճանի քիչ տեղն էր իր զգայարանքներուն՝ որ, առտուները երբ զինք բաղնիք տանէին՝ կը հարցնէր թէ —Նստեցա՞յ։— Ասով հանդերձ Պետրոնիոս ալ առողջ մը չէր։ Վայրկեան մ՚առաջ Վինիկիոս զանի Եսկիւլապի[3] ու Կիպրինայի պաշտպանութեան յանձնած էր. բայց Պետրոնիոս հաւատք չունէր Եսկիւլապի վրայ։ Նոյնիսկ չէր գիտեր թէ Եսկիւլապ որո՞ւն զաւակն էր, Արսինէի՞ թէ Կորոնիսէի, ու թէ որ անոր մայրը անծանօթ էր, հապա անոր հա՞յրը ինչ պիտի ըլլար...։

Պետրոնիոս ընդմիջելով ժպտագին յարեց.

— Ստոյգ է, երկու տարի առաջ երեսունուվեց սարեակ եւ ոսկեայ բաժակ մը ղրկեցի Եպիտաւրոս, բայց գիտե՞ս թէ ինչո՛ւ. որովհետեւ մըտածեցի թէ կրնայ ըլլալ որ օգուտ մ՚ընէ կամ չընէ. բայց ամէն պարագայի մէջ չարիք մը չէր կրնար ծագիլ անկէ։ Թէպէտ ժողովուրդն ալ կը շարունակէ միշտ զոհեր մատուցանել, սակայն ապահով եմ թէ ամէնքն ալ իմ գաղափարս ունին. բացի, թերեւս, իշապաններէն՝ որոնք Կապենեան դրան առջեւ իրենց կենդանիները ուղեւորներու վարձու կու-

1 **Կորբուղոն** նշանաւոր Հռովմայեցի զօրավար մըն էր Կղոդիոս ու Ներոն կայսերներու օրով։ Մեծ անուն հանեց Պարթեւաց ու Հայոց դէմ մղած պատերազմին պատճառաւ։ Անձնասպան եղաւ 67ին։

2 **Պիւռոն**, Դ. դարու յոյն իմաստասէր։ Անոր վարդապետութիւնն էր՝ թէ մարդս անկարելի է որ ճշմարտութեան հասնի. ուստի իր սկզբունքն էր միշտ տարակուսիլ։ Սկեպտիկներու պետն էր։

3 **Եսկիւլապ**, բժշկութեան Աստուածն էր։—Կիպրինէ ալ Աստղիկ դիցուհւոյն մականուններէն մին է։— Եպիտաւրոս քաղաքին մէջ կար Եսկիւլապի մէկ մեհեանը։

տան։ Ոչ Եսկիւլապի կարեւորութիւն կ՚ընծայեմ ոչ ալ իր զաւակներուն։ Անցած տարի փամփուշտի հիւանդութիւն մ՚ունենալով, ատոնք թուխս նստեցուցին զիս. եւ թէպէտ նշմարած էի իրենց աճպարարութիւնները՝ բայց ինքզինքիս կ՚ըսէի թէ ինչ վնաս ունի։ Աշխարհս արդէն խաբեբայութեամբ կ՚ապրի, կեանքը նոյնիսկ, ինչպէս նաեւ հոգին խաբկանք մը չէ՞ մի թէ։ Կը բաւէ որ մարդ քիչ մը խելք ունենայ ախորժելի խաբկանքն ու անախորժելին իրարմէ բաժնելու եւ անջատելու համար։ Ես կ՚ուզեմ որ, իմ ծխիչիս[1] մէջ միշտ վառ մնայ յամպարի հեղուկով ցրնքուած մայրիի չիւղերը. զի, ծնելէս ի վեր անուշ բոյրերէն աւելի կ՚ախորժիմ քան գարշահոտերէն։ Գալով Կիպրինեայ, որու պաշտպանութեան կը յանձնես զիս, գիտցիր որ իր ա՛յնչափ գերին եղած էի՝ որ իր շնորհիւ աջ ոտքիս վրայ ուռ մըն ալ շահեցայ. Թո՛ղ որ դարձեալ բարի դիցուհի մը կը նկատեմ զինք։ Անշուշտ դուն ալ, առաջ կամ վերջը, ձիւնաթոյր աղաւնիներ պիտի զոհես անոր բագինին վրայ։

— Անշո՛ւշտ, պատասխանեց Վինիկիոս։ Պարթեւաց նետերը չկրցին մինչեւ ինծի հասնիլ, բայց սիրոյ սլաքը, գրեթէ անակնկալ կերպով մը վիրաւորեց զիս, հոս՝ նոյն իսկ Հռովմի մէկ դռնէն քիչ հեռու։

— Շնորհաց դիցուհւոյն ձիւնէ՛ն աւելի սպիտակ ծունկերուն վրայ կ՚երդնում՝ թէ առաջին առթիւ կ՚ուզեմ լսել այդ պատմութիւնը։

— Ես ալ ճիշդ այդ մասին խորհուրդ մ՚առնելու համար եկած եմ, պատասխանեց Վինիկիոս։

Այդ պահուն երեւցան մարմնոյ վրայէն մազերը խլելու յատկացուած գերիներն՝ ու չարուեցան Պետրոնիոսի քով։ Անոր հրաւէրին վրայ Մարկոս ալ պատմուճանը հանելով գաղջ ջուրի աւազանը մտաւ։

— Ա՛հ, ըսաւ Պետրոնիոս, ակնարկ մը նետելով իր քեռորդւոյն մարմնին՝ որ կարծես քանդակուած էր Պարոսի[2] մարմարինով, մոռցայ հարցնելու թէ քու սէրդ փոխանակուա՞ծ է։ Գիտցած ըլլաս որ, եթէ Լիւսիպպոս քեզ ճանչցած ըլլար՝ անշո՛ւշտ հիմա քու արձանովդ պիտի զարդարուած տեսնէիր Պալատինեան դուռը, իբր ուրուականը Հերակլէսի երիտասարդութեան։

Երիտասարդ պատերազմիկը գոհունակութեան ժպիտ մը արձկելով՝ ա՛յնպիսի ոստում մ՚ըրաւ ջուրին մէջ՝ որ ջուրը շատ բարձր ցայտեցուց ու ողողեց միւսիոնէ նկար մը՝ ուր ներկայացուած էր Հերա[3] դիցուհին որ Քուն աստուածին կ՚աղաչէ Արամազդը քնացնելու համար։ Պետրոնիոս արուեստագէտի աչքով մը ուրախութեամբ զննեց այդ նկարը։

1 **Ծխիչ** [hypokauston] տեսակ մը կրակարան էր՝ զոր բաղնիքին կամ ննջասենեակին մէջ կը դնէին, անուշահոտ փայտեր եւլն. այրելու համար։

2 **Միջերկրականի մէջ**՝ յունական Արշիպեղագոսի կղզիներէն մին է Պարոս. նշանաւոր՝ իր նուրբ մարմարիոնի հանքերով։

3 **Հերա**, ամուսնութեան աստուածն էր, որ բանաստեղծները կը նկարագրեն իբր հպարտ, նախանձոտ ու վրէժխնդիր դիցուհի մը։

Երբ կարգը Վինիկիոսի եկաւ՝ որ իր մտերմութեան մազերն ալ մաքրել տար գերիներուն, ընթերցող մը ներս մտաւ՝ ձեռքը պղնձեայ խողովակ մը բռնած, որուն մէջ շատ մը թուղթի պատառներ կային։

— Կ՚ուզե՞ս մտիկ ընել, հարցուց մորեղբայրը։

— Եթէ քու գրածներդ են՝ հաճոյքով, պատասխանեց երիտասարդ տրիբունը[1], իսկ թէ ոչ՝ այն ատեն լաւագոյն է որ քիչ մը շաղակրատենք միասին։ Ինչու որ, հիմա, աչքդ բանաս գոցես՝ ամէն անկիւն բանաստեղծ ու երգիչներ կը տեսնես։

— Իրաւո՛ւնք ունիս. տեղ մը չես կրնար մտնել, ըլլա՛յ դատարան կամ բաղնիք մը, ըլլա՛յ գրադարան կամ գրավաճառի մը խանութը, առանց հանդիպելու բանաստեղծի մը՝ որ կապիկներու պէս շարժուձեւեր չընէ։ Երբ Ագրիպպաս Արեւելքէն վերադարձաւ՝ այնպէս կարծեց թէ ամէնքն ալ մէյ մէկ կապուելու արժանի խենդեր էին դարձած։ Բայց ի՛նչ կ՚ուզես, քանի որ նորաձեւութիւն մըն է այլեւս։ Կեսար ոտանաւոր կը գրէ, ուստի ամէնքն ալ այնպէս կ՚ուզեն ընել։ Եւ սակայն արգիլուած է իրմէ աւելի գեղեցիկ գրելը, ատոր համար ալ ես քիչ մը կը վախնամ Լուկանոսի[2] մասին։ Իսկ ես մինակ արձակ կը գրեմ, ու չեմ ուզեր որ ուրիշի տաղտուկ պատճառեմ զիս կարդալու բռնադատելով։ Այս պահուս գերիին ընթեռնլիքը հէք Ֆապրիցիոս Վէյենտոյի մէկ գիրքն է։

— Ինչո՞ւ հէք։

— Որովհետեւ իրեն ազդարարութիւն եղաւ՝ թէ, պարտաւոր է Օտեսա երթալու եւ հոն բնակելու մինչեւ նոր տնօրինութիւն։ Այս ոդիսականը նուազ անհանդուրժելի պիտի ըլլայ թէեւ իրեն համար՝ քան որչափ չէր եղած Ոդիսեայ. ինչու որ կինը Պենելոպէ մը չէ։ Հարկ չկայ քեզի զրուցելու թէ ատոր ալ շարժառիթը իր մէկ խոշոր յիմարութիւնն է։ Զի, սա գիրքը զոր ինք գրած է, ինչպէս կը տեսնես, շատ խեղճուկ, ձանձրալի բան մըն է եւ սակայն ժողովուրդը ձեռքէ ձեռք կը խլէ զայն՝ հեղինակին աքսորուելէն ի վեր։ Ամէն դիէ կը լսես որ «Գայթակղութի՛ւն» կը պոռան։ Հնար է որ հեղինակը քիչ մը չափազանցած ըլլայ իրերը, բայց ես որ լաւ կը ճանչնամ Հռոմը, կը ճանչնամ մեր «Տեարք»ը, մեր տիկինները, կ՚ապահովեմ քեզ թէ իրականութենէն շատ նուազ է գրածները։ Եւ սակայն ամէն ոք այդ գիրքին մէջ տագնապալի երկիւղով մը ինքզինք կը փնտռէ, ու թաքուն հաճոյքով մըն ալ իր ծանօթները կ՚ուզէ գտնել։ Ավեռնեան գրավաճառանոցին մէջ հարիւր հոգւոյ մէկ անգամէն ընդօրինակել կը տրուի այս գրքոյկէն. եւ անլուր յաջողութիւն մը կը գտնէ միշտ։

---

1 Տրիբուն՝ այն պաշտօնատարին կ՚ըսուէր հին Հռովմայեցւոց քով՝ որ հասարակութեան իրաւունքները պաշտպանելու իշխանութիւն ունէր։

2 Լուկանոս՝ Ներոնի ժամանակակից լատին քերթող մըն էր, որ դաւակցութեան մը մէջ բռնուելով Ներոնի վրէժխնդրութենէն ազատելու համար, ինք իր երակները բանալով անձնասպան եղաւ։

— Դուն ալ չկա՞ս մէջը։

— Անշո՛ւշտ, բայց հեղինակը սխալ մը գործած է. զի գուցէ ես աւելի վատթար կրնայի նկարագրուիլ, բայց չէ թէ այդպէս գռեհիկ ներկայացուիլ՝ ինչպէս ինք ըրած է։ Ատենէ մ՚ի վեր է որ ազնիւին ու անարգին ճաշակը կորսուած ենք, եւ ըստ իս, մէկին ու մէկալին միջեւ բնա՛ւ տարբերութիւն մը չեմ գտներ, թէեւ Սենեկա[1], Մուսոնիոս ու Թրասեա կը պարծենան թէ իրենք լա՛ւ կը տեսնեն տարբերութիւնը։ Ըստ իս՝ ամէնը մէկ է։ Յանո՛ւն Հերակլէսի. ես իմ կարծիքս առանց այլեւայլի ու պարզ կերպով կը զրուցեմ։

Միշտ անդրդուելի մնացած եմ ես իմ հպարտութեանս մէջ, ու կը մնամ ալ. ինչու որ, քաջ գիտեմ թէ ի՛նչ բան գեղեցիկ է՝ եւ ի՛նչ բան տգեղ։

— Շատ կը ցաւիմ Ֆապրիցիոսի մասին, որովհետեւ լա՛ւ ընկեր մըն էր։

— Սնափառութիւնը զինք կորսնցուց. զի, արդէն կասկածի տակ առուած էր ինք, բայց առձեռն ապահով փաստեր չկային իր դէմ, եւ ինք էր որ չկրնալով ինքզինք զսպել՝ ամէնուն հաշակեց իր գաղտնիքը։ Լսա՞ծ ես Ռուփինոսի պատմութիւնը։

— Ո՛չ։

— Եկուր ուրեմն զովանալու ցրտարանին մէջ՝ եւ հոն քեզի պատմեմ։

Երկուքն ալ ցրտարան գնացին, որուն մէջտեղի վարդագոյն աղբիւրէն մանուշակի բոյր մը կը սփռէր չորս դին։ Հոն, թաւշապատ խորշիկներու մէջ նստեցան մորեղբայր ու քեռորդի՝ զովանալու համար։ Երկար լռութիւն մը տիրեց երկուքին ալ միջեւ։ Վինիկիոս սեւեռուն կը դիտէր պղնձաքանդակ պայիկ մը՝ որն որ, յաւերժահարսի մը թեւին վրայ հակած՝ հեւասպառ շրթներովը կը ջանար անոր շրթներուն հպիլ։

— Իրաւո՛ւնք ունի, մրմնջեց երիտասարդը, զի կեանքի մէջ ասկէ աւելի չքնաղ բան չկայ։

— Աւելի կամ նուազ՝ այո՛. բայց դուն պատերազմն ալ կը սիրես, մինչ ես անոր խօսքը անգամ լսել չեմ ուզեր, ինչու որ վրանին տակ՝ գեղեցկութիւնը մատմոլ կ՚ունենայ։ Բայց եւ այնպէս, ամէն մարդ իր ճաշակն ունի։ Այսպէս Պղնձամօրուսը[2] երգի սիրահար է, մանաւա՛նդ իր երգերուն. ծեր Սկաւրոս այնչափ յարած է կորնթական չքանօթներուն՝ որ իր մահիճին քով կը դնէ միշտ, ու երբ քունը աչքերէն խոյս տայ՝ զանոնք համբուրելով կ՚անցնէ իր անքուն ժամերը. եւ հիմա իր համբոյրներովը անոնց բերանները մաշեցուցած է։ Շիտակն ըսէ. դուն ալ տաղաչափութիւն կ՚ընե՞ս։

---

1 Սենեկա, նշանաւոր իմաստասէր-բարոյախօս Հռովմայեցի, որ նոյնինքն Ներոնի դաստիարակը եղած էր, բայց յետոյ տիրանենգի ըլլալով՝ ստիպուեցաւ անձնասպան ըլլալ իր երակները կտրելով [65 յ. Ք.]։

2 Ներոնը ծաղրելու համար հնարած էին այս մակդիրը։

— Ո՛չ, տող մ'անգամ չինած չունիմ։

— Վինի վրայ կ'երգե՞ս կամ կը զարնե՞ս։

— Ո՛չ։

— Այն ատեն կառք վարելու մէջ ճարտար ըլլալու ես անշուշտ։

— Իրա՛ւ որ Անտիոքի մէջ փորձ մ'ըրի սորվելու՝ բայց չյաջողեցայ։

— Լա՛ւ. հիմա սիրտս հանգիստ է քու մասիդ։ Ո՞ր կուսակցութեան կը պատկանիս ձիարձակարանին մէջ։

— Կանաչներուն կողմն եմ։

— Օ՛ն, հիմա կատարելապէս հանգիստ է սիրտս քու մասիդ. մանաւանդ որ հարստութիւնդ ալ տեղն է, թէեւ Պալլանտէսի ու Սենեկայի հարստութեան չհաւասարի։ Զի, տես, ստոյգ է թէ մեզի համար լաւ է տաղաչափել գիտնալ, երգել վինի վրայ, ուրիշներու հետ մրցիլ կրկէսին մէջ. բայց աւելի լաւագոյն է, մանաւանդ թէ աւելի ապահով, չտաղաչափել, չերգել, վին չզարնել, եւ ոչ ալ կրկէսի ըմբշամարտութիւններուն ու մրցումներուն մասնակցիլ։ Անհամեմատօրէն աւելի երջանիկ է այնպիսին, որ գիտէ հիանալ անոր համար՝ որու համար պղնձամօրուս կը կը հիանայ։ Դուն գեղեցկադէմ երիտասարդ մ'ես, ուստի, կարելի է որ Պոպպէա սիրահարի քեզի, ահա աս կրնայ ըլլալ միայն քեզի սպառնացող վտանգը։ Բայց չէ՛. Պոպպէա մեծ փորձառութիւն ունի սիրային գործերու մէջ, եւ այս պահուս ան իր ուշադրութիւնը ուրիշ բանի դարձուցած է։ Արդէն իր կրկին ամուսիններուն շնորհիւ բաւականէն աւելի յագուրդ տուած է իր սիրոյ պահանջքին. իսկ երրորդ ամուսնոյն միջոցով ալ ուրիշ ծրագրի կը հետապնդէ։ Զե՞ս գիտեր որ սա յիմար Օթոն ալ խոլ սէր մը կը սնուցանէ անոր հանդէպ. այնպէս որ այս պահուս խեղճը Սպանիոյ լեռներուն վրայ կը թափառի հառաչելով. եւ ա՛յն աստիճան հաւատարիմ դարձած է իր սովորոյթներուն՝ եւ ինքզինքին ա՛յնչափ քիչ հոգ կը տանի, որ օրուան մէջ երեք ժամ կը բաւեն իրեն՝ մազերը յարդարելու համար։ Ո՞վ կրնար այսպիսի բան մը յուսալ Օթոնի պէս անձէ մը։

— Ես ալ կարծեմ ճիշդ իր վիճակին հասած եմ, պատասխանեց Վինիկիոս, բայց թէ որ իր տեղն ըլլայի՝ ուրիշ կերպ կը գործէի։

— Ի՞նչ կերպ։

— Հաւատարիմ լեգէոններ կը կազմէի այդ լեռնաբնակներէն. զի այդ Իպէրացիները քաջ զօրքեր են։

— Վինիկիո՛ս, Վինիկիո՛ս. քիչ կը մնայ որ քեզի ըսեմ թէ դուն անկարող ես ատանկ բան մը մ'ընելու. եւ գիտե՞ս ինչո՛ւ։ Որովհետեւ այս տեսակ բաներ ընող մէկ մը՝ անոր հոգը անգամ դուրս չի հաներ։ Եթէ ես ըլլայի իր տեղը, Պոպպէայի քթին կը խնդայի, նոյնը կ'ընէի նաեւ Ներոնի հանդէպ. եւ փոխանակ Իպէրացիներէ լեգէոններ կազմելու, Իպէրուհիներէ կը կազմէի այդ լեգէոնները։ Բաց ատկէ, կը գրէի

նաեւ խայթող ոտանաւորներ, բայց մէկու մը առջ'ւ չէի կարդար զանոնք... այն հէք Ռուփինոսի պէս չէի ըներ։

— Աղէ՛կ միտքս ձգեցիր. ո՞ւր է. անոր պատմութիւնը կ'ուզէի ինծի ընե՛լ։

— Օծարանին մէջ կը լսես։

Բայց օծարանին մէջ Վինիկիոսի ուշադրութիւնը ուրիշ առարկաներու գնաց, եւ ի մասնաւորի, հիանալի գեղեցկութեամբ օժտուած այն գերուհիներուն՝ որոնք այդ յարկաբաժնին մէջ իրենց դուրս ելնելուն կ'սպասէին։ Անոնցմէ երկուքը, որոնք Ափրիկեցի էին եւ եբենոսէ հրաշալի արձաններու կը նմանէին, սկսան արաբական չնաշխարհիկ բուրումնաւէտ իւղերով անոնց մարմինը օծել։ Յետոյ, Փռիւգացի ճարտար սանտրող կիներ, ձեռքերնին մէյ մէկ յղկուած փայլուն պողպատեայ հայելիներ ու սանտրեր բռնած կը կենային. եւ որոնց ձեռքի արագութիւնը՝ կարելի էր յատոցի սահունութեան հետ բաղդատել. ի վերջոյ, երկու Կոսցի օրիորդներ, դիցուհւոյ գեղեցկութեամբ օժտուած, կ'սպասէին որ երբ ատենը գար՝ այն ժամանակ ի գործ դնէին իրենց պաշտօնը, տիրոջն ու անոր հիւրին վերարկուներուն ճաշակաւոր ու դասական ծալքերը տալով։

— Յանո՛ւն չանթընկեց Արամազդայ, աս ինչ հրաշալի ընտրութիւն է քու բրածդ, գոչեց հոս Վինիկիոս։

— Ընտրեալ վաշտ մը՝ ես մեծ բանակէ մը նախամեծար կը սեպեմ, պատասխանեց Պետրոնիոս։ Հռոմի մէջ իմ ունեցած բոլոր ծառաներուս թիւը չորս հարիւրը չ'անցնիր, ու ես սա համոզումը ունիմ թէ միայն չեն հարուստներն ու ոչինչէ առաջ եկողներն են, որոնք անկէ աւելին պէտքը կ'զգան սոսկ իրենց անձնական ծառայութեան համար։

— Պղնձամօրուսն անգամ այսչափ գեղանի գերուհիներ չեմ կարծեր որ ունենայ, յարեց Վինիկիոս, իր ռունգները լայնցնելով։

— Դուն իմ բարեկամս ես, պատասխանեց Պետրոնիոս՝ տեսակ մը անտարբեր զորովով, ու ես ալ ո՛չ Բարսոսի նման մարդատեաց մ'եմ, ոչ ալ Աւլոս Պլաւցիոսի պէս խստասիրտ մը։

Այս անունին՝ մէկէն Վինիկիոս մոռցաւ բոլոր Կոսցի օրիորդները, ու չուա մը գլուխը վեր առնելով հարցուց.

— Ինչէ՞ն միտքդ ինկաւ Աւլոս Պլաւցիոսի անունը։ Գիտե՞ս որ, Հռոմէ դուրս երբ սա թեւս տեղէն ելաւ՝ իր տունը անցուցի քանի մը օր։ Ինկած պահուս, Պլաւցիոս դիպուածաւ քովս կը գտնուէր, ու տեսնելով որ ցաւէն շատ կը նեղուէի՝ տունը հրաւիրեց զիս, ուր իր գերիներէն մին՝ Մերիոնէ բժիշկը զիս դարմանեց։ Եւ արդէն այս մասին կը փափաքէի ճիշդ խօսիլ քեզի հետ։

— Ա՛հ, չըլլա՞ս զարնուած ըլլաս Պոմպոնիայի։ Իրաւ է որ այս պարագային պիտի ցաւիմ քու վրադ. զի Պոմպոնիա երիտասարդ չըլլալով

հանդերձ, չատ ալ առաքինի կին մըն է. եւ ահա այս պատճառաւ, անկէ աւելի գէշ զուգադիպութիւն մը չի կրնար երեւակայուիլ. գէ՜շ:

— Պոմպոնիայի՛, ո՛չ, պատասխանեց Վինիկիոս հառաչելով:

— Հա՛պա որո՞ւ:

Եթէ գիտնայի՛: Բայց դժբախտութիւնն հոն է՝ որ ոչ իսկ ճշդիւ անունը գիտեմ. Լիկիա է՝ կամ Կալլինա: Տանը մէջ Լիկիա կ'անուանեն, Լիկէացի ըլլալուն համար. բայց անոր բուն իսկ բարբարոսական անունը Կալլինա է: Ի՛նչ տեսակ տուն է այդ Պլաւցիոսի տո՛ւնը: Հակառակ ա՛յնչափ բազմութեան՝ ա՛յն աստիճան լռութիւն ու հանդարտութիւն կը տիրէ հոն՝ որ կարծես թէ Սուպեազոյի պուրակներուն մէջ կը գտնուի մարդ: Այնչափ օրեր հոն անցնելէ վերջ՝ դեռ չէի գիտեր թէ դիցուհի մը կը բնակէր նոյն յարկին տակ: Անգամ մը տակ, արշալուսին, տեսայ որ այդ գեղուհին պարտէզին աւազանին մէջ կը լուացուէր, եւ, յանո՛ւն այն փրփուրին՝ որմէ Ափրոդիտէս[1] ծնաւ, կ'երթնում որ մայրամուտի շողերը անոր մարմինը կարծես օծած էին իրենց թափանցիկութեամբ: Կը վախնայի որ, մի՛ գուցէ յանկարծ արեւը ծագելով, վերջալուսին պէս ինք ալ ծիւրէր անհետանար: Այդ օրէն ասդին, ուրիշ երկու անգամ ալ զանի տեսայ, ու ա՛լ խաղաղութիւնս կորուսի, բնա՛ւ ուրիշ իղձեր չեմ տածեր, ոչ ալ Հռոմի ընծայած հաճոյքներէն կ'ուզեմ բան մ'իմանալ, ո՛չ կիներու աչք ունիմ, ո՛չ ոսկիի, ո՛չ մարգարիտի, ո՛չ գինիի՝ ոչ ալ խնջոյքներու. Լիկիայէ զատ ուրիշ բանի չեմ ըղձար:

— Եթէ դիցուհի մըն է՝ գնէ զինք:

— Դիցուհի չէ:

— Ի՞նչ է ուրեմն. արդեօ՛ք Պլաւցիոսի ազատագրած կիներէ՞ն մէկն է:

— Գերի բնա՛ւ եղած չէ, ուստի չի կրնար ազատագրուած ալ ըլլալ:

— Այն ատեն ո՞վ է:

— Չեմ գիտեր. արքայադուստր մը՝ եւ կամ ատոր նման բան մ'ըլլալու է:

— Իմ հետաքրքրութիւնս կը գրգռես դուն:

— Լաւ ուրեմն, լսէ, կ'ուզեմ յագեցնել քու այդ հետաքրքրութիւնդ: Այդ աղջկան պատմութիւնը կարճ բան մըն է: Գուցէ դուն անձամբ ալ ճանչցած ես Սուեւաց[2] թագաւորը՝ Վաննիոս. արդ, ասիկա իր ժողովուրդէն վռնտուելով՝ եկաւ Հռոմ ու երկար ատեն մնաց: Հոն մեծ համբաւ վաստկեցաւ սկուտեղ նետելու խաղին մէջ ունեցած ճարտարութեան ու երկձի սայլերը կառավարելու մէջ վայելած մեծ ճարպիկութեան համար: Դրուսոս զինք կրկին իր գահը դարձուց. եւ Վան-

1 **Ափրոդիտէ** կամ Աստղիկ՝ գեղեցկութեան դիցուհին էր: Ըստ դիցաբանութեան, ծովու ալիքներուն փրփուրէն ծնած էր ան:

2 **Սուեւք**՝ հին գերմանական ժողովուրդ մըն էին Սուապիոյ գաւառին:

նիոս ի սկզբան լաւ կառավարեց ու բախտաւոր հանդիսացաւ պատերազմի մէջ ալ, յետոյ սկսաւ բռնանալ չէ թէ միայն դրացի բարբարոս ցեղերուն վրայ, հապա նոյնիսկ իր հպատակներուն վրայ: Որով, իր երկու եղբօրորդիները Վանգիոնէս ու Սիդոնէս ապստամբեցան, եւ, Երմունդրիոյ արքային՝ Վիբիլիոսի զաւակներուն հետ միացած՝ ստիպեցին զինք կրկին Հռոմ վերադառնալու եւ սկուտեղի խաղին մէջ իր բախտը փորձելու:

— Այո՛, կը յիշեմ հիմա, Կլաւդիոսի օրով էր:

— Ճիշդ: Ուստի պատերազմ ծագելով, Վաննիոս օգնութեան կանչեց Եազիճի ցեղին մարդիկը. մինչ իր եղբօրորդիները երկիրը յանձնեցին Լիկէացւոց՝[1] որոնք լսած ըլլալով Վաննիոսի գանձին. հարստութիւնը, ու ճոխ աւարի մը կողոպուտին հեռանկարէն հրապուրուած, ա՛յնչափ մեծ թուով արշաւեցին երկրին վրայ՝ որ Կլաւդիոս կայսր անգամ սկսաւ մտատանջուիլ սահմանագլուխի ապահովութեան մասին: Ինք թէեւ չէր ուզեր բարբարոսներու վէճին միջամտել, բայց դարձեալ գրեց Դանուբի լեգէոններուն հրամանատարին Ատէլիոս Հիստէրոսի՝ որ պէտք հսկէ այդ պատերազմին ընթացքին վրայ, ու թոյլ չտայ որ մեր խաղաղութիւնն ալ վրդովին: Հիստէրոս այս հրամանը ընդունելուն պէս, իսկոյն Լիկէացւոց առաջարկեց, որպէսզի սահմանագլուխը չանցնելու խոստում ընէին: Անոնք ալ չէ թէ միայն պահանջուած խոստումը ըրին, այլ նաեւ անոր պատանդներ ալ տուին, որոնց մէջ կը գտնուէին նոյնիսկ իրենց իշխանին կինն ու աղջիկը: Դուն քաջ իրազեկ ըլլալու ես արդէն՝ թէ բարբարոսները պատերազմի ատեն իրենց կիներն ու զաւակները միասին կը տանին: Իմ Լիկիաս, ուրեմն, ճիշդ այդ իշխանին դուստրն է:

— Ուսկից կրցար այդ ամէն տեղեկութիւնները քաղել:

— Նոյնինքն Աւլոս Պլաւցիոսէ: Լիկէացիք, իրօք ալ սահմանագլուխէն չանցան: Բայց բարբարոսները փոթորիկի նման կու գան ու կ'երթան: Լիկէացիք ալ ատոր նման անհետացան իրենց վայրի ցուլերու եղջիւրներով միասին՝ որոնցմէ իրենց գլուխները կը զարդարէին: Անոնք սրախողխող ըրին Սուեւներն ու Վաննիոսը. բայց իրենց պետն ալ իյնալով, անոր պատանդները Հիստէրոսի ձեռքը մնացին. եւ իրենք աւարով ծանրացած իրենց երկիրը քաշուեցան: Քիչ ետքը մայրը մեռաւ, ու որովհետեւ Հիստէրոս չէր գիտեր թէ ի՛նչ ընէր անոր աղջիկը, Գերմանիոյ հիւպատոսին՝ Պոմպոնիոսի եւաւ զանի ղրկեց: Երբ այս վերջինն ալ, ինչպէս գիտես, Կատտեանց դէմ մղած պատերազմը յաղթութեամբ վերջացուց, աղջիկը այն ատեն ստիպուեցաւ յաղթականին սայլին հետե-

1 **Լիկիա**՝ Փոքր Ասիոյ գաւառներէն մին էր, Միջերկրականի հիւսիսային դին. այժմ անոր մէկ մասը կը կազմէ Մէնթէշէի գաւառակը: Նոյն անունով ուրիշ երկիր մըն ալ կար Օտէրի ափանց վրայ, ուր այժմ Բոլոնիա կը գտնուի. հոս՝ այս երկրի նախնի բնակիչներուն կ'ակնարկուի:

ւիլ։ Բայց որովհետեւ, պատանդները բնա՛ւ իբր պատերազմական գերի չեն նկատուիր, Պոմպոնիոս չուարած միայ թէ որո՛ւ կրնար զանի յանձ-նել, ի վերջոյ որոշեց իր քրոջ Պոմպոնիա Կրէքինայի խնամոց յանձնել որն որ Պլաւցիոսի կինն էր։ Եւ յիրաւի, այդ տան բոլոր բնակիչներն ալ առաքինութեամբ կը փայլին, տէրէն սկսեալ՝ մինչեւ հաւնոցին հաւը։ Ուստի, օրիորդն ալ այդ դաստիարակութեամբ մեծցած է՝ ինչպէս է նոյնինքն Կրէքինա. բայց ա՛յն աստիճան գեղանի է ան՝ որ Պոմպոնիա անոր քով նոյն է՝ ինչ որ է աշնանային Թուզը Երեկորնեանց[1] խնձո-րին քով։

— Լա՛ւ, վե՞րջը։

— Կը կրկնեմ թէ, այն վայրկեանէն իսկ երբ տեսայ թէ արեւին ճառագայթները աւազանին քով Թափանցիկ մարմնոյ մը պէս անոր մար-մինը կը ցոլացնէին, ես ալ խենթեցած զգացի ինքզինքս անոր սիրովը։

— Ուրեմն՝ քու խօսքիդ նայելով, անիկա յամբարի մը, կամ աղ-կերի ձագի մը Թափանցիկութիւնն ունի։

— Կատակ չ'ուզեր, Բեզրոնիո՛ս։ Եթէ՛ չես զգար թէ ինչ պարզ ան-կեղծութեամբ կը խօսիմ ես՝ գէթ միտքդ բեր որ, առէպ խոր վէրքեր կան ծածկուած փառաւոր ձորձերու ներքեւ։ Աս ալ կ'ուզեմ քեզի ըսել՝ թէ, Ասիայէ վերադարձած ատենս, օր մը Մոպսէոսի մեհեանին մէջ պառ-կեցայ՝ մարգարէական երազի մը յուսովը։ Եւ իրօք ալ Մոպսէոս երա-զիս մէջ ինծի երեւցաւ, եւ յայտնեց թէ սէրը մեծ փոփոխութիւն մը պիտի բերէր իմ կեանքիս մէջ։

— Պլինիոս կը յայտարարէ թէ, որչափ որ կը յիշեմ, աստուածնե-րուն ինք չի հաւատար, բայց երազներու կը հաւատայ. եւ գուցէ ի-րաւունք ալ ունէր։ Հակառակ իմ հեգնական ծիծաղիս, առէպ չեմ կըր-նար չմտածել թէ իրապէս կարելի չէ որ մէկ աստուածութենէ աւելի գտնուի, աստուածութի՛ւն մը՝ որ յաւիտենական, ամեղծող եւ ամե-նակարող ըլլալու է. եւ աս՝ Մայր Սէ՛րն է։ Եւ յիրաւի, Սէրն է որ իրարու կը զօդէ հոգիները. որ իրարու կը միացնէ կենդանի ու անկեն-դան էակները։ Երոս[2] էր աշխարհս Քաոսէն գոյութեան բերողը։ Արդեօ՛ք լա՞ւ յան մըն էր այսպէս ընելը՝ ատիկա երկրորդական խնդիր է. բայց քանի որ եղածը եղած է՝ մեզի ուրիշ բան չի մնար՝ եթէ ոչ զինք օրհնել կամ անիծել։

— Բեզրոնիո՛ս, կը տեսնեմ որ աւելի դիւրութեամբ իմաստասիրա-

1 **Երեկորնեայք.** կամ երեք նայերը՝ ըստ դից. Ատլասի աղջիկներէն էին: Ասոնք ծիածանի պարտէզ մ'ունէին ոսկի խնձորներ արտադրող, որոնց պահպանութեան համար հարիւր գլխեայ վիշապ մը դրուած է եղեր:

2 **Երոս**՝ ըստ դից. Աստղկան որդին ու սիրոյ աստուածն էր.— **Քաոսը**, որ Ս. գրոց լեզուաւ **անդունդ** ու **խաւար** կ'ըսուի. Յոյն ու Հռովմայեցի կռապաշտներէն իբր ա-ռոյն աստուածութիւն կը պաշտուէր, ու այնպէս կը կարծէին թէ բոլոր միւս աստուած-ներն անկէ սերած էին:

կան փորձեր գիտես հրամցնել ինծի՝ քան լաւ խորհուրդ մը տալ։

— Օ՛ն ուրեմն, քիչ մը բերանդ բաց նայիմ ի՛նչ կը փափաքիս։

— Իմ փափաքս Լիկիայի տիրանալն է։ Կը փափաքիմ որ, սա բա-զուկներս, որոնք այժմ Թափուր օդը կը սեղմեն՝ սրտիս վրայ սեղմեն ու գգուեն Լիկիան. կը փափաքիմ որ իր շունչը իմինիս խառնուի։ Եթէ գերուհի մը եղած ըլլար ինք՝ հարիւր օրիորդներ կուտայի իր տեղը՝ Աւ-լոսի, օրիորդներ՝ որոնք առաջին անգամ միայն վաճառքի հանուած ըլ-լան։ Կ'ուզեմ ինծի միայն ունենալ զանի, մինչեւ որ Սօրաթթէի կա-տարներուն վրայ եղած ձիւնէն աւելի սպիտականան իմ գլխուս մա-զերը։

— Գերուհի մը չէ ան, լա՛ւ, բայց Պլաւցիոսի «ընտանիք»[1]ին ան-դամներէն է. եւ քանի որ իրեններէն բոլորովին լքուած է՝ այլեւս հո-գեզաւակ մը կը նկատուի, որով՝ եթէ Պլաւցիոս ուզէ՝ կրնայ զանի քե-զի տալ։

— Կարծեմ դուն աղ՛կ մը չես ճանչնար Պոմպոնիա Կրէքինա։ Այդ երկու ծնողագիրները Թերեւս այնչափ սաստիկ ու կորովագին չպիտի կրնային սիրել եթէ իրենց բուն իսկ աղջիկը եղած ըլլար ան։

— Պոմպոնիա՛ ... այդ ազնուազգի Կիպարիսը[2], անշո՛ւշտ կը ճանչ-նամ զինք։ Եթէ Աւլոսի կինը եղած չըլլար ան՝ իբր եղերամայր[3] կարելի էր վարձել զանի։ Ինչու որ, Յուլիոսի մեռնելէն ի վեր սեւ տարազը վրայէն չէ ձգած, եւ այդ զգեստին ներքեւ՝ այնպէս մը կ'երեւի թէ արդէն ստուերներու աշխարհը կը Թափառի։ Բաց աստի, անիկա մէկ ամուսին միայն կը ճանչնայ, որով՝ բազդատմամբ մեր կիներուն, որոնք ամուսին ձգած կը ճանչնայ, որով՝ բաղդատմամբ մեր կիներուն, որոնք չորս հինգ անգամ մէկ ամուսինէն միւս ամուսնին ձեռքը կ'անցնին, իրաւամբ կարելի է փիւնիկ մը յորջորջել զանի։ Բայց, աղէ՛կ միտքս ինկաւ, դուն ալ իմացա՞ր արդեօք թէ վերին Եգիպտոսի մէջ մօտ օրերս Փիւնիկ Թռչունը ծներ է. ասիկա ա՛յնպիսի դէպք մըն է՝ որ հինգ հա-րիւր տարին անգամ մը միայն կը պատահի։

— Բեզրոնի՛ս Բեզրոնիո՛ս. ուրիշ առիթ մը ձգենք սա փիւնիկ Թռչունը։

— Ինչէ՞ վրայ ուրեմն կ'ուզես որ խօսիմ։ Աւլոս Պլաւցիոսն ալ կը ճանչնամ իբր ա՛յնպիսի մէկ մը որ չ'ախորժիր իմ «ապրելու եղանակէս», ինչու որ, գիտէ թէ բայց Թերեւս ուրիշ չատերէ աւելի կը յարգէ զիս. Դոմիտիոս Աֆրոսի, ես բնա՛ւ չեմ ստորնացած մատնութիւն ընելու, կամ Թիկէլլինոսի, եւ կամ Ղղնձամօրուսի միւս բարեկամներուն նման։

1 **Ընտանիք** բառը հին Հռովմայեցւոց քով, տան մը մէջ գտնուող ամբողջ ծառա-ներուն դասը կը նշանակէր:

2 **Կիպարիս**, նոճի:

3 **Եղերամայր**, լալկան կին:

թէեւ ստոյիկեան մ'ըլլալու յաւակնութիւնը չունիմ, բայց տեսչ Ներոնի ինչ ինչ գործերը ինծի վերագրուած է, եւ որոնց մասին ո՛չ Սենեկա, ո՛չ ալ Պուռոս կրցած են պարսաւի բառ մը գտնել։ Եթէ ուրեմն կը կարծես որ կրնամ ծառայութիւն մը մատուցանել քեզի Պլաւցիոսի կողմէ, հաճոյքով ինքզինքս քու տրամադրութեանդ տակ կը դնեմ։

— Վստահ եմ թէ կրնաս. զի անոր վրայ դուն մեծ ազդեցութիւն ունիս, և քու հանճարեղ գլուխդ ալ քեզի կրնայ սովրեցնել պատշաճ միջոցներն ու ճամբաները։ Ուրեմն, քեզի կ'աղաչեմ որ անգամ մը հետազօտես այդ գետինն ու խնդիրը բանաս Պլաւցիոսի...։

— Դուն շատ կը չափազանցես իմ ազդեցութիւնս ու իմ հնարիմացութիւնս. բայց թէ որ աս է քու փափաքդ՝ հաճոյքով կը խոստանամ այդ մասին Պլաւցիոսի հետ տեսնուիլ Հռովմ վերադարձածին պէս։

— Երկու օր կ'ընէ որ արդէն վերադարձած է։

— Այժմ մենք ճաշասրահ մտնենք՝ ուր կերակուրը մեզի կ'սպասէ, ետքը Պլաւցիոսի տունը տանիլ կու տանք զմեզ։

— Միշտ ազնիւ մօրեղբայր մը եղած ես ինծի, պատասխանեց Վինիկիոս գոհունակ շեշտով մը, բայց հիմա պէտք է որ քու արձանդ ալ իմ Թերափներուս[1] կարգը դրուի ու զոհեր ընդունի։

Այս ըսելով, ինկարոյր սրահին պատերէն մին զարդարող արձաններուն կողմը դարձուց երեսը, ու մատովը՝ մոգական գաւազանը ձեռքը բռնած Հերմէսի դրօշին տակ Բեդրոնիոսը ներկայացնող արձանը ցոյց տալով աւելցուց։

— Ցանո՛ւն Հէլիոսի[2] ճառագայթներուն, եթէ աստուածացեալ Աղեքսանդր ալ քեզի կը նմանէր՝ ալ չեմ զարմանար Հեղինէի մասին։

Այս երգումը ձեւին ներքեւ, որքան անկեղծութիւն կար՝ նոյնքան ալ պակաս չէր մարդահաճութիւնը, զի Բեդրոնիոս արդէն տարիքը առած էր եւ այնչափ ալ ըմբշական ձեւ չունէր, թէեւ միշտ Վինիկիոսէ աւելի գեղեցիկ էր։

Հռովմայեցի տիկինները չէ թէ միայն անոր նրբամտութեան ու անբաղդատ ճաշակին վրայ կը սքանչանային, որ բանին համար արդէն «Իշխան վայելչութեանց» պատուոյ տիտղոսին արժանացած էր ան, հապա նաեւ անոր մարմնոյն պերճ գեղեցկութեան վրայ ալ։ Այս սքանչացումը նոյնիսկ այն Կոսցի օրիորդներուն դէմքին վրայ անգամ կը կարդացուէր՝ որոնք իր պատմուճանի ծալքերը կը յարդարէին. եւ ի մասնաւորի ասոնցմէ մին՝ Եւնիկէ անուն, որ գաղտնի կը սիրէր զանի. աչքերը թէեւ վար խոնարհած՝ բայց բոլորովին դիւթուած անոր վրայէն չէր հեռացներ։ Սակայն Բեդրոնիոս ուշադրութիւն անգամ չէր ըներ անցած դարձածին, ուստի ժպտագին Վինիկիոսի դառնալով՝ կիներու վրայ Սենեկայի չինած տաղնաւորներէն կ'արտասանէր։ Յետոյ թեւը քեռորդւոյն ուսին վրայ դնելով՝ զանի ճաշարան մտցուց։

1 Թերափ կամ բնական աստուածներ կ'ըսուէին հին Հռովմայեցւոց քով, այն փոքրիկ արձանները՝ զորս ամէն բնակիչ իր տան մէկ խորշը կը պահէր, եւ զանոնք իբր իր ուրոյն պաշտպանը կը նկատէր։

2 Հէլիոս. փոխանակ ըսելու Արեւ՝ զոր իբր Աստուած կը պաշտէին։

Այս պահուս, Կոսցի երկու օրիորդները, փափկամոյներն ու երկու Եթովպացի գերուհիները շուտ մը օծարան վազած էին՝ անուշաբոյր իւղերու ամանները պատրաստելու համար։ Մէկէն ցրտարանի սրահակներու ետին երեւցաւ մազ խուզ գերիներու պետը. ու թեթեւ «փսթ, փսթ» մը սուլեցաւ օդին մէջ։ Ականթարթի մը մէջ վարագոյրին ետին անհետ եղան գերուհիները, բաց ի հելլէնուհիէն։ Գինարբուքի մը նախաբանն էր որ ծայր տալ սկսած էր բաղնիքի յարկաբաժիններուն մէջ, եւ զոր գերիներու վերակացուն չէր արգիլեր, ինչու որ ինք ալ այդ կերուխումին յաճախ կը մասնակցէր։ Բեդրոնիոս ալ թէպէտ տեղեակ էր այս բանդերուն բայց իր բարեսիրտ խոհեմութեամբ աչք կը գոցէր անոնց։

Օծարանին մէջ Եւնիկէէ զատ ուրիշ մարդ չէր մնացած ուրեմն։ Ասիկա պահ մը կեցաւ՝ «զոլարանէն[1]» վեր եկած ձայներն ու քրքիջները մտիկ ընելու համար։ Վերջապէս, փղոսկրով ու սաթով դրուագուած աթոռն առնելով՝ որու վրայ քիչ առաջ Բեդրոնիոս կը նստէր, զգուշութեամբ անոր արձանին առջեւը դրաւ։

Սրահը, պատերուն վրայ գտնուած գոյնզգոյն մարմարիններէ ցոլացած գեղաթոյր լոյսովը կը փայլփլէր։

Եւնիկէ աթոռին վրայ ելաւ. ու երբ արձանին բարձրութեանը հասաւ՝ թեւերով անոր վզին փաթթեցաւ, վարդագոյն կուրծքը՝ ակնախտիղ ամբողջութեամբ մը սեղմեց մարմարինին դէմ, եւ անհուն յափշտակութեամբ մը դրաւ իր հրավառ շրթները՝ Բեդրոնիոսի արձանին ցուրտ շրթներուն վրայ։

Բ.

Նախաճաշնին աւարտելով՝ որուն շուրջ ժամէ մ'ի վեր նստած էին իր բարեկամները, մինչ մարդիկներու մեծագոյն մասը իրենց կէս օրուան ճաշն անգամ շատոնց ըրած լմնցուցած էին, Բեդրոնիոս առաջարկեց քիչ մը հանգչելու, որովհետեւ, ինչպէս ինք կ'ըսէր, այցելութիւն տալու համար դեռ շատ կանուխ էր։

— Կան մարդիկ, կ'ըսէր, որոնք առաւօտուն կ'այցելեն իրենց ծանօթներուն ու մտերիմներուն, հին հռովմէական սովորութիւնը այսպէս է ըսելով. բայց ես այս բանը բարբարոսական կ'որակեմ, կը յարէր։ Ամենէն յարմար ժամանակը կէս օրէն վերջն է, բայց այս պարագային

1 Զոլարանը բաղնիքին ամէնէն բարձր աստիճանի ջերմութիւն ունեցող բաժինն էր, ուր քրտնելու համար կը մնային լոգացողները։

անգամ, սպասելու է որ արեւը Կապիտոլեան Արամազդի տաճարին վրայ իյնայ, եւ իր ճառագայթները կը զմմակի լուսաւորեն կաճառը։ Աշնան դեռ շատ տաք է արեւը, ուստի ճաշէն ետքը մարդիկ հաճոյքով պզտիկ քուն մը կ'առնեն։ Բաց աստի, անկարելի չէ՞ միթէ ականջ դնել գաւթին մէջ եղած շատրուանի մրմունջներուն, եւ յետոյ սահմանուած հազար քայլերն առնել, ետքն ալ մրափել տաղաւարին ծիրանեփայլ ապակիներէն մաղուած վարդագոյն լոյսի հովանիներո՛ւն տակ։

Վինիկիոս հաւանութիւն յայտնեց Բեդրոնիոսի այս խօսքերուն, եւ սկսան վեր վար քալել՝ շաղակրատելով Պալատին ու առհասարակ Հռովմի մէջ անցած դարձած բոլորուն վրայ, եւ իմաստասիրօրէն ճառելով կեանքի մասին։ Որմէ վերջը Բեդրոնիոս իր ննջասենեակը առանձնացաւ, բայց կէս ժամ մը հազիւ քնացած էր՝ նորէն երեւցաւ, եւ աղախինին իւղ բերել տալով՝ աղէկ մը հոտոտեց եւ անով ձեռքերն ու երեսները քսեց։

— Չես կրնար ըմբռնել թէ ո՛րքան զուարթար ու ոգեւորիչ է այս իւղը...։ Հիմա պատրաստ եմ։

Պատգարակը դրան առջեւ կ'սպասէր արդէն, ուստի մէջը մտան, ու Բեդրոնիոս հրաման ըրաւ Աւլոսի տունը տանելու։ Բեդրոնիոսի «կղզեակը» Պալատինեան բլրակին հարաւային զառիթափին կուշտը շինուած էր։ «Գարինէ» յորջորջուած տեղւոյն մօտիկը. հետեւաբար, ամէնէն կարճ ուղին կաճառին տակէն կ'անցնէր, բայց որովհետեւ Բեդրոնիոս կ'ուզէր ճամբան կանգ առնել Իտոմենէս ակնավաճառին հետ խօսելու համար, դէպ ի Վիգուս Աբօ՚լլինիս ուղղուեցան կաճառին մէջէն անցնելով՝ ու կտրելով Վիգուս Տեկէրարիուսը։

Չորս հուժկու ափրիկեցիներ իրենց լայն թիկունքներուն վրայ առին զայն ու սկսան քալել։ Ատոնց ետեւէն կ'երթային շատ մը գերիներ՝ որոնց «հետագօր» անունը կը տրուէր։ Բաւական երթալէ վերջը, Բեդրոնիոս իր քիթին տարաւ աղախինին իւղով օծուած ձեռքը, որմէ կը հասկցուէր թէ բանի մը վրայ կը մտածէր։ Ու մէկէն.

— Ծիշդ այս պահուս մտքէս կ'անցնէր թէ, ըսաւ, քու Համադրիադդ[1], քանի որ գերուհի մը չէ այլեւս, կրնար թողուլ Պլաւցիոսի տունը ու գալ քեզի հետ բնակիլ։ Եւ այն ատեն սիրով ու ճոխութեամբ կը ողողէիր զինք դուն ալ՝ ինչպէս ես ըրի իմ պաշտելի Քրիսոդեմիսիս, թէեւ այժմ, խօսքը մէջերնիս, իրմէ պաղած եմ ինչպէս ինք ալ ինէ։

Մարգուս գլուխը ցնցեց։

— Ո՛չ, յարեց Բեդրոնիոս, այն ատեն՝ հակառակ պարագային,

1 Համադրիադ կ'ըսուէին այն յաւերժահարսերը՝ որոնք մէյ մէկ ծառի պահապան դրուած ըլլալով, ըստ առասպելին, այն ծառին հետ կը ծնէին ու կը մեռնէին:

խնդիրին լուծումը Կայսեր կամքին կը թողուի, ու դուն կրնաս վստահ ըլլալ թէ, շնորհիւ իմ ազդեցիկ դիրքիս, Պղնձամօրուսը ի նպաստ մեր վճիռ պիտի տայ անշո՛ւշտ։

— Դուն Լիկիան չես ճանչնար, կը կրկնեմ քեզի, ըսաւ Մարգուս։

— Այն ատեն ներէ որ հարցում մ'ընեմ քեզի. միայն տեսքո՞վ է որ դուն ալ զանի կը ճանչնաս, ըսէ՛ հետը խօսած չունի՞ս. ըսէ՛ յայտարարած չե՞ս անոր քու սէրդ։

— Առաջին անգամ աւազանին մէջ տեսայ զինք. եւ անկէ ասդին, ուրիշ երկու անգամ ալ անոր պատահած եմ։ Պէտք է գիտնաս որ, իմ հոն բնակած պահուս, մեկուսացած շէնքի մը մէջ կը կենայի՝ որուն հիւրերու միայն յատկացուած շէնք մըն էր, հետեւաբար, թէեւ պատճառաւ, չէի կրնար հասարակաց սեղանին մասնակցիլ։ Միայն մեկնելու նախընթաց իրիկունը սեղանին վրայ Լիկիային հանդիպեցայ, բայց բառ մ'անգամ չկրցայ զրուցել իրեն՝ ինչու որ, ստիպուած էի Աւլոսի մտիկ ընել, որուն Բրիտանիոյ մէջ իր տարած յաղթութիւնները կը պատմէր ինծի. ետքն ալ անցաւ նկարագրելու իտալական պզտիկ իշխանութիւններու տապալման խնդիրը, որ բանը արգիլելու համար՝ այնքան աշխատած էր Լիկինիոս Ստոլոնէ։ Եւ այնպէս կը կարծեմ թէ, ատոնցմէ դուրս

ՀՌՈՎՄԷԱԿԱՆ ԲԱՂՆԻՔ, ՑՐՏԱՐԱՆԸ

ուրիշ բանի մը վրայ խօսիլ չգիտեր Աւլոս։ Հիմակ ալ կը վախնամ թէ դարձեալ պիտի չկրնանք ազատիլ նոյն պատմութիւնը լսելէ՝ եթէ դուն փափաք չյայտնես ժամանակիս ընդհանուր ապականութեան մասին բան մը լսելու։ Աւլոս փասիաններ ունի՝ զորս ուտել արգիլուած է, զի կը կարծէ թէ անոնց իւրաքանչիւրին մահուամբ, կայսրութեան կործանումը քայլ մը աւելի կը մօտենայ։ Երկրորդ անգամ ըլլալով՝ Լիկիային հանդիպեցայ պարտէզին աւազանին քով։ Ձեռքը դեռ նոր փրցուած տունկի ճիւղ մ'ունէր, զոր ջուրին մէջ թաթխելով կը ցնցէր չուրջը բացճիւղ մ'ունէր, զոր ջուրին մէջ թաթխելով կը ցնցէր չուրջը բաց-

ուած հիրիկներուն վրայ: Կը տեսնե՞ս սա ծունկերս, Հերակլէսի վահանին վրայ կ'երդնում՝ որ երբ Պարթեւները փոթորիկի պէս յարձակեցան մեր դաստակին վրայ՝ վա՛յրկեան մ'իսկ անոնք չդողացին. մինչ հոն, ջրամբարին քով դողալ սկսան: Դեռ իր կուրծքին վրայէն բժժանքը[1] չհանող երկչոտութեամբ ակնարկովս գթութիւն կը հայցէի ես, ինչու որ, պահ մը ուժ անգամ չունեցայ բառ մը արտասանելու:

Բեղրոնիոս տեսակ մը նախանձոտ ակնարկ նետեց անոր վրայ:

— Երանի՛ քեզի, պոռթկաց մէկէն, զի որքան ալ իրականէն աւելի թշուառ ըլլան աշխարհք ու կեանքը, կայ սակայն սխրալիօրէն գեղեցիկ բան մը՝ որ յաւիտեան պիտի մնայ, եւ այդ ալ՝ երիտասարդութիւնն է:

Քիչ մը դադարէ վերջ՝ հարցուց.

— Բայց ըսէ նայիմ, դեռ անոր հետ խօսած չունի՞ս:

— Հազիւ թէ քիչ մը ինքզինքս գտայ՝ սկսայ անոր պատմել Սախայէ վերադարձս, ձիէն իյնալս, քաշած ցաւերս, ու խոստովանեցայ թէ աւելի կը նախընտրէի այդ տանը մէջ մնալով տուայտիլ՝ քան հանգիստ վայելել ուրիշ ո՛ եւ է տեղ մը, թէ՝ ինծի աւելի սիրելի էր հիւանդ պառկիլ հոն՝ քան առողջ ուրիշ ո՛ եւ է տեղ: Այն ատեն ինք ալ շփոթեցաւ, ու գլուխը վար խոնարհեցուց. եւ ինծի մօտիկ ընելով հանդերձ, ձեռքը ճիւղերովը նկարներ մը կ'ընէր քրքմագոյն դեղին աւազին վրայ: Ետքը աչքերը վեր առաւ ու շուտ մը նորէն իր նկարներուն դարձուց. կրկին ինծի նայեցաւ հարցականելու ձեւով՝ ու յանկարծակի խոյս տուաւ, ինչպէ՛ս պիտի ընէր յաւէրժահարս մը՝ տգեղ պայծն առջեւէն:

— Աչքերը գեղեցիկ ըլլալու էին...

— Ծո՛վ ծո՛վ աչքեր, աչքե՛ր ուր ընկղմիլը բան մը չէ: Ա՜հ, ես ալ ընկղմեցայ անոնց մէջ. Արքեպեղաքոսի կապոյտը կը նմանէր անոնց քով: Ասոր վրայ, Պլաւցիոսի կրտսեր որդին երեւնալով՝ ինծի հարցում մ'ուղղեց՝ զոր չկրցայ ըմբռնել:

— Ո՛վ Աթենաս, բացագանչեց Բեղրոնիոս, քակէ՛ սա երիտասարդին աչքերուն վրայի կապը՝ զոր Երոս դրած է, ապա թէ ոչ՝ հէքը պիտի երթայ իր գլուխը ջախջախէ Աստղկան տաճարին սիւներուն դէմ:

Ցետոյ, Վինիկիոսի դառնալով՝ շարունակեց.

— Ով դուն, որ կեանքի ծառին վրայ դեռ նոր ծիլ տուած գարնանային բողբոջ մ'ես, դուն, նորաբոյս կոկոն որթատունկի, փոխանակ ինծի հետ Պլաւցիոսի տունը երթալու, պէտք էր չփիչիոսակ Կէլօքիոսի

1 **Հռովմայեցիք** դեռ արբունքի չհասած պզտածին տղայոց կուրծքը կը կախէին **բժժանքը**, այսինքն ոսկիէ տուփ մը, որու մէջ տարբեր կախարդական գրուածներ կը պահէին առ հմայակ: Ու երբ տղան բեւակոխէր արբունքի հասակը՝ այն ատեն մեծ հանդէսով թէ՝ այդ բժժանքը ու թէ մանկական պատմուճանը հանելով, պատանեկան զգեստը կը հագուեցնէին:

քով երթալ՝ որուն անփորձ մանուկներու համար մասնաւոր դպրոց մը հաստատած է:

— Ի՞նչ ընելու էր հոդս:

— Ըսէ նայիմ՝ ի՞նչ տեսակ նկար էր աւազին վրայ գծածը: Անշուշտ՝ կա՛մ սիրոյ աստուածինը, կա՛մ նետահար սիրտ մը, եւ կամ ատոր նման բան մը՝ ուսկից գիտաւ հասկցուէր թէ, վերջապէս Կիսաստուածք[1] կեանքի գաղտնիքներէն փափսացած էին Բղձանոյշի[2] ականջն ի վար: Ինչպէս, ուշադիր չեղա՞ր թէ ի՞նչ նկար էր ան:

— Քու կարծածէդ աւելի երկար է իմ կրած պատմուճանս[3], ըսաւ Վինիկիոս, այնպէս որ, դեռ փոքրիկն Աւլոս քովս չեկած՝ ուշադիր դիտած էի նկարը. զի, քաջ անգեակ էի թէ, Յունաստանի ինչպէս Հռովմի մէջ ալ, կոյսերը, շրթունքով արտայայտել չհամարձակած գաղտնիքներնին՝ ստէպ աւազին կը վստահին. կրնա՞ս հիմա դուն ալ գուշակել թէ ի՞նչ էր նկարածը:

— Եթէ վերը յայտնած բաներէս մէկը չէ՝ կը հրաժարիմ գուշակելէ:

— Ձո՛ւկ մըն էր:

— Ի՞նչ կ'ըսես:

— Այո՛, ձո՛ւկ մը: Եւ հիմա ի՞նչ կրնար նշանակել այն նկարը, եթէ ոչ՝ թէ իր երակներուն մէջ հոսածը ձկան արի՛ւն ըլլալու էր. Շիտակը ես ալ վստահ չեմ այս մեկնութեանս մասին, բայց դուն որ գիս՝ կեանքի ծառին վրայ դեռ նոր ծիլ տուած գարնանային բողբոջ մը կ'անուանէիր, դուն, կ'ըսեմ, պիտի կրնաս անշո՛ւշտ ինծի տալ այն նկարին մեկնութիւնը:

— Պլինիոսի դիմէ, սիրելիս, այն միայն ձուկին լեզուէն կը հասկնայ: Եթէ Ափրիկկիոս դեռ ողջ ըլլար՝ թերեւս մեկնէր. զի իր կեանքին մէջ ա՛յնչափ ձուկ կերած է ան՝ որչափ Նաբոլի խորշը չի բովանդակեր:

Այս պահուս, անցած փողոցներուն մէջ յարուցուած ժխորը՝ արգելք եղաւ որ իրենց խօսակցութիւնը շարունակէին: Վիգօ Ափօլլոյէ դարձան դէպ ի Փօրիօ եւ հասան Հռովմէական Հրապարակը, ուր, գեղեցիկ օդերուն մայրամուտէն առաջ, պատրիկապարաններու բազմութիւն մը հաւաքուելով, կ'սկսէին յածիլ սիւներու մէջտեղերը, նոր լուրեր քաղելով մէկէն միւսէն, կամ տեսնելու համար դահաւորակով անցնող հարուստները, եւ կամ խանութներու առջեւ դիտելու համար ակնազարդները, գրածախերը, լումայափոխները եւ ուրիշ ամէնազգի բաներ:

Կռածաքին կէս մասը՝ որ Կապիտոլեան ժայռին անմիջապէս ստորոտը

1 **Կիսաստուածք** կամ Սատիւռոս բառուածներ՝ երկրորդական աստուածներն էին՝ որոնք գրեթէ միշտ, Գինիոյ աստուածին կամ Բագոսի կ'ընկերանային:

2 **Բղձանոյշ** կամ Նիմփայ կը կոչուէին այն դիցուհիները՝ որոնք անտառներու, ջուրերու կամ ծառերու մէջ կը բնակէին. ասոնց կը տրուէր նաեւ Յաւէրժահարս անունը:

3 **Մանուկ մը չեմ** ըսել կ'ուզէ. ինչու որ Հռովմայեցւոց քով երկար պատմուճան կրելը՝ արդէն երիտասարդութեան աստիճանը բեւակոխելու նշան էր:

կը գտնուէր, արդէն մութին մէջ թաղուած էր, ընդհակառակն տաճա-րին սիւները՝ որ աւելի բարձր կառուցուած էին, դեռ կը փայլէին իրիկնամուտի արեւին ոսկեզօծ շողերուն տակ, իսկ աւելի վարը եղող-ները՝ երկար ստուերներ կը ձգէին մարմարէ սալաքարերուն վրայ։ Կա-ճառը ա՛յնչափ սիւներու վրայ խճողուած էր՝ որ անտառի մը խոր-կանքը կ՚ընծայէին գիտողին։

Տուներն ու սիւները բարդ ի բարդ լեռնաձեւ ու աշտարակատիպ մէկը միւսին վրայ անկուած կը թուէին. մաս մը՝ դէպի վեր կը սլանար, մաս մըն ալ՝ Կապիտոլեան ժայռին վրայ մագլցած կ'երեւէր։ Այդ ան-տառատիպ սիւներու գագաթներուն վրայ ոսկեկան զարդեր քանդակուած էին. իսկ ճակատներուն վրայ դուրս ցցուած էին աստուածներու ձու-լածոյ արձանները. վերնագոյն մասերուն վրայ ալ թեւաւոր երկանիւ-քառաձի կառքեր կային քանդակուած, որոնք կազմ պատրաստ էին, կարծես, աստուածներու համար դէպ ի կապոյտ երկնակամարը որ այնքան հրաշափորէն կը տարածուէր յաւիտենական քաղաքին վրայ։ Կաճառին մէջն ու շրջակայքերը ալեկերպ կը ծփէր ամբոխը, մաս մը խումբերով անցնելով Յուլիոս Կեսարի պալատան սիւնազարդ ուղիէն, մաս մըն ալ խիտ առ խիտ նստելով Դիոսկուրեանց [1] սանդուղներուն վրայ։ Բազ-մութիւնը կը վխտար Վեստայի տաճարին մէջ, այր, կին, աղաք՝ խառն ի խուռն, որոնց նկարները խայտաբղէտ բոլորներու եւ թիթեռնիկներու ձեւով կը ցոլանային ողորկ մարմարիոնին վրայ։ Ուրիշ ամբոխի կոհակ-ներ, Կապիտոլեան Մեծին Արամազդայ կողմէն վար կը խուժէին հսկայ աստիճաններու վրայէն։ Ճառախօսներուն չուրջը ունկնդիրներով լեցուն էր, հոս՝ հոն, շրջուն վաճառողներ՝ պտուղ, գինի, ջուր ու թուղթէ բան-ջակ կը ծախէին կոկորդալիր. իսկ ճամբաստակները, ձեռնածուները, բաղդագուշակները, թաքուն գանձեր գտնողներն ու երազահանները մեծ ազդեցութեամբ իրենց արուեստները կը բանեցնէին։ Խառնաղանճ ամ-բոխին խլացուցիչ ժխորին մէջէն երբեմն երբեմն կը լսուէր հնչիւնը եգիպտական ծնծղայի մը, փողի մը՝ կամ յունական սրինգի մը. մինչ սիրամէտներ, վշտակիրներ ու բարեպաշտներ մեծ ճիգով կը ճեղքէին բազմութիւնը՝ երթալ տաճարին բագինին վրայ իրենց նուէրները դնե-լու համար։

Աղաւնիներու վարմունք կու գային կը հաւաքուէին՝ այդ բազմութեան մէջ, սալայատակին վրայ, իրենց նետուած հատիկները անյագօրէն կրծե-լու համար։ Ասոնց առնն ամբոխը տեղի կու տար՝ անոնք մի խանգարելու համար գահաւորակներուն՝ որոնց մէջ կը հանգչէին ճոխ ազնուազար-

1 **Դիոսկուրեանք** կ՚ըսուէին՝ Դիոսի կամ Արամազդայ երկու որդիները (Կաստոր եւ Պոլլուքս)։

գոլ կիներու գլուխներ կամ ծերակուտականներ ու ասպետներ՝ որոնց դէմքերուն վրայ կեանքի յոգնութիւնները դիւրաւ կը կարդացուէին։ Շատախօս բազմութիւնը՝ բարձրաձայն կ'արտասանէր անոնց անունները, ու չէր քաշուեր անոնց գովեստի կամ այպանքի խօսք մըն ալ կցելու։ Տեղ տեղ կը տեսնուէին կարգապահութեան հսկելու կարգուած պահակ-ներ՝ որոնք համաչափ քայլերով կը յառաջանային, ու ժողովուրդին մէջ ալ յունարէն խօսակցութիւնը նոյնքան յաճախ կը լսուէր՝ որքան լա-տիներէնը։

Վինիկիոս երկար ժամանակ բացակայ եղած ըլլալով Հռոմէ, տե-սակ մը հետաքրքրութեամբ կը դիտէր այդ ամբոխը՝ ինչպէս նաեւ Հռով-մէական Կաճառը, այնպէս որ, Պետրոնիոս անոր միտքը գուշակելով, այդ տեսարանին համար ըսաւ թէ՝ «Կուիրինականներու բոյն մըն է՝ առանց Կուիրինականներու»։ Եւ յիրաւի ալ, ինչու որ անոնց մէջ շատ ցանցառ էր բուն Հռովմայեցի տարրը։ Մեծագոյն մասը կը բաղկանար օտարա-կաններէ. Եթովպացիներ, չէկ մազերով հիւսիսաբնակ այդ խոշոր դէմքերով ժողովուրդները, Բրիտանացիներ, Գաղղիացիներ, Գերման-ներ ծուռ աչքերով Ծայրագոյն Արեւելքի բնակիչներ։ Եփրատայ, Տիգ-րիսի եզերքներէն, Հնդկաստանէն, Որոնտէսի ափերէն եւ Արաբիոյ ա-նապատներէն եկող բնիկներ. գերծուած կուրծքերով Հրեաներ, մշտա-ժպիտ՝ բայց անհամակրելի դէմքով Եգիպտացիներ, Նումիտացիներ ու Ափրիկեցիներ, Յունաստանցի Յոյներ՝ որոնք Հռովմայեցւոց հետ կը բաժնէին Հռովմի տիրապետութիւնը, բայց արուեստից ու գիտութեանց մէջ՝ ինչպէս նաեւ ճարպկութեան ու խաբեբայութեան մէջ կը գերա-զանցէին անոնց։ Կղզեբնակ Յոյներ, Փոքր Ասիոյ մէջ բնակող Յոյ-ներ, Եգիպտական գաղութին պատկանող Յոյներ, վերջապէս Իտալա-ցիներ ու Նարբոնական Գաղղիոյ մէջ բնակող Յոյներ։ Ծակուած ա-կանջներով գերիներուն քով՝ չէին պակսեր նաեւ ազատագրուածները, որոնց ամէնն ալ հաւասարապէս պատերազմիկներ էին, ու կայսեր կ'իյ-նար գտնենք միշտ ուրախ զուարթ բնիկը, անուցանելն ու հագուե-ցնելը։ Բաց ասոնցմէ, հոն կը վխտային պանդուխտ ազատ մարդիկ ալ՝ զորս հաճոյից ու ճոխութեան հետամուտները դէպ Հռովմ ձգած էին իսկ վարձկաններու զասակարգը լիուլի ներկայացուած էր հոն։

Սերապիսի [1] քուրմերը՝ արմաւենիի ոստեր բռնած. Իսիսի քուր-մերը, այն Իսիսին՝ որու բագինը Կապիտոլեան Արամազդի բագինէն

1 **Սերապիս** հին Եգիպտացւոց մէկ աստուածն՝ որուն մեհեանը շինուած էր Պտղոմէոս Ա.ի ձեռքով Աղեքսանդրիոյ մէջ։— Իսիս Եգիպտ. դիցուհի մըն էր զոր կը պատկերէին եղջիւրներուն մէջտեղ երկրագունդ մը բռնող կովու գլուխ մը ձեւին տակ։

անգամ աւելի ընծաներ ու զոհեր կ'ընդունէր. Սիբէլեան[1] քուրմերը՝ բրինձի ոսկեզօծ ցօղուններ բռնած, արեւելցի պարողներ, բժժանք ծախողներ, օձահմաններ ու Բաղդէացի աստղագուշակներ. այս բոլոր խառնաղանճ բազմութիւնը այնպիսի կենցաղ մ'ունէր՝ որ աշխատութիւն բնաւ չէր սիրեր, եւ ամէն չարաթ Տիբ'րիսի ափանց վրայ շրջելով կ'երթար ցորեն հաւաքելու կեդրոնական համբարանոցներէն, զիրար կը յօշոտէին Կրկէսին ասպարէզներէն ձիու ձգելու համար. գիշերն միւս կողմը զանուած փլատակներուն մէջ կը գիշերէին, իսկ ցերեկը՝ տաք օդին, կ'երթային կը հանգչէին վերեւ յիշատակուած շէնքերուն զրան առջեւ, կամ Սալլուստեան պարտէզ կողմերուն մէջ, կամ Միլվեան կամուրջին տակ եւ կամ հարուստներու «կլիենտ»ներուն առջեւ՝ որ վերինները ձեզամէն ուտելիքները կը նետէին անոնց:

Բեդրոնիոս անոնց ամէնուն ալ շատ ծանօթ դէմք մըն էր. ուստի, անցած ատեննին. Վինիկիոս չարաճակ կը լսէր թէ Ի՛նք էր, Ի՛նք էր կը պոռային. այսինքն թէ, «ի՛նք է, ի՛նք է»: Եւ ստուգիւ ալ, Բեդրոնիոս շատ սիրուած էր՝ իր առատաձեռնութիւններուն համար. բայց ասոր, ժողովրդականութիւնը մըն ալ աւելցած էր շնորհիւ այն օրէն ի վեր՝ երբ իմացուեցաւ թէ, նոյնինքն կայսեր ներկայութեան, ինք խօսք ընդդիմացած էր այն մահավճռոյն որ տրուած էր Պէտանիոս Սեկունդոս կառավարչին ամբողջ «ընտանիք»ին, այսինքն՝ գերիներուն դէմ, առանց զանազանութեան հասակի կամ սեռի. զի, անոնցմէ մին՝ իր յուսահատութեան վայրկենին՝ սպաննած էր այն հրէշը: Գալով Բեդրոնիոսի, անկեղծօրէն յայտարարած էր՝ թէ, ինք պարզապէս իբր «Իշխան Վայելչութեան» հանգամանքով խօսած էր այդ մասին Կեսարի հետ, եւ որու «գեղեցկագիտական ճաշակը» վիրաւորուած պիտի ըլլար ջարդի մը պատճառաւ, ինչ որ թէեւ անպատշաճ չպիտի սեպուէր Սկիւթացիներուն՝ բայց Հռովմայեցիներու աչքին խորթ պիտի երեւէր: Առով հանդերձ, այդ դէպքէն ասդին, ժողովրդական մեծ դէմք մը դարձաւ ան: Դիր որ՝ իրեն համար կարի անտարբեր բան մըն էր այդ ժողովրդականութիւնը. զի, ինք բնաւ չէր կրնար մոռնալ թէ, ժողովուրդը Բրիտաննիկոսն[2] ալ շատ սիրած էր, զոր Ներոն թունաւորեց տակաւին. Ագրիպպինան[3] ալ շատ սիրած էր. որ նոյնին հրամանով սպաննուեցաւ. Օկտավիան[4] ալ սիրած էր, որուն իր տաղարանավայրին՝

1 **Սիբէլ** բուն դից. երկնից դուստրն ու երկրի կինն էր. մայր Արամազդայ, Պոսիդոնի եւն:

2 **Բրիտանիկոս**՝ Կլոդիոս կայսեր որդին էր, զոր՝ Ներոն թունաւորելով մեռցուց, անոր ազդեցութենէն վախնալով [42-55]:

3 **Ագրիպինա**՝ նոյն ինքն Ներոնի մայրն էր:

4 **Օկտաւիա**՝ Կլոդիոս կայսեր աղջիկն ու Ներոնի կինն էր՝ որու հրամանաւ սպաննուեցաւ 62ին:

Պանդատարիայի մէջ խեղդել, ամենաբարձր տաքութեան աստիճանով մախի մը մէջ հեղձամահ եղաւ՝ երակները կտրուելէ վերջ. Ռուբելիոս Պլաւգիոս ալ՝ որ աքսորի դատապարտուեցաւ. վերջապէս Տրասէա՝ որ ամէն օր մահուան վախի մէջ էր: Հետեւաբար, ժողովրդականութիւնը կրնար յոյժ չարագուշակ նկատուիլ. եւ սկեպտիկ Բեդրոնիոս ալ զերծ չէր աւելորդապաշտութենէ: Ուստի, երկու պատճառաւ ան կ'ատէր ամբոխը, նախ՝ իբր ազնուական, եւ երկրորդ՝ իբր զարգացած ու կիրթ մարդ: Իր ըմբռնումով, անարժան էին «մարդ» կոչուելու այնպիսիներ՝ որոնք՝ բոհրուած սոխ կը հոտէին՝ մինչեւ ծոցը անոնցմէ կրկնուն համար, որոնք՝ մինչ խռպոտ ձայն մ'ունէին ու քրտինք կը հոտէին՝ փողոցներուն անկիւնը, կամ սիւնազարդ ձեմելավայրերու մէջ օրն ի բուն մանախաղի ինքզինքնին տուած ըլլալուն համար: Այս պատճառաւ, անոնց կարեւորութիւն անգամ չէր տար ինք ո՛չ ծափահարութիւններուն ո՛չ ալ ամէն կողմերէ իրեն ուղղուած ձեռաց համբոյրներու ձեւերուն: Եւ ճիշդ այդ վայրկենին Պետրոնիոս՝ դէպքը կը պատմէր իր քեռորդին, ու իր ամբողջ քամահրանքի թոյնը կը թափէր այն յեղյեղուկ ամբոխին հասցէին՝ որոնք այդ նողկալի եղեռն առտուն իսկ, խանդավառ կը ծափահարէին զՆերոն՝ երբ անիկա Սատուրնեան Արամազդայ մեհեանը կ'երթար:

Այդ պահուն հրամայեց որ կանգ առնեն գերիները Ավէնտինեան գրավաճառանոցին առջեւ, ուր վար իջնելով գեղակազմ ձեռագիր մը գնեց ու Վինիկիոսի տուաւ՝ ըսելով.

— Քեզի կը նուիրեմ զաս:

— Շնորհակա՛լ եմ, պատասխանեց քեռորդին, ու վերնագիրը կարդալով հարցուց. — «Սադիրիկո՞ն». Նո՞ր երկ մըն է ասի. որո՞ւնն է:

— Ի՛մս. բայց չեմ փափաքիր ես ալ վիճակակից ըլլալ Ռուֆինոսի՝ որու արկածը կ'ուզէի պատմել քեզի, եւ կամ Ֆապրիցիոս Վէյենտոյի: Ու ուրիշին, գաղտնիք մըն է, եւ այդպէս ալ պէտք է մնայ մինչ, չմոռնաս:

— Հա պա ինծի ըսիր թէ տաղաչափութիւն չե՛ս ըներ, հարցուց Վինիկիոս՝ գիրքը թերթատելով, հոս շատ մը ոտանաւորներ կը տեսնեմ արձակներու քով փոխն ի փոխ:

— Կարդացած պահուդ ուշադրութիւն ըրէ «Թրիմալքիոնի խնջոյք»ին: Գալով ոտանաւորներուն՝ ա՛լ կշտացած եմ անոնցմէ յորմէ հետէ Ներոն քերթուած մը պատրաստելու եռանդ է: Վիթէլլիոս փսխել ուզած ատենը՝ փղոսկրէ դաւազանիկ մը ստամոքսի խողովակը գրգռելու համար կը գործածէ: Ուրիշներ ձէթ կը գործածեն եւ կամ խաշուած վայրի բոյս՝ որուն մէջ կը թաթխեն ջրաբնակ թռչունի մը փետուրները... Իսկ ես՝ Ներոնի ոտանաւորներուն գինով կ'ընեմ, ինչու որ ատոր արդիւնքը վայրկենական է: Եւ անմիջապէս ետքը ինծի կը մնայ զանոնք գնահատելն ու գովաբանելը, եթէ ոչ խղճի պարզութեամբ՝ գէթ թեթեւցած ստամոքսով:

Այս ըսելուն պէս դարձեալ կեցնել տուաւ գահաւորակը, եւ այս անգամ՝ Իդոմենէս գոհարավաճառին խանութին առջեւը: Հոս ալ իր գործը կարգադրելով՝ հրամայեց գերիներուն որ զիրենք ուղղակի Աւլոսի բնակարանը տանէին:

— Կ'ուզեմ որ, ըսաւ, ճամբան քեզի պատմեմ Ռուփինոսի արկածը, որպէս զի սորվիս թէ մինչեւ ո՛ր աստիճանի կրնայ երթալ հեղինակի մը մնապարծութիւնը:

Բայց հազիւ թէ բերանը բացած էր՝ ահա բեռնակիր գերիները Վիքուս Բադրիցիուսը դառնալով՝ կանգ առին Աւլոսի դրան առջեւ: Թիկնեղ երիտասարդ դռնապան մը այդ դուռը բանալով՝ զանոնք բակէն դէպ ի տան դուռն առաջնորդեց, ուր, վանդակի մէջ դրուած կաչաղակ մը «Ողջո՛յն» ըսելով բարեւեց զիրենք:

— Երկրորդ գաւթակէն անցած ատենին — որ տեղին «օսցիում» անունը կը տրուէր — կամարակապ սրահին մէջ՝ Վինիկիոս ըսաւ.

— Դիտեցիր որ դռնապանները շղթայ չեն կրեր:

— Տարօրինակ տուն մըն է աս, պատասխանեց Բեդրոնիոս ցած ձայնով: Անշուշտ դուն ալ գիտնալու ես որ Պոմպոնիա Կրէքինայի համար կը կասկածուի թէ Արեւելքէն եկած աւելորդապաշտութեան ջերմ հետեւորդներէն է, եւ որոնք Քրիստոս անուն մէկը կը պաշտեն: Պոմպոնիայի այս մատնութեան ծառայութիւնը մատուցանողը կարծեմ նոյնինքն Կրիսպինիլլայ եղած է, զի ասիկա չի կրնար ներել որ Պոմպոնիա մէկ էրիկ միայն ունենայ եւ անով գոհանայ: Մէկ էրի՛կ միայն ունենա՛լ: Այսօրուան օրս, չա՛տ աւելի դիւրին է Հռոմի մէջ Նորիկեան պնակ մը թարմ պտուղներ գտնել ուտելու յարմար՝ քան այս տեսակ կիներ: Այս խօսքը առածի կարգ անցած է այլեւս:

— Դուն այս տունը տարօրինակ կը կարծես. բայց վերջը պիտի իմանաս թէ ես հոն ինչե՛ր տեսայ՝ եւ ինչե՛ր լսեցի:

Արդէն կամարակապ սրահը մտած էին, ուր՝ պահնորդ գերին, որու «բարապան» անունը կը տրուէր, անոնց գալը «Ատրիում»ին միջոցաւ իմաց տուաւ: Բեդրոնիոս առաջին անգամ հոս ոտք կոխած ըլլալով, ապշահար ակնարկ մը նետեց իր չուրջը, կենսախայտ պատրանքէն բոլորովին սթափած, ինչու որ այդ սրահը աւելի զուարթութիւն կը ներշնչէր՝ քան տխրութիւն ինչպէս ինք երեւակայած էր: Պայծառ լոյսի յորձանք մը կը խուժէր բացուածքէն ու կ'իյնար աղբիւրի մը վրայ՝ որոնք կարկաչահոս կը թափէր քառակուսի աւազանի մը մէջտեղը՝ որու «ջրամբար» անունը կը տրուէր: Ինչու որ, անձրեւոտ օրին այդ տեղ կը հաւաքուէին վերի բացուածքէն ինկած ջուրերը, եւ ուր հարմունկներով ու շուշանածաղիկներով համակ զարդարուած էր: Շուշանը, ինչպէս յայտնի կ'երեւէր, տան տիրոջ նախընտրած ծաղիկն ըլլալու էր, զի անոր հաւաքածոն կը գտնուէր հոն, ճերմակ թէ կարմիր: Ծաղկամաններուն մէջ կը տեսնուէին պղնձէ արձանիկներ պզտիկ տղաքներու ու ջրակեաց թռչուններու: Մէկ անկիւն մը՝ պղնձաքանդակ պայ մը դրուած էր՝ որ կարծես ջուր խմելու համար հակած էր գլուխը: Սրահին յատակը միւսիոնով զարդարուած էր, պատերը՝ մաս մը փայտէ, մաս մըն ալ կարմիր մարմարինէ էին, եւ որոնց վրայ նկարուած էին ձուկեր, թռչուններ ու կրծասուններ՝ որոնք միահամուռ գոյներու գեղեցիկ խաղ մը կը ներկայացնէին. իսկ դռնէն մինչեւ սենեակները՝ որոնք մէկ կարգի վրայ շարուած էին, վահաններով ու փղոսկրէ զնդակներով զարդարուած էր. ամէն մէկ դրան միջնորմին վրայ ալ նախահայրերու արձանները դրուած էին: Ընդհանուր առմամբ՝ այս ամէնը չափաւոր հարստութեան մը տպաւորութիւնը կ'ընէր՝ ու չէ թէ մեծափառ պերճութեան մը:

Բեդրոնիոս, թէպէտ ա՛լ աւելի ծախսեր կ'ընէր, բայց հոն բան մը չէր գտներ որ իր ճաշակին անհամապատասխան ըլլար: Հազիւ այս դիտողութիւնը ըրած էր Վինիկիոսի՝ ահա գերի մը, «վրանապահ»ը, կամարակապ սրահին ու «դիւան»ին միջեւ գտնուած վարագոյրը բացաւ:

Մէկէն երկու բարեկամները ինքզինքնին Աւլոս Պլաւցիոսի առջեւ գտան: Ասիկա իր կեանքի վերջալոյսին մէջ կը գտնուէր: Տարիքին ձիւնը ճեփ ճերմակ ըրած էր գլուխը. դիմագծերը քիչ մը կարծ էին՝ բայց ազնիւ: Անոր դէմքին վրայ, այդ պահուն կը կարդացուէր ապշութեան, մանաւանդ թէ ահաբեկումի տպաւորութիւնները, իր բարեկամին ու Ներոնի սեղանակիցին ու խորհրդականին անակնկալ այցելութեան հետեւանքով:

Այս տպաւորութիւնը չէր կրնար խոյս տալ Բեդրոնիոսի փորձառու ու սուր ակնարկէն. ուստի սովորական ողջոյնները փոխանակուելէ վերջ, իրեն յատուկ եղած ծանօթ պերճախօսութեամբ փութաց յայտարարելու թէ իր այցելութեան շարժառիթն ուրիշ բան չէր՝ եթէ ոչ Պլաւցիոսի տան մէջ, իր քեռորդւոյն վայելած խնամքներու մասին շնորհակալութիւն յայտնել: Որով, երախտագիտութիւնը միայն պատճառ եղած էր իր այցելութեան, որուն ա՛լ աւելի գրգիռ եղած էր իրենց հինօրեայ մտերմութիւնը:

Աւլոս բարի գալուստ մաղթեց իր հիւրերուն, իսկ շնորհակալութեան զգացումներուն ակնարկելով՝ յարեց թէ ինք ալ այդ մասին պարտք մ'ունէր կատարելիք, թէեւ Բեդրոնիոս չէր կրնար գուցէ գուշակել թէ ի՛նչ առթիւ:

Եւ ստոյգն ալ, Բեդրոնիոս բան մը չէր յիշեր: Զուր տեղը կը փնտռէր իր տրամաբանութիւնը ու կը ճգնէր միտքը բերելու իր ամէնէն անշան ծառայութիւններն իսկ՝ եզրակացնել կարենալու համար թէ, ի՛նչ բան շնորհապարտ կացուցած կրնար ըլլալ Պլաւցիոսը կամ ուրիշ ո՛ր եւ է մէկ մը: Միտքը բան մը չէր իյնար. կարելի է որ, անգիտակցաբար,

ակամայ և առանց ամենափոքր ուշադրութիւն իսկ ընելու, ծառայութիւն մը սխալմամբ մատուցած ըլլար։

— Ես կը սիրէի ու կը յարգէի զՎեսպասիանոս՝ որու կեանքը դուն ազատեցիր, երբ սխալելով՝ անիկայ դժբախտութիւնն ունեցած էր մրափելու Ներոնի ոտանաւորները լսած պահուն։

— Զլսած ըլլալը հազար անգամ աւելի լաւ է թէեւ, բայց չեմ ուրանար թէ անոր հետեւանքը շատ ախուր կրնար ըլլալ։ Եւ իրօք, պղնձամօրուքը վճռած էր անոր Հարիւրապետ մը ղրկել՝ բարեկամաբար խորհուրդ տալու որ ինք իր ձեռքով երակները բանալով անձնասպան ըլլայ։

— Իսկ դուն, Պետրոնիոս, անոր վրան խնդալով ի միասին, այդ բարեացակամ որոշումէն ետ կեցուցիր զինք։

— Շիտա՛կ է, եւ աւելի լաւ ընելու համար, բարօրակին չխօսիլ չէ այդ։ Զի, ես Ներոնի քով թէ, ինք Վեսպասիանոսը քնացնել տալով Որփէոսի համահաւասար յաղթանակ մը տարած էր, զի սա ալ իր երգով յաջողած էր վայրի գազանները քնացնելու։ Դժուար չէ Պղնձամօրուքը բացէ ի բաց վար զարնել, միայն թէ, այդ անարգանքը թեթեւ ու շրջահայեաց շողոմով մը ամոքելու է։ Մեր Վեհափառ Կայսրուհին Պոպպէա՝ իրա՛ւ որ շատ ճարտարութիւն ունի այս արուեստին մէջ։

— Ցաւալի՜ բան. տես ի՜նչ վիճակի հասած ենք, պատասխանեց Աւլոս։ Բերանիս մէջ առջի երկու ակռաներս Բրիտանացիի մը նետած քարէն ջախջախուելով կը պակսին. եւ ասոր համար խօսած ատենս կը սուլեմ. սակայն ամէնէն գեղեցիկ օրերս Բրիտանիոյ մէջ անցուցածներս են։

— Ինչու որ, յաղթութեան օրե՛ր էին այդ օրերը, յարեց Վինիկիոս։

Պետրոնիոս վախնալով որ մի՛ գուցէ նախկին հրամանատարը ելլէր իր բրած պատերազմներու պատմութեան կծիկը քակէր, մէկէն ուրիշ նիւթի մը անցաւ։

— Պրէնէստէի մօտերը, ըսաւ, գիւղացիք երկգլուխ գայլի ձագ մը մեռած գտան. ու դիւթէ նոյն ատեններն էր որ, փոթորկալից օր մը, Լուսինայի տաճարին վրայ չանթ իյնալով անոր մէկ մասը քանդեց, ինչ որ լսուած բան չէր աշնանամերջի այդ պահուն։ Կոթթա անուն անձ մըն ալ՝ որ այս դէպքը պատմած էր, աւելցուց ըսելով որ, այդ տաճարի քուրմերը գուշակած էին թէ Հռոմի պիտի կործանէր, եւ կամ գէթ մեծ տուն մը պիտի քանդուէր. եւ թէ այդ աղէտին առաջքը առնելու համար միակ վճռական միջոցն էր արտակարգ զոհեր ընել։

Աւլոս այդ մասին կարծիք յայտնեց՝ թէ, նման գուշակներ անտես թողուլ չէր ըլլար, ու թերեւս աստուածները գայրացած էին տիրող ծայրայեղ ամբարշտութեան համար։ Ուստի, ըսաւ, այս ամէն բաւածներուն մէջ արտակարգ ու անսովոր բան մը ես չեմ տեսներ, ու համամիտ եմ որ նման պարագայի մը մէջ միշտ քաւութեան զոհեր մատուցուին։

— Քու տունդ, Պլաւտիո՛ս, շատ ընդարձակ չէ, ըսաւ Պետրոնիոս, բայց մեծ մարդ մը կը բովանդակէ իր մէջ. իսկ իմս՝ շատ ընդարձակ է իր անպիտան տիրոջ համար։ Բայց թէ որ բախտը ա՛յնպիսի մեծ տուն մը տար մեզի՝ ինչպէս է «Անժամեայ տուն[1]»ը, կ'արժէ՞ր միթէ անոր անկումը արգիլելու համար զոհեր մատուցանել։

Պլաւտիոս լուռ մնաց այս հարցումին, եւ այս նախազգուշութիւնը տհաճելի երեւցաւ Պետրոնիոսի. զի, հակառակ բարին չարէն զանազանելու իր անկարողութենէն՝ չէր ուզեր բնաւ մատնիչի դեր կատարելու սորնութիւնն ալ իր վրայ ունենալ։ Ուստի, ուրիշ նիւթի վրայ դարձուց խօսակցութիւնը՝ նախ գովել սկսելով Աւլոսի բնակարանն ու այն ընտիր ճաշակը որ անոր ամէն մէկ մասանց մէջ աչքի կը զարնէր։

— Հին տուն մըն է, ըսաւ Պլաւտիոս, եւ ամէն ինչ անփոփոխ մնացած է հոն՝ զանի ժառանգելէս ի վեր։

Կամարակապ սրահին ու գիւանին միջեւ գտնուած վարագոյրը բացուելով՝ ամբողջ տունը վերէն վար աչքի առջեւ պարզուեցաւ. այնպէս որ մէկ ակնարկով կը տեսնուէր գիւանը ու յարակից սիւնազարդ սրահը՝ մինչեւ միւս ծայրը գտնուած կամարակապ գաւիթը՝ որու «Դահլիճ» անունը կը տրուէր, ու կ'երկարաձգուէր մինչեւ պարտէզը՝ որնոր, այսչափ հեռաւորութենէն թուխ շրջանակի մը մէջ դրուած լուսաշող նկարի մը կը նմանէր։ Այս պահուս զուարթ քրքիջներ մը լսուեցան պարտէզէն կամարակապ սրահին մէջ։

— Կը ներե՞ս, հրամանատար, ըսաւ Պետրոնիոս, որ աւելի մօտէն լսենք այս յստակ խնդուքը, ինչու որ, այս դարուս շատ դժուարին բան է առանց սրտանց խնդալու ձայն լսել։

— Հաճոյքո՛վ, պատասխանեց Պլաւտիոս՝ ոտքի ելնելով, պզտիկ Աւլոս ու Լիգիան է որ գնդակ կը խաղան։ Իսկ խնդալ որ կ'ըսես, Պետրոնիոս, կարծեմ մեր ամբողջ կեանքն ալ խնդալ մըն է։

— Այո՛, կեանքի վրայ խնդալը կ'արժէ, պատասխանեց Պետրոնիոս, բայց այս խնդալը տարբեր մէկ հնչիւն մ'ունի հոս։

— Օրեր կ'ըլլան որ Պետրոնիոս բնաւ չի խնդար, ընդմիջեց Վինիկիոս, բայց ասոր փոխարէն՝ կը պատահի որ ամբողջ գիշերներ կը խնդայ։

Այսպէս զուարթաբանելով՝ ամբողջ տունը երկայնութեամբ անցան, ու պարտէզ հասան՝ ուր Լիգիա եւ պզտիկ Աւլոս գնդակ կը խաղային։ Հոն իրենց քով գերի մըն ալ կեցած էր «Գնդակալ»ը՝ որ անոնց կը ծառայէր, գնդակը հեռուէն փնտռելով ու խաղացողներուն տանելով։ Պետրոնիոս արագ ակնարկ մը նետեց Լիգիայի վրայ՝ երբ պզտիկը ցատկելով կու գար Վինիկիոսը ողջունելու։ Երիտասարդ տրիբունը այս պահուս յառաջանալով խոնարհութիւն մ'ըրաւ գեղանի օրիորդին՝ որնոր

1 Անժամեայ տուն [domus transitoria] բառերը այն շէնքն էր՝ զոր Ներոն շինել-տուած էր, եւ ուղղակի յարաբերութեան մէջ դրած Եսկուիլինեան պալատին հետ:

գնդակը ձեռքը՝ քիչ մը հեռուն կեցած էր։ Երիտասարդին ողջունին վրայ՝ գեղուհին կարմրեցաւ։

Բաղեղով, որթատունկի տաղաւարներով ու այծտերեւուկով պատած հովանոցակին տակ նստած էր Պոմպոնիա Կրէքինա, որոնք խոկոյն փութաց այցելուները ողջունելու։ Բեդրոնիոս զանի շատ լաւ կը ճանչնար արդէն, ինչու որ, թէ՛ Ռուբելիոս Պլաւտոսի աղջկան՝ Անտիստիայի տունը հանդիպած էր անոր՝ ու թէ նոյն իսկ Սենեկայի ու Պոլիոնի տունը։ Ուստի չկրցաւ զսպել իր սքանչացումը՝ այդ տխրանոյշ լուրջ՝ բայց համակրալից դէմքին, ազնիւ ու վեհ կեցուածքին, կիրթ շարժուձեւերուն ու ընտիր խօսելու եղանակի մասին։ Պոմպոնիա ա՛յն աստիճանի կը շփոթէր Բեդրոնիոսի կանանց գաղափարը կնոջ վրայով՝ որ, այդ մինչեւ իր ոսկրերուն ծուծը ապականուած մարդը, այդ ինքնահաւանը՝ որու նման ալ չէր գտնուեր Հռոմի մէջ, չէ թէ միայն տեսակ մը ակնածանք ու յարգանք կ'զգար անոր առջեւ, հապա նաեւ կ'զգար թէ մինչեւ իսկ երբեմնի ինքզինքին վրայ ունեցած բնական վստահութիւնը կը կորսնցնէր քիչ քիչ։ Ու երբ Վինիկիոսի տարուած խնամքներու մասին անոր իր շնորհակալութիւնները կ'արտայայտէր, ակամայ նոյնիսկ իր բերնէն «տիրուհի» բառը խոյս տուաւ, բառ մը՝ զոր կանխաւ ընա՛ւ գործածած չունէր, ո՛չ, օրինակի համար, Կալվիա Կրիսպինիլլայի, ո՛չ Սկրիպոնիայի, ո՛չ Վալերիայի, ո՛չ Սոլինայի, ո՛չ ալ՝ ուրիշ բարձրատոհմ կանանց առջեւ։ Ողջոյններն ու շնորհակալութիւնները փոխանակուելէ վերջ՝ Բեդրոնիոս ցաւ յայտնեց Պոմպոնիայի որ քիչ անգամ մէջտեղ կ'ելնէր, ու ո՛չ կրկէսին՝ ո՛չ ալ Ամփիթատրոնին մէջ իրարու կը հանդիպէին. իսկ Պոմպոնիա իր ձեռքը ամուսնոյն ձեռաց մէջ դնելով, հանդարտ կերպով մը պատասխանեց.

— Երկուքնիս ալ ծերացած ենք այսուհետեւ, ատոր համար՝ ամէն օր ա՛լ աւելի հաճոյք կ'զգանք ընտանեկան խաղաղ կեանքէն։

Բեդրոնիոս կ'ուզէր առարկութիւն մ'ընել՝ երբ Աւլոս անիկէ առաջ խօսք առնելով իր սուլիչ արտասանութեամբ վրայ բերաւ.

— Եւ ամէն օր ա՛լ աւելի օտարացած կ'զգանք ինքզինքնիս այնպիսի ժողովուրդի մը մէջ՝ որ մեր բուն իսկ հռոմէական աստուածներուն՝ յունական անուններ կու տայ։

— Շատոնց է որ արդէն, աստուածները այլեւս ճարտասանական ձեւ մը եղած են, պատասխանեց մեղմօրէն Բեդրոնիոս, բայց յոյն հռետորները մեր վարպետները ըլլալէն ի վեր՝ ես անգամ աւելի դիւրութիւն կ'զգամ Յունոնի[1] տեղ Հերա ըսելու։

Եւ այս պահուն գլուխը Պոմպոնիայի կողմը դարձուցած էր, իբր թէ ըսել ուզէր՝ որ, անոր ներկայութեամբ ուրիշ աստուածութեան մը անունը

1 **Կռոնոսի** դուստրն ու Արամազդայ կինն էր: Յոյները ատոր Հերա կ'ըսէին:

միտքը չէր գար։ Ու մէկէն, քիչ մը առաջ անոր չքմեղանքի խօսքերուն իբր պատասխան ըլլալով յարեց.

— Անշուշտ մարդիկներու մէկ մեծ մասը կանուխ կը ծերանայ, բայց կան այնպիսիներ ալ՝ որոնց դէմքը կարծես մոռցած է Սատուռնոս[1]։

Բեդրոնիոս անկեղծօրէն կ'արտասանէր այս խօսքերը. զի, թէեւ Պոմպոնիա անցուցած էր իր կեանքի միջօրեան՝ բայց դեռ պահած էր մարմնոյ անսովոր թարմութիւն մը. և որովհետեւ պզտիկ գլուխ մը ունէր ու նուրբ դիմագիծներ, հակառակ իր սեւ տարազին ու հանդիսաւոր լրջութեան՝ դեռ մանկամարդ կնոջ մը ազդեցութիւնը կու տար։

Մինչ այս մինչ այն՝ պզտիկ տղեկը, որ մեծ համակրանք մը յղացած էր Վինիկիոսի հանդէպ՝ ատոր իրենց քով հիւրընկալուած միջոցին, անոր մօտենալով հրաւիրած էր զանի իրենց խաղին մասնակցելու։ Պզտիկ Աւլոսի ետեւէն՝ Լիկիա ալ ներս մտած էր հովանոցակին տակ, ու՝ թուփ բաղեղին ներքեւ ա՛լ աւելի գեղեցիկ թուեցաւ Բեդրոնիոսի՝ քան որչափ չէր երեւցած առաջին ակնարկով. հիմակ ուրեմն իրեն՝ յաւերժահարսի մը երեւոյթն ունէր անիկա։ Եւ որովհետեւ՝ դեռ անոր խօսք ուղղած չէր, ոտքի ելաւ, խոնարհեցաւ՝ ու փոխանակ սովորական անհեթեթ ողջունատուութեան, այն բառերը արտասանեց՝ որոնցմով Ոդիսեւս ողջունած էր Նաւսիկէ.

— Լըսէ, Բամբի՛շ, լըսէ իղձերս: Ա՛հ, ի՛նչպէս,
Դիցուհի՞ թէ մահկանացու կին մը կրնամ կոչել քեզ:

Եթէ աշխարհի վրայ ապրող մարդու մը աղջիկն ես դուն՝ այն ատեն երի՛ցս երանի՜ քու հօրդ ու մօրդ, և երի՛ցս երանի՜ քու եղբայրներուդ։

Այս մարդուն ազնուական վայելչութիւնն ու կենցաղագիտութիւնը նոյն իսկ Պոմպոնիայի հաճելի թուեցաւ։ Իսկ Լիկիա շփոթած և ամօթէն շիկնելով անոր մօտիկ ըրաւ՝ առանց աչքերը վեր վերցնելու։ Բայց խուսափուկ ժպիտ մը փթթեց անոր շրթները՝ մինչ բացայայտ կ'երեւէր որ կուսական երկչոտութիւնն ու պատասխանելու իղձը իրարու դէմ պայքար մը կը մղէին իր ներսի դին։ Բայց իղձը յաղթեց միւսին, և ինք աչքերը Բեդրոնիոսի յառելով՝ նոյնինքն Նաւսիկէի խօսքերով պատասխանեց, սակայն այնչափ արագ մէկ շունչով զուրցեց՝ որ կարծես թէ, գոց սորված դաս մը կը կրկնէր.

— Օտարակա՛ն, դուն ինձ բընաւ չես թըւիր՝
Ո՛չ անխորհուրդ, ո՛չ ալ մտքով անյարիր...:

Ու մէկէն երեսը դարձնելով՝ փախաւ, աճապարած թռչնիկի մը պէս։ Այս անգամ ապշելու կարգը Բեդրոնիոսի էր, ինչու որ, երբեք չէր

1 **Սատուռնոս** կամ **Կռոնոս** աստուածներու մէջ երիցագոյնն էր, եւ հայր՝ Արամազդայ եւ այլոց: Իբր թէ անիկա իր ունեցած բոլոր զաւակները կը լափէր ու միայն իրենց մօր հնարքով կրցան ազատիլ Արամազդ եւ իր եղբայրները՝ Պոսիդոն, Պղուտոն եւ Հերա:

կրնար յուսալ թէ պզտիկ աղջնակի մը բերնէն ինք պիտի լսէր Համերոսի ոտանաւորներէն, երբ՝ արդէն Վինիկիոսի պատմութենէն լաւ գիտէր անոր բարբարոս ծագում մ'ունենալը։ Ուստի, խուզարկէ ակնարկը Պոմպոնիայի վրայ դարձուց, բայց ասիկա չկրցաւ պատասխանել, ինչու որ այս պահուս մտասոյզ՝ ժպտելով մը կը դիտէր իր ամուսնոյն հպարտութենէ ճառագայթող դէմքը։

Պլաւցիոս չի կրցաւ սքօղել իր հպարտութիւնը, նախ՝ որովհետեւ իր աղջկանը պէս կը սիրէր Լիգիան, եւ յետոյ՝ որովհետեւ կը յարգէր ինք յունական բարբառը, զոր փայլուն դաստիարակութեան մը պտուղը կը նկատէր՝ հակառակ իր հին Հռովմայեցի ունեցած նախապաշարումներուն, որուն պատճառաւ արդէն ա'յնչափ ընդդիմացած էր անոր ծաւալումին։ Իսկ ինք որ չէր կրցած հիմնովին սորվիլ՝ այս բանը ներքուստ կը կրծէր զինք։ Այսու հանդերձ, մեծ ուրախութիւն մը եղաւ իրեն համար՝ տեսնելով որ, Բեդրոնիոսի պէս զարգացած մէկ մը, նոյն ինքն Համերոսի խօսքերով յունարէն պատասխան կ'ընդունէր ա'յնպիսի տան մը մէջ՝ զոր ինք գրեթէ բարբարոսի տեղ դրած էր։

— Տանս մէջ մանկավարժ մ'ունինք, ըսաւ Պլաւցիոս, որու քով կը կրթուի մանչը, և օրիորդն ալ անոր դասերուն կը հետեւի։ Թէեւ ասիկա դեռ խաշնահաւ մըն է՝ բայց իր սիրունութեան համար թէ ես ու թէ կինս մեր աղջկան պէս կը գուրգուրանք անոր վրայ։

Բեդրոնիոս պարտէզին կողմը նայեցաւ՝ ուր երեքը միասին կը խաղային։ Վինիկիոս պատմուճանը հանած ու թիկնոցով մինակ կեցած գնդակին կը զարնէր, իսկ Լիգիա թեւաբաց անոր դէմ կեցած գնդակը բռնելու կ'աշխատէր։

Ի սկզբան օրիորդը մեծ ազդեցութիւն մը չէր ըրած Բեդրոնիոսի վրայ. չափ նուրբ երեւցած էր։ Բայց երբ լաւ մը և աւելի մօտէն քննեց զանի ձողիկին տակ՝ Արշալոյսին նմանցուց. և իր լաւ գնահատիչի յատուկութեամբը համոզուեցաւ թէ, արտակարգ բան մը կար այդ դէմքին վրայ։ Իր քաջավարժ աչքերէն չվրիպեցաւ ո՛չ անոր պայծառ վարդագոյն երեսը, ո՛չ թարմ շրթունքը՝ որոնք դուրս կարկառած էին ո՛չ ծովու կապտորակ բիբերը, ո՛չ ողորկ փայլուն ճակատը, ո՛չ սեւաթոյր ալէծուփ վարսերը, ո՛չ կարապի վիզը, ո՛չ հիանալիօրէն քանդակուած ուսերը, վերջապէս ոչինչ՝ այդ գարնանատիպ ծիծղուն, առաձգական ու գեղակերտ մանրանկար դէմքին վրայէն։ Անթերի ճաշակի մասին իր ունեցած հմտութեամբ՝ կը մտածէր ան թէ, հրաշալի գեղեցկութեան այդ նկարին տակ կարելի էր անվեհեր «Գարուն» տիտղոսը քանդակել։ Ու ակամայ խորհիլ սկսաւ Քրիսոտեմիսի վրայ, բայց դժուարաւ կրցաւ իր քրքիջը զսպել։ Քրիսոտեմիս՝ իր ոսկեփոշի ցանուած մազերով ու սեւաներկ արտեւանունքներով, թօշնած վարդի փունջի մը պէս կ'երեւէր իրեն՝ և որու թերթերը վար կը թափթփէին։ Մինչ ամբողջ Հռովմ իր վրայ կը նախանձէ'ր ա՛յդ Քրիսոտեմիսի համար։ Յետոյ միտքը Բե-

րաւ Պոպէան, բայց այս հռչակաւոր կինն ալ, իրեն մօտէ անհոգի արձանի մը պէս թուեցաւ։ Մինչդեռ այս աղջնակին վրայ չէ թէ միայն գարունը բացուած կ'երեւէր՝ այլ նաեւ ճաճանչաւէտ հոգի մը՝ որ բոցի մը պէս անոր վարդագոյն մարմինէն դուրս կը ցոլանար։

Վինիկիոս իրաւունք ունի, մտածեց, զի իմ Քրիսոտեմիսս արդէն ծեր է, ծեր՝ ... որքան Տրովադա քաղաքը։

Ու Պոմպոնիա Կրէքինայի դառնալով՝ մատովը պարտէզը ցոյց տալով ըսաւ.

— Հիմա կ'ըմբռնեմ, Տիրուհի՛դ իմ, թէ ինչո՞ւ այդ երկուքին հետ մէկտեղ այս տան մէջ կենալը աւելի նախամեծար կը սեպէք՝ քան կրկէս երթալ ու ներկայ գտնուիլ Պալատինեան բլուրին վրայ սարքուած հանդէսներուն։

— Այո՛, պատասխանեց ան՝ աչքերը Լիգիայի ու Աւլոսի կողմը դարձնելով։

Այս պահուս ծեր հրամանատարը սկսաւ օրիորդին պատմութիւնն ընել. այսինքն յառաջ բերել՝ ինչ որ տարիներ առաջ ինք լսած էր Ատեւլիոս Կիստերոսի բերնէն Լիկէացւոց մասին՝ որոնք հիւսիսային մշուշապատ մթնոլորտին մէջ կը բնակէին։

Երեք խաղցողները թողած էին իրենց ժամանցը ու վեր վար կը շրջագայէին պարտէզին ուղիներուն մէջ՝ մրտենիներու ու նոճիներու մութ յատակին վրայ իբր երեք սպիտակ արձաններ դուրս ցայտելով։ Լիգիա պզտիկին ձեռքէն բռնած էր։ Շատ չանցած՝ պարտէզին մէջտեղը գտնուած ձկնարանին մօտերը նստարանի մը վրայ տեղաւորուեցան։ Պզտիկ Աւլոս նստած չմնաց երկար ատեն, այլ ցատկեց աւազանին մէջ՝ ձուկերը ահաբեկելու համար, որոնք վճիտ ջուրին մէջ դարձ դարձիկ ելեւէջներ կ'ընէին, մինչ Վինիկիոս առանձինն գլուխ գլխի մնացած ըլլալով Լիգիայի հետ՝ իր խօսակցութիւնը կը շարունակէր։

— Այո՛, կ'ըսէր ձայնի թեթեւ թրթռումով մը, հազիւ ձգած էի ծիրանազարդ պատմուճանս[1], մէկէն Ասիական լէգէոններու մէջ գրին զիս։ Դեռ անծանօթ էր ինծի Հռովմ, և, ինչպէս կեանքի՝ նոյնպէս ալ սիրոյ մէջ բոլորովին անփորձ էի։ Իրաւ է թէ Անակրէոնէն ու Ովրատիոսէն ինչ ինչ կտորներ գոց գիտեմ, բայց չեմ կրնար Բեդրոնիոսի պէս ոտանաւորներ արտասանել բերնուց, ինչու որ հիացումէս միտս համր դարձած է, ու ես իմ խօսքիս թելը անգամ կը կորսնցնեմ։ Պզտիկութեանս՝ Մուսոնիի քով կ'երթայի դասի. և անկէ սորվեցայ թէ երջանկութիւնը՝ աստուածներու կամքը կատարելուն մէջ կը կայանայ, և հետեւաբար, թէ՝ մեզմէ կախում ունի ան։ Բայց ըստ իս, ա՛լ աւելի մեծ ու թանկագին բանէ մը կախում ունի ան, ուր կամքը բնաւ գործ չ'ունի, այլ սէրը միայն կարող է շնորհել։ Աստուածներն անգամ այս երջանկութիւնը կը փնտռեն, ուստի, Լիգիա՛, ես՛ս, ես որ ցարդ չէի

1 Հռովմայեցի պատանիները մինչեւ տարուան հասնելնին այդ զգեստը կը կրէին։

ճանչցած սէրը, հիմա անոր չադուին կը հեծեծիմ։ Ես ալ կը փնտռեմ ա յնպիսի մէկ մը՝ որու ձեռքն է ինծի նման երջանկութիւն մը շնորհելը։

Լռեց. ու վայրկեան մը ուրիշ բան չլսուեցաւ՝ եթէ ոչ ճողփիւնը աւազանի ջուրերուն, ուր Պզտիկ Աւլոս, ձկներն աճապարելու համար խինճեր կը նետէր. բայց, քիչ ետքը, նորէն Վինիկիոս խօսք առաւ՝ աւելի մեղմ ու աւելի մեղրաբոյր շեշտով մը.

— Կը ճանչնա՞ս Վեսպասիանոսի որդին՝ Տիտոսը։ Անոր համար կը պատմեն թէ, հազիւ պատանեկութեան տարիքը թեւակոխած էր՝ երբ Բերենիկէի սիրահարեցաւ, քիչ մնաց որ անոր սէրէն մեռնէր։ Հիմա ես ալ կ'զգամ թէ նոյն սէրով վառուած եմ. զօրութիւն, փառք, հարստութիւն՝ այս ամէնը առանց մտերիմի ծուխի մը պէս են։ Հարուստը՝ իրմէ աւելի հարուստ եղող մը կրնայ գտնել. նշանաւոր մը՝ կրնայ նսեմանալ իրմէ շատ աւելի նշանաւորէն. հզօրը՝ յաղթուիլ հզօրագոյնէն։ Բայց, ընդ հակառակն, կրնա՞յ նոյն ինքն Կեսար, կրնա՞յ նոյն իսկ աստուած մը աւելի քաղցր հեշտանք մը վայելել, աւելի երջանիկ զգալ ինքզինք քան հասարակ մահկանացու մը, այն վայրկեանին՝ երբ իր սրտին վրայ ուրիշ սիրուած ու սիրող սիրտ մը կը տրոփէ, երբ անոր պաշտելի շրթները իր համբոյրներով կը ծածկէ։ Ահա թէ ինչպէս, իմ Լիկիա՛, սէրը մեզ աստուածներո՛ւ կը հաւասարեցնէ։

Ահարեկ, խելակորոյս, շուարած, և սակայն յունական սրինգի մը կամ կիթառայի ձայն մը լսելու պէս՝ Լիկիա մտիկ կ'ընէր։ Երբեմն ա՛յնպէս կը կարծէր՝ թէ Վինիկիոս հրաշալի երգ մը կ'եղանակէր, երգ մը՝ որու ելեւէջները կը գինովցնէին իր ականջները, կ'երագէին շրջանը իր արեան, վշտով կը գլզուէին իր սիրտը, այո՛, բայց այս պարագային անպատում հեշտանքով կ'օրօրէին։ Երբեմն ալ այնպէս կը թուէր՝ թէ Վինիկիոսի իրեն խօսածներն ինք արդէն շատոնց կ'զգար իր սրտին մէջ, բայց չէր կրնար վերահասու ըլլալ անոնց իմաստին. թէ ան իր մէջը կ'արթնցնէր բան մը որ մինչեւ այն վայրկեանին թմրած վիճակի մ'ունէր, և թէ մինչեւ այդ բոպէին իր ունեցած տարտամ, աղօտ մէկ երազը, հետզհետէ աւելի յստակ ու գեղեցիկ տեսիլի մը կը փոխակերպուէր։

Շատ չկար՝ որ արդէն արեւը Տիբերիսի միւս եզրը խոնարհած էր, ու կ'սկսէր քիչ քիչ ծածկուիլ Յանիկուղոնի[1] ետին։ Իրիկնամուտի լոյսը իր ոսկի շողերով կը հիւսէր նոճիներու անշարժ կատարները, և մթնոլորտը կարմրերանգ ներկուած էր։ Քունէ արթնցածի մը պէս՝ Լիկիա աչքերը վեր վերցնելով յառեց Վինիկիոսի վրայ, որնոր այս պահուս լուռ մունջ աղաչաւորի մը ձեւով իր վրայ հակած էր, և անոր դէմքին վրայ մայրամուտ արեւին ամբողջ չքեղութիւնը կարծես նշմարել, գերիվերոյ իր հմայիչ գեղեցկութեամբ քան բոլոր մարդիկը, քան բոլոր Հռովմէական ու Յունական աստուածները՝ որոնց պատկեր-

1 Հռովմի եօթը բլուրներէն մին։

ներն սէդ գիտած էր տաճարներու ճակատը։ Վինիկիոս պինդ մը սեղմելով Լիկիայի բազկերակը անոր հարցուց.

— Զե՞ս գուշակեր սրբեմ, թէ ի՛նչ բան ուզեցի քեզի խոստովանիլ։

— Ո՛չ մինչեւ ան, բայց ա՛յնպիսի ցած ձայնով մը՝ որ հազիւ Վինիկիոս կրցաւ լսել։

Ու չուզեց հաւատալ, ուստի աւելի իրեն մօտ քաշեց անոր ձեռքը, ու զայն բուռն կիրքով մը իր բաբախուն սրտին վրայ պիտի սեղմէր՝ եթէ մէկէն Աւլոս չերեւէր մրտենիներով զարդարուն ծառուղւոյն մէջ։

— Արեւը մայրը կը մտնէ, զգուշացէք իրիկուան խոնաւութենէն ու մի՛ կատակէք Լիպիտինայի հետ։

— Ո՛հ, ո՛չ, ըսաւ Վինիկիոս, իրա՛ւ որ դեռ պատմուճանս վրաս չեմ առած՝ բայց զով չեմ զգար բնա՛ւ։

— Բայց զգա՛յշ եղիր, յարեց հինաւուրց զինուորը, զի արեւին սկաւառակին կէսը արդէն բլուրին ետին իջած է։ Իմ մասիս՝ կեցցէ՛ Սիկիլիոյ կլիման՝ ուր, իրիկնամուտին՝ բոլոր բնակիչները հրապարակի մը մէջ հաւաքուելով խմբովին կ'երգեն ու հրաժեշտ կ'առնուն հեռացող Փեբոսէն[1]։

Ու մոռնալով Լիպիտինայի մասին ըրած ազդարարութիւնը, սկսաւ խօսիլ Սիկիլիոյ վրայով՝ ուր ընդարձակ կալուածներ ունէր, և յիշել թէ առնօք իր կեանքի մնացորդ մասը հոն անցունելու դիտաւորութիւնն ունեցած էր։

— Որու որ մազերը սպիտակցած են ա՛յնչափ ձմեռներու ազդեցութենէն՝ ցուրտէն կը փախչի։ Դեռ կանաչ սաղարթներով պճնուած են ծառերը, դեռ կը ժպտի կապոյտ երկինքը քաղքին վրայ. երբ սակայն, տժգունին բարունակները, երբ ձիւնը տեղայ Ալբանոսի բլուրներուն վրայ, և աստուածներն ալ բքաշունչ հովերու թեւերուն վրայ այցելութեան երթան Կամպանիայի՝ ո՞վ գիտէ թէ ես ալ այն ատեն իմ ամբողջ ընտանիքովս չքաշուիմ Սիկիլիոյ մէջ ունեցած հողերուս մէջ։

— Ի՞նչ... սրբեմ մտադիր ես Հռովմը ձգելո՞ւ, հարցուց Վինիկիոս սոսկմնահար։

— Ո՛րչափ ատենէ ի վեր է որ այդ փափաքն ունիմ, նախ՝ որովհետեւ հոն աւելի խաղաղ կեանք մը կարելի է վարել, և յետոյ՝ որովհետեւ հոն աւելի ապահովութիւն կայ։

Ու նորէն սկսաւ գովեստներն ընել իր պարտէզներուն, իր հօտերուն, կանաչներով շրջապատուած իր տանը, ծաթրինով ու պղպեղով, կանաչներով շրջապատուած բլուրներուն՝ որոնց վրայ կը լսուի միշտ մեղուներուն բզզիւնը։ Բայց Վինիկիոս բնա՛ւ չէր իմանար այս հովուերգականը. Լիկիան կորսնցնելու միակ մտածումն էր որ իր աչքերը յառած բռնել կու տար Բեղրոնիոսի վրայ՝ իբր իր վերջին ապաւէնին։

1 Այսինքն՝ արեւէն, զոր իբր տուրնջեան աստուած կը պաշտէին։

Այս պահուս, Բեգրոնիոս ալ Պոմպոնիայի քով նստած՝ արեւուն մայրը մտնելը դիտած էր, դիտած էր պարտէզն ու ձկնարանի չուրջը գտնուող անձերը, որոնց սպիտակ ձորձերը, որոնք ցայտուն կը նկարուէին մրտենիներու կիսաստուեր յատակին վրայ, և զորս ուսընդանութ կը կրէին մեռնող արեւուն վերջին ճառագայթներուն տակ ոսկեփայլ կը շողային: Երկնակամարը՝ ծիրանեգոյն ու կապտորակ ներկուած էր, մշտափոփոխ երանգներով դիւթիչ հանդիսանալով, իսկ հորիզոնին վրայ՝ երկայն երիզ մը՝ հիրիկի գոյն առած էր: Նոճիներու կիսաստուերները ա՛լ աւելի յստակ կը նկարուէին՝ քան ցորեկը. և իրիկնամուտի խաղաղութիւնը կը ծածանէր մարդիկներուն վրայ, ծաղիկներուն վրայ, ամբողջ պարտէզին վրայ:

Բեգրոնիոս ապշահար մնացած էր: Հոն տիրող խաղաղութիւնը իսկոյն կրցաւ ճաշակել, և իր խուզարկու հայեացքով ուսումնասիրել այդ տան բնակիչները: Պոմպոնիայի, Աւլոսի, պատանւոյն և Լիկիայի դէմքերուն վրայ ա՛յնպիսի բան մը կը կարդացուէր՝ զոր բնաւ չէր գտած չարունակ, և կամ յաւ եւս՝ ամէն գիշեր զինք շրջապատող անձանց դէմքերուն վրայ: Պայծառ հանդարտութիւն մը կը ցոլանար անոնց դէմքին վրայ, որ կարծես կեանքի դուրս ժայթքումն էր՝ որ զիրենք այդ երջանկութեան կ'առաջնորդէր: Այն ատեն միտքը եկաւ թէ մի՛ գուցէ ա՛յնպիսի գեղեցկութիւն մը ու վայելք մը պահուած ըլլար այդ տեղ՝ որ զինքն իրեն անծանօթ ըլլար. թէեւ յարատեւ ամէն տեղ ինք անոր հետամուտ եղած էր: Ու չի կրցաւ իր այս մտածումը թաքուն պահել՝ զի Պոմպոնիայի դառնալով՝ հետեւեալ դիտողութիւնն ըրաւ.

— Կը մտածեմ թէ ի՛նչ անհուն տարբերութիւն կայ ձեր աշխարհին ու Ներոնի կառավարած աշխարհին միջեւ:

Պոմպոնիա մէկէն իր նրբագիծ դէմքը արդէն գալկահար լոյսին բարձրացնելով՝ անսեթեւեթ կերպով ըսաւ.

— Ոչ թէ Ներոն է աշխարհ կառավարողը, այլ Աստուած:

Երկուքն ալ լուռ կեցան: Տանտիրոջ գալու ձայնը կը լսուէր, ահա կը մօտենային ինք, զաւակներն ու տրիբունը. բայց դեռ հովանոցակին քով չհասած, Բեգրոնիոս երկրորդ հարցում մըն ալ ըրած էր Պոմպոնիայի.

— Ուրեմն աստուածներուն կը հաւատա՞ս դուն, Պոմպոնիա՛:

— Ես մէկ Աստուծոյ կը հաւատամ միայն, ամենակարող և արդար, պատասխանեց Աւլոս Պլաւցիոսի կինը:

Դ.

— Մէկ Աստուծոյ մը կը հաւատայ ան՝ որ միակ ամենակարող ու արդար է, ըսաւ Բեգրոնիոս, երբ հազիւ ինք ու Վինիկիոս դահաւորակը մտած էին:— Եթէ ամենակարող է իր Աստուածը՝ ըսել է տէրն է միանգամայն կեանքի ու մահուան. եթէ արդար է՝ ըսել է արդարադատ կերպով կը ղրկէ մահը: Այս պարագային ուրեմն, ինչո՞ւ ինք՝

Պոմպոնիա սուգ կը բռնէ Յուլիայի համար: Անով ինք իր Աստուածը կ'ամբաստանէ: Կ'ուզեմ որ այս տրամաբանական եզրակացութիւնը Պըղնձամօրուսին, այդ կապիկին առջեւ ալ կրկնեմ, զի տրամասութեան մէջ Սոկրատի նախանձորդն եմ: Կիներու մասին իմ կարծիքս այն է՝ թէ, անոնց իւրաքանչիւրը երեք չորս հոգի ունի, բայց բանականութենէ զուրկ հոգի մը: Թողունք, թողունք որ Պոմպոնիա հակաճառի Սենեկայի ու Կոռնուտոսի հետ՝ իրենց «բան»ին [1] էութեան մասին: Թողունք որ ան կանչէ Քսենոփանի, Պարմենիդէի, Զէնոնի ու Պղատոնի ոգիները Կիմմէրեան [2] խաւարէն՝ ուր վանդակի մը մէջ արգելափակ թռչուններու պէս անոնք ալ կը ձանձրանան անշուշտ: Կը փափաքէի ուրիշ նիւթի մը վրայ խօսիլ անոր ու Պլաւցիոսի հետ: Յանո՜ւն եգիպտական Իսիսի նուիրական մարմնոյն, եթէ սխալմամբ մէկէն խօսք բացած ըլլայի մեր այցելութեան բուն շարժառիթին մասին՝ Պոմպոնիայի դիւրազգած առաքինութիւնն ա՛յնպիսի աղմուկ մը պիտի հանէր որ, կարծես մուրճով վահանի մը հարուածներ տրուէր: Բայց այդ բանը չըրի հետեւանքներէն վախնալով: Քու ըրած ընտրութեանդ մասին՝ սակայն, չեմ կրնար չշնորհաւորել քեզ, ճշմարի՛տ «Էոս» [3] մըն է «վարդագոյն մատներով». Զինք տեսածիս պէս, գիտե՞ս թէ ի՛նչ միտքս եկաւ. գարունը, բայց ոչ թէ մեր Իտալիոյ գարունը, ուր տեղ տեղ խնձորենիին քանի մը ծաղիկներ կը բանայ, ու ձիթենին մշտականաչ է ուրիշ եղանակներու պէս. այլ այն գարունը՝ զոր Հելվետիոյ մէջ տեսայ անգամ մը, կենսազե՛ղ, թարմ ու դալարուէ՛տ գարունը: Յանո՛ւն վերեւ շողացող սա գալկահար Լուսինին, գիտցիր որ կ'ըմբռնեմ քու միտքդ, Մարգո՛ւս. բայց դուն ալ պէտք է քաջ ըմբռնես՝ թէ նոր Անահիտ [4] մըն է քու սիրոյդ առարկայ եղողը, եւ թէ՝ Աւլոս ու Պոմպոնիա պատրաստ կեցած են քեզ յօշոտելու, ինչպէս շուներն Ակտէոնի ըրին օրին մէկը:

Վինիկիոս գլուխը մէկ ուսին վրայ խոնարհած՝ վայրկեան մը լուռ մնաց, յետոյ կրից բուռն ազդեցութենէն թօթուելով մը յորդեցաւ:

— Առաջ՝ կը փափաքէի՛ միայն իրեն, ըսաւ. իսկ հիմա հրամար կը տենչամ. Ձեռքը ձեռքիս մէջ սեղմած պահուս՝ կարծես հրդեհ մըն էր կուրծքիս մէջ բռնկիլ սկսաւ: Այո՛, ինս պէտք է ըլլայ: Թէ որ Արամազդ մ'ըլլայի՝ ամպէ շրջանակի մը մէջ կ'առնէի զանի, ինչպէս ինք Յովի [5] ըրաւ, եւ կամ անձրեւի փոխակերպուած՝ անոր վրայ կը տեղայի, ինչպէս ինք տեղաց Դանայէի վրայ, եւ այնչափ կը համբուրէի անոր շրթները՝ մինչեւ որ վէրքեր բացուէին: Բազուկներուս մէջ սեղմելու պահուս՝ ցաւէն պիտի հեծէր ան: Նոյն իսկ յանձնառու պիտի ըլլայի սպաննելու Աւլոս ու Պոմպոնիա, ու զինք ուսս առած տուն տանէի: Այս գիշեր բնա՛ւ

[1] Խօսք, բանականութիւն, բայց հոս՝ «հոգի» իմաստով գրուած:
[2] Խրիմի թերակղզին:
[3] Արշալոյս, զոր արեւուն ու երկրի դուստր կը կարծէին:
[4] Լուսինը՝ զոր կոյս աստուած կը պաշտէին:
[5] Արամազդ արջառի փոխելով զՅով՝ Արգոսի պահպանութեան յանձնած էր:

աչքս չպիտի փակեմ, եւ դիտմամբ խարազանել պիտի տամ գերի մը՝ անոր հեծեծանքը ըմբոշխնելու համար։

— Քիչ մը չափաւորէ այդ զգացումներդ. քու կիրքդ Սուպուրայի արուարձաններին մէջ աշխատող ատաղձագործի մը կիրքին կը նմանի։

— Ուզածդ ըսէ, պէտք է որ շանի ձեռք անցնեմ։ Քեզի դիմելուս պատճառը՝ ձեռնտուութիւն գտնելու համար էր. եթէ դուն միջոց մը չի գտնես՝ ես կը գտնեմ։ Քանի որ Աւլոս իր աղջկանը տեղ դրած է Լիկիան, ես ինչո՞ւ շանի իբր գերուհի մը պիտի նկատեմ։ Բայց որովհետեւ ուրիշ միջոց չկայ՝ Լիկիա թող դարդարէ իմ տանս սեմը. թող օծէ զայն գայլի ճարպով՝ ու, ինծի կին եղածին պէս, թող նստի իմ կրակարանիս քովիկը։

— Հանդարտէ՛, ո՛վ հիւպատոսներու շառաւիղ։ Մենք մեր յաղթական կառքերուն ետին կապելով Հռոմ չենք բերեր բարբարոսները՝ որպէս զի իրենց աղջիկները մեզի կնութեան առնենք։ Զգո՛յշ եղիր ծայրայեղութեան մէջ չիյնալու... Ամէն կարելի եղած միջոցները ի գործ դի՛ր, ու ինծի ալ խորհելու ժամանակ տուր։ Քրիսոթէմիս՝ իմ աչքիս Արամազդայ դուստրը կը թուէր, եւ սակայն անոր հետ բնա՛ւ ամուսնութիւն չկնքեցի, ինչպէս որ Ներոն ալ Ակտէի հետ չմիացաւ, թէպէտ ասիկա Ատտալոս արքային դուստրը կը սեպուէր։ Հանդարտէ՛։ Մտածէ անգամ մը որ, եթէ Լիկիա կը փափաքի քու սիրոյդ համար Աւլոսէ բաժնուիլ, ասիկա բնա՛ւ իրաւունք չ՚ունի զինք արգիլելու։ Վստահ եղիր որ Երոս[1] անոր սրտին մէջ ալ բռնկցուցած է իր ջահը. ես այդ բանը նշմարեցի արդէն, դուն կրնաս խօսքիս հաւտալ։ Միայն թէ քիչ մը համբերէ, եւ ամէն ինչ կարգի կը մտնէ վերջապէս. բայց այսօր շատ խորհած ըլլալով՝ յոգնութիւն կ՚զգամ։ Վաղուան համար խօսք կու տամ քու սէրդ միտքս բերելու, ու թէ որ ես՝ ես եմ, անշո՛ւշտ միջոց մը կը գտնեմ։

Երկուքն ալ լռեցին։

— Շնորհակալ եմ, ըսաւ Վինիկիոս պզտիկ հանգիստէ մը վերջ, ու բախտը քեզի յաջող ըլլայ։

— Համբերութի՛ւն ունեցիր։

— Ո՞ւր տանելու համար բրած ես։

— Քրիսոթէմիսի տունը։

— Ա՜հ, դուն դարձեալ երջանիկ ես՝ որ կը վայելես քու սիրուհիդ։

— Երջանի՞կ։ Գիտե՞ս թէ Քրիսոթէմիսի ինչ բանը կը զուարճացնէ զիս։ Որովհետեւ խաբել կ՚ուզէ զիս իմ ազատագրած Տիգելլիսի մասին, ու կը կարծէ թէ ես տեղեկութիւն չունիմ։ Ատեն մը սիրեցի զինք, իսկ հիմա իր ստերով ու յիմարութիւնովը կը զուարճանամ։ Ընկերացի՛ր ինծի, ու թէ որ քեզի ալ քծնի, եւ իր ցուցամատը գինւոյ մէջ թաթխելով՝ գիրեր մը ձեւացնէ սեղանին վրայ՝ մի՛ վախնար թէ կը նախանձիմ։

1 Անկարգ սիրոյ աստուածն էր՝ զոր մանուկի ձեւով կը նկարէին։

Եւ հրաման ըրաւ Քրիսոթէմիսի տունը տանելու։

Երբ հասան, Պետրոնիոս ձեռքը իր քեռորդւոյն ուսին վրայ դնելով՝ ըսաւ.

— Սպասէ՛. ելք մը գտայ վերջապէս։

— Ո՛հ, վարձքդ աստուածներէ՛ն ընդունիս։

— Այո՛, գտայ. եւ այս ծրագիրը չի կրնար ի դերեւ ելնել։ Գիտե՞ս թէ ինչ է, Մարգո՛ւս։

— Ո՛վ իմաստութիւն, մօտիկ կ՚ընեմ քեզի։

— Ո՛ն ուրեմն. մէկ երկու օրէն հրաշագեղ Լիկիան ալ մասնակից պիտի ըլլայ քու տանդ մէջ իսկ Դեմետրեայ[1] պաշտօն։

— Կեսարէ՛ն աւելի մեծ ես դուն, գոչեց Վինիկիոս՝ ուրախութենէն խելայեղ։

Դ.

Եւ յիրաւի ալ՝ Պետրոնիոս իր խոստումը բռնեց։ Թէպէտ Քրիսոթէմիսի այցելելէ վերջ օրն ի բուն քնացաւ, բայց իրիկուան դէմ ինքզինք Պալատ տանիլ տուաւ, ուր մտերմական զրոյցի տեսութիւն մ՚ունեցաւ Ներոնի հետ։ Հետեւութիւնը սա եղաւ որ, հետեւեալ օր, հարիւրապետ մը՝ քանի մը տասնեակ պրետորականներու գլուխն անցած, Աւլոսի տունը ներկայացաւ։

Ա՛յնպիսի ատեն մըն էր՝ որ ոչ մէկ քաղաքացի ապահովութեան մէջ չէր զգար ինքզինք։ Սարսափի շրջան մըն էր այն ատեն, եւ այս կարգի պատուիրակութիւն մը առէպ մահուան պատգամաւորութեան նշանակ էր։ Ուստի, երբ հարիւրապետը դուռը զարկաւ, ու դռնապանը ներս ազդարարեց զինուորականներու այցը, ամբողջ տունը ահաբեկումի մատնուեցաւ։ Ամէնքը հաւաքուեցան ծեր հրամանատարին շուրջը, համոզուած ըլլալով թէ, ի մասնաւորի անոր գլխուն կ՚սպառնար վտանգը։ Պոմպոնիա անոր վզին փարած կապարագոյն շրթներովը անոր ականջէն բաներ մը կը շշնջէր շտապաւ։ Լիկիա՝ մահուան գունակը երեսին՝ ձեռքերը կը համբուրէր, իսկ տղեկը պատմուճանէն վար կախուած կը մնար։ Անցքերէն, սպասաւորներու սենեակներէն, բաղանեաց յարկաբաժիններէն խումբ խումբ վազած էին գերիները խելակորոյս՝ «Վա՜յ մեզ, վա՜յ մեզ» պոռալով։ Աղախինները լաց ու կոծ կտրած էին, ոմանք դէմքերնին կը ճանկռտէին, ուրիշներ գլուխնին քօղով կը ծածկէին։

Մէկ հոգի միայն անվրդով մնացած էր անոնց մէջ, ծերունի հրամանատարը՝ որնոր ճակատ առ ճակատ մահը դիտելու վարժութիւնն ունէր։ Իր արծիւի դէմքը քարակոփ արձանի մը պէս անայլայլ մնաց։ Երբ վայնասունը դադրել տուաւ, ու գերիներուն ալ հրամայեց որ հեռանային, աղաչելով մը՝ Պոմպոնիայի ըսաւ.

1 Դիցուհի երկրագործութեան.— Այսինքն՝ քեզի հետ սեղանի պիտի նստի։

— Զգէ՛, գիս. երբ մեռնիլ հարկ ըլլայ՝ դեռ ատեն կ'ունենանք իրարու հրաժեշտ տալու:

Ու մեղմիւ զանի իրմէ հեռացուց. բայց ան պատասխանեց.

— Աստուա՛ծ տայ՝ որ ես ալ քեզի վիճակակից ըլլայի, ըսաւ Աւլոս:

Յետոյ ծունկի գալով ա՛յնպիսի եռանդով մը աղօթել սկսաւ՝ որ եռանդը սիրուած անձի մը կորստեան երկիւղը միայն կրնայ ազդել:

Աւլոս դուրս ելնելով կամարակապ սրահը մտաւ, ուր հարիւրապետը զինք կ'սպասէր:

Այս հարիւրապետը նոյն ինքն Կայոս Ասաս էր, որ, բրիտանական պատերազմին մէջ իր զինակիցն ու ստորադասը եղած էր:

— Ողջո՛յն, հրամանատարդ իմ, ըսաւ, Կեսարի կողմէն քեզի ողջոյն ու հրաման մը կը բերեմ: Ահա ինծի այդ արտօնութիւնը տուող կնքեալ թուղթը:

— Կեսարին շնորհակալ եմ իր ողջոյնին համար, ըսաւ Աւլոս, եւ իր հրամանին պիտի հնազանդիմ: Իսկ դո՛ւն բարի եկա՛ր Ասաս. ու հաղորդէ այդ հրամանը:

— Աւլոս Պլաւցիոս, սկսաւ հարիւրապետը, Կեսար տեղեկութիւն առած է՝ թէ քու տունդ կը բնակի Լիկիոյ թագաւորին աղջիկը. որ, աստուածացեալ Կղաւդիոս թագաւորին օրով, Հռովմայեցւոց յանձնուեցաւ՝ իբր պատանդ՝ մեր սահմանագլուխներուն անբռնաբարելի ըլլալուն: Աստուածաշուք Ներոն քեզի շնորհակալ կ'ըլլայ, հրամանատարդ իմ, այսչափ տարիներ այդ աղջիկը հիւրասիրած ըլլալուդ համար: Ուստի, չուզելով որ ա՛լ երկար ատեն քեզի բեռ ըլլայ, ու միանգամայն նկատելով թէ, իբր պատանդ, օրիորդը պէտք է կայսեր ու ծերակոյտին պաշտպանութեան տակ ըլլայ, քեզի կը հրամայէ որ ինծի յանձնես զինք:

Իր զինուորականի ու կարի փորձառու հանգամանքով, Աւլոս չէր կրնար նման հրամանի մը դէմ ո՛ եւ է տրտունջ կամ անհպատակութիւն յայտնել: Այսու հանդերձ, բարկութեան ակօս մը նշմարուեցաւ այն ճակտին վրայ՝ որուն առջեւ, ատենօք Բրիտանիոյ մէջ ամբողջ լեգէոններ դողացեր էին, եւ որուն հետեւանքը մինչեւ հիմա իսկ այդ հարիւրապետը կ'զգար, բայց կայսերական այդ հրամանին առջեւ ուժաթափ մնաց Աւլոս: Վայրկեան մը աչքերը սեւեռած բռնեց մոմապատ տախտակին ու կնիքին վրայ, յետոյ աչքերը հարիւրապետին վրայ ուղղելով շեշտակի, ու երեւս հանդարտութեամբ մ'ըսաւ.

— Հոս սպասէ՝ մինչեւ որ պատանդը քեզի յանձնուի:

Այս ըսելով, տան միւս ծայրը գնաց՝ ուր կինն ու զաւակները սոսկումի ու արհաւիրքի նոպաներու մէջ իրեն կ'սպասէին:

— Ոչ մէկի մը համար երկիւղ չկայ, ըսաւ, ո՛չ մահու՝ ոչ ալ հեռաւոր կղզի մը տարագրուելու. այսու հանդերձ, կայսեր պատգամաբերը

ուրախառիթ լուր մը չէ որ կուտայ: Քեզի վերաբերեալ բան մըն է, Լիկիա՛:

— Լիկիայի՞ վերաբերեալ, ընդմիջեց Պոմպոնիա սարսափահար:

— Այո՛, կրկնեց Աւլոս:

Ու օրիորդին դառնալով շարունակեց.

— Լիկիա, դուն մեր տունը մեծցար, ու, թէ՛ Պոմպոնիա թէ ես մեր աղջկանը պէս կը սիրենք քեզ: Բայց պէտք է գիտնաս որ իրականութիւնը սա չէ. այլ՝ պատանդ մըն եմ ես մեր քովը, որ Հռովմայեցւոց յանձնուած ես քու իսկ ժողովուրդէդ. ուստի կայսեր կ'իյնայ քեզ պաշտպանելու իրաւունքը. եւ ահա ասոր համար է որ մեր ձեռքէն առնել կ'ուզէ քեզ:

Այս ամէնը թէեւ անվրդով շեշտով մը զուրցեց Աւլոս. բայց իր ձայնը անսովոր եռեւէջ մը ցոյց կուտար: Օրիորդը հարցապնդող աչքով մը կը կենար իր գիրքին մէջ, եւ այս ամէն դէպքերէն բան մը չհասկընալ կը ձեւացնէր: Պոմպոնիա գունաթափ եղած էր: Շէնքին ամէնէն վերջին թեւը տանող անցքին դուռներուն տակ, գերիները դարձեալ խճողուած էին սարսափէ ընկճուած դէմքով մը:

— Պէտք է հպատակիլ կայսեր կամքին:

— Աւլո՛ս, աղաղակեց Պոմպոնիա, օրիորդին փաթթուելով՝ իբր թէ զանի պաշտպանել ուզէր, մեռնիլը աւելի լաւ պիտի սեպէր Լիկիա:

Իսկ Լիկիա պինդ մը անոր կուրծքին փակչելով, ու հեծկլտալով ուրիշ բան չէր ըսեր՝ եթէ ոչ՝

— Մա՛յր, մա՛յր:

Վիշտն ու զայրոյթը դարձեալ նկարուեցան Աւլոս Պլաւցիոսի դէմքին վրայ:

— Եթէ միայն ինծի համար ըլլայի աշխարհի մէջ, ըսաւ մթագնած, ողջ անոր ձեռքը չէի յանձներ, եւ իմ ազգականներս այսօրուընէ սկսեալ կրնային զոհեր մատուցանել Ազատարարն Արամազդայ: Բայց ես իրաւունք չունիմ սպաննելու քեզ ու մեր աղջիկը՝ որոնք կրնան դեռ վայելքի օրեր ունենալ: Ես անձամբ կայսեր պիտի ներկայանամ ուրեմն, ու պիտի աղաչեմ որ հրամանը ետ առնէ: Չեմ գիտեր թէ խնդիրքս պիտի լսուի՞, առ այժմ երթաս բարեա՛ւ. Լիկիա՛, ու մի՛ մոռնար թէ Պոմպոնիա ու ես կ'օրհնենք այն օրն, որ դուն մտար մեր յարկին ներքեւ:

Ու միեւնոյն ատեն ձեռքը անոր գլխուն վրայ դրաւ: Եւ հակառակ ինքզինք անայլայլ թուելու համար ըրած ճիգին՝ դիւրաւ կը նշմարուէր իր խօսք'րուն մէջ, տագնապի սարսուռը. մինչ Լիկիա արտասուաթոր աչքեր'ն անոր դարձնելով՝ յափշտա՛կեց ձեռքերն ու լիաշուրթն համբուրեց զանոնք:

— Երթաս բարեա՛ւ, մեր հրճի՛ւը, մեր աչքերո՛ւն լոյսը, երթաս բարեա՛ւ, հեկեկաց ծերունին:

Ու շուտափոյթ սրահը ելաւ՝ իր սրտին յուզումը աննշմարելի ընե-

լու համար, յուզում մը՝ որ անվայել ու անարժան կը սեպուէր հռովմայեցիի ու դուքսի կրկնակ տիտղոսներով փայլող անձի մը։

Իսկ Պոմպոնիա՛ սենեակ առաջնորդեց օրիորդն ու սկսաւ մխիթարել ու սրտապնդել զանի, ա՛յնպիսի խօսքերով՝ որոնք օտարոտի էին այդ տան համար, զի Պլաւցիոս, իբր հլու հետեւորդ հին սովորութեանց, դեռ թերափիներուն[1] կը զոհէր։ Ահա, հի՛մա եկած է, կ՚ըսէր, խիստ փորձութեանց ժամը, թէ օր մը, Վիրգինիոս նոյն իսկ աղջկան սիրտը նետով մը խոցած էր՝ զանի Ապպիոսի ձեռքէն ազատելու համար, եւ Լուկրետիա ալ՝ անձնասպան եղած էր իր կրած նախատինքը սրբելու համար, թէ՛ կայսերական պալատը անպատուութեան, կիրքերու և ոճիրներու այր մըն էր։

— Բայց մենք, խեղճ Լիկիա՛, գիտենք թէ մենք մեզի դէմ չենք կրնար ձեռք վերցնել։ Այո՛, այն օրէնքը որուն երկուքնիս ալ կը հպատակինք՝ բոլորովին տարբեր ու ամենուէն սուրբ է. բայց նաեւ կը թոյլատրէ որ ինքզինքնիս պաշտպանենք ամօթոյ ու նախատանաց հանդէպ՝ նոյն իսկ եթէ պէտք ըլլայ մարտիրոսութեան ու մահուան անգամ ենթարկուիլ։ Ա՛լ աւելի մեծ վարձքի կ՚արժանանայ այնպիսին՝ որ մաքուր դուրս կ՚ելնէ այդ զազրաբոյր տունէն։ Այս աշխարհս արցունքի ձոր մըն է, ուստի աւելի բարեբախտ պիտի սեպենք ինքզինքնիս՝ եթէ մեր կեանքը խուսափուկ վայրկեան մ՚ըլլայ միայն։ Յարութեան ուղին՝ շիրիմին մէջէն կ՚անցնի, և անկէ անդին՝ ոչ թէ Ներոն, այլ բազմագութ Աստուած մըն է թագաւորողը, ուր նեղութիւնները՝ հաճոյքի կը փոխակերպուին, և արցունքները՝ հրճուի։

Ետքն ալ սկսաւ ինք իր սրտին մէջ խօսիլ, ուր խոր վէրքեր մը բացուեր էին. նոյն ինքն Աւլոս ալ նիւթ մ՚եղած էր իր այդ յորդահոս արցունքներուն։ Զի, դեռ ճշմարտութեան լոյսէն բոլորովին լուսաւորուած չէր ան. և ինք՝ զայն իր որդւոյն ալ սորվեցնելու համար ազատ չէր նոյն իսկ։ Երբ կը մտածէր թէ, այդ վիճակը կրնար մինչեւ վերջը տիրել, ու անկարելի չէր որ, այս վերահաս փոթորիկին հազար անգամ աւելի սոսկալի բաժանում մը յաջորդէր, ա՛լ չէր կրնար ըմբռնել՝ թէ ի՛նչպէս Երկինքը իրեն համար կարելի էր որ երջանկութեան վայր մ՚ըլլար։ Քանի՛ քանի՛ գիշերներ հեկումով ու արցունքով լուացուած էր՝ շնորհք ու ողորմութիւն հայցելով Աստուծմէ, և անոր ընծայելով իր տառապանքներն՝ յոյսի ու սպասումի մէջ։ Արդ, այս վայրկենիս ալ հլուահաւեցաւ ան, այս վայրկենին՝ ուր նոր հարուած մըն ալ կ՚ընդունէր, ուր բռնաւորին հրամանը կու գար իր ձեռքէն յափշտակելու իր սիրասուն զաւակը, չյուսահատեցաւ, զի հաւատքը իրեն սորվեցուցած էր՝ թէ Ներոնի իշխանութենէն շա՛տ աւելի ազդեցիկ շնորհք մը կը գտնուէր։ Ու աւելի ուժգնօրէն սեղմեց օրիորդը իր կուրծքին վրայ։ Որմէ քիչ ետքը՝ Լիկիա ծունկի եկաւ, իր դէմքը Պոմպոնիայի շրջազգեստին ծալքերուն մէջ պահելով, և հոն՝ այդ դիրքին մէջ պահ մը կեցաւ լուռ ու մունջ, և երբ գլուխը բարձրացուց՝ սրտի տագնապը քիչ մը հանդարտած էր։

1 Ընտանի աստուածները:

— Մա՛յր, իմ այս խռովքս քեզի, հօրս ու եղբօրս համար է. բայց կը տեսնեմ թէ ամէն ընդդիմութիւն անօգուտ պիտի ըլլայ, մանաւանդ վտանգաւոր ալ մեզ ամէնուս։ Քեզի խօսք կու տամ՝ որ կայսերական պալատին մէջ, ըսա՛ւ չպիտի մոռնամ քու ինծի ըսածներդ։

Ու դարձեալ Պոմպոնիայի վիզն ինկաւ. յետոյ կամարակապ սրահը գնացին՝ ուր Լիկիա իր հրաժեշտը տուաւ պզտիկ Աւլոսի, ծերունի յոյն մանկավարժին, իր սենեկապանուհիին ու ամբողջ ծառայական դասին։

Պլաւցիոսի գերիներուն մէջ՝ տիտան հասակով ու թիկնեղ Լիգէացի մըն ալ կար, Ուրսուս [արջ] անունով։ Աս ալ Լիկիայի ու մօրը հետ իբր պատանդ անցած էր հռովմայեցւոց բանակատեղը։ Ուստի ասիկա Լիկիան տեսնելուն պէս՝ իսկոյն անոր առջեւ ծունկի եկաւ, ետքը Պոմպոնիայի ոտքերուն փարելով ըսաւ.

— Տիկի՛ն, թոյլ տուր որ ես ալ իմ փոքրիկ տիրուհիիս հետ մեկնիմ եւ հսկեմ իր վրայ։

— Դուն իմ գերիս չես արդէն, այլ Լիկիայինը, պատասխանեց Պոմպոնիա, բայց ի՛նչպէս կը կարծես թէ անոր վրայ կրնաս հսկել։

— Ես ալ չեմ գիտեր. բայց սա միայն գիտեմ թէ իմ ձեռքերուս մէջ երկաթը չոր փայտի մը պէս կը փշրուի։

Այս պահուս Աւլոս, ալ ներս մտաւ. ու երբ խնդիրին իրազեկ եղաւ՝ չէ թէ միայն առարկութիւն չըրաւ, հապա նոյն իսկ յայտարարեց թէ ինք ո՛ր եւ է իրաւունք չունէր զանի իր քով պահելու։ Ինչու որ, Լիկիան զրկելնուն պատճառը՝ սա էր թէ, ինք պատանդ մ՚ըլլալով՝ կայսրը զինք կը պահանջէր, ուստի, ստիպուած էին նաեւ անոր հետեւորդներն ալ միասին կայսեր յանձնելու։ Ու իր կնոջ ականջէն զրուցեց թէ որչափ գերի որ պատշաճ էր՝ թող Լիկիայի տրամադրութեան տակ դնէր, որովհետեւ, հարիւրապետը չէր կրնար ատոր ո՛ եւ է ընդդիմութիւն մը ցոյց տալ։

Այս կարգադրութիւնը բաւական մխիթարական էր Լիկիայի համար։ Պոմպոնիա ալ շատ գոհ մնաց որ պիտի կրնար այսպէս գերիներով շրջապատել իր որդեգիրը, և անոնց ընտրութիւնը իրեն ձգուեցաւ։ Ուստի ինք, բաց ի Ուրսուսէն, ուղեց անոր հետ դնել նաեւ ծեր սենեկապանուհին, Կիպրացի երկու քաջ մազ սանտրող գերուհիներ, և երկու բաղնիքի սպասարկու աղախիններ։ Որով՝ իր ընտրածներուն ամէնն ալ նոր հաւատքի հետեւորդներ էին, նոյն իսկ Ուրսուս ալ որ տարիներէ ի վեր այդ հաւատքը ճանչցած էր ու կը դաւանէր ալ։ Այսպէսով ինք կրնար կատարելապէս վստահիլ անոնց հաւատարմութեան. ու խորապէս կը մխիթարուէր ալ՝ մտածելով թէ նման ժամանակի մը մէջ անոնք մեծապէս պիտի նպաստէին ճշմարտութեան սերմերը Ներոնի տան մէջ ալ սերմանելուն։

Քանի մը տող ալ գիր գրեց՝ որոնցմով Ներոնի ազատագրած գերուհին՝ Ակտէի խնամքին կը յանձնէր Լիկիան։ Թէպէտ ինք բնա՛ւ անոր հանդիպած չունէր, նոր հաւատքին հետեւորդներուն եւ ո՛չ մէկ խմբումին մէջ, բայց իրենցիններէն լսած էր թէ Ակտէ երբեք մերժած չէր

իրենց ըրած խնդիրքները եւ թէ՝ եռանդուն ընթերցող մըն էր Տարսոնցի Պօղոսին թուղթերուն։ Եւ այլուստ գիտէր որ մանկամարդ ազատագրեալը միշտ մելամաղձոտ էր, ու բարքով ալ խիստ տարբեր Ներոնի տան մէջ եղած միւս բոլոր կիներէն, վերջապէս՝ մէկ խօսքով անիկա պալատին բարի ոգին էր։

Այս նամակը Ակտէի ձեռքը հասցնելու գործը՝ Ասսա յանձն առաւ։ Անիկա արդէն բնական կը գտնէր որ՝ թագաւորի աղջիկ մը սպասաւորներ ունենար իրեն յատուկ. ուստի, չէ՛ թէ միայն չընդդիմացաւ, այլ մանաւանդ թէ, թուով շատ քիչ ալ գտաւ անոր հետեւորդները։ Միայն աղաչեց որ քիչ մը աճապարէին, որպէս զի վերջը զինք չամբաստանէին թէ իր ընդունած հրամանները գործադրելուն մէջ ծայր աստիճան դանդաղօրէն կը շարժէր։

Վերջին հրաժեշտի ժամը հնչեց։ Պոմպոնիայի ու Լիգիայի աչքերը կրկին անգամ մըն ալ արցունքներով ողողուեցան. դարձեալ Աւլոս իր ձեռքը Լիգիայի գլխուն վրայ դրաւ՝ երբ սկսած էր արդէն անիկա դուրս ելնել. իսկ պզտիկ տղան՝ իր փոքրիկ բռունցքով սպառնալից շարժում մ'ըրաւ հարիւրապետին դէմ, մինչ պրետորականները Լիգիան պալատ կը տանէին։

Պլաուտիոս իսկոյն հրահանգ տուաւ ժամուարը[1] պատրաստելու, եւ ինք Պոմպոնիայի հետ թանգարան քաշուեցաւ ու սկսաւ անոր ըսել.

— Լսէ՛, սրտակիցս, հիմա կայսեր պիտի երթամ՝ թէպէտ յոյս չունիմ արդիւնք մը անկէ ձեռք ձգելու. ետքն ալ Սենեկայի քով պիտի երթամ, քաջ գիտնալով՝ որ սակայն իր խօսքերը այլ եւս ո՛ եւ է ազդեցութիւն մը չունենին Ներոնի քով։ Մինչ Սոփոնիոս, Դիկելլինոս, Բեդրոնիոս ու Վատինիոս աւելի ազդեցիկ են անոր քով։ Գալով Ներոնի, կարելի է որ Լիգեացւոց անունն անգամ լսած չ'ունենի, ու թէ որ պատանդին իրեն յանձնուիլը կը պահանջէ՝ այդ ալ անշո՛ւշտ ուրիշ մը իրեն ներշնչած է. և այս ուրիշը՝ կարծեմ դժուար չէ կռահելը։

Պոմպոնիա մէկէն աչքերը վեր բարձրացուց։

— Բեդրոնիո՞ս։

— Այո՛։

Կարճ լռութենէ մը վերջ, ծերունի հրամանատարը շարունակեց.

— Ահա թէ ինչ կը հետեւի՝ երբ մարդ իր չէմէն ներս առք կոխել տայ անխիղճ ու անպատիւ անձանց։ Անիծեա՜լ ըլլայ այն վայրկեանը՝ յորում Վինիկիոս մեր տունը մտաւ, ինչու որ ի՛նք առաջնորդեց հոս Բեդրոնիոսը։ Խե՜ղճ Լիգիա, զի չէ թէ պատանդ մնալու համար զինուորականներն հոս ղրկուած էին՝ այլ հարճ մնալու համար։

Իր հնչիւնը սովորականէն շատ աւելի սուրիչ հանդամանք առած էր՝ իր արեան սաստիկ բորբոքումէն, եւ իր ա՛յնքան սիրելի որդեգրուհւոյն դժբախտութենէն զգացած վիշտէն ու անօգուտ զայրոյթէն։ Ինքզինքին դէմ պատերազմ կը մղէր կարծես, եւ այն ջղաձիգօրէն սրկած

1 Պատգարակ։

բռունցքները ակներեւ ցոյց կու տային թէ ո՛րքան բուռն էր իր ներքինին մղած պայքարը։

— Մինչեւ այսօր՝ ես յարգած էի աստուածները, ըսաւ վերջապէս, բայց հիմա կ'ըմբռնեմ թէ ա՛լ իրենք չեն աշխարհս կառավարողները, հապա այն հրէշն է...։

— Աւլո՛ս, պատասխանեց Պոմպոնիա, Աստուծոյ առջեւ Ներոն ուրիշ բան չէ՝ եթէ ոչ աւի մը զազիր փոշի։

Աւլոս սկսաւ մեծ մեծ քայլերով չափել թանգարանի մուսաժմնէ յատակը։ Մեծամեծ գործեր ըրած էր իր կեանքին մէջ. բայց երբէք հանդիպած չէր բախտին դժնդակ հարուածներուն, ուստի այսպիսի բանի ամենեւին վարժած չէր։

Հնամեայ զինուորը նախ համակրանք ցոյց տուած էր Լիգիայի, ու երբ նշմարած էր թէ ան այլ եւս սիրտովին իրեն փարած էր՝ անհանդուրժելի կու գար այնուհետեւ անոր զրկուելու խորհուրդը։ Չէ՞ որ այս դէպքը իրեն համար ստորնացում մըն ալ կրնար սեպուիլ։ Գարշելի ձեռք մը կը ճնշէր իր վրայ, և սակայն կը մտածէր թէ կայսեր զօրութեան հանդէպ՝ իր ոյժը ոչինչ մը կը սեպուէր։

Եր կրցաւ վերջապէս իր զայրոյթը նուաճել՝ ըսաւ.

— Կարծեմ թէ Բեդրոնիոս չի կրնար զանի Ներոնի համար յափշտակած ըլլալ, որովհետեւ առով Պոպպէան վշտացուցած պիտի ըլլայ, ուրեմն Վինիկիոսի համար է որ մեր ձեռքէն կ'առնէ. այսօր իսկ պիտի հասկնամ խնդիրը։

Ու քիչ մը վերջը ժամուարով Ներոնի պալատը գնաց։ Իսկ Պոմպոնիա մինակ մնացածին պէս շուտ մը պզտիկ Աւլոսի քով վազեց, որ անդադար կու լար ու լալանքներ եւ սպառնալիքներ կը տեղար կայսեր հասցէին։

Ե.

Աւլոս չէր խաբուած՝ երբ կը վախնար որ Կեսար զինք ունկնդրութեան չընդունի։ Եւ յիրաւի ալ իրեն ըսուեցաւ թէ կայսրը երգելու զբաղած է վինամուազ Տէրպնոսի հետ, եւ թէ՝ սովորութիւն չ'ունի ընդունելու՝ եթէ երբէք կանխաւ հրաւիրած չըլլայ։ Ուրիշ խօսքերով, Աւլոս մոռնալու էր կայսեր կողմանէ ընդունուելու յոյսը։

Սենեկա, ընդհակառակն, թէեւ ջերմէ իսկ կը տառապէր. բայց կըրկին պարտուպատշաճ յարգանքով ընդունեց ծերունի հրամանատարը։ Սակայն երբ անոր պարզեց իր այցելութեան շարժառիթը՝ ու իր ակընկալած շնորհքը, փիլիսոփան դառն ժպիտով մը պատասխանեց.

— Քեզի մէկ ծառայութիւն մը միայն կրնամ մատուցանել, Պլաուտի՛ոս, այսինքն՝ թէ կայսրէ ծածկել իմ քեզի հանդէպ մնացած արգահատանքս. ինչու որ, եթէ Ներոն ամենափոքր կասկած մ'իսկ ունենայ

իմ այս զգացումներս՝ սակ ինծի հակառակելու դիտմամբ ամենեւին չպիտի ուզէ Լիկիան քեզի յանձնել։

Միեւնոյն ատեն խորհուրդ ալ տուաւ անոր՝ որ ո՛չ Դիկելլինոսի, ո՛չ Վատինիոսի, ո՛չ ալ Վիտելլիոսի դիմում ընէր։ Դժուարին չէր գուցէ ասոնք կաշառելը, ու հաւանական ալ էր որ գործել ուզէին, գէթ Բեդրոնիոսի գլխուն չարիք մը հասցնելու դիտմամբ, որուն վարկը կործանելու համար արդէն ծածուկէն շատ կ'աշխատէին, բայց կրնար ըլլալ՝ որ Ներոնի յայտնէին թէ Պլաւցիոս շատ կը սիրէր Լիկիան, եւ այն ատեն վստահօրէն անկարելի պիտի ըլլար հէք աղջիկը ազատելը։ Ու սուր հեգնութեամբ մը փիլիսոփան յարեց.

— Դուն հանգիստ կեանք մը կը վարէիր, Պլաւցիո՛ս, ու տարիներ այսպէս շարունակեցիր. բայց քաջ գիտցիր որ Կեսար անհաշտ աչքով կը դիտէ ուրիշներու հանգստութիւնը։ Ի՛նչպէս անհոգութեամբ իրեն ցոյց չտուիր թէ դուն ալ յափշտակուած էիր իր գեղեցկութենէն եւ առաքինութենէն, իր երգէն, իր պերճ հռապարակախօսական տաղանդէն, իր կառք վարելու ճարտարութենէն, իր ոտանաւորներէն։ Ինչո՞ւ չի փառաբանեցիր Բրիտանիկոսի մահը, ինչո՞ւ գովաբանական տաղեր չնուիրեցիր մայրասպանութեան վրայ, ինչո՞ւ վերջապէս չշնորհաւորեցիր զինք Օկտավիայի խեղդամահ ըլլալէն ետքը։ Մէկ խօսքով դուն զուրկ ես կանխատեսութեան տաղանդէն, ի՛մ Աւլոս, այն տաղանդէն՝ զոր մենք պալատականներս աւելորդօրէն ունինք։

Յետոյ գօտիին վրայ կրած ըմպանակն առնելով՝ գաւիթին մէջ վազած աղբիւրէն լեցուց ու ցամքած շրթունքները զովացնելով՝ շարունակեց.

— Ա՛հ, Ներոն երախտագէտ սիրտ մ՚ունի։ Անիկա քեզ կը սիրէ, ինչու որ մեծ ծառայութիւն մատուցիր դուն Հռոմի, եւ անոր անունը փառաւորեցիր մինչեւ երկրիս հեռաւոր սահմանները. զիս ալ կը սիրէ ան, իր երիտասարդութեան դաստիարակը եղած ըլլալուս համար։ Այս պատճառաւ, ապահով եմ թէ թունաւոր չէ այս ջուրը, եւ կրնամ անվտանգ անկէ խմել։ Մինչ գինին այնչափ վստահելի չէ իմ տանս մէջ. իսկ այս ջուրը՝ որ Ալպանեան բլուրներէն ալ դուրս գտնուած ագուգաններէն կուգայ, կարելի չէ որ մէկ մը զայն թունաւորել ուզէ՝ առանց միեւնոյն ատեն Հռոմի բոլոր ջուրերն ալ թունաւորելու։ Ուրեմն ինչպէս կը տեսնես, դեռ կարելի է, որ մարդս ապահով ըլլայ այս երկրի վրայ ու խաղաղ կեանք մը վարէ։ Իրա՛ւ որ ես հիւանդ եմ, բայց աւելի հոգւով՝ քան մարմնով կը տառապիմ։

Իրօք ալ այսպէս էր։ Սենեկա չունէր Կորնուտոսի կամ Տրասէաի մը հոգիի անվեհերութիւնը, եւ իր կեանքը անընդհատ շարք մը կը կազմէր մոլութիւններու հաւանելու։ Ինք ալ քաջ գիտէր այս բանը, ու կը տեսնէր թէ Զենոնի վարդապետութեան հետեւող մը՝ տարբեր ճամբաներէ քալելու էր, եւ այս խիղճը՝ զինք աւելի կը տանջէր քան մահուան երկիւղը։

Բայց ծեր հրամանատարը շուտ ընդմիջեց այս վշտալից խորհրդածութիւնները։

— Պե՛րճ Աննէոս[1] ըսաւ, գիտեմ թէ Ներոն ինչ երախտագիտութեամբ փոխանակած է քու իր երիտասարդութեան համար չռայլած խնամքներդ։ Բայց Լիկիան Բեդրոնիոսի դրդումով ինծմէ յափշտակեցին. ուստի անոր դէմ ինծի միջոց մը սորվեցուր, ըսէ ինծի թէ ի՛նչ ազդեցութեան առջեւ կը խոնարհի ան, եւ վերջապէս, կիրարկէ քու բոլոր ճարտարախօսութիւնդ՝ որչափ որ մեր վաղեմի բարեկամութիւնը քեզի կը ներշնչէ։

— Ես ու Բեդրոնիոս, պատասխանեց Սենեկա, երկու ընդդիմամարտ ոսոխներ ենք, ո՛ եւ է միջոց չեմ գիտեր իրեն դէմ, ո՛չ ալ ինք ո՛ եւ է ազդեցութեան մը ենթակայ է։ Հակառակ իր ապականեալ ըլլալուն, դեռ ինք կարելի է շատ աւելի արժանիք ունի՝ քան բոլոր միւս ոճրագործները, որոնք Ներոնի շուրջը պնակալեզութիւն կ'ընեն։ Բայց վատութիւն մը ընել տալու համար զանի համոզելը՝ պարզապէս ժամանակ կորսնցնել ըսել է։

Շատոնց է որ Բեդրոնիոս կորսուած է բարին չարէն որոշելու կարողութիւնը։ Կրնա՞ս զանի համոզել թէ իր ըրածը տգեղ ու չար է, այն ատեն միայն ինք պիտի չընէ։ Երբ ես զինք տեսնեմ՝ իրեն պիտի ըսեմ թէ «Քու ըրածդ ձեռբազատի մը գործն է»։ Թէ որ այս խօսքս ապարդիւն մնայ՝ ուրիշ ո՛ եւ է բան մը օգուտ չըներ։

— Շնորհակա՛լ եմ, պատասխանեց հրամանատարը։

Անկէ ելնելով Վինիկիոսի տունը տանիլ տուաւ գահաւորակը։ Այս պահուն անիկա իր զինավարժութեան ուսուցչին հետ սրախաղութեան մարզանք կ'ընէր։ Երբ Աւլոս տեսաւ որ Լիկիայի դէմ լարած որոգայթէն վերջ՝ անիկա այդպէս հանդարտութեամբ սրախաղութիւն կ'ընէր, ամբողջ արիւնը գլուխը խուժեց։ Հազիւ թէ զինավարժութեան ուսուցիչը գլուխը ետին դարձուցած էր, մէկէն Աւլոս իր բոլոր արդար զայրոյթը դուրս թափեց զանի կշտամբանքի ու ամբաստանութեան տարափով մը։ Բայց երբ Վինիկիոս Լիկիայի տարուիլը լսածին պէս գունաթափ մնաց՝ Աւլոսի մտքէն բոլորովին փարատեցաւ այդ խնդիրին մէջ Վինիկիոսի մասին յղացած կասկածը։ Եւ տակաւին, երիտասարդ տրիբունի ճակատին վրայ րոպէի մը մէջ սկսան մարգարտանման քրտինքի կայլակներ դուրս գալ. արիւնը՝ որ պահ մը դէպի սիրտը խուժած էր, մէկէն եռացող հեղեղի մը նման երեսները գունաւորեց. աչքերէն կայծեր կը թափէին ու շրթունքներէն կիսատ հարցումներ մը դուրս կը պոռթկային։ Նախանձն ու կատաղութիւնը իր ներսի դին փոթորիկի մը պէս կը մոլեգնէին։ Ինչու որ, իրեն կը թուէր թէ, անգամ մը որ Լիկիա կայսերական պալատէն ներս դրած էր իր ոտքը՝ ա՛լ իրեն համար ցմիշտ մեռած կը սեպուէր։ Ու երբ Պլաւցիոս՝ Բեդրոնիոսի անունը արտասանեց, կասկածը կայծակի արագութեամբ Վինիկիոսի մտքէն անցաւ. անշուշտ Բեդրոնիոս ուզած էր տգեղ խաղ մը խաղալ իր գլխուն, կա՛մ դարձեալ Ներոնի համակրանքը շահելու համար օրիորդը անոր ընծայելով, եւ կա՛մ աղջիկը ինքզինքին սեփականելով։ Մարդ մը որ, Լիկիան տեսնելով զանի սաստ-

1 Սենեկա փիլիսոփայի անունը՝ Լուկիոս Աննէոս էր:

նալու փափաքը չյղանար՝ այս բանը բացարձակ անկարելի ենթադրութիւն մ'ըլլալ կը կարծէր։ Իր ընտանիքին ժառանգական եղած զայրոյթը կատղած ձիու մը պէս խելակորոյս ըրաւ զինք, ու խոհականօրէն որոշում մ'առնելու կարողութիւնը իրմէ բոլորովին խլեց։

— Աւլո՛ս, ըսաւ խեղդուկ ձայնով մը, դու՛ն գնա՛ ու ինծի սպասէ։ Գիտցի՛ր որ, եթէ Բեդրոնիոս նոյն իսկ իմ հայրս եղած ըլլար՝ դարձեալ վրէժս պիտի լուծէի անորմէ՝ Լիկիայի հանդէպ գործուած անիրաւութեան համար։ Տուն դարձի՛ր ու ինծի սպասէ. ո՛չ Բեդրոնիոս, ո՛չ ալ Ներոն պիտի տիրանայ անոր։

Ու պրկուած բռունցքներով դարձաւ այն մոմէ արձաններուն՝ որոնք ներքնագաւթին մէջ իրենց զգեստներով փաթթուած անշարժ կեցած էին, ու պոռաց.

— Յանո՛ւն սա դիմակուռներուն կ'երդնում՝ որ աւելի կ'ուզեմ սպաննել Լիկիան ալ՝ զիս ալ միանգամայն։

Անգամ մըն ալ «Սպասէ ինծի» պոռալով Աւլոսի, խելայեղ դուրս վազեց ներքնագաւթէն ու շիտակ ուղղուեցաւ Բեդրոնիոսի բնակարանը, ա՛յնպէս որ, քալած պահուն, կոշտ կերպով դիմացը ելնողները մէկդի կը հրէր կը հրմշտկէր առանց զգալու։

Պլաուցիոս մխիթարուած տուն դարձաւ. զի համոզուած էր որ, Լիկիան Վինիկիոսի տալու դիտաւորութեամբ, զանի առեւանգել տալու գաղափարը Ներոնի թելադրողը Բեդրոնիոս եղած էր, անշուշտ Վինիկիոս պիտի յաջողէր զանի ձեռք անցնելու. և վերջապէս քիչ մխիթարութիւն չէր զգար՝ մտածելով որ, եթէ նոյն իսկ Լիկիա չազատէր, գէթ նախատինքի պիտի չենթարկուէր ինքզինք մահացնելով եւ այսպէս իր վրէժը լուծած պիտի ըլլար։ Ինք կը հաւատայ երիտասարդ զօրականին խոստումին՝ ականատես ըլլալով անոր արտայայտած կատաղի զայրոյթին. մա՛նաւանդ որ իրեն քաջածանօթ էր անոր ընտանիքին վրէժխնդիր ոգին։ Ինք անգամ, որ իր աղջկանը պէս կը սիրէր Լիկիան, աւելի նախընտրելի կը սեպէր սպաննել զանի՝ քան Ներոնի յանձնել. եւ իրօք ալ մինչեւ այն պահուն սպաննած ալ կ'ըլլար՝ եթէ իր ընտանիքին վերջին շառաւիղը եղող մէկ հատիկ զաւակին ճակատագիրը զբաղեցուցած չըլլար իր միտքը։ Աւլոս զինուոր ծնած էր. ու թէեւ հազիւ քանի մը բան իմացած էր ստոյիկեան վարդապետութեան մասին, բայց բնութեամբ անոր սկզբունքներուն մեծ վերաբերում մ'ունէր. ուստի, իր կամքին եւ իր հպարտութեան յագուրդ տալու համար, մահը միշտ նախամեծար էր իրեն համար քան ամօթը։

Տուն դառնալով, իր մխիթարութեան ու յոյսին Պոմպոնիան ալ մասնակից ընելով՝ զանի հանդարտեցուց, եւ երկուքն ալ լուրի սպասեցին Վինիկիոսէ։ Ամէն անգամ որ, ո՛ եւ է գերիի մը քայլի ձայնին առնէին գաւիթին մէջ, կը կարծէին թէ Վինիկիոս է՝ որ կու գայ իրենց սիրասուն աղջկան հետ, ու լռելեան երկուքն ալ կը պատրաստուէին ներքնապէս զանոնք օրհնելու։ Բայց ժամերը կը սահէին, ու լուր բնա՛ւ չէր հասնէր։ Վերջապէս, իրիկուան դէմ դրան ուռնակին ձայնը լսուեցաւ։

Գերի մը ներս մտնելով՝ Աւլոսի նամակ մը յանձնեց։ Զօրավարը ո՛րքան ալ անյողդողդ ու ինքզինքին տէր ըլլալ ուզեց, սակայն դողդոջ ձեռքով մը առաւ նամակն ու բացաւ, եւ ա՛յնչափ անձկանօք զայն կարդաց՝ որ կարծես թէ, անկէ կախում ունենար իր բոլոր տան փրկութիւնը։

Րոպէի մը մէջ դէմքը նսեմացաւ, կարծես ամպի մը շուքը անոր վրայէն անցած ըլլար։

— Կարդա՛, ըսաւ, Պոմպոնիային տալով նամակը։

Անիկա շուտ մը առնելով կարդաց.

«Մարկոս Վինիկիոսէ ողջո՛յն առ Աւլոս Պլաուցիոս։ Հանդիպած դէպքը Կեսարի կամքովը եղած է. ուրեմն, պէտք է որ դուք ալ համակամիք՝ ինչպէս ստիպուեցանք ես ու Բեդրոնիոս ալ համակամիլ։»

Երկար ու խոր լռութիւն մը անոր յաջորդեց։

Զ.

Բեդրոնիոս իր տունն էր։ Դռնապանը չհամարձակեցաւ ուրեմն կեցնել Վինիկիոսը՝ որ յեղակարծ հովի հոսանքի մը պէս՝ ներքնագաւիթը խուժեց, եւ իրեն ըսուած ըլլալով որ Բեդրոնիոս գրադարանին մէջ կը գտնուի, նոյն արագութեամբ հոն վազեց։ Այս պահուս անիկա գիր կը գրէր, ուստի մէկէն գրիչը ձեռքէն յափշտակեց, կոտրեց ու ոտքերուն տակ առաւ, յետոյ ձեռքերը անոր ուսին վրայ դնելով խեղդուկ ձայնով մը հարցուց.

— Ի՞նչ ըրիր Լիկիան. ո՞ւր է։

Անսովոր դէպք մը պատահեցաւ մէկէն։ Այն փափուկ ու մեղկ Բեդրոնիոսը՝ խելայեղ երիտասարդ ըմբիշին մէկ ձեռքը նախ բռնեց՝ որ իր ուսերուն վրայ կը ծանրանար, յետոյ միւսն ալ, եւ այսպէս իր մէկ ձեռքին մէջ պողպատէ ճնշողի մը պէս անոր երկու ձեռքերն ալ պինդ մը սեղմելով ըսաւ.

— Առտուներն է որ, առհասարակ տկար կ'զգամ ինքզինքս, մինչ իրիկուան՝ իմ երբեմնի ոյժս դարձեալ վրաս է։ Եթէ կրնաս՝ ձեռքէս ազատէ հիմա։ Կ'երեւի թէ քու մարմնամարզի դաստատուդ ջուլհակ եղած է, ու քեզի կրթութիւն տուողն ալ՝ գեղջուկ մը։

Անոր դէմքին վրայ զայրոյթի նշան չկար, բայց աչքերուն մէջ կը նշմարուէր անվեհեր հաստատամտութեան մը ցոլացումը։ Պահ մը վերջը՝ ազատ ձգեց Վինիկիոսի ձեռքերը, որ՝ ամօթապարտ ու կատաղի անոր դիմացը կեցաւ քիչ մը, յետոյ՝

— Պողպատէ ձեռք մը ունիս, ըսաւ անոր, բայց գիտցած ըլլաս որ, եթէ զիս խաբեցիր՝ դժոխքի բոլոր աստուածներուն վրայ կ'երդնում թէ դաշոյնովս երկու կտոր պիտի ընեմ քեզ՝ նոյնիսկ եթէ Կեսարի ննջարանին մէջ գտնուիս։

— Հանդարտ կերպով մը գլուխ գլխի խօսինք, ըսաւ Պետրոնիոս, եւ ինչպէս կը տեսնես՝ պողպատը երկաթէն աւելի կարծր է. ինչու որ քու մէկ բազուկդ իմ երկու բազուկներուս հաւասար է, բայց ամենեւին քեզմէ վախնալու բան մը չունիմ։ Ընդ հակառակը, կը ցաւիմ քու բիրտ ընթացքիդ վրայ, եւ յիրաւի պիտի զարմանայի քու ապերախտութեանդ վրայ՝ եթէ մարդկային ապերախտութիւնը իմ մէջս ո՛ եւ է զարմանք արթնցնելու կարող ըլլար։

— Ո՞ւր է Լիկիան։

— Կեսարի տո՛ւնը։

— Պետրոնիո՛ս։

— Հանդարտէ՛ ու նստէ։ Ներոնէն երկու բան խնդրեցի, ու երկուքն ալ շնորհեց. այսինքն՝ Լիկիան Աւլոսի տունէն առնել ու քեզի յանձնել։ Չըլլա՞յ թէ պատմուճանիդ տակ դաշոյն մը պահած ըլլաս։ Եւ կամ միտքդ դրած ըլլաս զիս սպաննելո՞ւ։ Եթէ այդպէս է, խորհուրդ կու տամ որ երկու օր սպասես, հակառակ պարագային՝ դուն բանտ պիտի նետուիս ու Լիկիա ալ պիտի ձանձրանայ քու տանդ մէջ։

Վինիկիոս վայրկեան մը ապշահար ու տագնապալից իր մօրեղբօր երեսն ի վեր նայեցաւ, ու ետքն ըսաւ.

— Ներէ՛, ինչու որ ես կը սիրեմ այն օրիորդը, եւ սէրը խելքս գլխէս տարած է։

— Մարգո՛ւս, ինծի նայէ ու զարմացիր։ Անցած օր Կեսարին խօսեցայ ու ըսի թէ «քրոջս զաւակը, Վինիկիոս, նիհար աղջկան մը սիրահարած է, որ Աւլոսի տունը կը գտնուի. բայց ա՛յն աստիճան սէր մը կը տածէ անոր հանդէպ՝ որ ինքն իր տանը հառաչանքներով տունը կարծես շոգիէ բաղնիքի մը դարձուցած է։ Ոչ դուն, Կեսա՛ր, ո՛չ ալ ես... որ միայն գիտենք գնահատել իրական գեղեցկութիւնը, դանկ մը անգամ չէինք տար անոր. բայց այս խեղճ երիտասարդը՝ որ միշտ պարզամիտ մը եղած է ու եստանիի մը պէս ալ յիմար, խելքին եկած է կարծես։»

— Պետրոնիո՛ս։

— Թէ որ չես ըմբռներ թէ Լիկիայի ապահովութեան համար ես այսպէս խօսեցայ, պէտք է համոզուած ըլլամ թէ ճշմարիտ էր խօսքս։ Ուրեմն, Պղնձամօրուսին հաւատացուցի թէ, իր գեղեցկագիտական ճաշակին ունեցող մէկը՝ չէր կրնար գեղեցիկ գտնել այն աղջիկը. եւ որովհետեւ, մինչեւ հիմա Ներոն միայն իմ աչքովս կը տեսնէ, անկարելի է ուրեմն որ զանի գեղեցիկ գտնէ, եւ այնպէս չգտնելով ալ՝ կարելի չէ որ անոր ըղձայ։ Անհրաժեշտ էր այսպէս անգամ մը վտանգէն ազատել այդ կապիկէն եւ անոր քիթէն բռնել։ Իսկ հիմա, չէ թէ ինք՝ այլ Պոպպէա պիտի վեր հանէ Լիկիայի ֆիզիքական հրապոյրները, եւ բնականաբար, իր բոլոր փոյթը պիտի դնէ ընդհուպ զանի պալատէն հեռացնելու։ Արդէն Ներոնի ըսած էի. «Տուր առ Լիկիան՝ ու զանի նուիրէ իմ քեռորդւոյս։ Ինչու որ, Լիկիա պատանդ մը ըլլալով, դուն ես անոր տէրը, եւ քու այդ վարմունքովդ Աւլոսի ալ չարչարանք մը պատճառած պիտի ըլլաս։»

Ինք ալ հաւանութիւն տուաւ սոր, զի ո՛ եւ է պատճառ մը չունէր արդէն այլապէս չարժելու, մանաւանդ որ հանդարտաբարոյ անձերը խոշտանգելու առիթ մըն ալ կ'ընծայէր իրեն։ Այսուհետեւ ուրեմն, դուն միայն խնամակալ պիտի կարգուիս պաշտօնապէս այն պատանդին, ու քեզի պիտի յանձնուի այն «Լիկէական» գանձը, եւ յուսալից եմ որ, թէ՛ իբր պաշտպան քաջ Լիկէացւոց, ու թէ՛ իբր հաւատարիմ ծառայ Կեսարի, դուն չպիտի մսխես այն գանձը որ քեզի վստահուեցաւ, այլ՝ պիտի աշխատիս աւելի եւս աճեցնելու։ Բայց, պէտք է գիտնաս որ, երեւոյթները պահելու համար՝ դեռ մէկ քանի օր զանի վար պիտի դնէ պալատան մէջ ու ետքը քու տունդ ղրկէ. հասկցա՞ր բախտաւոր դդումս։

— Շիտա՞կ է արդեօք ըսածդ, ու կը կարծե՞ս որ անոր վնաս մը չի հասնի Կեսարի տան մէջ։

— Եթէ հարկադրուէր Լիկիա պալատէն դուրս չելնելու՝ այդ պարագային կրնար վտանգ ըլլալ որ Պոպպէա միջոցը կը գտնէ Լոկուստայի[1] հետ անոր մասին կարգադրութիւն մ'ընելու. բայց առ այժմ ո՛ եւ է վտանգ մը չի տեսնուիր։ Պալատան մէջ տասը հազար հոգի կ'ապրի, կարելի է որ Ներոն անոր դէմքն անգամ չի տեսներ, մանաւանդ որ անոր բոլոր հոգը ինծի ձգած է։ Քիչ առաջ հարիւրապետը անձամբ ինծի լուր բերաւ թէ Լիկիան պալատ տարած էր ու յանձնած Ակտէի խնամքներուն։ Ակտէ ազնուասիրտ կին մ'ըլլալուն աղջիկը անոր հսկողութեան յանձնել տուի։ Պոմպոնիա Կրէքինայի ալ համոզումը այս ըլլալու է որ՝ Ակտէի նամակ մը գրած է։ Վաղը Ներոն խնջոյք մը պիտի տայ. եւ ես այնպէս մը կարգադրեցի որ քովդ գրուի սեղանին վրայ։

— Ներէ՛ իմ յախուռն շտապիս համար, Կայո՛ս. ըսաւ Վինիկիոս, յիմարաբար կարծած էի թէ կա՛մ քեզի եւ կամ Կեսարի համար առեւանգել տուած էիր զանի։

— Կրնամ ներել քու յախուռն շտապիդ, բայց աւելի դժուարութիւն կ'զգամ ներելու ա՛յն կոշտ ձեւերուդ, այն գռեհիկ հայհոյչներուդ եւ այն պոռչտուքիդ որ մատնախաղ խաղցողները կը յիշեցնէ։ Այս կարգի բաներէն չեմ ախորժիր. զգուշացի՛ր Մարգուս։ Գիտցի՛ր որ Տիգելլինոս՝ Ներոնի կաւատն է. բայց գիտցիր ալ որ, եթէ ես ուզէի հիմա ինծի վերապահել այն օրիորդը, քու երեսիդ համարձակ կ'ըսէի. «Վինիկի՛ոս, Լիկիան ինծի համար վար կը դնեմ, ու երբ ես տաղտուկ զգամ՝ այն ատեն քեզի կը վերադարձնեմ։»

Եւ այս ըսելով՝ ցուրտ ու գոռոզ ակնարկ մը նետեց Վինիկիոսի վըրայ, այնպէս որ երիտասարդը ապշած մնաց։

— Սխալեցայ, պատասխանեց, վեհանձն ու պարկեշտ մէկն ես դուն, սրտա՛նց շնորհակալ եմ։ Միայն եթէ ներես հարցում մըն ալ ընեմ. ինչո՞ւ ուղղակի իմ տունս տանիլ չի տուիր Լիկիան։

— Ինչու որ Կեսար կը փափաքի երեւոյթները փրկել։ Սա ստոյգ է որ, պատանդին առեւանգումը ոստանին մէջ ամէնուն խօսակցութեան

1 Լոկուստա՝ Կեսարի պալատին մէջ թոյն պատրաստող գերուհի մըն էր։

նուէ պիտի ըլլայ։ Մինչեւ ատոնք չհանդարտին՝ Լիկիա ապարանքէն դուրս պիտի չելնէ։ Ու երբ ամէն ինչ մոռցուի՝ այն ատեն անշշուկ քու տունդ պիտի փոխադրուի եւ այսպէս խնդիրը կը վերջանայ։ Պղնձամօրուսը վատ շուն մըն է. իր իշխանութեան անսահման ըլլալը լաւ գիտէ, բայց կ'ուզէ որ իր բոլոր գործերը արդարանալի կերպարանք մ'ունենան։ Դէ՛ Նայիմ, բաւական հանդարտա՞ծ ես որ քիչ մը իմաստասիրական խօսակցութիւն ընենք։ Մէկէ աւելի անգամներ ինքզինքիս սա հարցումը ուղղած եմ թէ. ինչո՞ւ համար եղեռնը, նոյնիսկ երբ հզօր ու ամէն պատիժէ զերծ եղող Կեսարի մը նմանութիւնը զգենու, կը ձգնի միշտ ինքզինքնին ճշմարտութեան, արդարութեան ու առաքինութեան փայլը տալու։ Ինչո՞ւ այսչափ յոգնութիւն։ Իմ մասիս՝ մայր մը, եղբայր մը, կին մը սպաննելը գուցէ ներուի Ասիացիի մը եւ է անինչան թագաւորի մը, բայց ո՛չ երբէք Հռովմայեցի Կեսարի մը։ Ասով հանդերձ եթէ ես գործած ըլլայի նման ոճիր մը՝ ամենեւին չքմեղութեան գիր չէի ուղղեր ծերակոյտին։ Բայց Ներոն կ'ուղղէ, Ներոն կ'ուզէ երեւոյթը փրկել, ինչու որ վատ մըն է։ Տիբերիոս, արդարեւ, վատ մը չէր, բայց եւ այնպէս՝ իր մէն մի քայլը կ'արդարացնէր։ Եւ ինչո՞ւ աս. ի՛նչ տարօրինակ ու բռնաւոր մեծարանք մոլութեան՝ հանդէպ առաքինութեան։ Եւ գիտե՞ս թէ այս ամէնուն մէջ ի՛նչ բան աւելի ինծի զարմանք կը պատճառէ. այն պարագան, այն մանաւոր հանգամանքը որ կը տեսնուի նման դէպքի մը պահուն. զի տգեղ բան մըն է բռնութիւնը. մինչ գեղեցիկ՝ առաքինութիւնը։ Ասկէ կը հետեւի թէ, գեղեցիկին նուրբ ճաշակով սնած մարդ մը՝ առաքինի կ'ըլլայ, եւ հետեւաբար՝ ես ալ առաքինի եմ։ Հարկ է որ այսօր գինի բաժնեմ ի պատիւ Պրոտագորասի, Պրոդիկոսի եւ Գորգիասի։ Կ'երեւի թէ սոփեստներն ալ իրենց օգուտն ունին։ Լիկիան Աւլոսի ձեռքէն առի՝ քեզի տալու համար. լա՛ւ։ Լիւսիպպոս ձեր երկուքին հիանալի մէկ խմբանկարն կրնար քանդակել։ Երկուքնիդ ալ գեղեցիկ էք, ուրեմն իմ ալ ըրածս գեղեցիկ է եւ գեղեցիկ ըլլալովը՝ չի կրնար այլ եւս գէշ սեպուիլ։ Մարկո՛ս, քաջ գիտցիր որ առաքինութիւնը՝ Կայոս Բետրոնիոսի վրայ մարմնանալով քու դիմացդ նստած է։ Եթէ տակաւին կենդանի ըլլար Արիստիդէս, իր պարտականութիւնն էր իմ քովս գալ ու հարիւր բոլ նուիրել ինծի՝ առաքինութեան մասին իմ ըրած այս յղացումիս համար։

Բայց Վինիկիոս մեծ հրապոյր մը չէր զգար առաքինութեան վրայ խօսուած այս ճառէն ու բանէ.

— Վաղը պիտի տեսնեմ Լիկիան, եւ յետոյ ամէն օր. միշտ ու մինչեւ մահս զինք իմ քովս պիտի պահեմ, եւ իր հետ երջանիկ պիտի ըլլամ։

— Դուն Լիկիան պիտի վայելես, մինչ ես փուշ մը պիտի ըլլամ Աւլոսի աչքին, որ ինծի դէմ պիտի գրգռէ, հանէ դժոխոց բոլոր աստուածները։ Գո՛նէ, քիչ մը եթէ պերճախօսութեան դաս առնէր առաջուց, հէքը։ Բայց իր բոլոր լեղին դուրս պիտի թափէ ինծի դէմ

ինչպէս կ'ընէր իմ մէկ հին բարապանս յաճախորդներուս հանդէպ, այնպէս որ ստիպուեցայ զինք բանտ դնել տալու։

— Աւլոս ինծի դիմեց ու ես խօսք տուի որ Լիկիայի մասին իրեն լուր հաղորդեմ։

— Գրէ՛ անոր՝ թէ, Կեսարի կամքը գերագոյն օրէնք մըն է, եւ թէ՝ քու առջինեկ զաւկիդ անունը Աւլոս պիտի դնես։ Բայց պէտք է որ հէք ծերունին մխիթարութիւն մըն ալ ունենայ, ուստի պղնձամօրուսին պիտի աղաչեմ որ զանի ալ վաղը խնջոյքի հրաւիրէ։

— Այդ բանը մի՛ ըներ, ինչու որ կը խղճամ այդ հէքերուն վրայ, ու մանաւորապէս Պոմպոնիայի վրայ։

Այս ըսելով, նստաւ գրելու այն տողերը՝ որոնք Աւլոսի մնացորդ վերջին յոյսն ալ խորտակեցին։

Է.

Ամէնէն մեծ գլուխներն անգամ ատեն մը խոնարհած էին Ակտէի առջեւ, երբ դեռ ատիկա Ներոնի աչքէն չէր ինկած։ Արդէն, սկիզբէն ի վեր շատ քիչ հաճոյք զգացած էր նէ տէրութեան գործերուն միջամտելէն, ու թէ որ երբեմն ուզած էր շահագործել երիտասարդ Կեսարի վրայ ունեցած իր ազդեցութիւնը՝ աս ալ սոսկ ուրիշներու համար շնորհք մը հայցելու նպատակաւ ըրած էր։ Իր հանդարտ ու խոնարհ բնաւորութեան պատճառաւ յաջողած էր մէկ քանի ցանցառ անձերու երախտագիտութիւնը ապահովել՝ առանց սակայն ոչ մէկի մը թշնամութիւնը իր վրայ հրաւիրելու։ Ոկտավիա անգամ չէր կրնար զանի ատել, եւ ինք ամենեւին անվնաս թուեցաւ նոյն իսկ ամէն այն այր կամ կին անհատներուն՝ որոնք իր վրայ կը նախանձէին։

Ամէն ոք գիտէր թէ, Ակտէ միշտ տխուր ու վշտալից սէր մը կը սնուցանէր հանդէպ Ներոնի, սէր մը՝ զոր չէր կրնար յոյսը որոնել, այլ անցած օրերու քաղցր յիշատակներով միայն կ'ապրէր. զի այն ատենի Ներոնը աւելի երիտասարդ՝ եւ աւելի լաւագոյն էր։ Ամէնքն ալ գիտէին թէ ինք չէր կրնար մոռնալ այն անցեալը. եւ թէ՝ ոչ ալ իր սրտին մէջ զայն վերստանալու յոյսը կը սնուցանէր։ Ուրեմն, անգամ մը որ համոզուած զգացած էր թէ այլ եւս կարելի չէր որ Ներոն դարձեալ համակրէր Ակտէի, սար վտանգաւոր կին մը ըլլալը մարդու մտքէ չէր անցներ, որով զինք բոլորովին հանդարտ կը թողուին։

Պոպպէա զանի հեզաբարոյ ու լռակեաց աղախին մը կը նկատէր պարզապէս, ա՛յնչափ անվնաս՝ որ չուզեց իսկ զանի պալատէն հեռացնել։ Կեսար ալ, որ երբեմն զանի սիրած էր, ու ետքն ալ առանց գժտուելու լքած, մա՛նաւանդ թէ՝ այսպէս ըսելու համար, բարեկամաբար թողած էր, յարգալից զգացմամբ տոգորուած էր անոր հանդէպ։ Եւ յիրաւի, Ներոն անորմէ բաժնուելէ վերջ, զանի պալատը պահեց եւ ամ-

բողջ յարկաբաժին մը յանկարծուց անոր՝ բաւականաչափ ծառաներով ։

Պալլասի ու Նարկէսի նման, որոնք Կղաւդիոսի ձերբազատներն ըլլալով հանդերձ, Կեսարի սեղանին կը մասնակցէին ու բարձր պաշտօններ կը վարէին, Աստէ ալ ատեն ատեն սեղանի կը հրաւիրուէր ։ Կարելի է որ Ներոնի այս որոշումը աւելի Աստէի գեղեցկութեան համար ալ էր, որ խնջոյքին զարդ մը եւս կը յաւելուր. թէպէտ բաւական ժամանակ կար որ, իր սեղանակիցները ընտրելուն մէջ՝ Ներոն դադրած էր հաշիւի առնելէ դիմագծի գեղեցկութիւնը ։ Ամէն դասակարգերու եւ ամէն վիճակաւորներու տարօրինակ հիւսուածք մը կը տեսնուէր իր սեղանին չուրջը ։ Կը գտնուէին Ծերակուտականներ, ի մասնաւորի անոնցմէ՝ որոնք մեծ հաճոյք մը կ'զգան արքունիքի յատուկ հոպիտներու դերեր ստանձնելու. պատրիկներ, ծաղկահասակ ու ալեւոր, կենցաղասէրներ ու կերուխումի գերիներ, բարձրաստիճան տիկիններ, որոնք ընաւ խիղճ չէին ըներ՝ նոյն իսկ իրիկուան մը համար դէմքին կեղծամներ կրելու, ու միմիայն վաւաշոտութեան համար քաղքին նեղ փողոցներուն մէջ դեգերելու ։ Բարձրաստիճան պաշտօնատարներ, ու նոյն իսկ քուրմեր ալ, գաւաթնին լեցուցած՝ պատրաստ էին իրենց աստուածները ծաղրելու ։ Ասոնց քով կը գտնուէին դուսաններ, հոպիտներ, նուագածուներ, պարողներ ու պարուհիներ անթիւ. եւ պոէտներ՝ որոնք Ներոնի քերթուածները երգած ատեննին կը խորհէին անշուշտ այն դրամներուն՝ զորս ձեռք պիտի բերէին անոր հասցէին իրենց շռայլած գովեստներուն համեմատութեամբ ։ Սովորեկ փիլիսոփաներ ալ չէին պակսեր՝ որոնք անյագօրէն աչքով կերակուրներուն կը հետեւէին ։ Այս գեղեցիկ հաւաքոյթը լրացած էր կառք վարողներու, ձեռնածուներու, հրաշագործներու, պատմելախօսներու, խեղկատակներու եւ ամէն գոյնէ արկածախնդիրներու անհաշիւ բազմութեամբ մը՝ որոնք, կամ նորոյթի քմահաճոյքէն կամ իրենց այլանդակութեամբը թոյլ համբաւ մը շահած էին ։

Պատուաւոր բազմականները սեղան նստած էին, իսկ միւսները կը ջանային խնջոյքի պահուն զուարճացնել զանոնք, սպասելով որ՝ երբ ատենը գար, ու ծառաները թոյլ տային՝ իրենք ալ մնացորդ կերակուրներուն ու գիներուն վրայ նետուէին ։ Այս կարգի հիւրերու մասնաւոր պատիւ շռայլողներն էին՝ Թիկէլլինոս, Վատինիոս ու Վիտէլլիոս՝ որոնք շատ անգամներ ստիպուած էին նոյն իսկ զանոնք այնպիսի զգեստներով զարդարելու, որ կայսերավայել պերճութիւն մ'ունենար ։ Արդէն Կեսար անձամբ ալ շատ կ'ախորժէր այս տեսակ ընկերութենէ, որովհետեւ անոնց մէջ աւելի հանգիստ կ'ըլլար ինք ։ Արքունիքի շուքը կ'ոսկեզօծէր ամէն ինչ, ամէն ինչ շլացուցիչ փայլով մը կը ծածկէր ։ Բարձր ու ստորին դասակարգէ անձեր, ազնուական զարմէ սերողներ ու Հռոմի փողոցներէն զատ ուրիշ բնակարան չճանչցող խաժամուժը, մեծամասն արուեստագէտներ ու գձուձ տաղանդներ ամէնքն ալ արքունիք կը խուժէին՝ շլացած աչքերնին յագեցնելու համար ի տես պերճութեան մը ա՛յնպիսի ու զեղխ շքեղութեան մը՝ զոր կարելի չէր երեւակայել. եւ հպելու համար այս ամէն բարիքներն ու ճոխութիւնները շռայլողին՝

որու մէկ ակնարկը միայն բաւական էր փոշիի մէջ թաղելու ուրիշը, եւ կամ ամէնէն բարձր աստիճանին բարձրացնելու ։

Այս անգամ, Լիկիային ալ վիճակած էր մասնակցելու նման խնջոյքի մը ։ Վախը, վարանումն ու խելայեղ ըմբոշխանքի տեսակ մը տպաւորութիւնը, որ ինքնին կ'զգացուի յեղակարծ վիճակի փոփոխութեան մը իբր հետեւանք, ներսի դին պայքար կը մղէին հանդէպ իր մերժումի փափաքին ։ Կը վախնար ինք Ներոնէ ու արքունիքէն՝ որու աղմուկը կը գերագրգռէր իր զգայարանքները, կը վախնար այն խնջոյքներէն՝ որոնց լպրշութենէն տեղեակ էր Աւլոսի, Պոմպոնիայի ու անոնց մտերիմներուն ըրած նկարագրութիւններու շնորհիւ ։ Հակառակ իր մանկամարդ հասակին՝ քաջ կը ճանչնար աշխարհս, ինչու որ, այն ատենները չարին ծանօթութիւնը կանխահասօրէն մանուկներու ալ ականջին կը հասնէր ։ Ասոր համար, ինչպէս կանխաւ ալ Պոմպոնիա զգուշացած էր իրեն, ինք քաջ գիտէր թէ իր կորուստը պիտի գտնէր այն արքունիքին մէջ ։ Իր անմեղութիւնը, ամօթխածութեան կուսական զգացումն ու իր սրտին մէջ մայրագրին կողմէ պատուաստուած վսեմ հաւատքը զինք վստահացուցած էին՝ թէ պիտի կարենար ինքզինք պաշտպանել այն անուանարկիչ ապականութեան դէմ, եւ ինք խոստացած էր այդ բանը՝ իր մօրը, ինքզինքին՝ եւ այն Աստուածային Վարդապետին՝ որու չէ թէ միայն ինք կը հաւատար, այլ նաեւ իր մանուկ սիրտը զայն սիրելու վարժած էր՝ անոր վարդապետութեան քաղցրութեանը, անոր մահուան դառնութեանը, եւ անոր յարութեան փառաւորութեան համար ։

Բայց գիտակ ըլլալով՝ որ ա՛լ ասկէ վերջ ո՛չ Աւլոս, ո՛չ Պոմպոնիա պարտականութիւն չունէին պատասխանատու ըլլալու իրենց որդեգիր աղջկան ընթացքին, պահ մը մտածեց թէ՝ արդեօք աւելի լաւ չէ՞ր ըներ որ մերժէր հնազանդելու, եւ հեռու կենար այդ խնջոյքէն ։ Երբեմն երկիւղն ու տագնապը կ'ընկճէին զինքը, երբեմն ալ կատաղաբար կռուելու, եւ մարտիրոսութեան ու մահուան ենթարկուելու իղձը կը յաղթանակէր իր սրտին մէջ ։ Պոմպոնիայէ իմացած էր՝ թէ քրիստոնեաներն ալ այդ միեւնոյն վառ ու աննկուն իղձն ունեցած էին ։ Նոյնիսկ Լիկիա անգամ Աւլոսի տունը եղած ատեն՝ իր խանդավառ վայրկեաններուն, ստէպ ստէպ սնուցած էր այդ միեւնոյն փափաքը, ու երեւակայած՝ թէ սպիներով ծածկուած էին իր ձիւնաթոյր ձեռքերն ու ոտքերը, եւ ինք հիանալիօրէն գեղեցիկ՝ նոյնքան գեղանի հրեշտակներէ յափշտակուելով, վեր՝ լուսավառ երկինքը կը բարձրանար . երեւակայութիւն ամէնը՝ որ ո՛րքան կը զգլխէր զինք ։ Նման խանդավառութիւն մը զերծ չէր տղայական երեւակայութենէ ու քիչ մըն ալ անձնասիրութենէ զոր կը դատապարտէր Պոմպոնիա ։ Իսկ հիմա, որ Կեսարի հրամանին ընդվզիլը կրնար իբր հետեւանք՝ ծանր պատիժ մը առաջ բերել, եւ այսպէս երեւակայական մարտիրոսութիւնը իրականութեան յանգիլ, տեսակ մը վարանոտ հետաքրքրութեամբ կ'ուզէր գիտնալ, գուշակել թէ ի՛նչ կարգի պատիժ կամ տանջանք կը սպասէր իրեն ։ Իր հոգին, որ դեռ

գրեթէ մանուկ էր, երկու որոշումներու մէջ կը ծփար։ Բայց Աստէ նշմարելով անոր վարանումը, ապշահար ակնարկ մը նետեց անոր վրայ՝ իբր թէ տենդի զառանցանքէ բռնուած ըլլար ան։ Կայսեր կամքի՛ն հակառակի՛լ, անոր բարկութի՛ւնը հրաւիրե՛լ, ո՛չ, ատիկա տղու խելք էր՝ որ անցած դարձածէ լուր չունի բնաւ։ Լիկիայի խօսքերէն իսկ կը հասկցուէր պատանդ մը չըլլալը, այլ թէ իր ժողովուրդէն լքուած աղջիկ մըն էր։ Ուստի, միջազգային ո՛ և է օրէնք մը չկար ի պաշտպանութիւն իրեն, եթէ նոյն իսկ գոյութիւն ալ ունենար՝ Կեսար բաւական հզօր էր իր զայրոյթի պահուն ոտնակոխ ընելու ո՛ և է իրաւունք։ Կայսեր կամքն էր զայն հոս պահանջել՝ և իր ուզածին պէս տրամադրել զանի։ Արդ, ա՛լ այսուհետև Լիկիա անոր կամքէն կախում ունէր, և աշխարհի վրայ անկէ աւելի բարձր կամք չկար։

— Աս է քու կացութիւնդ,— յարեց Աստէ— բայց ես ալ կարդացեր եմ Տարսոնեան Պօղոսի թուղթերը, և գիտեմ թէ աշխարհի մէջ կ'ապրի Աստուած և իր Որդին՝ որ մեռելներէն յարութիւն առաւ. սակայն երկրիս վրայ մէկ Ներոն միայն կայ։ Աս բանս չմոռնաս, Լիկիա՛։ Նաև գիտեմ որ քու հաւատքդ քեզի թոյլ չի տար իրեն նման ըլլալու. և թէ՝ դուք, ինչպէս նաև Ստոյիկեանք, եթէ հարկ ըլլար անպատուութեան կամ մահուան միջև ընտրութիւն մ'ընելու, այս վերջինը միայն ընտրելու պարտաւոր էք։ Բայց ո՞վ քեզի կ'ըսէ թէ մահը միայն քեզի բաժին պիտի իյնայ, ու չէ թէ մահը ու անպատուութիւնը միեւնոյն ատեն։ Չե՞ս իմացած Սէյանոսի աղջկան մասին, որ Տիբերիոսի հրամանաւ նախ պղծուեցաւ ու սպաննուեցաւ, օրէնքին այն տրամադրութեան համաձայն՝ թէ արգիլուած է կոյսերը մահուամբ պատժել։ Լիկիա՛, Լիկիա՛, չըլլայ թէ զայրացնես Կեսարը։ Երբ վճռական վայրկեանը հասնի՝ որ պահուն ազատ ըլլաս ընտրելու անպատուութեան և մահուան միջև՝ այն ատեն քու հաւատքիդ տրամադրութեան համաձայն գործէ. բայց դուն քեզի քու կորուստդ մի՛ փնտռեր և զուր տեղը մի՛ զայրացներ երկրային և անգութ աստուած մը։

Աստէ մեծ աշխուժով ու նոյնիսկ խանդով խօսած էր. և խօսած պահուն՝ ինք կարճատես ըլլալով, իր նուրբ դէմքը մօտեցուց Լիկիայի՝ իր խօսքերուն անոր վրայ ըրած ազդեցութիւնը աւելի լաւ կարդալու համար։

Բայց Լիկիա աղաչական անխռովութեամբ մը թեւերովը անոր վզին փաթթուելով գոչեց.

— Ո՜րքան բարի ես, Աստէ՛։

Աստէ զգածուելով անոր այդ սրտազեղումի արտայայտութենէն ու գովեստէն, դէպ իրեն քաշեց զանի ու սրտին վրայ սեղմելով և անմիջապէս բաժնուելով՝ ըսաւ.

— Իմ փառքս անցած է, իմ ուրախութիւնս՝ մեռած, բայց ես չար մը չեմ։

Ետքը արագ քայլերով մը սենեակը չափելով՝ սկսաւ յուսահատօրէն խօսիլ քթին տակէն։

— Ո՛չ, ի՛նք ալ չար մէկը չէր։ Բարի կը կարծէր ինքզինք այն ատեն ու կը փափաքէր այնպէս ըլլալ։ Այդ բանը ինձմէ զատ ուրիշ մէկ մը չի գիտեր. և ինք չփոխուեցաւ՝ եթէ ոչ երբ դադրեցաւ սիրելէ։ Ուրիշներ էին զինք այդպէս ընողը ... այո՛, ուրիշներ ... և Պոպէա։

Աչքերը արցունքով լեցուեցան։ Լիկիա լուռ մունջ պահ մը դիտեց զանի՝ յետոյ անոր հարցուց.

— Կը ցաւի՞ս իր մասին։

— Այո՛, կը ցաւիմ— պատասխանեց ցած ձայնով մը հելլէնուհին։

Ու դարձեալ սկսաւ վեր վար քալել՝ վշտահարի պէս ձեռքերն իրարու մէջ անցուցած։

— Դեռ կը սիրե՞ս զինք—հարցուց Լիկիա երկչոտ կերպով մը։

Կը սիրեմ։—Ու քիչ մը հանդարտ վերջ յարեց.— Ե՛ս միայն կը սիրեմ զինք։

Լուռ կեցան. Աստէ ճիգ մը ըրաւ վերստանալու այն խաղաղութիւնը զոր վրդոված էին իր վերյիշումները. և երբ իր դէմքը կրկին առաւ իր սովորական արտայայտութիւնը՝ ըսաւ.

— Հիմակ ալ քեզի դառնանք, Լիկիա. ընդդիմանալու ամենապզտիկ մտածումն անգամ խենդութիւն է։ Բայց հոգ մի՛ ըներ, լաւ կը ճանչնամ այդ տունը, և ապահով եմ որ վտանգ չկայ Ներոնի կողմէ։ Թէ որ ան իսկն՝ամար քեզ առևանգած ըլլար՝ անշուշտ հոս չէր բերուեր։ Հոս տիրապետողը Պոպէան է, մա՛նաւանդ Ներոնի աղջիկ զաւակ մը ծնանելէն ի վեր։ Շիտակ է որ քեզ ալ հրաւիրած է ներկայ գտնուելու այս խնջոյքին, բայց դեռ տեսած չունի քեզ, ո՛չ ալ քու մասիդ բան մը հարցուցած է կամ կ'զբաղի քեզմով։ Գուցէ Աւլոսի ու Պոմպոնիայի ձեռքէն քեզ յափշտակելուն շարժառիթը անոնց դէմ բարկացած ըլլալն է։ Բեդրոնիոս ինծի գրեց որ քեզ պաշտպանեմ, նմանապէս հաւանական է որ, Պոմպոնիայի աղաչանքին վրայ Բեդրոնիոս այդպէս վարուած է։ Այս վիճակին մէջ՝ վախնալու բան մը չունիս և ո՛վ գիտէ թէ Բեդրոնիոսի խնդրանքին վրայ դարձեալ ետ չղրկէ քեզ։ Աստ ըսել չեմ ուզեր թէ Ներոնի սիրելին է ան, այլ այսչափը գիտեմ որ Ներոն շատ քիչ անգամ անոր կարծիքին կը հակառակի։

— Ահ, Աստէ՛, պատասխանեց Լիկիա, դեռ Կեսարին հրամանաւ զիս չառած՝ Բեդրոնիոս մեզի այցելութեան եկաւ, և մայրս լա՛ւ համոզում գոյացուցած է թէ Ներոն զիս Բեդրոնիոսի դրդումով առնել տուած է։

— Սոսկալի՜ բան, պատասխանեց հելլէնուհին։

Վայրկեան մը լռելէ վերջ՝ յարեց.

— Կրնայ ըլլալ որ Ներոնի առջեւ Բեդրոնիոս ըսած ըլլայ թէ, Աւլոսի տան մէջ ինք Լիկէացիներէ պատանդ մնացած օրիորդ մը տեսած է. ու Ներոն ալ իր իշխանութեան նախանձէն բորբոքած՝ պահանջած ըլլայ քեզ, ինչու որ պատանդները կայսեր կը վերաբերին։ Բայց ինք ոչ Աւլոսը կը սիրէ՝ ոչ ալ Պոմպոնիան։ Ո՛չ, ես չեմ կարծեր որ, եթէ Բեդ-

ընկնոս ուզէր քեզ Աւլոսի ձեռքէն յափշտակել՝ այդ ճամբան խորհած ըլլար։ Որովհետեւ, ստոյգ է որ Բեդրոնիոսի համար չեմ կրնար ըսել թէ միւս պալատականներէն լաւագոյն մէկն է, բայց ապահով եմ թէ, անոնց ալ բոլորովին չի նմանիր։ Գուցէ ուրիշ բարեխօս մըն ալ գտնես. ինչո՞ւ չես յիշեր թէ Աւլոսի տունը յաճախողներուն մէջ Կեսարին մտերիմ անձ մը չկա՞յ արդեօք։

— Այո՛, Վեսպասիանոս ու Տիտոս ալ նշմարած եմ։

— Հա՛պա Սենեկա՞ն...

— Սենեկա թէ որ կարծիք մը յայտնէ՝ գիտցած ըլլաս որ Ներոն բոլորովին հակառակը կը գործէ։

Թեթեւ կարմրութիւն մը նշմարուեցաւ Լիկիայի դէմքին վրայ։

— Վինիկիո՞սը...

— Չեմ ճանչնար։

— Բեդրոնիոսի ազգականն է ան՝ որ վերջերս դարձած է Հայաստանէն։

— Համոզուա՞ծ ես որ Ներոն կը սիրէ զինք։

— Զինք չսիրող չկայ արդէն։

Ու կը կարծե՞ս որ տրամադիր է քեզի համար բարեխօսելու։

— Այո՛։

Ակտէ թեթեւ ժպիտով մը ըսաւ.

— Այնատեն վստահ եղիր որ ան ալ խնճոյքին մէջ պիտի ըլլայ։ Ուստի քու ներկայութիւնդ ալ անհրաժեշտ է. նախ որ՝ շատ կարեւոր է... Քեզի պէս մանուկ ըլլալու է մարդ որ տարբեր կերպով խորհի։ Ասկէ զատ, եթէ իրապէս կը փափաքիս Աւլոսի քով վերադառնալու, այդ պահուն առիթ ալ կ'ունենաս աղաչելու թէ՛ Վինիկիոսի ու թէ Բեդրոնիոսի որ իրենց բոլոր ազդեցութիւնը գործածեն քեզի համար։ Գնա՛, Լիկիա՛, չե՞ս լսեր պալատին մէջ եղած սա ժխորը։ Վայրկեանէ մը արեւը մայրը կը մտնէ ու քիչ քիչ հրաւիրեալները պիտի սկսին ծայր տալ։

— Իրաւո՛ւնք ունիս, Ակտէ, պատասխանեց Լիկիա, քու խորհուրդիդ պիտի հետեւիմ։

Լիկիա անգամ չէր կրնար ըմբռնել թէ այդ խնճոյքին իր ներկայ գտնուելու որոշումին ո՛րչափ նպաստեցին՝ հոն Վինիկիոսն ու Բեդրոնիոսն ալ տեսնելու եւ զանոնք համոզելու իղձը, կանացի բնածին հետաքրքրութիւնը՝ անգամ մը գէթ տեսնելու նման խնճոյք մը՝ ուր պիտի ըլլային Կեսար, Արքունիքը, եւ հռչակաւոր Պոպպէան, եւ դեռ ուրիշ գեղանուններ, եւ ա՛յնպիսի անլուր հանդէսներ՝ որոնց մասին հրաշալիքներ կը պատմուէին Հռոմի մէջ։ Բայց իրաւունք ունէր Ակտէ, ինչպէս Լիկիա ալ համոզուած էր. հոն երթալը անհրաժե՛շտ էր. ու քանի որ պէտքն ու անհրաժեշտութիւնը կ'ամրապնդէին իր ներքին փորձութիւնն ալ, երկար չվարանեցաւ վերջնական որոշումը տալու։

Ուստի, Ակտէ օծարան տարաւ զանի՝ անուշահոտ իւղերով օծելու եւ զգեստները հագուցնելու համար։ Եւ թէպէտ Կեսարի տան մէջ գերիներ չէին պակսեր, եւ Ակտէ ալ իր անձնականին համար բաւականէն աւելին ու-

նէր անոնցմէ՝ բայց օրիորդին սիրոյն համար, որուն անմեղութիւնն ու հրաշալի գեղեցկութիւնը իր սիրտը գերած էին, ուզեց ինք անձամբ անոր արդուզարդն ընել։ Բացայայտ կը տեսնուէր թէ, այդ մանկամարդ հելլէնուհիին մէջը, հակառակ թախծոտ դէմքին ու կարդացած Տարսոնեան Պօղոսի թուղթերուն, դեռ մեծ բաժին մը կը տեսնուէր հին հելլէնական ոգիէն՝ որուն վրայ աւելի բան կ'ազդէին մարմնական գեղեցկութիւնը քան ուրիշ ո՛ եւ է բան։ Իրօք ալ, չկրցաւ ան զսպել իր սքանչացումը ի տես Լիկիայի հրաշագեղ մարմնոյն, նուրբ ու միեւնոյն ատեն լեցունկեկ, բայց նաեւ ա՛յնպիսի գոյնով մը ցոլացիկ՝ որ կարծես վարդով ու մարգարիտով ընդելուզուած էր։ Նա քաշուեցաւ քանի մը քայլ ու հմայուած դիտեց այն աննման գեղեցկութեամբ ձեւերը, այն գարնանատիպ մարմինը՝ որով անձնաւորուած կը թուէր նէ։

— Լիկիա՛, ըսաւ վերջապէս, դուն Պոպպէայէն հազար անգամ աւելի գեղեցիկ ես։

Այդ աղջնակը՝ մեծցած ըլլալով Պոմպոնիայի տան մէջ ուր խղճմտօրէն կը յարգուէր ամօթխածութիւնը, նոյն իսկ երբ առանձին գտնուէին կիները. անրջային գեղեցկութեամբ մը օժտուած, Պրաքսիտելի ձեռքէն ելած արձանի մը չափ հիանալի, շփոթած ու ամօթէն կարմրած կը մնար հոն։ Մէկէն արագ շարժումով մը բարձրացուց թեւերն ու ծամերը բռնող գնդասեղները հանելով, ակնթարթի մը մէջ իր մարմինը սքօղուեցաւ ծածանուտ վարսերէն։

Ակտէ մօտեցաւ, ու դպչելով մետաքսի փափկութիւնն ունեցող այն խիտ, երկար ու թուխ հիւսքերուն՝ բացագանչեց.

— Ա՜հ, ինչ գեղեցիկ են վարսերդ։ Չեմ ուզեր ոսկիի փոշի ցանել անոնց վրայ, ինչու որ արդէն իրենք իրենց կը փայլփլին։ Աւելի լաւ է որ տեղ տեղ քիչ մը փոշի ցրուենք՝ բայց շատ նուրբ փոշի մը, այնպէս որ՝ կարծուի թէ արեւի ճաճանչներէն լուսաւոր շեղբ մը մնացած ըլլայ վրան։ Լիկէաստան՝ քու հայրենիքդ, հրաշալի երկիր մը ըլլալու է, քանի որ այսպիսի օրիորդներ կը ծնին հոն։

— Ես բնա՛ւ չեմ յիշեր, պատասխանեց Լիկիա, բայց Ուրսուս ինծի ըսած է թէ մեր երկրին մէջ անտառներէ ուրիշ բան չկայ, անտա՛ռ ու միշտ անտա՛ռ։

— Եւ սակայն կը տեսնեմ որ այդ անտառներուն մէջ հմայիչ գեղեցկութեամբ ծաղիկներ կը փթթին, ըսաւ Ակտէ, ձեռքը աղաւնիճի իւղի ամանի մը մէջ խօթելով եւ անով Լիկիայի մազերն օծելով։

Որմէ վերջը, անուշաբոյր արաբական ձեթով մը թեթեւ կերպով շփեց անոր մարմինը եւ անոր հագցուց ոսկեհուռ բանուածքով նուրբ ու փափուկ պատմուճան մը, առանց թեւի, եւ որու վրայ պիտի ձգուէր ձիւնաթոյր նափորտ մը։ Բայց որովհետեւ նախ անոր մազերը պիտի շղակէր ու ձեւաւորէր, ուստի առժամապէս անոր վրայ անցուց տնային զգեստ մը. եւ ինք բազկաթոռի մը կռթնելով՝ գերուհւոյ մը յանձնեց օրիորդը, որպէսզի հեռուէն ինք դիտէ թէ ինչ ազդեցութիւն կ'ընէր ապահ մը,

նոր վարսերուն յարդարուածքը։ Ուրիշ երկու գերուհիներ ալ Լիկիայի ոտքը անցուցին սպիտակի վրայ ծիրանեգոյն բանուածքով զոյգ մը կօշիկ զորս ոսկեթել լարերով խաչաձեւ հանգուցեցին սրապատուի սպիտակութեամբ երկու պզտիկ ոտքերուն կոճերուն բարձրութեամբը։ Վերջապէս մազերը յարդարելէ ետքը՝ անոր վրայ ձգեցին նափորտ մը՝ որ ծալ ծալ մինչեւ ոտքերը կ'իջնէր. իսկ Ասոտէ մարգարիտներով զարդարեց Լիկիայի վիզը, ոսկեփոշիով ցանցնեց տեղ տեղ անոր վարսերն, եւ յետոյ ինք ալ գերուհիներուն ձեռքով զգեստաւորուեցաւ՝ միեւնոյն ատեն յափշտակուած դիտելով Լիկիայի գեղեցկութիւնը։

Բայց ինք սուղ ատենէն պատրաստ էր արդէն, այնպէս որ՝ երբ առաջին գահաւորակները կանգ կ'առնէին գլխաւոր դրան առջեւ, ինք ու Լիկիա կողմնակի արտադուռէն կը մտնէին, ուսկից կը տեսնուէին ճեմելասրահներն ու եթովպական մարմարէ զրուագուած սիւնազարդ գաւիթը։

Հիւրերը խումբ խումբ ու յարաճուն թուով կը մտնէին ներքնադութին բարձր կամարներուն տակ՝ ուր ճակատը գրուած Լիւսիպպոսի[1] հրաշալի ձոյլ քառաձի արձանները կարծես դէպ ի կապոյտ երկնակամարը կը տանէին Ապողոնն ու Անահիտը[2]։

Լիկիա աչքահար կը դիտէր այդ հրաշալիքները՝ որոնց մասին Ալյոսի պարզ ու համեստ տանը մէջ չպիտի կրնար ամենէն հեռաւոր գաղափարն անգամ կազմել։ Այդ պահուն արեւը մայրը կը մտնէր, իր վերջին ճաճանչները նետելով եթովպական գեղին մարմարէ սիւներուն վրայ՝ որոնք լոյսի այդ շեղբերուն տակ կէս մը ոսկեգոյն կէս մըն ալ վարդագոյն ցոլացումներ կ'արձկէին։ Եւ այդ սիւներուն մէջերը, Դանայեանց[3] աստուածներու եւ դիւցազներու ձիւնափայլ արձաններուն քովիկը, չոգչողուն խումբերով մրջիւնի պէս կը շարժէին այրեր ու կիներ՝ զորս անհնար էր որոշել արձաններէն, որովհետեւ, թոյլ ծալքով մը մինչեւ գետին երկարող պատմուճանի, նափորտի ու վերարկուի մէջ փաթթուած ըլլալով՝ մարմրող արեւին յետին շողերը անոնք ալ կ'ընդունէին։ Հէրակլէսի մէկ վիթխարի արձանը, որուն գլուխը թէեւ լուսաւորուած էր, բայց ձախ թիկունքին կողմը դարձած ըլլալով, այդ մասը ամբողջովին թաղուած էր սիւնի մը շուքին մէջ, իր ցուրտ ակնարկով կ'իշխէր ամբոխին վրայ։ Մինչ Ասոտէ իր ընկերուհիին ցոյց կու տար ծիրանեգոյն եզերուած պատմուճաններով ծերակուտականներ, արծաթազարդ թիկնոցներով անուանի ասպետներ ու արուեստագէտներ, հռովմայեցի տի-

1 Նշանաւոր Յոյն արձանագործ մըն էր որ Քրիստոսէ չորս դար առաջ կ'ապրէր գրեթէ։
2 Ապողոն նոյն ինքն արեւն էր, իսկ Անահիտ լուսինը, զորս իբր աստուած կը պաշտէին. առաջինը՝ իբր գեղարուեստից աստուածը, եւ երկրորդը որսորդութեան աստուածը։
3 Դանայեանք 50 քոյրեր էին, որոնք իրենց ամուսինները սպաննած ըլլալնուն համար, կ'ըսէ առասպելը, դժոխքի մէջ դատապարտուած էին յատակ չունեցող տակառ մը լեցնելու։ Որով՝ Դանայեանց տակառ ըսելով փոխաբերաբար կը նշանակէ անյագ ցանկութիւն, անվերջ աշխատութիւն, մոռացկոտ յիշողութիւն՝ որ քանի՛ լեցուի դարձեալ դատարկ կը մնայ։

կիններ՝ հռովմէական, յունական, մօտաւոր-արեւելեան տարազներով, վարսերնին աշտարակի կամ բուրգի ձեւով յարդարած, եւ կամ արձաններու գլուխներուն պէս՝ ճակատներէն վար ծփանուտ ու ծաղիկներով պսակուած։ Դեռ ուրիշ շատերու անուններն ալ տուաւ, կարճ ի կարճոյ անոնց կեանքի ընդհանուր գիծերն ընելով, մերթ տակալի՝ որոնք ապշութեամբ ու սոսկումով կը լեցնէին Լիկիայի սիրտը։ Ինչու որ, ասոր համար բոլոր անոնք օտար ու անծանօթ էին. եւ երբ մէկ կողմէն պերճանքն ու շքեղութիւնը կը զմայլեցնէր անոր աչքերը, միւս կողմէն սակայն, աղջնակին ուշիմութենէն չէր խուսափեր տեսարանին յոռի կողմն ալ։ Վերջալոյսի այդ տարտամ մթասաւերին մէջ՝ տեսակ մը վսեմ խաղաղութիւն կը ծածանէր այն շարիշար սիւներու ներքեւ՝ որոնք կարծես կը կորսուէին հեռուները, ինչպէս նաեւ այն արձաններու նմանող ամբոխին վրայ։ Այնպէս կը թուէր թէ, այն պարզ ու գեղեցիկ գիծերով մարմիններու միջեւ կիսաստուածներու համար շատ դիւրին էր առանց մտածումի, գահ ու երջանիկ ապրիլ։ Մինչ Ասոտէ կը շարունակէր ցած ձայնով մը մէկ գաղտնիքի ետեւէն ուրիշ մը յայտնել իր ընկերուհիին՝ այն պալատան եւ այն ամբոխին վրայով։

— Ահա քիչ մը հեռու կը գտնուի խորանայարկ գաւիթ մը՝ ուր դեռ կը նշմարուի արեան կոյտը Կալիգուլայի[1] որ սպանողը եղաւ Կասիոս Քերէաս, հոն խեղդամահ եղաւ իր կինը. հոն ջախջախուեցաւ անոր զաւակը ժայռի մը դէմ զարկուելով. իսկ պալատին սա թեւին տակ կը գտնուի ներքնափոր այն բանտն՝ ուր Դրուսոս կրտսեր անօթութենէն իր ձեռքերը կրծեց. հոն՝ Դրուսոս Երէց թունաւորուեցաւ, հոն սոսկալի տանջանքներու մէջ հոգին փչեց Գեմելլոս. հոն՝ ջղային գալարումներու նոպայի ենթարկուեցաւ Կղոդիոս, իսկ հոն՝ տանջուեցաւ Գերմանիկոս։ Վերջապէս այս պատերուն մէջն ու ներքեւը չկայ խորշ մը՝ որ լռած չըլլայ մահամերձի մը հառաչիւնը. եւ անոնք որ հիմա, այս վայրկենիս շքեղ արդուզարդով ու պատմուճանով խնճոյքի կը խռնին, ծաղիկներով ու գոհարներով պճնուած՝ կրնան վաղը իրենց դատապարտութեան վճիռն ստանալ. ժպիտը թերեւս, այս դէմքերէն շատերուն վրայ քօղ մը կը սփռէ ծածկելով անոնց սոսկումը, անձկութիւնը եւ ճակատագրի վաղուան անստուգութիւնը, թերեւս նախանձը ու անյագ ընչաքաղցութիւնը կը կրծեն այս վայրկենիս այս պսակուած կիսաստուածներու սիրտը։

Լիկիայի արհաւրալից ու սրտաթափ մտածումները թող չէին տար հետեւելու Ասոտէի խօսքերու շղթային, եւ երբ մէկ կողմէն այն տարօրինակ ամբոխը հետզհետէ աւելի ուժգնօրէն իրեն կը ձգէր անոր աչքերը, միւս կողմէն վախը կը ճնշէր ու կը ճմլէր իր սիրտը, եւ իր հոգին դարձեալ խոր ու անպատում իղձով մը կը լեցուէր հանդէպ իր անձկալի Պոմպոնիա Գրէքինայի եւ Ալյոսի տանը՝ ուր ոչ թէ մոլութիւն՝ այլ սէրն էր որ կը տիրապետէր։

1 Կալիգուլա Տիբերիոս կայսեր որդեգիրն էր, որ 37էն մինչեւ 41 թուականը իշխեց ի Հռովմ։ Նշանաւոր եղաւ իր անգթութեամբ, ցոփութեամբ ու խօլ ընթացքովը, սպաննուեցաւ Քերէաս Տրիբունէն։

Եւ սակայն Ապողոնեան ուղիէն հիւրերու յորդ հոսանք մըն էր որ կը շարունակէր գալ. դռնէն դուրս կը լսուէին իրենց տէրերուն ընկերացող ծառաներու ժխորն ու պոռչտուքը. բակին ու սիւնազարդ գաւիթին մէջ կը վխտային Ներոնի գերիներն ու գերուհիները, եւ պալատին պաշտպանութիւնն ստանձնող մանկլաւիկներ ու պրետորականները: Հոս հոն, մութ ու թխորոտ դէմքերու միջեւ, կը նշմարուէր Եթովպացիի մը երեւնոսի նման սեւ գիմագիծը, փետուրէ ցցունք մը գլխանոցին վրայ, եւ ոսկի բոժոժներ ականջներուն անցուցած. որոնք վին ու քնար, ոսկիէ, արծաթէ ու պղինձէ աշտանակներ եւ մշակուած ծաղիկներու փունջեր բռնած էին ձեռքերնին: Խօսակցութիւններու աղմուկը վայրկեանէ վայրկեան աւելի կը սաստկանար՝ խառնուելով շատրուանի ցայտումներու չաչիւնին, որու ջուրերը մանրամաղ փշրուելով կ'իյնային մարմարէ աւազանին մէջ:

Ակտէ դադրած էր խօսելէ, իսկ Լիկիա անխթարթ կը դիտէր այն խառնիճաղանճ ամբոխը մէկ մը փնտռողի մը պէս, յանկարծ կարմրութիւն մը պատեց անոր գեղեցիկ դէմքին վրայ, ինչու որ սիւներու մէջէն Բեդրոնիոս ու Վինիկիոս երեւցած էին: Անոնք դէպ ի ճաշարան յառաջացան հանդարտաքայլ. շատ աղուոր կ'երեւէին իրենց պատմուճաններուն մէջ, կարծես երկու կիսաստուածներ էին: Այս երկու ծանօթ ու բարեկամ դէմքերուն ի տես, մանաւանդ Վինիկիոսի, Լիկիայի այնպէս թուեցաւ՝ թէ ահագին ծանրութիւն մը իյնկած էր իր սրտին վրայէն: Հիմա, նուազ միայնակ կ'զգար ինքզինք այլեւս, նուազ լքեալ, այնպէս որ քիչ առաջ Պոմպոնիայի համար զգացած անհուն կարօտը մասամբ կորսուց իր սուր հանգամանքը: Վինիկիոսի հետ խօսելու փափաքը խղդեց իր մէջը ուրիշ ամէն ձայն: Զո՛ւր տեղ յիշել ուզեց Կեսարի տան մասին իր լսած բոլոր գէշութիւնները, Ակտէի խօսքերը ու Պոմպոնիայի ազդարարութիւնները, եւ հակառակ բոլոր այն խօսքերուն բոլոր այն զեկուցումներուն, րոպէի մը մէջ զգաց՝ որ չէ թէ միայն պարտաւոր էր այն խնջոյքին մասնակցելու, հապա նոյնիսկ մեծ փափաք մըն ալ կը վառէր իր մէջը մասնակցելու անոր: Հեշտանքի զգացում մը ողողեց իր սիրտն ու միտքը մտածելով՝ որ պահիկէ մը պիտի լսէր դարձեալ այն հմայիչ ձայնը՝ որնոր սիրոյ ու աստուածներու վայել երջանկութեան մը վրայ խօսած էր իրեն, եւ որուն քաղցր արձագանգը հրաշալի երգի մը նման դեռ կարծես իր ականջներուն կը հնչէր:

Բայց վայրկեան մը ետքը սոսկաց իր այն հեշտութենէն:

Կը կարծէր որ ստած էր այն մաքուր վարդապետութեան՝ որուն մէջ զինք սնուցած ու մեծցուցած էր Պոմպոնիա. կը կարծէր որ ինքզինքն ալ ստած էր: Ուրիշ բան էր բանի մասնակցիլ, ուրիշ՝ յօժարասիրտ ու գոհ պատրաստակամութիւն յայտնել: Իրեն այնպէս թուեցաւ թէ մեղքի մէջ կը գտնուէր, անարժան ու անպիտան: Սոսկաց, ու թէ որ մինակ եղած ըլլար՝ ծունկի պիտի իյնար եւ կուրծքին բախելով պիտի գոչէր. «Վա՛յ ինձ, վա՛յ ինձ, եւ յաւէ՛տ վա՛յ ինձ»: Բայց Ակտէ անոր ձեռքէն բռնելով՝ ներքին սրահներէն անցուց, եւ տարաւ մեծ ճաշարանը՝ ուր խնջոյքը պիտի տրուէր: Աղջնակին սիրտը ուժով կը տրո-

փէր: Այնպէս որ երազի մէջ ըլլողի պէս հազիւ կրցաւ նշմարել որմերուն ու սեղաններուն վրայ փայլփլող բիւրաւոր կանթեղները, հազիւ լսել Կեսարը ողջունող հիւրերու ձայները. եւ հազիւ՝ իբր մշուշի մը ետեւէն, նշմարել նոյն ինքն... Ներոնը: Ժխորը կը խլացնէր զինք, բիւրաւոր լոյսերու շողիւնը կը շլացնէր իր աչքերը, եւ ամէն աղւոր բոյրերը գինովութիւն կու տային իրեն: Ա՛լ կորսուած էր իր զգացողութեան ու լսողութեան մնացած զգայարանքները, եւ հազիւ կրնար ճանչնալ Ակտէն՝ որ սեղանի կը նստեցնէր զինք եւ յետոյ ինք ալ անոր քովիկը կը բազմէր:

Շատ չանցած, միւս դիէն իրեն խիստ ծանօթ մրմունջ մը լսեց:

— Կ'ողջունեմ քեզ, ո՛վ կապոյտ աստղազարդ երկնակամարին տակ ծնող օրիորդներէն ամէնէն գեղեցիկը, ողջո՛յն, ո՛վ երկնային Կալլինէ:

Լիկիա՝ որ քիչ մը հիասթափած էր, աչքերը վեր բարձրացուց, իր քովը բազմած էր Վինիկիոս:

Առանց պատմուճանի էր ան, ինչու որ պատշաճութիւնն ու հանդիսաւէտութիւնը կը պահանջէին որ խնջոյքներու մէջ պատմուճանը հանուէր, եւ հագնէին չիկակարմիր անթեւ վերարկու մը՝ ընդելուզուած արծաթահիւս արմաւենակներով: Անոր մերկ բազուկները, ըստ արեւելեան ճաշակի, զարդարուած էին երկու լայն ոսկեհուռ ժապաւէններով արմուկներէն վեր, ու խնամով հերաթափ եղած. եւ թէպէտ ճկուն ու փափուկ կ'երեւէին, բայց իրապէս ջղուտ էին անոնք, ճշմարիտ զինւորի բազուկներ, վարժ՝ ճօճելու սուրն ու կրելու վահանը: Գլխուն վրայ կը կրէր վարդահիւս պսակ մը: Բիթին վրայ իրարու կցուած յօնքերովը, իր հրաշալի աչքերովը ու թխատիպ գոյնովը, այսպէս ըսելու համար, երիտասարդութեան եւ ուժի մարմնացումն էր ան: Ուստի, ա՛յն աստիճան գեղեցիկ երեւցաւ ան Լիկիայի աչքերուն՝ որ հակառակ ի սկզբան զգացած գգլխանքին որնոր գրեթէ բոլորովին անցած էր, հազիւ կրցաւ պատասխանել.

— Ո՛ղջո՛յն քեզի. Մարգուս:

— Երանի՜ աչքերուս. ըսաւ ան, որ քեզ կը տեսնեն, երանի՜ ականջներուս՝ որ կը լսեն քու ձայնդ, ձայն մը՝ որ ինծի վինի ու քնարի գեղօններէն աւելի քաղցր կը հնչէ: Եթէ ստիպուած ըլլայի ընտրելու հոս, այս խնջոյքին մէջ՝ թէ զո՞վ կը նախընտրէի քովս ունենալ, քե՛զ թէ Աստղիկը, անշուշտ քեզ կ'ընտրէի, քե՛զ. ո՛վ դիցուհիդ իմ:—

Եւ աչքերը անոր աչքերուն մէջը սեւեռեց, իբր թէ զայն լափել ուզէր, իբր թէ իր աչքերով զայն բորբոքել ուզէր: Յետոյ ակնարկը դարձուց անոր վզին, անոր մերկ բազուկներուն, զգալով իր հիացումը, գգուելով լափելով զանոնք. տենչանքը երիտասարդին աչքերէն դուրս կը պոռթկար կարծես, զգլխիչ, յափշտակիչ տենչանք մը:

— Աղէ՛կ գիտէի որ քեզ հոս պիտի գտնեմ, յարեց, բայց քեզ տեսնելով հոգիս այնպիսի անպատում ուրախութեամբ մը ողողուեցաւ՝ որ, կարծես թէ բոլորովին անակնկալ ու նոր երջանկութեան մը հանդիպած ըլլայի:

Լիկիա բոլորովին ինքզինքին եկած էր, բայց իրեն այնպէս կը թուէր՝ թէ այնչափ բազմութեան մէջ Վինիկիոսէ զատ ուրիշ մէկը չկար, ա՛ն միայն իր սրտին վրայ կը ճնշէր, եւ սկսաւ խօսքի բռնուիլ անոր հետ, հարցափորձել զանի այն ամէն բաներու վրայօք զորս ինք չէր ըմբռներ, եւ որք ի սկզբան այնքան երկիւղ կ'ազդէին իրեն։ Ինչէ՞ն գիտէր թէ իրարու պիտի հանդիպէին Կեսարի պալատին մէջ. ինչո՞ւ ինք հոն կը գտնուէր. ինչո՞ւ Ներոն Պոմպոնիայի քովէն առած էր զինք։ Ու կը յարէր թէ ինք այդ տեղ կը վախնայ ու կը փափաքի դառնալ իր մօրը քով երթալ. եւ թէ անշուշտ ինք կը մեռնէր թէ որ չվստահէր Կեսարի մօտ իր ու Բեդրոնիոսի դիմումներուն։

Վինիկիոս անոր պատասխանեց՝ թէ Աւլոսի բերնէն լսած էր իր յափշտակուիլը, բայց պատճառը չգիտեր. թէ՝ Կեսար բնա՛ւ մէկի մը հաշիւ չէր տար իր հրամաններուն՝ իր հրահանգներու մասին, թէ՝ ինք, Վինիկիոս կազմ ու պատրաստ էր իր բոլոր ուժով զինք պաշտպանելու համար, թէ՝ իրեն համար աւելի նախընտրելի է իր աչքերուն լոյսը կորսնցնել՝ քան չտեսնել զինք ու չհիանալ իր վրայ. թէ՝ Լիկիա իր հոգին իր կեանքն էր, թէ՝ ինք բագին մը պիտի կանգնէր անոր համար՝ դիցուհւոյ մը պէս, եւ անոր վրայ պիտի ծխէր զմուռս եւ հալուէ ի պատիւ իրեն, իսկ գարնան՝ քրքում ու խնձորի ծաղիկներ ընծայէր. թէ՝ վերջապէս, Կեսարի տան մէջ զգացած վախը կարճ ատենի մը համար էր։

Թէեւ պատիպատ դարձուածներով կը խօսէր ան, ու բնա՛ւ ճշմարիտը չէր ըսեր, բայց իր սիրտն էր որ դուրս կը յորդէր, ինչու որ անկեղծ էին իր զգացումները եւ աս ա՛յն պատճառաւ որ իր խօսքերը աղջնակին սրտին խորերը կը թափանցէին։ Ուստի, Լիկիա շնորհակալ եղաւ, եւ անոր ապահովցուց թէ իր բարեսրտութեան համար Պոմպոնիա շատ պիտի սիրէր զինք, եւ ինք ալ ցմահ երախտապարտ պիտի ըլլար իրեն։ Վինիկիոս չէր կրնար զսպել իր ներքին յուզումը եւ այնպէս թուեցաւ իրեն՝ թէ անկարող պիտի ըլլար իրեն՝ անոր աղերսանաց դիմադրելու։ Անոր գեղեցկութիւնը կը գլլէր իր զգայարանքները, անձնանքով կ'ըղձար անոր. մանաւանդ այդ պարզագոյն սրտակարդ սէր մը կը զգար անոր հանդէպ, ճշմարիտ պաշտում մը ունէր անոր համար դիցուհւոյ մը պաշտաման մօտեցող։ Չկրցաւ զսպել ինք զինք պէտքը զգաց անոր խօսելու իր գեղեցկութեանը վրայ. եւ ըսելու՝ թէ որչափ կը պաշտէր զինք։ Երբ խնջոյքի ժխորն իր գագաթնակէտին հասաւ, այն ատեն ա՛լ աւելի մօտեցաւ Լիկիայի, ու անոր ականջէն վար փափսոց անուշ բաներ մը՝ որ նոյն պահուն իր սրտին խորերէն շրթունքին վրայ կու գային, դաշն բաներ մը երաժշտութեան պէս, գինովցնող՝ ընտիր գինւոյ մը պէս։

Եւ իրօք զանի գինովցուց։ Բոլոր այդ խառնճաղանճ անծանօթ ամբոխին մէջ, Լիկիայի՝ շատ սիրտարդի, հաւատարիմ եւ իր բոլոր

ցոյցերուն մէջ խիստ անկեղծ եւ հոգւոյ չափ ալ իրեն յարած թուեցաւ Վինիկիոս։ Աս էր որ զինք հանդարտեցուց ու խօսք տուաւ Ներոնի տունէն ազատելու, երդուընելով որ բնա՛ւ չպիտի լքէր զինքը։ Աւլոսի տունը եղած միջոցին՝ ստոյգ է որ Վինիկիոս խօսք բացած էր սիրոյ ու սիրելու եւ սիրուած ըլլալու երջանկութեան վրայով, տարտամ ու ընդհանուր կերպով մը ըրած էր այդ ամէնը։ Մինչ հիմա իրեն կը յայտարարէր՝ թէ այն երբեմնի սիրոյ մասին զրուցածներն իրեն համար էր, ինչու որ աշխարհի մէջ իր ունեցած ամէնէն թանկագին գոհարն ինքն էր։

Այս տեսակ խօսքեր Լիկիա դեռ մէկի մը բերնէն լսած չունէր, եւ իրեն այնպէս կը թուէր՝ թէ իր ներսի դին անծանօթ բան մը կարծես քունի մէջէ կ'արթննար՝ ու խորհրդաւոր երջանկութեամբ մը ոգին կ'ողողէր. բան մը՝ որ անպատում վշտի ու անբացատրելի հաճոյքի խառնուրդ մըն էր։ Այտերէն կրակ կը ցայտէր. սիրտը արագ կը տրոփէր եւ մտապշութենէն արբշիռ վիճակի մը մէջ ինկած էր։ Վախի եւ դողի մատնած էին զինք թէեւ այն խօսքերը, բայց միեւնոյն ատեն չպիտի ուզէր բառ մը անգամ կորսնցնել այն խօսքերէն։ Երբեմն կը փակէր աչքերը, երբեմն ալ կը բանար ու շեշտակի կը դիտէր վեհերոտ, հարցաքննիչ ակնարկով մը, իբր թէ ըսել ուզէր.— Խօսէ՛, դեռ խօսէ՛։ Երաժշտութեան խաղերը, ծաղիկներու բոյրերը, արաբական խունկերու գոլորշիները թմրութիւն մը սկսան բերել վրան։ Նոյն ատենները Հռոմի մէջ սովորութիւնն էր որ խնջոյքներու մէջ հիւրերն ընկողմած դիրք մը ունենային, բայց իր տունը եղած ատեն՝ սեղանի վրայ Լիկիայի յատկացուած տեղը Պոմպոնիայի ու փոքրիկ Աւլոսի մէջ էր։ Մինչ հիմա իր քով բազմողը Վինիկիոս էր, երիտասարդ, գեղանի, սիրատոչոր Վինիկիոսը. որուն առթիւ ինք՝ թէ անհուն երջանկութիւն մը կը զգար՝ ու թէ տեսակ մը խիղճ։

Այնպիսի մեղկութիւն ու գինովութիւն մը պատած էր զինք՝ որ չէր կրնար քնանալու պէտքին դիմադրել։

Լիկիայի մօտաւորութիւնը սկսաւ այլայլել Վինիկիոսն ալ, որու սիրտը անսովոր արագութեամբ մը կը բաբախէր քրքմագոյն վերարկուին տակ. շունչը կը կարէր, ու բառերը կիսատ կ'ելլէին շրթունքներէն։ Առաջին անգամ էր որ այնչափ մօտ կը գտնուէր Լիկիայի, ուստի իր միտքը կը կորսնցնէր սովորական յստակութիւնը իր մտածումներուն. ա՛յնպիսի կրակ մը կը բորբոքէր երակներուն մէջ՝ որ ի զուր կը ջանար մարել գինիով. բայց զինք հետզհետէ աւելի գինովցնողը այս արբունքը չէր, այլ՝ այն հրաշագեղ դէմքը, այն մերկ բազուկները, այն ոսկեհուռ շապիկին տակ ծփացող կուրծքը, նափորտի ծալքերէն քօղարկուած այն գեղագիծը։ Վերջապէս բռնեց անոր բազուկէն՝ ինչպէս

Աւլոսի պարտէզին մէջ ալ ըրած էր, աւելի մօտ քաշեց իրեն ու դողդոջ շրթունքով մը մրմնջեց.

— Կալլինա, կը սիրեմ, կը սիրեմ քեզ... դիցուհի՛դ իմ...

— Մարգո՛ւս, թո՛ղ տուր—աղաչեց Լիկիա։

Բայց ան շարունակեց, աչքերը մշուշով պատած ըլլալով.

— Սիրէ՛ զիս, դիցուհի՛դ իմ։

Այդ պահուն Ատտէ պոռաց.

— Կեսար ձե՛զ կը դիտէ՛։

Մէկէն սաստիկ կատաղութիւն մը զգաց Վինիկիոս Ներոնի ու Ատտէի դէմ։ Հելլէնուհիին խօսքերը ջախջախած էին իր յափշտակութեան հմայքը։

Մտերիմ բարեկամի մը ձայնը անգամ, այդ վայրկեանին, իրեն շատ անտանելի պիտի գար. բայց ինք աւելի կը կարծէր թէ դիտմամբ Ատտէ ուզած էր ընդհատել Լիկիայի հետ ունեցած առանձնախօսութիւնը, ուստի գլուխը աղջնակին ուսերէն վեր բարձրացնելով՝ աչքերը մանկամարդ ձերբազատուած կնոջ դարձուցած՝ հեգնօրէն ըսաւ.

— Ատտէ՛, անցա՛ն այն ատենները՝ երբ դուն Կեսարի քովիկը կը հանգչէիր խնջոյքներու մէջ, եւ ինչպէս կրնաս հիմա այդպէս ըսել՝ երբ կ'ըսուի թէ կարճատես ես դուն։

Բայց ան մեղմօրէն պատասխանեց.

— Եւ սակայն կը տեսնեմ. ինք ալ կարճատես է, բայց պէտք է գիտնաս որ զմրուխտի մը պրիսմակէն կը դիտէ ձեզ։

Ներոնի ամէն մէկ շարժումը, ամէն մէկ ձեւը կը դիտուէր նաեւ Վինիկիոսի ամէնէն մօտը գտնուող բազմականներէն, որոնք իրենց կարգին Վինիկիոսի զեկուցին։ Ասիկա շուտ մը զսպեց ինքզինք ու Ներոնի վրայ դարձուց աչքերը։ Խնջոյքի սկիզբները, Լիկիա շուարած ըլլալով, իբր մշուշի մը ետեւէն տեսած էր զՆերոն, եւ ետքն ալ բոլորովին մտադրաւ ըլլալով Վինիկիոսի ներկայութենէն ու խօսքերէն, ա՛լ անոր կողմը դարձած չէր. բայց հիմա աչքերը անոր վրայ յառեց՝ հետաքրքիր ու երկչոտ։

Ատտէ շիտակ զուրցած էր, Կեսար սեղանին վրայ հակած, մէկ աչքը փակ՝ եւ միւսին բոլորշի ողորկացած զմրուխտի պրիսմակ մը դրած՝ զոր միշտ հետը կը կրէր, զինք ու Վինիկիոսը կը դիտէր։ Իր պզտիկ հասակին, երբ Սիկիլիոյ մէջ իր ծնողներու սեփական երկրին մէջ կը բնակէր, եգիպտացի ծեր գերուհի մը իրեն պատմութիւնն ըրած էր լեռնային ինչ ինչ անձաւներու մէջ պահուած վիշապներու. հիմակ ալ ճիշդ այն տպաւորութիւնն ունեցաւ՝ իբր թէ նման հրէշի մը կանաչորակ աչքերը իր վրայ յառած ըլլային։ Ու սոսկումնահար՝ տղու մը պէս փակաւ Վինիկիոսի ձեռքին, մինչ անկապակից սոսկալի

գաղափարներ մը նոյն պահուն անցան իր մտքէն։ Բայց ան գարշելին, ան ամենակարողը չէ՞ր իր դէմ գտնուողը։

Բնա՛ւ զայն տեսած չըլլալով, տարբեր գաղափար մը ունէր անոր վրայ. մեռելատիպ դէմք մը, երեւակայած էր զայն, որուն վրայի գիծերը չարութեան անձնաւորումը կ'արտայայտէին, մինչդեռ հիմա կը տեսնէր խոշոր գլուխ մը՝ խոշոր վզի մը վրայ, որ հակառակ իր սոսկում ազդելուն՝ գրեթէ ծաղրելի կը թուէր, ինչու որ հեռուէն տղու մը գլխուն կը նմանէր։ Մեղեսիկի գոյնով վերարկուն, որ գոյնը ուրիշ եւ ոչ մէկի հրաման կար կրելու, կապտորակ ցոլք մը կը նետէր անոր լայնշի ու կարճ դէմքին վրայ։ Սեւ մազերը արուեստականօրէն գալարուած էին Ոթոնի ներմուծած սովորութեան համաձայն։ Մօրուք բնա՛ւ չունէր, ինչու որ Արամազդի նուիրած էր զայն իբր զոհ, եւ որուն համար բոլոր Հռովմայեցիք անոր շնորհակալութիւն յայտնած էին, թէպէտ իրարու ականջէ կը փսփսային թէ կարմիր ըլլալուն համար ընծայած էր։ Ճակատին վրայ, որ դուրս ցցուած էր կոր աղեղ մը կազմելով, Ոլիմպեան Արամազդէն բան մը կ'ընդնշմարուէր։ Իրարու կցուած յօնքերէն գերագոյն իշխանութեան գիտակցութիւնը կ'արտացոլէր. բայց այն կիսաստուածեան ճակատին ստորոտը կը ցցուէր ցուլը կապիկի մը, գինովի մը ու գերասանի մը. ցուլ մը՝ որ բան մը չէր ըսեր, լեցուն՝ անցաւոր հաճոյքներով, ճարպոտ՝ հակառակ երիտասարդ ըլլալուն, եւ ի լրումն՝ հիւանդկախ ու տգեղ։ Լիկիայի չարաշուք երեւցաւ անոր դէմքը ու մանաւանդ՝ պժգալի։

Շատ չանցած Ներոն ձեռքէն վար դրաւ զմրուխտը եւ ա՛լ իրենց չնայեցաւ։

Եւ այդ ատեն էր որ Լիկիա նշմարեց անոր կապոյտ, դուրս ցցուած լոյսին չեչտակի ինկած պահուն միայն փայլող աչքերն՝ որոնք ի բնէ ապակենման, անհոգի ու դիակի մը աչքերուն կը նմանէին։

— Ա՞ս է ան պատանդ աղջիկը՝ որուն Վինիկիոս սիրահարած է, հարցուց Կեսար Պետրոնիոսի դառնալով։

— Այո՛, աս է պատասխանեց։

— Ի՞նչպէս կ'ըսուի իր ազգութիւնը։

— Լիկէացի։

— Վինիկիոսի աչքին հիմա գեղեցի՞կ երեւցած է ան։

Ձիթենիի մը փտտած բունին վրայ կնոջ մը վերարկուն անցուր՝ ու պիտի տեսնես որ Վինիկիոսի աչքին գեղեցիկ պիտի երեւի։ Բայց արդէն ես կարդացի քու գաղափարդ դիմագծիդ վրայ իսկ, ո՛վ անմրցելի դատաւոր, եւ հարկ չկայ որ բերանովդ ալ արտայայտես. շատ ցամքած, շատ վտիտ, մէկ ցողունի մը վրայ բացուած չափրակի կը նմանի. մինչ դուն ո՛վ աստուածախառն վարպետ, դուն կնոջ մը մէջ ի մասնաւորի կը գնահատես գարդարուն ցողունը։ Հարիւր անգամ իրաւունք ունիս. միայն դէմքը բան մը չ'արժեր։ Քեզ հետ ունեցած խօսակցութիւններէս,

չիտակը շատ բան սորվեցայ, բայց նաեւ այս խնդրոյն մէջ ալ իմ գաղափարս անսխալ չէ, բայց միշտ պատրաստ եմ գրաւ բռնելու Տուլլիոս Սենեկիոնի հետ՝ թէ, որչափ ալ դժուար ըլլայ խնջոյքի մը մէջ, ուր ամէնքն ալ կոյր գինով են, դէմքի մը մասին կարծիք ունենալ, բայց արդէն ապահով եմ որ դուն ինքզինքիդ կ'ըսես. «Շատ նեղ իրան մ'ունի»:

— Շատ նեղ է իրանը, կրկնեց Ներոն՝ աչքերը կէս մը գոցելով:

Հազիւ նշմարելի ժպիտ մը փթթեցաւ Պետրոնիոսի շրթներուն վրայ, բայց Տուլլիոս Սենեկիոն, որ մինչեւ այդ վայրկենին խօսելէ չէր դադրած, կամ լաւ եւս ըսելու համար, Վեստինիոսը ծաղրած էր՝ երազներու մասին ունեցած աւելորդապաշտութեանը համար, Պետրոնիոսի դառնալով ըսաւ, առանց նոյն իսկ խօսակցութեան նիւթը գիտնալու:

— Կը սխալիս, ես Կեսարի կարծիքէն եմ:

— Ա՛լ աղէկ պատասխանեց Պետրոնիոս, ճի՛շդ ես ալ կը պաշտպանէի թէ դուն խելքի նշոյլ մ'ունիս, մինչ Կեսար հակառակը կը պնդէր՝ ըսելով թէ հագուած չքուած էշ մ'ես:

— «Կալաւ[1]», յարեց Ներոն, ու բթամատը վար ծռեց՝ ինչպէս սովոր էր ընելու Կրկէսին մէջ՝ երբ սուսերամարտիկ մը յաղթուելով յետին հարուածը պիտի ընդունէր:

Բայց Վեստինիոս կարծելով թէ երազներու շուրջ կը դառնար խնդիրը, ըսաւ.

— Այո՛, ես կը հաւատամ երազներու եւ նոյնիսկ Սենեկայի բերնէն անգամ լսած եմ թէ՝ ինք ալ կը հաւատայ:

— Երէկ գիշեր երազիս մէջ Վեստական[2] կոյս մը եկած էր, ըսաւ Կալվիա Կրիսպինիլլա՝ սեղանին վրայ ծռելով:

Ներոն ծափահարեց տիկնոջ այս խօսքին, միւսներն ալ անոր նմանեցան, այնպէս որ ակնթարթի մը մէջ ամբողջ սրահը դղրդաց ծափահարութեան ձայնէն, որովհետեւ Կրիսպինիլլա անցեալին մէջ անթիւ ամուսնալուծումներ ունեցած ըլլալով, հիմակ ալ այն տեսակ կեանք մը կը վարէր՝ որու անհաւատալի չուայտութիւնը առակի կարգ անցած էր Հռովմի մէջ:

Ասով հանդերձ կրցաւ ան իր խօսքը անվրդով շարունակել.

— Այո՛, Վեստականք ծեր ու տգեղ են: Միայն Ռուբրիա մարդու կերպարանք ունի, որով մենք երկուքս կը մնանք, թէեւ Ռուբրիայի երեսին վրայ բիծեր մըն ալ կը գտնուին:

— Պէտք է սակայն ասոր ալ խոստովանիս որ, պարկեշտագո՛յնդ Կալվիա, առարկեց Պետրոնիոս, միայն երազիդ մէջ Վեստայեան մ'ըլլալ կրցած ես:

1 Սուետոնիոսի պատմութեան մէջ, երբ հակառակորդներէն մին վիրաւորուէր միւսոյն այն ատեն հանդիսականները «Կալա՛ւ» [habet!] կը պոռային. այսինքն յաղթեց, անոր տէրն է այլեւս:

2 Վեստայ դիցուհւոյն նուիրուած կոյսեր էին հին Հռովմայեցւոց քով, եւ իրենց պաշտօնն էր՝ նոյն դիցուհւոյն նուիրուած կրակը միշտ վառ պահել:

— Բայց թէ որ Կեսար հրամայէ՞ր:

— Այն ատեն ես ալ պիտի ստիպուէի հաւատալ՝ թէ ամէնէն անհընարին երազներն անգամ կրնան ճշմարիտ ըլլալ:

— Բայց արդէն ճշմարիտ են, ըսաւ Վեստինոս: Կ'ըմբռնեմ որ մէկ մը աստուածներուն չհաւատայ, բայց կարելի՞ բան է միթէ երազներուն հաւատ չընծայելը:

— Հապա՛ գուշակութիւններո՞ւն, հարցուց Ներոն: Օր մը ինծի գուշակութիւն մ'ըրին թէ Հռովմ պիտի ոչնչանար, ու ես Արեւելքի վրայ տիրապետէի:

— Գուշակութիւն ու երազ երկուորեակներ են, ըսաւ, Վեստինոս: Անգամ մը, նշանաւոր անձ մը, բայց անհաւատ, Մոպսէոսի տաճարը ղրկեց իր մէկ գերին կնքուած նամակով մը, զոր մէկի մը ցոյց չի տուաւ, որպէս զի տեսնէ թէ այդ աստուածը պիտի կարենա՞ր անոր մէջ եղած հարցումին պատասխանել: Գերին ամբողջ գիշեր մը քնացաւ տաճարին մէջ՝ մարգարէական երազ մը տեսնելու համար. առտուն վերադառնալով պատմեց. Երազիս մէջ արեւի պէս պայծառ երիտասարդ մը տեսայ, որ այս միակ պատասխանը տուաւ. «Սեւ»: Անթիհիւպատը զայս լսելով գունատեցաւ ու ըսաւ՝ իրեն պէս անհաւատ հիւրերուն դառնալով. Կուզէ՞ք գիտնալ թէ ինչ գրուած էր նամակին մէջ...:

Այս կէտին Վեստինոս ընդհատեց իր խօսքն ու գաւաթը վեր վերցնելով՝ խմեց:

— Ի՞նչ գրուած էր, հարցուց Սենեկիոն:

— Հարցումը աս էր. Զոհելիք ցուլս ճերմա՞կ է թէ սեւ:

Բայց այս մանրավէպին պատճառաւ սրուած ուշադրութիւնը՝ մէկէն դադրեցաւ, զի Վիտելլիոս՝ որ արդէն գինովցած էր, խնջոյքին սրահը մտնելով՝ անասնական քրքիջ մըն էր ձգեց յանկարծ:

— Ինչո՞ւ կը խնդայ այդ ճարպի տակառը, հարցուց Ներոն:

— Մարդս անասունէն զանազանողը ծիծաղն է արդէն, պատասխանեց Պետրոնիոս, եւ աս ալ ուրիշ ապացոյց մը չունի ծիծաղէն զատ՝ որ կինճ մը չըլլալը ապացուցանէ:

Վիտելլիոս ընդհատեց քրքի՜ջն ու ճարպով ու թացանով փայլող չըրթները սրբելով այնպիսի ապշած ակնարկ մը նետեց իր շուրջը՝ որ կարծես առաջին անգամ կը տեսնէր զանոնք. եւ՝ տոպրակի նման ձեռքերը վեր բարձրացնելով կերկերացող ձայնով մը ըսաւ.

— Հօրմէս ժառանգած ասպետի մատանիս ինկեր է ձեռքէս...

— Կարուակ մը ըլլալու էր անշուշտ հայրդ, վրայ բերաւ Ներոն:

Բայց Վիտելլիոս դարձեալ խոլ քրքիջ մը ձգեց՝ ու սկսաւ Կալվիայի վերարկուին մէջ փնտռել իր մատանին, որու վրայ՝ Վատինիոս ոռնալ սկսաւ, տանջանահար կնոջ մը ճիչերուն նմանցնելով իր ձայնը: Կալվիայի բարեկամուհին՝ Նիգիդիա, որ մանկամարդ որբեւայրի մըն էր, տղու դիմագծով ու խամաճիկի աչքերով, բարձր ձայնով մը պոռաց.

— Ա՛յն տեսակ բան մը կը փնտռէ՝ որ բնա՛ւ կորուսած չունի:

— Եւ կամ գտնելէն վերջն ալ իրեն բանի մը չի ծառայեր, ըսաւ Լուկոնոս քերթողը անոր խօսքը ամբողջացնելով։

Խնջոյքը հետզհետէ կ'ոգեւորէր։ Խումբ խումբ գերիներ նոր նոր կերակուրներ կը բերէին։ Զինով լեցուն խոշոր բաղեղապատ գոյլերուն մէջէն չարունակ դուրս կը հանէին՝ տեսակ տեսակ գինիներու անօթներ՝ մէկը միւսէն փոքր։ Իւրաքանչիւր ոք իր ուզածին չափ կը խմէր։ Երբեմն երբեմն վերնայարկի ձեմելավայրէն՝ հրաւիրեալներու վրայ վարդեր ու վարդի թերթեր կ'անձրեւէին։

Բեգրոնիոս խնդրեց Ներոնէ՝ որ իր երգով պատուէր այդ խնջոյքը, դեռ բազմականները բոլորովին չգինովցած։ Խումբ մը բազմական ալ անոր ձայնակցեցան, բայց Ներոն ի սկզբան ընդդիմացաւ։ Իր այս ընթացքին շարժառիթը արիութեան խնդիրը չէր միայն, թէեւ այս առաքինութիւնը ստէպ դասալիք կ'ըլլար իր քով, և աստուածները սակ գիտէին թէ, որքան սուղի կը նստէր իր ամէն մէկ յաջողութիւնը, ինչու որ քիչ մը զոհողութիւն ալ պէտք էր արուեստին համար։ Տե՛ս որ, Ապողոն զինք ձայնական միջոցներով մը օժտած ըլլալով, շատ արդար չպիտի ըլլար աստուածային պարգեւները չգործածելը։ Նամանաւանդ ինքզինքին համար պարտք մը կ'զգար զայն ընելը ի փառս Պետութեան, բայց ճիշդ այդ օրը ձայնը քաշուած էր, թէեւ նախընթաց գիշերուընէ իր կուրծքին վրայ կապարի լուծ դրած էր դարմանելու համար. Ես ահա, յարեց Ներոն, այս պատճառով մտադիր էր. Անտիոն երթալ քիչ մը ծովի օդ ծծելու։

Այն ատեն Լուգանոս աղաչեց յանուն արուեստին ու մարդկութեան, ըսելով թէ, ամէն մարդ գիտէր որ ինք՝ երկնաչունչ քերթող ու երգիչ, նոր տաղ մը շինած էր Աստղիկին, որու բաղդատելով՝ Լուգրետիոսի երգը քաղցած գայլի մը ոռնումին կը նմանէր, և հետեւաբար իրեն կ'իյնար այս խնջոյքը ճշմարիտ հանդէսի մը փոխակերպել, և թէ՝ իրեն պէս ծայրաստիճան բարի կայսր մը, պէտք չէր որ երկար ատեն իր հպատակներուն անձկութիւնը փորձի ենթարկէր։

— Կեսա՛ր, անգո՛ւթ մի՛ ըլլար։

— Անգութ մի՛ ըլլար, կրկնեցին ամէնը։

Ներոն ձեռքերը բանալով տարածեց ի նշան հաւանութեան։ Այն ատեն ամէնուն աչքերն ալ երախտագիտութեան արտայայտութեամբ գեղուն՝ անոր վրայ յառեցան։ Բայց նախ Պոպպէայի լուր ղրկեց թէ տրամադիր էր երգելու, եւ բազմականներու առջեւ արդարացուց անոր բացակայութիւնը՝ անհանգիստ ըլլալը իմացնելով, բայց՝ վրայ բերաւ թէ, իր երգը անոր անհանգստութիւնը փարատելու համար ամէնէն ազդեցիկ դեղն ըլլալով՝ չէր ուզեր որ այդ առիթներէն ան չօգտուէր։

Իրօք ալ շատ չանցած Պոպպէա երեւցաւ։ Պոպպէա մինչեւ այդ վայրկեանին՝ իր հպատակին պէս իշխած էր Ներոնի վրայ, բայց գիտէր ալ թէ վտանգաւոր բան էր անոր երգիչի, քերթողի ու կառավարի սնապարծութիւնը վիրաւորելը։ Ուստի դիցանուշի գեղով մը երեւցաւ հոն, Ներոնի նման մեղեսիկի գոյնով զգեստ մը հագած, վիզը դրած մարգարտայեա խիստ թանկագին մանեակ մը, այն մարգարիտներով որոնք ատե-

նին Մաքսինիայէ գողցուեր էին։ Խարտեաշ էր ան, ոսկեգոյն դեղձան մազերով, սիրուն կերպարանքով, եւ հակառակ կրկին անգամ ամուսնաթող ըրած ըլլալուն՝ կոյսի մը դիմագիծն ունէր։ Բարձր գոչերով ու «Երկնային Օգոստափառ» աղաղակներով ողջունեցին ամէնը անոր գալուստը։ Լիկիա կանխաւ ամենեւին տեսած չունէր նման գեղեցկութիւն մը եւ հազիւ իր աչքերուն կը հաւատար, ինչու որ ինք՝ Պոպպէա Սաբինան աշխարհի ամէնէն վատահամբաւ կիներէն մին ճանչցեր էր մինչեւ այն ատեն։ Պոմպոնիա իրեն պատմած էր՝ թէ Ներոն Պոպպէայէ մղուելով սպաննած էր իր մայրն ու կինը, ինչ որ ինք տարբեր անգամներ ալ իմացեր էր Աւլոսի տունը գտնուող ծառաներէն ու հոն այցելողներէն։ Գիտէր որ գիշեր ատեն Հռոմի մէջ Պոպպէայի արձանները խորտակած էին եւ անոնց տեղ դրուած արձանագրութիւններ՝ որոնց հեղինակները յետոյ անտանելի չարչարանքներու էին մատնուած, հակառակ անոր՝ դարձեալ ամէն առաւօտ նոր նոր վարկաբեկիչ արձանագրութիւններ կը գտնուէին քաղաքին պարիսպներուն վրայ։ Եւ սակայն, այդ համբաւաւոր կնոջ դէմքը, զոր Քրիստոսի հետեւորդները մարդակերպ դեւ մը կը կարծէին, իրեն համար հրեշտակներու եւ երկնաբնակ ոգիներու դէմքէն աւելի գեղեցիկ կը թուէր։ Այնպէս որ՝ չէր համարձակեր իր աչքերը չեչտակի անոր ուղղել, եւ յակամայս սա խօսքերը թռան իր շրթունքներէն.

— Ա՛հ, Մարգո՛ւս, կարելի՞ է միթէ։

Բայց ասի՝ գինարբուքէն այլայլած, եւ զայրացած ըլլալով որ այս միջադէպը այլուր ուղղած էր իր ուշադրութիւնը եւ ընդհատած՝ իր գլուխ գլխի խօսակցութիւնը Լիկիայի հետ ըսաւ.

— Այո՛, աղուոր է, բայց դուն անկէ հազար անգամ աւելի աղուոր ես։ Դուն քու վրադ գաղափար չունիս, եթէ ունենայիր՝ Նարկէսի նման դուն քեզի պիտի սիրահարէիր։ Պոպպէա իշու կաթով լոգանք կ'առնու միշտ, բայց քեզ՝ Աստղիկ իր կաթովը լուացած ըլլալու է։ Դուն քեզի՛ անծանօթ մ'ես, ո՛վ աչքերուս լոյսը...։ Պոպպէայի մի՛ նայիր, ինծի՛ նայէ, ո՛վ իմ աչքիս լոյսը... քու շրթունքդ սա բաժակին դպցուր՝ որպէս զի ես ալ ճիշդ նոյն տեղը դպցնեմ իմինս։

Ու քիչ քիչ Լիկիայի մօտեցաւ. եւ այս այն աստիճան՝ որ ան ալ ետ ետ երթալով իր կարգին Ակտէի քովիլ սկսաւ։ Այդ պահուն մէկէն խոր լռութիւն մը սկսաւ տիրել. Ներոն ոտքի ելած էր։ Թէգոր ա- ... իսկ Տերփնոսն գուսանը անոր տեսակ մը վին ներկայացուցեր էր, պահ մը գուսանը՝ որ իր գործիքով կայսեր երգին պիտի ընկերանար. Ներոն, այն ատեն, իր վինով սեղափանդիռը ձեռքը անոր մօտեցաւ. րոպէ մը ամենախոր լռութիւն նին կոթնած, աչքերը վեր բարձրացուց. միայն ընդհատուած էր, տիրեց, որ վարդի տարափի մը թեթեւ շշուկէն Աստղկան ի պատիւ

Եւ սկսաւ երգել, կամ լաւ եւս՝ արտասանել Աստղկան ի պատիւ իր յօրինած տաղը՝ որու կ'ընկերանային երկու վիներով։ Ո՛չ անոր ձայնը, թէեւ քիչ մը կը կերկերար, ո՛չ ալ տաղը ազեղ չէր, այնպէս որ Լիկիա դարձեալ խղճի խայթ մը զգաց, ինչու որ իրեն շատ գեղեցիկ

երեւցաւ այն տաղը՝ թէպէտ յայտնի հեթանոս Աստղիկը կը փառա-
բանէր․ եւ Կեսար ալ, իր վէս դափնեպսակ գլխով իրեն աւելի վեհ, ու-
շատ աւելի նուազ սոսկալի ու խորշելի կը թուէր՝ քան խնճոյքին սկիզբ-
ները։ Որոտընդոստ ու թնդացնող ծափեր մը եղան անոր վարձատրու-
թիւնը։ Ամէն կողմերէ «Ո՛հ, ինչ երկնային, ինչ աստուածային ձայն»
բացագանչութիւններն սկսան թնդացնել օդը․ կիներէն շատերն ի նշան
հիացման վեր բարձրացուցին իրենց բազուկներն ու այդ դիրքին մէջ
մնացին մինչեւ որ երգը վերջացաւ, ուրիշներ ալ արտասուաթոր աչ-
քերնին կը սրբէին։ Պոպէա ծռեց իր դեղձան գլուխը, Ներոնի ձեռ-
քերը իր շրթներուն տարաւ եւ առանց բառ մ'արտասանելու՝ պահ մը
սեղմեց անոնց վրայ։ Պիւթագոր անուն հրաշալի գեղեցկութեամբ յոյն
պատանի մը, որուն հետ ետքերը կէս խելագարութեան մը վայրկեանին
Ներոն ուզած էր ամուսնանալ Արամազդի քրմուհիներուն բոլոր արա-
րողութեամբը, անոր ծունկերուն ինկաւ։

Բայց Ներոն անձկագին աչքերը Բեդրոնիոսի դարձուցեր էր, որուն
գովեստը իրեն համար անհամեմատօրէն աւելի արժէք ունէր քան միւս
ամէնունը․ եւ իրօք Բեդրոնիոս խօսք առնելով ըսաւ։

— Երաժշտութեան մասին, վստահ եղիր որ Լուգանոսի նման՝ նոյն
ինքն Որփէոս[1] անգամ այս պահուս նախանձէն ինքզինք պիտի ուտէր․
գալով քերթուածին, կը մաղթէի որ աւելի գէշ ըլլար, ինչու որ այն
ատեն դիւրաւ պիտի կրնայի գոնէ գովեստներ մ'ընել անոնց հասցէին։

Նախանձի յիշատակութենէն շատ ախորժեցաւ Լուգանոս, մանա-
ւանդ երախտագէտ ալ զգաց ինքզինք Բեդրոնիոսի հանդէպ․ ուստի
քթին տակէն սկսաւ մրմնջել սրտնեղած կեղծելով։

— Անէ՛ծք ճակատագրին որ զիս ժամանակակից ըրած է նման քեր-
թողի մը, կ'ըսէր, ապա թէ ոչ՝ սքանչելի անուն մը ու գիրք մը կը
գրաւէի Պառնասի[2] վրայ․ մինչ հիմա ինծի ուրիշ բան չի մնար՝ եթէ
ոչ խաւարիլ, ինչպէս ճրագին լոյսը արեւին ճառագայթներուն առջեւ։

Բեդրոնիոս՝ որ հրաշալի յիշողութիւն մ'ունէր, Ներոնի շինած տա-
ղին մէկ քանի տուները կրկնելով՝ զանոնք գովեց ու անոր ամէնէն
ցայտուն մասերը քննադատեց։ Լուգանոս մոռցաւ նախանձը նման բա-
նաստեղծական յղացումի մը առջեւ, ու խանդավառ կերպով ծափահա-
րեց Բեդրոնիոսի խօսքերը։ Ներոնի դէմքը անպատում գոհունակութիւն
մը եւ անհուն սնապարծութիւն մը կ'արտացոլէր՝ զինքը խելայեղելու աս-
տիճան։ Ու դարձեալ կրկնեց իր տաղին այն մասերը՝ զորս ինք աւելի
կը գնահատէր, ու վերջացուց իր խօսքը մխիթարելով զԼուգանոս եւ
սիրտ տալով որ չյուսահատէր։ Զի, կը յարէր, թէպէտ ծնելէն ի վեր
ինք նոյն աստիճանին մէջ մնացած էր, բայց եւ այնպէս պէտք չէր որ ինք
չշարունակէր իր ունեցածը մշակելու։

1 **Որփէոս** երաժշտութեան աստուածն էր, որուն քնարին ձայնէն, կ'ըսէ առասպելը, վայրի գազանները կ'ընտելանային։

2 **Պառնաս**՝ Յունաստանի մէջ լեռ մըն էր, որ Ապողոնի ու մուսաներուն նուիրուած էր։

Ցետոյ Կեսար ոտքի ելաւ ընկերանալու համար Պոպէային՝ որ նոր
իրապէս անհանգիստ էր ու կը փափաքէր քաշուիլ։ Հրամայեց հիւրե-
րուն՝ որ սպասէին, եւ ինք խոստացաւ շուտ վերադառնալու։ Եւ յի-
րաւի քիչ ետքը նորէն մտաւ խունկերու եւ ծաղիկներու բոյրերով գի-
նովնալու եւ հսկելու համար այն ամէն կարգադրութեանց վրայ՝ զորս
խնճոյքին համար հրամայած էին ինք, Բեդրոնիոս ու Թիկելլինոս։

Եւ դարձեալ արտասանուեցան բանաստեղծութիւններ ու տրամա-
խօսութիւններ՝ որոնց մէջ չափազանցութիւնը սրամտութեան ու հան-
ճարտարանութեան տեղ կը բռնէր։ Ցետոյ Պարիդէս նշանաւոր հոպիտը,
Ինաքոսի աղջկան՝ Ցովի[1] արկածները ձեւացուց։ Հիւրերը, մանաւանդ
Լիկիա, այս տեսարաններուն վարժ չըլլալով, կը կարծէին թէ տեսած-
նին հրաշք կամ կախարդանք էր։ Պարիդէս պարզ շարժուձեւով ու կեց-
ուածքով մը այնպիսի իրեր արտայայտել կը յաջողէր՝ որ անկարելի կը
թուէր պարի մը մէջ։ Իր ձեռքերը կարծես կախարդանքով մը օդին մէջ
ցոյց կու տային լուսաւոր, կենդանի ու դողդոջուն ամպ մը՝ որ հեշ-
տանքէ արբշիռ կոյսի մը անզիտակից ձեւը կ'ուրուէր։ Պար մը չէր որ
կը խաղար, այլ նկար մը, կենսալից պատկեր մը՝ որ կ'արտացոլէր
գաղտնիքը սիրոյ, մոլիչ, գգլիչ, լպիրշ։ Ու երբ բեմին վրայ խոյա-
ցան Կիբելեան[2] քուրմերն եւ ջնարի, վինի, թմբուկի ու ծնծղայի ըն-
կերակցութեամբ սկսան բագոսեան պար մը Սուրիացի աղջիկներու հետ,
վայրենի ոռնումներով եւ ալ աւելի վայրագ՝ իր լկտի ու լպիրշ ձեւե-
րով, Լիկիայի այնպէս երեւցաւ թէ կրակի հեղեղ մը կը խուժէր իր
գլխուն վրայ․ եւ թէ՝ յանկարծ շանթը պիտի պայթէր ու մոխիրի վե-
րածէր զինք եւ շէնքին փլատակին ներքեւ թաղէր բոլոր այդ պագ-
շոտ ու ղեղի խուժանը։

Բայց առաստաղին ոսկեզօծ ցանցապատէն կը շարունակէր միշտ
վարդերու տարափը, մինչ Վինիկիոս կէս գինով՝ իր ականջէն վար կ'ըսէր․

— Աւլոսի տունը, աւազանին քովն էր երբ քեզ տեսայ։ Արշա-
լոյսի առաջին պահուն էր, ու դուն կը կարծէիր թէ քեզ տեսնող չկար,
բայց ես կը դիտէի քեզ։ Եւ հիմակ ալ ճիշդ այնպէս կը տեսնեմ քեզ,
թէպէտ սա վերարկուով փաթթուած ես։ Կրեպինիլլայի պէս դուն ալ
մէկդի նետէ սա վերարկուն։ Ձե՞ս տեսներ որ մարդիկ ու աստուած-
ներն ամէնքն ալ սիրոյ կը տենչան․ հոս, կուրծքիս վրայ հանգչեցուր
գլուխդ ու փակէ աչքերդ։—

Լիկիայի բազկերակը ուժգնօրէն կը զարնէր։ Իրեն այնպէս կը թուէր՝
թէ, դէպի անդունդ կը դիմէր․ եւ Վինիկիոս որ այնչափ վեհոգի մէկը
կ'երեւէր, փոխանակ զինք ազատելու՝ ա՛լ աւելի դէպ հոն կը քաշէր
զինք։

Բայց դարձեալ իր սրտին մէջ արթնցաւ այն վախը՝ զոր զգացած

1 Ցով— Դիոսի կողմէ արջառի փոխակերպուելով, հարիւրաչեայ Արգոսի յանձնուած էր պահպանութեան համար. բայց Հերմէս յաջողեցաւ զանի սպաննելու։ Եգիպտացիք Ցով դիցուհին կը պաշտէին Իսիս անունով հորթի գլուխի մը կերպարանքին ներքեւ։

2 **Կիբելէ** [illegible] դից. Կռոնոսի կինն ու աստուածներու մայրն էր։ Իրեն առանձին տաճարն ունէր Հռովմի մէջ եւ իր յատուկ քուրմերը։

էր խնջոյքին, Վինիկիոսի ու Լիգիային մասին։ Պոմպոնիայի ձայնին նման ձայն մը իր սրտին մէջէն կ'ըսէր.— Լիգիա՛, փախի՛ր։— Բայց ուրիշ ձայն մըն ալ իրեն կ'ըսէր՝ թէ շատ ուշ էր, եւ թէ՝ ան որ այսպիսի այրուցք մը կ'զգար իր ներսը, ան որ այս տեսակ խնջոյքի մը ներկայ գտնուած էր, ա՛ն՝ որու սիրտը տրոփել սկսած էր Վինիկիոսի խօսքերէն, եւ որու ամբողջ մարմինը կը դողդղար, երբ նա իր քով կը մօտենար՝ այնպիսին ահա, անդարմանելիօրէն կորսուած էր։ Ու կը զգար որ ուժերը կը պակսէին. նուաղում կու գար վրան, ու կը սոսկար մտածելով թէ ահարկու բան մը չգար իր գլխուն։ Եթէ չէր ուզեր որ Ներոնի բարկութիւնը իր վրայ պայթէր՝ պէտք չէր որ ինք անկէ առաջ սեղանէն ելնէր ու մեկնէր, իսկ եթէ նոյնիսկ այդ բանը աչք առած ալ ըլլար՝ ուժը պիտի պակսէր իրեն։

Դեռ շատ ժամանակ կ'ուզէր խնջոյքը լմնալու։ Ինչու որ նոր նոր համադամներ կը բերուէին գերիներէ, ու անդադար կը լեցուէին բաժակները։

Այս պահուս երկու ըմբիշներ եկան սեղանակիցներուն ըմբշամարտութեան տեսարանը ներկայացնելու համար։ Անոնք այնպէս մը իրարու փաթթուեցան՝ որ անոնց ձէթով օծուած ջղուտ անդամները կարծես մէկ զանգուած մը կը կազմէին։ Բազուկներուն պողպատի տոկունութեամբ ոսկորները կը ճարճատէին, մինչ երկու ախոյեանները չարաչուք կերպով կը կրճտէին իրենց ակռաները։ Երբեմն երբեմն քրքումի փոշի ցանուած յատակին վրայ կը լսուէին պահ մը անոնց ոտքերուն զարկը, ու վայրկեան մը ետքը անշարժ կը տեսնուէին մարմարէ արձանախումբի մը նման։ Ամէն ոք ակնապիշ կը դիտէր ջղուտ կռնակներուն ու պնդակազմ բազուկներուն շարժումները։ Բայց կռիւը երկար չտեւեց, ինչու որ Կրոտոն, ըմբշամարտութեան դպրոցի մը պետն ու հիմնադիրն, լրումը կայսրութեան ամէնէն զօրաւոր անձերէն մին սեպուած էր։ Հակառակորդին շունչը երթալով կը պակսէր. կոկորդէն հնչիւն մը կը լսուէր, նախ դէմքը սկսաւ կապտանալ ու ետքն ա՛լ աւելի տժգունիլ, վերջապէս յորդ արիւն մը փսխելով ինկաւ։

Հանդիսականները սկսան այն ատեն չառաչալիր ծափահարութեան մը երբ Կրոտոն մէկ ոտքը հակառակորդին մարմնոյն վրան դրաւ, ու թեւերը կուրծքին վրայ իրարու մէջ անցուցած յաղթական կերպով մը չորս կողմը դարձուց աչքերը։

Այս երկուքէն վերջը՝ ուրիշներ եկան որոնք անասուններու ձայներ կը հանէին, գնդակ խաղցողներ ու հոպիտներ անոնց յաջորդեցին։ Անոնք քիչ հանդիսատեսներ ունեցան, ինչու որ գինին այլայլած էր ամէնուն տեսողութիւնը։ Խնջոյքը քիչ քիչ բարբարոս ու անասնաբարոյ շուայտ գինովներու թատերաբեմի մը վերածուեցաւ։ Եւ այս այն ատեն՝ որ Կիւբելեան քուրմերը պարին մէջ իբր բազմաթիւ պարուհիներ կաքաւող Սուրիացի աղջիկներն անգամ բազմականներուն խառնուեցան։ Երաժշտութիւնը՝ կիթառներու, վիներու, հայկական ծնծղաներու եգիպտական ճռճռակներու, եղջիւրներու, թմբուկներու եւ փողերու

խառնամնուագ մը դարձաւ։ Հրաւիրեալներէ ոմանք խօսիլ ուզելով, պոռալով կը պահանջէին որ փողահարները հեռանային։ Մթնոլորտը լեցուած, յափրացած էր ծաղիկներու եւ իւղերու բոյրերէն, զոր ամբողջ խնջոյքի պահուն սիրուն տղաք կը սրսկէին հիւրերու ոտքերուն վրայ. քրքումի ծանր հոտէն եւ այնչափ բազմութեան շունչերէն այնքան գարշ կը հոտէր՝ որ հեղձուցիչ դարձած էր օդը այլ եւս. կանթեղներուն լոյսը աժգունած էր. գինարբուներու գլուխէն կ'իյնային ծաղկեպսակները, եւ իրենց դէմքը գեղնած, դալկացած էր ու քրտինքով ողողուած։ Վիտելլիոս սեղանին տակ գլորեցաւ։ Նիկիտոս մինչեւ կէս մէջքը մերկացաւ եւ իր մանկական գինով գլուխը ծռեց Լուկանոսի կուրծքին վրայ, որ ալ իր կարգին կոյր գինով ըլլալով՝ սկսաւ Նիկիտոսի վարսերուն վրայի ոսկեփոշին փչելով վար թափել, ու տարփանքի մը ովկէանին մէջ լողալ։ Վեստինոս ալ գինովի յամառութեամբ մը տասներորդ անգամն ըլլալով սկսաւ կրկնել հիւպատոսի կնքուած թուղթին Մոպսէոսի կողմէ տրուած պատասխանը։ Տուլլիոս, որ կ'արհամարհէր աստուածները, տէպ տէպ գաւաթը չրթներուն տանելով սկսաւ ըսել երկայնաձիգ ձայնով մը։

— Եթէ Քսենոփանէսի Սփերոսը[1] գնդաձեւ է, երեւակայեցէք անգամ մը թէ ի՛նչպէ՛ս դիւրին է այս ձեւ աստուած մը մէկ ոտքի հարուածով վար գլորել տակառի մը պէս։—

Բայց ծանօթ ոճրագործ ու մատնիչ Դոմետիոս Աֆրոս, սաստիկ կատղելով այս ճառին վրայ, առանց իսկ նշմարած ըլլալու՝ շիշ մը ֆալերական գինին ամբողջովին թափած էր իր նափորտին վրայ։ Ու կը պնդէր թէ ինք միշտ հաւատացեր էր աստուածներուն. Հռովմ պիտի կործանի եղեր, այո՛, ու մօտ ատենէն, եւ կործանումն ալ ստոյգ էր։ Եւ այդ աղէտն ալ որ պատահէր՝ երիտասարդներուն անկրօնութեան պատճառաւ պիտի ըլլար. զի առանց կրօնքի՝ առաքինութիւն ալ կարելի չէ։ Ու կը զայրանար՝ որ նախկին խստամբեր բարքերը բարձի թողի եղած էին. եւ մէկ մը չէր անդրադառնար՝ որ եպիկուրեանք չպիտի կրնային բարբարոսներու դէմ մաքառիլ։ Իսկ գալով իրեն. կը ցաւէր այդչափ ապրած ըլլալուն համար, եւ հիմակ ալ տխրութիւնը փարատելու համար ստիպուած էր հաճոյից անձնատուր ըլլալու. ինչու որ առանց ատոր տխրութենէն պիտի ընկճէր։

Այս ըսելով սուրիացի կոզաւշուհի մը իրեն քաշեց, ու սկսաւ համբուրել անոր վիզը եւ ուսերը իր ատամնաթափ խոշոր բերանովը։ Ինչ որ տեսնելով Մէմմիոս Ռէգուլոս հիւպատոսը՝ շառաչալիր քրքիջ մ'արձակեց, եւ ծաղկեպսակը հակառակ դրած գլուխը վեր բարձրացնելով ըսաւ.

— Ո՞վ կը յանդգնի պնդելու թէ Հռովմ պիտի կործանի։ Ինչ խե-

1 **Սփերոս** [Sferos]. **Գունդ** ըստ Ելէատիկեան դրութեան, աշխարհի տարրերուն ձուլումն է, համաշխարհային ներդաշնակութիւնը, սէրն է, եւ հետեւաբար՝ աստուածութիւնը կը կազմէ: **Քսենոփանէս** յոյն իմաստասէր ու երգող էր Քրիստոսէ վեց դար առաջ, ասիկա հիմնեց **համաստուածութեան** դպրոցը:

լագարութիւն. «Տեսցե՛ն հիւպատք» [1]: Երեսուն լէգէոններ կազմ կազմ պատրաստ կեցած են պահպանելու «Հռովմէական անդորրը» [2] ը:

Եւ այսպէս ըսելով բռունցքը քունքերուն դրաւ ու չարունակեց մռնչել.

— Երեսո՛ւն լէգէոն. երեսուն լէգէոն, Բրիտանական սահմաններէն մինչեւ Պարթեւաց սահմանները:

Մէկէն կանգ առաւ՝ որ ձախ ձեռքին ցուցամատը ճակատին դնելով ըսաւ.

— Այո՛, խօսքս վկայ՝ կարծեմ երեսուն երկու ըլլալու են:

Եւ ինք ալ գլորեցաւ սեղանին տակ, ու սկսաւ դուրս տալ սիրամարգի լեզուներ, խորովածներ, տապկուած սունկեր, մեղրով շինուած կարկինոններ, ձուկեր, վերջապէս ինչ որ կերած ու խմած էր: Բայց Հռովմէական խաղաղութեան վրայ հսկող լէգէոններու թիւը չկրցաւ Դոմիտոսը հանդարտե՛լ:

— Ո՛չ, ո՛չ, պոռաց, Հռովմի կործանումը անխուսափելի էր, ինչու որ ա՛լ չէին հաւատար աստուածներուն, ինչու որ նախնի խստամբեր բարքերը բարձի թողի եղած էին. Հռովմի կործանումը անխուսափելի՛ էր, բայց շատ մեղք ինչու որ ամէն տեսակ հաճոյքներ կրնայինք հոն վայելել, հա՛պա ո՛րքան առատաձեռն ու բարեացակամ էր Կեսարն ու գինին ալ ա՛յնչափ ազնի՛ւ, մե՜ղք, մե՜ղք...

Ու գլուխը Սուրիացի կաքաւչուհիին թեւին վրայ դնելով՝ սկսաւ արցունքը հեղեղանման թափել, հառաչալիր մրմնջելով.

— Ի՞նչ է ապագայ կեանքը: Իրաւո՛ւնք ունէր Աքիլլէս. աւելի լաւ է գերի մ'ըլլալ արեւին լոյսին տակ՝ քան թագաւոր Կիմմերեան [3] սահմաններուն մէջ: Եւ սակայն աստուածներու գոյութեան մասին կասկածիլը անկրօնութիւն է, ու կ'ապականէ երիտասարդութիւնը:

Իսկ Լուգանոս՝ Նիկիտիայի մազերուն վրայի ամբողջ ոսկի փոշին փչելով լմնցուցած էր, եւ ան ալ գինովութենէն քնացած էր: Ինք այն ատեն, իր առջեւն ունեցած ափսէին մէջէն բաղեղահիւս պսակներէն առնելով, քնացող Նիկիտիայի վրայ դրաւ, եւ աչքերը հարցապնդելու ձեւով մը հանդիսականներուն վրայ պտտցուց: Յետոյ ինք ալ բաղեղով ինքզինք ծածկեց խոր համոզումով ինքզինքին ըսելով.

— Ես մահկանացու չե՛մ՝ այլ պայ՝ մը:

Բեգրոնիոս արբեցած չէր, իսկ Ներոն որ ի սկզբան քիչ մը բան խմած էր իր «երկնային ձայնին» սիրոյն համար, ետքը բաժակ բաժակի վրայ

1 Videant consules!= Թող հսկեն հիւպատոսները, ինն Հռովմայեցւոց երբեմնական էր. որով մեծ պատասխանատուութեան կ'ենթարկուէին հիւպատոսները:
2 Pax Romana != Հռովմէական խաղաղութիւնը Հռովմի տիրապետութիւնը:
3 Այսինքն՝ Անգղիոյ Աշխարհին մէջ:
4 Դաշտերու Աստուած:

պարպելով գինովցած էր: Եւ նոյն իսկ ուրիշ քերթուածներ ալ կ'ուզէր արտասանել յոյն լեզուաւ այս անգամ, բայց մոռցած էր, ուստի խռպոտ ձայնով մը տաղ մը երգեց ի պատիւ Անակրէոնի [1]: Պիւթագոր, Թէոգորոս ու Տէրփնոս կ'ընկերակցէին իրենց գործիներով, բայց որովհետեւ գէթ ամէն երեւէջի սխալ ձայն մը կը հանէր՝ ստիպուեցան լռելու: Ներոն՝ որ կը պարծենար իր գեղեցկագիտական ճաշակին վրայ, Պիւթագորի գեղեցկութենէն յափշտակուած՝ սկսաւ զգայնոտ համբոյրներ դրոշմել անոր ձեռքերուն:

— Մէկ անգամ միայն տեսած եմ այսչափ գեղեցիկ ձեռքեր, որո՞ւնն էին արդեօք:

Ու մատները քրտնաթաթաւ ճակտին դրած՝ կը ջանար միտքը բերելու այն անձը. վայրկեան մը ետքը դալուկ մը պատեց երեսը:

— Ա՛հ, այո՛, մօրս ձեռքն էր... Ագրիպպինայի...—

Մութ տուեր մը նկարուեցաւ անոր այլայլած երեւակայութեան առջեւ:

— Կ'ըսուի թէ, յարեց, լուսնկայ գիշերները կը թափառի ան ծովին վրայ՝ Պայիայի ու Պաւլիի [2] չուրջը. Այո՛, ման կուգայ միայն, բայց կարծես բան մը կը փնտռէ: Եթէ նաւակի մը մօտենայ՝ կը նայի ու կ'անցնի, բայց ի՛նչ ձկնորսի որ ակնապիշ նայի իսկոյն կը մեռնի ան:

— Գէշ նիւթ մը չէ, ըսաւ Բեգրոնիոս:

Վեստինոս արագիլի մը պէս երկնցուց իր վիզը ու խորհրդաւոր կերպով մը փսփսաց...

— Աստուածներուն չեմ հաւատար, բայց հոգիներու՝ ո՛հ, անշուշտ:

Ներոն իր չուրջը դրուցուածներուն կարեւորութիւն չտալով շարունակեց.

— Ուրուականներու տօնախմբութիւնը կատարած եմ թէեւ, բայց զիրենք տեսնել չեմ ուզեր: Այն օրէն ի վեր արդէն հինգ տարի սահած է, և ես ստիպուած էի զինք դատապարտելու, ինչու որ մարդասպաններ վարձած էր ինծի դէմ, ու թէ որ ես աղէտին նախազգուշութիւնները ըրած չըլլայի՝ այս գիշեր դուք չպիտի լսէիք իմ երգելս:

— Յանո՛ւն Հռովմի եւ ամբողջ աշխարհի շնորհակալութիւննի՜ս կը յայտնենք Կեսարի, գոչեց Դոմիտիոս Աֆրոս:

— Գինի՛ բերէք... ու թո՛ղ եափիկը հնչեցունին:—

Եւ աղմուկը վերսկսաւ: Լուկանոս գլխէն մինչեւ ոտքերը բաղեղով պատած՝ ժխորը արգիլելու համար ոտքի ելաւ ու պոռաց.

— Մարդ չեմ ես, այլ պայ մը ու կը բնակիմ անտառներու մէջ: Հօ՛... օ... օ...:

Կեսար սաստիկ արբենալէն խելագար վիճակի մը հասած էր, այ-
բերը գինովցեր էին, կիներն ալ նմանապէս: Վինիկիոս ալ անոնցմէ պակաս չէր. և որ աւելին է՝ վաւաշոտութեան հետ անոր մէջ արթնցած էր կռուելու անզուսպ տենչը. բան մը՝ որ ստէպ կը պատահէր անոր: Անոր պղնձագոյն դէմքը արտամանութեանց ծայրայեղութեանց մէջ:

1 Յոյն քնարերգակ երգող. 550—478. Ն. Ք:
2 Երկու իտալ. քաղաքներ՝ Թոսքանայի ծովախորշին մէջ:

կարգ տժգունութիւն մը սառցաւ, ու լեզուն սկսաւ թոթովել՝ երբ պաղատագին ու միեւնոյն ատեն հրամայող շեշտով մը Լիկկիայի կ՚ըսէր.

— Շրթունքդ ինծի՛ երկնցուր. այսօր կամ վաղը՝ նոյն բանն է։ Ա՛լ կը բաւէ։ Կեսար քեզ Աւլոսի ձեռքէն առաւ որ ինծի տայ, կը հասկնա՞ս։ Արդէն քեզ այն տեղէն առեւանգել չտուած՝ Կեսար քեզ ինծի խոստացեր էր։ Պէտք է որ ուրիշն ինծի մօտիկ ընես. հո՛ս շրթներդ. մինչեւ վաղը չեմ սպասեր... օ՛ն, շուտ ըրէ, հո՛ս շրթներդ։—

Ու զայն համբուրելու ձեւ մը ըրաւ, բայց Աստէ դէմ կեցաւ, իսկ դեռատի աղջիկը կը մաքառէր ու բոլոր ուժովը կը դիմադրէր, որովհետեւ կը զգար իր վերահաս կործանումը։ Զո՛ւր կը ճգնէր իր ողորկ բազուկը անոր երկու ձեռքերուն մէջէն խլելու, զո՛ւր կ՚աղաչէր ու կը պաղատէր վախէն ու վշտէն դողդղացող ձայնով մը՝ որ խղճար իրեն։ Անոր գինովի գարշահոտ հագագը հետզհետէ աւելի կը մօտենար իրեն, ա՛լ նոյն ատենի Վինիկիոսը չէր ան, հեզահամբոյր ու բարի զոր գրեթէ կ՚զգար թէ կը սիրէր. այլ Սադիւրոս[1] մը գինով, դիւական՝ որ նողկանք ու զարշանք կ՚ազդէր իրեն։ Այսպէս հէքը զգալի կերպիւ կը կորսնցնէր իր ոյժը։ Անոր համբոյրէն ազատելու համար ի զո՛ւր գլուխը ետ կը նետէր. բայց ան ոտքերուն վրայ տնկուեցաւ, ու երկու թեւերուն մէջ պինդ մը սեղմած դէպ իրեն քաշեց ու հեւ ի հեւ սկսաւ իր շրթունքները անոր շրթներուն վրայ սեղմել։

Բայց նոյն բոպէին ահարկու ոյժ մը քաշեց Լիկկիայի վզէն անոր թեւերը՝ այնքան դիւրութեամբ որ կարծես թէ տղու մը թեւերն ըլլային ու զօս տերեւի մը պէս մէկ հարուածով զայն գետին փռեց։ Ի՞նչ պատահած էր արդեօք։

Վինիկիոս աչքերը շփելով իր առջեւը տեսաւ Ուրսուսի, այն Լիկէացւոյն հսկայ զանգուածը՝ զոր արդէն ճանչցեր էր Աւլոսի տանը մէջ։

Ուրսուս անշարժ մնաց, բայց այնպիսի կատաղի ակնարկ մը նետեց Վինիկիոսի վրայ՝ որ անոր արիւնը երակներուն մէջ սառեցուց։

Հսկան յետոյ թեւին վրայ առաւ իր թագուհին ու հանդարտ քայլով մը ճաշարանէն դուրս ելաւ։

Աստէ իսկոյն անոր ետեւէն գնաց։

Վինիկիոս պահ մը հոն մնաց գրեթէ քարացած, բայց մէկէն ցատկեց տեղէն ու դէպ ի դուռ վազեց պոռալով.

— Լիկկիա՜, Լիկկիա՛...

Տափանքը, ապշութիւնը, մոլեգնութիւնը ու գինին ուժաթափ ըրած էին զինք ոտքի կենալու համար։ Ուստի դանդաչեց, օրօրուեցաւ գայթ ի գայթ մէկ երկու անգամ ու կաքաւչուհիի մը վզին կառչելով հրացայտ աչքերով մը հարցուց թէ ի՛նչ պատահած էր։ Կաքաւչուհին լեցուն գաւաթ մը յափշտակելով ժպտով մը զայն անոր նուաղկոտ աչքերուն առջեւ չողացուց՝ ու

— Խմէ՛, ըսաւ.

Վինիկիոս խմեց ու գետին փռուեցաւ։

Հիւրերուն մէկ մեծ մասը սեղանին տակ պառկած էին. ոմանք,

1 Առասպելեալ կենդանի մը՝ որուն մարմինյն կէսը մարդու եւ կէսը այծի ձեւ ունէր։

աւելի տոկուն սրունք ունեցողները, դանդաղոտ քայլերով կ՚երթեւեկէին ճաշասրահին մէջ, մինչ ուրիշներ՝ բազմոցներուն վրայ երկնցած կը խորդային՝ կամ խմած գինինուն աւելորդը դուրս կը թափէին։ Իսկ ոսկեհիւս ցանցերուն ետեւէն կը շարունակէին տեղալ վարդի անձրեւներ, այն գինով հիւպատոսներուն ու ծերակուտականներուն, այն փիլիսոփաներուն ու բանաստեղծներուն, այն կաքաւչուհիներուն, այն գինեհար պատրկուհիներուն վրայ, այն ընկերութեան վրայ՝ որ թէեւ պճնուած ծաղկեպսակներով՝ բայց մինչեւ ուղն ու ծուծը նեխած մըլոտած մրուր մըն էր դարձած այլ եւս ու հոգեվարք վիճակի մը հասած։ Դուրսը՝ կ՚սկսէր այգը ծագիլ։

Ը.

Արգելք եղող մը չգտնուեցաւ Ուրսուսի, ոչ ալ անոր բան մը հարցընող։ Այն հիւրերը՝ որոնք չէին փռուած սեղանին տակ, ա՛լ իրենց տեղը չէին, ու ծառաները տեսնելով որ Ուրսուս բազմականներէն մէկը դուրս կը հանէր, կարծեցին թէ գերի մըն է՝ որ իր գինով տիրուհին տուն կը տանէր. և արդէն Աստէի ընկերակցութիւնը ամէն կասկած կը փարատէր։

Այսպէս, ահա, ճաշասրահէն ելլելով հասան յարակից դահլիճը, և անկէ մտան Աստէի բնակարանը տանող նրբանցքը. Լիկկիա բոլորովին ուժասպառ եղած ըլլալով, դիակի մը պէս Ուրսուսի թեւէն կախուած էր։ Բայց երբ առաւօտեան մաքուր ու թարմ օդը շնչեց անոր երեսին՝ աչքերը բացուեցան։ Երկնակամարը աւելի պայծառ գոյնով մը կը ներկուէր։ Անոնք պահ մը վիթխարի շէնքը վեր բռնող չար ի չար սիւներու քովէն անցնելէ ետք դարձան դէպ ի կողմնակի գաւիթը ուսկից չմտան բակը, այլ պալատին պարտէզը, ուր ոճիներու եւ կիպարիսներու կատարը կ՚սկսէին արդէն վառիլ արշալոյսի վարդերանգ լուսովը Պալատին այդ մասը անմարդ էր, այնպէս որ, երաժշտութիւններու արձագանգն ու խնջոյքին ժխորը միշտ աւելի նուաղուն կը հասնէին իրենց ականջին։ Լիկկիայի այսպէս կը թուէր՝ թէ դժոխքէն ազատելով մտած էր Աստուծոյ ազատ աշխարհին մէջ։ Այն սոսկալի ճաշասրահէն դուրս կար ուրեմն ուրիշ աշխարհ մըն ալ, երկինքը, այգը, լոյսը, խաղաղութիւնը։ Օրիորդը չկրցաւ զսպել իր արցունքի պոռթկումը, եւ հսկային թեւին կրթնած՝ հեղձամղձուկ ձայնով մը ըսաւ.

— Տո՛ւն երթանք, Ուրսո՛ւս, տուն Աւլոսի քով։

— Երթա՛նք, պատասխանեց Լիկէացին։

Հասած էին արդէն Աստէի յարկաբաժնին առջեւ գտնուած պզտիկ գաւթակը։ Ուրսուս տարաւ Լիկկիան ու աւազանին դիմացը մարմարեայ նստարանի մը վրայ նստեցուց։ Աստէ աշխատեցաւ զայն հանդարտեցընելու. խորհուրդ տուաւ որ քնանայ և ապահովեց զանի որ առ այժմ ո՛ եւ է վտանգ մը չէր սպառնար իրեն, ինչու որ գինով հիւրերը մինչեւ իրիկուն պիտի քնանային։ Դեռ երկար ատեն չկրցաւ Լիկկիա զսպել իր վախը, ձեռքը քունքերուն դրած տղու մը պէս կը կրկնէր միշտ.

— Տո՛ւն երթանք, Ալօսի քով...

Ուրսուս պատրաստ էր արդէն։ Ու թէեւ պրետորականներ կեցած էին դրան առջեւ՝ բայց ինք կ'ուզէր անցնիլ։ Զօրքերը չէին կրնար արգելուլ դուրս ելլողները։ Հրապարակին վրայ կը վխտային գաւառականները, իսկ դռներէն հեղեղի պէս կը խուժէին հիւրերը։ Ուրեմն զինք արգիլող պիտի չըլլար, եւ իրենց ուրիշ բան չէր մնար՝ եթէ ոչ ամբոխին խառնուելով չփիչխռակ տուն երթալ։ Իրեն ինչ մնա մնացածը, ինք իր Թագուհւոյն կամքը կը կատարէր, եւ արդէն ատոր համար հոն կը գտնուէր։

— Երթանք, Ուրսո՛ւս, կրկնեց Լիկիա։

Ատոմ պարտաւորուեցաւ զգաստացնել զանի։ Անշուշտ կրնային անարգել դուրս ելլել. բայց ներելի չէր այսպէս փախուստ տալով լքել Կեսարի տունը, ինչ որ քրէական յանցանք մը կը նկատուէր։ Կրնային երթալ, բայց իրիկուան հարիւրապետ մը Ալօսի ու Պոմպոնիայի մահուան վճիռը պիտի բերէր. իսկ Լիկիա դարձեալ պալատ պիտի տարուէր ու ա՛լ փրկութեան յոյս չունենար։ Եթէ Ալօս ու իր կինն ալ չմերժէին զինք ընդունելու իրենց յարկին ներքեւ, մահը անխուսափելի պիտի ըլլար իրենց համար։

Ատոմ կը ջանար անհերքելի պատճառաբանութիւններով աղջիկը համոզել։

Լիկիայի թեւերը թուլցան. ինչու որ միջին ճամբայ մը գտնել կարելի չէր, կա՛մ ինք պիտի կորսուէր՝ եւ կամ Պլաւցիոս։ Խնջոյքի գնացած պահուն յոյս մ'ունէր թէ Բեդրոնիոս կամ Վինիկիոս պիտի չմերժէին Ներոնի աղաչելու որ զինք ազատ թողուր եւ Պոմպոնիայի քով ղրկէր. հիմա կը տեսնէր որ այդ երկուքին դրդումով արդէն ինք յափշտակուած էր։ Ուրեմն ա՛լ ճար չկար. հրաշք մը միայն կրնար զինք անդունդէն ազատել... հրաշք մը՝ եւ Աստուծոյ հզօր կարողութիւնը։

— Ատոմ՛, ըսաւ յուսահատի վերջին թափով մը, լսեցի՞ր որ Վինիկիոս անձամբ խոստովանեցաւ թէ Կեսար զիս իրեն շնորհած էր. եւ թէ՝ այս իրիկունէ իսկ պիտի ղրկէր իր գերիները որ զիս տունը տանէին։

— Լսեցի, պատասխանեց Ատոմ, ու լռեց։

Լիկիայի խօսքերուն մէջ թրթռացող յուսահատութիւնը բնա՛ւ արձագանգ չգտաւ անոր սրտին մէջ։

Ատոմ ինք ալ Ներոնը սիրած էր։ Բարի սիրտ մ'ունէր, բայց այս կարգի խնդրոյ մը մէջ եղած ամօթը ճանչնալու կարողութիւնը չունէր։ Ի սկզբան գերուհի մը եղած ըլլալով, գերութեան լուծին վարժ էր, եւ որ աւելին է՝ սիրտը Ներոնին ալ յարած էր։ Թէ որ իրեն վերադառնար Ներոն՝ անմիջապէս պիտի բանար անոր իր բազուկը ինչպէս երջանկութեան մը առջեւ։ Շատ լաւ կ'ըմբռնէր՝ թէ կա՛մ Լիկիա պիտի պարտաւորէր համակամիլ երիտասարդ ու գեղանի Վինիկիոսի պաշտելի կինը ըլլալու, եւ կամ Ալօսն ու Պոմպոնիան իրենց վերջին կորստեան պիտի մղէր, ու կը զարմանար այդ աղջկան յամառ հեստութեան վրայ։

— Կեսարի պալատին մէջ, ըսաւ քիչ մը դադարէ վերջ, չես կրնար այնչափ ապահով ըլլալ՝ որքան Վինիկիոսի քով։

Ու չէր անդրադառնար՝ թէ իր այդ խօսքերը պարզապէս կը նշանակէին «Համակամէ՛ Վինիկիոսի հարճը ըլլալու»։

— Ամենեւի՛ն, պատասխանեց Լիկիա վճռական շեշտով մը, ամենեւին, ո՛չ հոս կը մնամ ոչ ալ Վինիկիոսի քով կ'երթամ։

—Ուրեմն, հարցուց հեղինակին, ուրեմն կ'ատե՞ս Վինիկիոսը։

Լիկիա պատասխան չտուաւ, բայց արցունքի հեղեղ մը դուրս ցոլթկաց աչքերէն։ Ատոմ կուրծքին վրայ քաշեց զայն ու սկսաւ խրախուսիչ բառեր մը մրմնջել։ Ուրսուս շնչահեղձ՝ իր հսկայի բռունցքները կը սեղմէր, ինչու որ շան մը պէս իր Թագուհւոյն անձնուէր սիրով կապուած ըլլալով, չէր կրնար անոր արցունքները տեսնել։ Իր կէս վայրենի սրտին մէջ բուռն իղձ մը ծնած էր խնջոյքի դահլիճը վերադառնալով Վինիկիոսը խեղդամահ ընելու, եւ ի հարկին՝ Կեսարն ալ. բայց վախցաւ որ այսպէսով վտանգի չենթարկէ իր տիրուհին. ու վստահ չէր թէ նման արարք մը՝ որ իրեն այնչափ պարզ կ'երեւէր, արդեօք ներելի՞ էր խաչեալ Յիսուսի մը հաւատքը դաւանողին։

Ատոմ կրկին անոր հարցուց միշտ զայն շոյելով.

—Բայց դուն զինք կ'ատե՞ս։

—Ո՛չ, մէկ մը ատել չեմ կրնար, քանի որ քրիստոնեայ եմ։

—Գիտեմ, Լիկիա՛։ Տարսոնեան Պօղոսի թուղթերէն գիտեմ նաեւ թէ պէտք չէ պղծուիլ, եւ թէ մահէն աւելի մեղքէն վախնալու է։ Բայց ըսէ անգամ մը, քու հաւատքդ քեզի թոյլ կու տա՞յ ուրիշին մահուան պատճառ ըլլալու։

—Ո՛չ։

—Հապա ինչպէս կրնաս Ներոնի վրէժխնդրութիւնը հրաւիրել Ալօսի ընտանեաց վրայ։

Լիկիա լռեց. իր ոտքերուն տակ անյատակ անդունդ մը կը բացուէր։

—Կը հարցնեմ քեզի, յարեց ձերբազատուհին, կը հարցնեմ՝ որովհետեւ կը խղճամ քու ու քու բարի ծնողագիններուդ վրայ։ Երկար ատենէ ի վեր է որ ես կ'ապրիմ այս տան մէջ, ու գիտեմ թէ ինչ կը նշանակէ Ներոնի զայրոյթը։ Ո՛չ, չես կրնար խոյս տալ, չես կրնար փախչիլ այս տեղէն։ Մէկ միջոց մ'ունիս միայն, աղաչել Վինիկիոսի որ քեզ Պոմպոնիայի վերադարձնէ։

Բայց Լիկիա ծունկի եկաւ որ ուրիշի մը ուղղէ իր պաղատանքը։ Քիչ վերջը Ուրսուս ալ անոր օրինակին հետեւեցաւ։ Կեսարի պալատան մէջ արշալոյսի մարմրուն շողերուն այսպէս երկուքն ալ ծնրադիր կ'աղօթէին։

Առաջին անգամ էր որ Ատոմ ներկայ կը գտնուէր այս տեսակ աղօթքի մը, ու չէր կրնար հեռացնել իր աչքերը Լիկիայի վրայէն՝ որն ալ, կողմնակի դարձած, ձեռքերը միացուցած ու աչքերը երկինք յառած՝ յայտնապէս կը պաղատէր իր փրկութեան համար։ Արշալոյսը իր անստոյգ շողերը կը ցանցնէր աղջնակին սեւ վարսերուն ու ձիւն-սպիտակ շղարշին վրայ։ Քիչ քիչ յարաճուն լոյսէն ողողուելով՝ ինք ալ համակ լուսեղէն մարմին մը դարձած էր կարծես, եւ անոր անգոյն հալումաշ դէմքին, անոր բացխփիկ շրթներուն, դէպ ի երկինք բարձ-

բացուած ձեռքերուն վրայ, և այն աչքերուն մէջ որ վէ՛րը կարծես զԱստուած կը փնտռէին՝ գերմարդկային յափշտակութեան պէս բան մը կը նշմարուէր։ Հիմա կ'ըմբռնէր Ատտէ՝ թէ ինչո՛ւ այդ գեղատի աղջիկը չէր ուզեր և ոչ մէկի մը հարսն ըլլալ։ Ու Ներոնի այդ նախկին սիրուհիին աչքին վրայէն յանկարծ անհետացաւ այն քօղին մէկ մասը՝ որ իր ճանչցածէն բոլորովին տարբեր աշխարհ մը կը ծածկէր մինչև այն ատեն։ Մոլութեանց այդ բնակարանին մէջ եղած աղօթքը կ'ապշեցնէր զինք։ Վայրկեան մը առաջ բոլորովին համոզուած էր ան՝ թէ Լիկիայի համար ամէն փրկութեան դուռ գոցուած էր, բայց հիմա սկսաւ հաւատալ՝ թէ անակնկալ դէպք մը պիտի պատահէր, թէ փրկիչ մը պիտի ներկայանար, և ա՛յնքան հզօր՝ որ Ներոն անգամ չպիտի կրնար ընդդիմանալ անոր, թէ՝ այդ աղջնակը պաշտպանելու համար թևաւոր բանակ մը պիտի իջնէր երկինքէն, և կամ՝ թէ, արևն իր ճառագայթները անոր ոտքերուն առջև տարածելով զայն դէպ իրեն պիտի քաշէր։ Անիկա լսած էր թէ շատ մը հրաշքներ կը պատահէին քրիստոնէից մէջ, և հիմա Լիկիայի այդ կերպ աղօթելը տեսնելով՝ կը հաւատար թէ բոլոր պատմուածները ճշմարիտ ըլլալու էին։

Վերջապէս աղջնակը պայծառադէմ ու զուարթ ոտքի ելաւ։ Ուրսուս ալ կանգնեցաւ ու մօտեցաւ նստարանին՝ անոր հրամաններուն սպասելու դիրքով մը։ Բայց Լիկիայի աչքերը դարձեալ մթագնեցան, ու արցունքի երկու խոշոր կաթիլներ այտերէն վար սահեցան։

—Աստուա՛ծ օրհնէ Աւլոսն ու Պոմպոնիան, ըսաւ, ես չեմ կրնար զիրենք կորուստի մատնել, ատոր հա՛մար չպիտի տեսնեմ զիրենք։

Ետքը Ուրսուսի դառնալով, ըսաւ թէ ինք էր իր վերջին ապաւէնը. թէ՝ ինք պիտի ըլլար այսուհետև իր պաշտպանը, իր հայրը. թէ պէտք չէր որ Աւլոսի տունը ապաստանէին որպէս զի Ներոնի բարկութիւնը չհրաւիրէին անոր վրայ, ոչ ալ կ'ուզէր Վինիկիոսի տունը երթալ. ուստի պէտք էր որ քաղաքէն դուրս հանելով զինք այնպիսի տեղ մը պահէր՝ ուր ոչ Վինիկիոս յաջողէր զինք գտնել՝ ոչ ալ անոր գերիները։ Ու կը յարէր ըսելով՝ թէ, ինք պատրաստ էր իրեն հետևելու ամէն տեղ, նոյն իսկ ծովէն անդին, լեռներէն ալ անդին, բարբարոսներու մէջ՝ ուր Հռովմի անունն անգամ լսուած չըլլայ, ուր հասած չըլլայ դեռ Կեսարի ազդեցութիւնը։

Լիգէացին պատրաստ էր ամէն բանի. ուստի ի նշան հնազանդութեան գետին խոնարհելով իր սիրուհւոյն ծունկերը համբուրեց։ Ատտէի աչքերուն մէջ ու տարշահար դէմքին վրայ յայտնի կերպով կը կարդացուէր իր խորհուրդը. ինք ուրիշ հրաշքի՛ մըն էր որ կ'սպասէր՝ Այս բանին միայն յանգած էր ուրեմն անոր աղօթքը։ Կեսարի բնակարանէն փախուստ տալը «քրէական յանցանք» մը կը սեպուէր, որ զայն անողոքելի վրէժխնդրութեան մը պիտի մղէր. այնպէս որ՝ եթէ նոյն

իսկ փախուստը յաջողէր՝ Ներոն իր վրէժը Պոմպոնիայէ ու Աւլոսէ պիտի առնէր։ Թէ որ անշուշտ փախչիլ էր միտքը՝ գոնէ Վինիկիոսի տունէն թող փախչէր, և այն ատեն Ներոն՝ որ դիւրաւ ուրիշին գործին խառնուելու սովորութիւն չունէր, գոնէ զինքը հետապնդելու համար ձեռնտուութիւն պիտի չընէր Վինիկիոսի, և ամէն պարագայի մէջ՝ գէթ իրենց ոճիրը քրէական յանցանք մը չպիտի ըլլար։

Իսկ Լիկիա կը մտածէր թէ Աւլոս չէր կրնար գիտցած ըլլալ իր ո՛ւր գտնուիլը, ոչ ալ Պոմպոնիա. թէ՝ ինք չպիտի փախչէր Վինիկիոսի տունէն, այլ ճամբան զինք հոն տարած ատեննին։ Արդէն Վինիկիոս զինուոթեան պահուն իրեն ըսած էր՝ թէ, իրիկուան մարդ պիտի ղրկէր զինք առնելու համար. ու չէր կրնար սուտ ըլլալ՝ քանի որ իր մտածումներուն տէրը չէր։ Անշո՛ւշտ ինք առանձին, և կամ հաւանօրէն Բեղրոնիոսի հետ միասին գնացիր էին խնջոյքէն առաջ Ներոնի հետ այդ մասին խօսելու, և անոր հաճութիւնն առած՝ որ հետևեալ իրիկունը մարդ ղրկէին զինք տանելու համար։ Թէ որ այսօր մաքրելէն ետեւ՝ վաղը անշուշտ պիտի գործադրէին։ Բայց Ուրսուս պատրաստ էր զինք ազատելու համար, ատեննին վրայ պիտի հասնէր ու գահաւորակին մէջէն յափշտակէր զինք, ինչպէս ըրած էր խնջոյքի դահլիճէն, և այն ատեն պիտի թափառէին իրենք երկիրէ երկիր, ինչու որ Ուրսուսի դէմ մէկ մը չէր կրնար ելլել, նոյն իսկ երէկուան խնջոյքի ատեն գօտեմարտող այն վիթխարի ըմբիշը։ Բայց քանի որ հաւանական էր՝ թէ Վինիկիոս բազմաթիւ գերիներու խմբակի մը առաջնորդութեամբ զինք իր տունը պիտի տանել տար, ատոր համար պէտք էր որ Ուրսուս ալ Լինոս եպիսկոպոսին դիմում ընէր հարկ անհրաժեշտ խորհուրդն ու օգնութիւնը առնելու համար։ Եպիսկոպոսը պիտի խղճար իր վրայ և հրամայէր քրիստոնեաներուն որ ամէն կերպով ձեռնտու գտնուէին Ուրսուսի։ Այսպէս ամէնը մէկ պիտի յափշտակէին զինք, և Ուրսուս իր հետ քաղաքէն փախչելով անոնց հետապնդումէն պիտի ազատէր, և ծածկէր զինք Հռովմի իշխանութեան ձեռքէն։

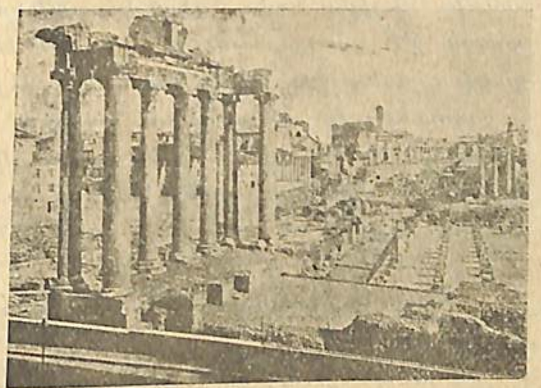

Հռովմէական կամար ու Յուռնոսի մեհեանը

—Դուն մեզ չես մատներ, այնպէս չէ՞, Ատտէ՛։

—Մօրս աճիւնին վրայ կ'երդնում որ ո՛չ, պատասխանեց

հելլէնուհին, բայց աղօթք ըրէ քու Աստուծոյդ որ Ուրսուս յաջողի քեզ յափշտակելու :

Հսկային մանկական ծաւի աչքերը ուրախութենէ փայլփլեցան : Հէքը չէր կրցած ո՛ր և է ծրագիր մը յղանալ իր կողմէ՝ թէպէտ շատ մը յոգնեցուցեր էր իր խեղճ ուղեղը : Բայց վստահութիւն ունէր որ իր յաժէին պէս շարժելու կարողութիւն ունէր : Արդ, առանց վայրկեան մ՚իսկ կորսնցնելու պիտի դիմէր եպիսկոպոսին, ինչու որ կ՚ուզէր Երկինքին վրայ կարդալ՝ թէ ի՛նչ բան անհրաժեշտ էր և ի՛նչ բան չէր : Բաց ասոր, գիրքերուն մէջ Քրիստոսի հետեւորդներէն շատերը ճանչ նալուն, ինչպէս նաեւ զոհամարտիկներէն ու ազատարարներէն շատերը թէ՛ արուարձաններու և թէ անդրկամրջեան թաղերուն մէջ կ՚ապրէր զանոնք իր չուրջը հաւաքել : Այսպէս ուրեմն, ինք պատրաստ էր ազատելու իր տիրուհին ու բարեկը, և միասին փախչելու Հռոմէն դուրս. յետոյ կրնային մէկտեղ երթալ մինչեւ աշխարհի ծայրը, մինչ իրենց ազգակիցները՝ որոնք Հռոմի անունն անգամ լսած չէին : Այ պահուն աչքերը գետին յառեց՝ ապագան խուզարկողի մը պէս :

—Անտա՛ռը. ա՜հ, ի՛նչ անտառ, ի՛նչ անտառ :

Քանի մը վայրկեան ետքը ցնցումով մը սթափեցաւ իր խոր մտածումներէն :

—Տուն մը երթամ եպիսկոպոսը գտնեմ, և կրկէսին դէմ հարկին հոգիով պիտի սպասեմ գահաւորակին անցնելուն :

Անգամ մը որ ձեռք անցունէր գահաւորակը, ալ ո՛չ գերիները կրնային զայն իր ձեռքէն յափշտակել՝ ոչ ալ պրետորականները. վասն թէ անոնք իր բազուկքին տակ իյնային, նոյն իսկ եթէ զրահով պատպատուած ըլլային. ի՛նչ կարեւորութիւն ունէր երկաթը իրեն համար : Անգամ մը որ մէկուն զրահին վրայ իջեցնէր իրեն յատուկ այն բազուկին հարուածը, ո՛վ որ ալ ըլլար անոր պաշտպանուածը՝ անշուշտ կը ցամքի կը մնար տակը : Այսպէս կը մտածէր ու կ՚ըսէր Ուրսուս :

Լիկիա մտը վեր բարձրացուց մանկական լրջութեամբ մը հրամայեց .

—Ուրսո՛ւս, սպանութիւն պէտք չէ գործես :

Ուրսուս բազուկքովը ինք իր ծոծրակին զարնելով մտքի մը պէս քթին տակէն մռմռաց ըսելով թէ, Ամէն պարագայի մէջ պէտք էր իր «աչքոյ լոյսը» ազատէր : Պահ մը առաջ իր տիրուհին չէ՞ր այդ բանը պահանջողը, և հիմա իրեն կ՚իյնար յաջողցնել գործը ինչ գնով որ ալ լար : Հաւանական էր որ անոր կամքին հակառակ բան մըն ալ հանդիպպէր. էականը սակայն զանի ազատելն էր : Իսկ թէ որ պատահմամբ իր անձին չարիք մը հասնէր՝ անմիջապէս զղջում մ՚ընելով եռանդագին պիտի աղօթէր «Անարատ Գառին» որ գթար իր խեղճ հոգւոյն. բայց Տէ՛րը վկայ, իր ձեռքը ա՛յնչափ ծանր էր որ ... :

Անոր խօսքերը խոր յուզում մը կ՚արտադրէին, բայց չէր ուզեր յայտնի ընել, և ահա ասոր համար խոնարհութիւն մ՚ ընելով ըսաւ .

— Հիմա մեր սրբակեաց Եպիսկոպոսին պիտի երթամ :

Առաւ իր մէկ թեւով Լիկիայի վզին փաթթուելով սկսաւ լալ : Երկրորդ անգամն ըլլալով՝ ձերբազատուհին կ՚զգար թէ ուրիշ աշխարհ մը կար՝ ուր տանջանքներու մէջ անգամ աւելի մեծ երջանկութիւն մը կը ծաղկէր, քան կայսերական ապարանքի բոլոր պերճութիւններուն ու հաճոյքներու ովկէանին մէջ : Դարձեալ իր առջեւ բացուած էր իր՝ ու լոյսի միջեւ գտնուած դուռը, բայց շուտ մը զգաց թէ ո՛րչափ անարժան էր ինք անկէ ներս մտնելու համար :

Թ

Լիկիայի սրտէն արիւն կը հոսէր՝ երբ կը մտածէր թէ ալ չպիտի տեսնէր Պոմպոնիա Կրեքինան զոր բոլոր հոգիով կը սիրէր, ու ամենածանր վտանգի պիտի ենթարկէր Աւլոսի տունը. բայց իր այս մտատանջութիւնը շատ չտեւեց : Իբրեւ տեսակ մը հեշտանք կ՚զգար՝ մտածելով որ պերճութիւնն ու յղփութիւնը պիտի զոհէր ինք՝ ճանչցուած ճշմարտութեան, ու ցարդ իրեն անծանօթ կեանք մը պիտի սկսէր՝ անտառոտ ու թափառաշրջիկ կեանք մը : Թէեւ, բաց ի այլ զգացումներէ, կար նաեւ տղայական այն հետաքրքրութիւնը փորձով տեսնելու համար թէ ինչպէս կ՚ապրուէր հեռաւոր աշխարհները, վայրենի ցեղաներու և բարբարոս ժողովուրդներու մէջ : Բայց ամէն բանէ աւելի իր հոգիին մէջ կը տիրապետէր անվկանդ և անդրդուելի հաւատքը հետեւելու այսպէսով իր Աստուածային Վարդապետին հրամանին՝ ըստ որում, Ան պիտի հսկէր իր վրայ՝ իբր իր հնազանդ ու անյողդողդ աղջկանը : Եւ իրաւի, ի՛նչ բան կրնար վնաս հասցնել իրեն, քանի որ հաճութեամբ կ՚ուզէր քաշել ամէն վիշտ, հանդուրժել ամէն բանի Անոր սիրոյն համար. իսկ թէ որ մահը յանկարծակիի բերէր զինք, կարօտով պիտի փարէր անոր, ու երբ Պոմպոնիա ալ մեռնէր՝ այն ատեն արքայութեան մէջ պիտի միանային իրարու յաւիտենական կերպով մը :

Աւլոսի տունը եղած միջոցին, շատ կը չարչրկէր իր մանկական միտքը, ու կը մտածէր յաճախ թէ ինք քրիստոնեայ մ՚ըլլալով բան մը չէր կրնար ընել այն խաչեալին համար՝ որու վրայով Ուրսուս այնքան մեծ ջերմեռանդութեամբ ու սիրով կը խօսէր : Բայց հիմա առիթը եկած էր : Լիկիա գրեթէ երջանիկ կ՚զգար ինքզինք, և սկսաւ իր այդ երջանկութեան վրայ խօսիլ Ակտէի՝ որ չէր յաջողեր զայն ըմբռնելու : Ամէն բան թողո՛ւլ . տուն, հարստութիւն, քաղաքը, պարտէզները, տաճարները, ճեմելավայրերը, ամէն գեղեցկութիւն, — կը մտածէր հելլէնու-

հին — լքե՛լ արեւաշէն երկիր մը, կիրթ ու յաւատարիմ ժողովուրդ մը և ինչ նպատակաւ: Երկաստարդ ու գեղեցիկ զօրականի մը սէրէն խոյս տալու համար: Աստղ չէր կրնար այդ բանը հասկնալ: Բայց և այնպէս կ'զգար որ Լիկկայի այս ընթացքը արդարացի էր, և թէ՝ անոր սրտին մէջ պէտք էր որ թաքուն երանութիւն մը բնակէր, բայց անկարող էր ըմբռնելու, մանաւանդ որմէ հետէ Լիկկա որոշում տուած էր այն յանդուգն ձեռնարկին՝ որ կրնար գէշ վախճան մ'ունենալ, և որ պահուն անկարելի չէր որ իր կեանքն ալ վտանգի ենթարկուէր: Աստղ ի բնէ երկչոտ ըլլալով, չէր կրնար առանց սարսուռի մտածել՝ թէ ինչ բան կրնար պատահիլ յաջորդ իրիկունը: Բայց իր երկիւղը չհաղորդեց Լիկկայի: Ու երբ ցորեկ եղաւ և արեւը ինկաւ բակին մէջ, սկսաւ համոզել Լիկկան որ այդչափ տրտմութենէ ու այնքան գիշեր մը անցնելէ վերջ երթար քիչ մը հանգստանար: Աղջնակը չմերժեց, և այնպէս երկուքը մէկ ննջասենեակ մտան՝ որ Կեսարի ու Հեյլէնուհիին երբեմնի յարաբերութեանց պատճառաւ կը բաղկանար ընդարձակ ու չքեղօրէն կահաւորուած սենեակէ մը: Հոն քով քովի պառկեցան, բայց Աստղ հակառակ յոգնած ըլլալուն չկրցաւ աչքերը գոցել: Թաղծալից ու զմբուխ էր ան թէպէտ երկար տանէ ի վեր, բայց հիմա ա՛յնպիսի մտատանջ յուզում մը կ'զգար՝ զոր բնա՛ւ զգացած չունէր առաջները:

Հեռաջնաէ տեղի սար հանգամանք մը առաջաւ իր խռովքը, և այնպէս կը կարծէր թէ դարձեալ իր առջեւ կը բացուէր լոյսի դուռը ու կը գոցուէր. ու բացուած տանը այնպէս մը կը չլանար լոյսին առատութիւնէն՝ որ յաւ մը չէր կրնար նշմարել խարհրդաւոր չէմքէն անդին եղածը: Միայն թէ նախազգացում մ'ունէր՝ թէ բոլորովին եղական երջանկութիւն մ'ըլլալու էր ան, երջանկութիւն մը անսահման, երջանկութիւն մը որուն բաղդատմամբ բոլոր միւս երջանկութիւնները ոչինչ էին, երջանկութիւն մը վերջապէս՝ որու քով վաղանցուկ ունայնութիւն մը պիտի ըլլար թէ որ նոյն իսկ Կեսար լքելով Գաղղեան դարձեալ գար ու սիրէր զինք, Աստղէն: Յանկարծ միտքը ինկաւ՝ որ այդ իր այնչափ սիրած Կեսարը՝ զոր յախտենիս կիսաստուած մը կը կարծէր, իրաւամբ կարեկցութեան արժանի մէկ մըն էր համարակ գերիի մը պէս, և թէ՝ այն եթովպական մարմար սենեկով չքեղազարդուած ապարանքը չէր տարբերեր բնաւ հասարակ քարէ շինուած ո՛և է շէնքէ մը: Բայց վերջապէս այդ տխուր ու լուկ մտածումները սկսան նեղել զինք, պէտք ունէր քնանալու, բայց իր յուզումը արգելք կ'ըլլար:

Մտածեց թէ Լիկկա ևս, որ ա՛յնչափ ծանր ու բազմաթիւ վտանգներու սպառնալիքին տակ կը գտնուէր, չպիտի կրցած ըլլար քնանալ՝ ուստի անոր կողմը դարձաւ փախուստի մասին խօսելու համար:

Բայց Լիկկա հանդարտ կը քնանար: Մութ ննջասենեակին մէջ կիսափակ փարազոյրին բացուածքէն լոյսի պայծառ շեղի մը ներս թա-

փանցեր նոյն պահուն: Այդ լոյսին տակ հիացմամբ դիտեց Աստղ աղջընակին նուրբ ու փափուկ դէմքը՝ որ կը հանգչէր գիրուկ թեւին վրայ, աչքերը գոց՝ ու շրթունքը կիսաբաց: Ծանչը կանոնաւոր էր, ինչպէս կ'ըլլայ քնոյ ատեն:

— Լիկկա կը քնանայ, մտածեց Աստղ, կրնայ չարունակել իր քունը, դեռ ալայ է:

Ու վայրկեան մը եւսքը սկսաւ դարձեալ խորհիլ թէ այդ մանկիկը Վինիկկոսի ապահովին ըլլալէ աւելի կը նախընտրէր փախչիլ, և անպատուութեան մէջ չիյնալու համար կը նախադասէր հրաժարիլ փարթամ տուն մը մնալէ, ձոխ հագուստներէ, զոհարեղէններէ, խնջոյքներէ, վինի ու քնարի ձայներէն:

— Ինչո՞ւ:

Եւ ակնարկը ուշադիր յառեց ննջողին վրայ, իբր թէ պատասխանը գտնել ու կարդալ ուզէր քնոյ մէջ ընկղմած անոր դիմագծին վրայ: Աքանչացաւ անոր անբիծ ճակտին, արտեւանունքի մեղմ գծաւորութեանը, թեթեւ շնչառութենէն հանդարտ կերպով ելեւէջ ընող անոր կուրծքին վրայ. ու սկսաւ դարձեալ խորհրդածել.

— Որքան տարբեր ենք իրարմէ:

Լիկկա հրաշք մը թուեցաւ իր աչքին, աստուածներու նախասիրած մէկը, երկնային տեսիլ մը, Կեսարի պարտէզին մէջի հեչտաբոյր ծաղիկներէն, անոր ապարանքը պճնող բոլոր անդրիներէն հազիւ անդամ աւելի գեղեցիկ էակ մը: Բայց Հեյլէնուհիին սիրտը մաքուր էր ամէն նախանձի զգացումէ, մանաւանդ թէ՝ մտածելով այն վտանգները որոնց պիտի դիմադրուէր հէք աղջնակը, բուռն կարեկցութիւն մը զգաց իր մէջը, մայրենի հրավառ սիրոյ զգացման պէս բան մը կարծես ընձիւղեցաւ իր սրտին մէջ անոր հանդէպ: Ձէ թէ միայն շատ գեղեցիկ կ'երեւէր իրեն Լիկկա, հապա նաև ա՛յնչափ հմայիչ ու սիրուն՝ որ չկրցաւ ինքզինք զսպել իր շրթները մօտեցնելու անոր սեւ ծփուն վարսերուն ու երկար համբոյր մը դրոշմելու անոնց վրայ:

Բայց Լիկկա ա՛յնչափ հանդարտ կը քնանար՝ որ կարծես իր տանը, Պոմպոնիայի մայրական խնամոց ներքեւ կը գտնուէր: Կէս օրը անցած էր, երբ իր խոշոր ծաւի աչքերը բացաւ՝ ու զարմանք աղչահար պառած էր, երբ իր խոշոր ծաւի աչքերը բացաւ: Յայտնի կը տեսնուէր թէ զարմացուց ննջասենեակին չորս կողմերը: Յայտնի կը տեսնուէր թէ զարմացած էր Աւլոսի տանը չգտնուելուն համար:

—Աստղ, դո՞ւն ես, ըսաւ վերջապէս, երբ մթնշաղին մէջ նշմարեց Հեյլէնուհիին դէմքը:

— Ե՛ս եմ, Լիկկա՛:

— Իրիկո՞ւն է:

— Ձէ՛ անուշիկս, կէս օրը քիչ անցած է:

— Հապա Ուրսուս դեռ չվերադարձա՞ւ:

— Ուրանս խօսք չըրաւ վերադառնալու մասին, մտածելով թէ բաւ որ քրիստոնեաներու ընկերակցութեամբ գոհացուցակին անցնելուն պիտի սպառէր իրիկունը:

— Իրա՞ւ:

— Ու նոյնանմանակէն եկերով լոգարան մտան՝ ուր Աստղ անձամբ սպասարկեց Լիլլիայի: Յետոյ նախընթրիքի հրաւիրեց զանի, որմէ ետքը մտան պարտէզին զարդատուններուն մէջ՝ ուր երկիւղ չկար վտանգաւոր համդիպում մը ունենալու, մինչ որ Կեսար ու իր մտերիմները դեռ կը քնանային: Իր կեանքին մէջ առաջին անգամն էր որ Լիլլիա տեսաւ այն շուշաններով, կիպարիսներով, կաղնիներով, ձիթենիներով ու մրտենիներով զարդարուն ծառաստանները, ուր՝ տեղ տեղ կը տեսնուէին շքեղ արձանակոյտեր: Աւազանին վճիտ ջուրը հանդարտ կը փայլփլէր, թաւուտքին վրայ կը ծաղկէին հիանալի վարդենիներ՝ զորս կ'ոռոգէին կարկաչահոս աղբիւրներու ջուրերը. բաղեղապատ ու այծատերեւերով հովանուտ դիւթիչ քարայրներ կարծես հրաւէր կը կարդային ներս մտնելու: Լճակներու ջուրերուն մէջէն արծաթափայլ կարապներ լողալով կ'անցնէին, ափրիկեան անապատներէն եկած ընտանի վիթեր, աշխարհի չորս ծայրերէն բերուած խայտաբղէտ թռչուններ, արձաններուն ու ծառերուն միջեւ կը կայտռէին ու կը թռչէին:

Դարաստանները անապատ էին, միայն տեղ տեղ կը տեսնուէին գերիներ՝ որոնք բրիչ ի ձեռին կ'աշխատէին եզեր մը մաքրելով քիթերնուն տակէն. ուրիշներ՝ որոնց վայրկեան մը հանգիստ շնորհուած էր, կը նստէին աւազաններու քով ու պուրակներու հովանիին տակ, սաղարթներուն մէջէն մաղուած արեւին ճաճանչներուն ցոլցոլ լոյսով ողողուն. իսկ ուրիշներ՝ դեռ կ'ոռոգէին վարդենիներն ու եղրեւանիի աժգոյն գոյն ունեցող քրքումի ծաղկալից տունկերը:

Աստղ ու Լիլլիա բաւական ատեն ճեմեցին հոն, դիտելով այն հիանալի բուսականութեան բոլոր հրաշալիքները. և թէպէտ խռոված էր հէք աղջնակին սիրտը՝ բայց դեռ շատ տղայ էր գիտակցելու կարենալու համար այդ տեսարանին իրեն առթած հմայքին, հեշտաբորբութեան ու սքանչանքին: Նոյն իսկ պահ մը մտքէն ալ անցաւ թէ, եթէ բարի մէկն ըլլար Կեսար՝ կրնար շատ երջանիկ ըլլալ այս տեսակ ապարանքի մը ու դարաստաններու մէջ:

Երկու կիներն ալ քիչ մը յոգնած ըլլալով, պզտիկ նստարանի մը վրայ հանգչեցան՝ որ գրեթէ բոլորովին թաղուած ու պահուած էր խիտ թուփերու մէջ, և հոն սկսան խօսիլ ինչ որ ամէն բանէ աւելի կը ճնշէր իրենց սրտին վրայ, և ի մասնաւորի Լիլլիայի փախստեան վրայով: Աստղ ձեռնարկին յաջողութեան մասին այնչափ յոյս չունէր՝ որքան ապահով կը նկատէր Լիլլիա, մտածելով թէ երբեմն ճշմարիտ անխելքութեան պէս բան մը կ'երեւէր՝ որ լաւագոյն ելքի մը չէր կրնար

յանգիլ: Ու Լիլլիայի հանդէպ ունեցած կարեկցութիւնը աւելի սուր հանգամանք մը առաւ. ըստ իրեն՝ ամէնէն առաջինն էր ուղղակի Վինիկիոսի դիմում ընել: Շատ չանցած՝ աղջնակին հարցուց թէ ո՞րչափ ատենէ ի վեր կը ճանչնար զանի, և չէ՞ր յուսար որ ան համոզուէր զինք Պոմպոնիայի վերադարձնելու համար:

Լիլլիա թաղծագին ցնցեց գլուխն ու պատասխանեց.

— Ո՛չ, Աւլոսի տունը եղած ատեն բոլորովին տարբեր էր ան. շա՛տ բարի էր. բայց խնջոյքէն ի վեր՝ կը վախնամ իրմէ և աւելի կ'ուզեմ իմ հայրենակից Լիգէացիներուս քով փախչիլ:

— Սակայն, Աւլոսի տունը եղած ատենդ կը համակրէիր իրեն, այնպէս չէ՞, ըսեց Աստղ:

— Այնպէս է, պատասխանեց աղջնակը գլուխը խոնարհելով:

— Բայց դուն գերուհի մը չէիր ինծի պէս, յարեց Աստղ պահ մը խոկումէ վերջ, որով կրնար զքեզ իրեն կին առնել. մինչ որ դուն պատանդ մըն ես, և դուստր Լիգէացւոց արքային: Աւլոս ու Պոմպոնիա քեզ իրենց աղջկանը պէս կը սիրեն, ու վստահ եմ որ որդեգրելու ալ պատրաստ են: Վինիկիոս կրնար քեզի հետ ամուսնանալ:

Իսկ Լիլլիա հանդարտ՝ բայց յարաճուն տխրութեամբ մը պատասխանեց.

— Կը նախընտրեմ իմ Լիգէացիներուս քով փախչիլ:

— Մտի՛կ ըրէ, Լիլլիա. կ'ուզե՞ս որ շուտ մը Վինիկիոսի երթամ, զինք արթնցնեմ՝ թէ որ կը քնանայ, ու քեզի ըսածս իրեն ալ կրկնե՞մ: Այո՛, անուշի՛կս, այո՛, երթամ զինք գտնեմ ու ըսեմ. Վինիկիո՛ս, Լիլլիա արքայադուստր մըն է, և մեծանուն Աւլոսի շատ սիրական որդեգիր աղջիկը: Ուրեմն, եթէ կը սիրես զինք՝ վերադարձուր զանի Աւլոսի ու Պոմպոնիայի քով, ամուսնացի՛ր անոր հետ՝ և այն ատեն տա՛ր զանի քու տունդ իբր քու կինդ:

Բայց աղջնակը երրորդ անգամ ըլլալով ա՛յնպիսի ցած ձայնով մը պատասխանեց՝ որ դժուարաւ կրցաւ Աստղ լսել:

— Կը նախընտրեմ իմ Լիգէացիներուս քով փախչիլ:

Երկու արցունքի կաթիլ շողացին անոր կիսափակ թարթիչներուն վրայ:

Իրենց խօսակցութիւնը ընդմիջեցաւ հետզհետէ մօտեցող քայլերու ձայներէ, ու դեռ Աստղ չուրջը նայելու ժամանակ չունեցած՝ տեսաւ որ Պոպպէա Սաբինա քանի մը գերուհիներու հետ դիմացը կեցած է: Գերուհիներէն երկուքը ոսկի ճարմանդներով իրարու կապուած ջայլամի փետուրներէ խուրձեր բռնած էին անոր գլխուն վրայ, և հով կու տային անոր՝ ու կը պաշտպանէին զանի աշնանային արեւուն դեռ կիզիչ ճառագայթներէն ու տապէն: Անոնց առջեւէն կը քալէր եբենոսի գոյնով Վիրուկ եգիպտացի սպասաւոր մը՝ ոսկեճամուկ ծիրանւոյ մէջ փաթթուած

մանկիկ մը գիրկը։ Ակտէ ու Լիգիա ոտքի ելան՝ կարծելով թէ Պօպպէա պիտի անցնէր երթար առանց ուշադիր ըլլալու իրենց, բայց ճիշդ իրենց առջեւ կանգ առնելով ըսաւ.

— Ակտէ, մանկիկին համար գրկած բամբակներդ լաւ գոցուած չըլլալով, անկէ հատ մը փրցնելով բերանը դրաւ։ Բարեբախտաբար Լիգիա աւանին վրայ հասաւ։

— Նայէ՛, գիտեմ իմ, պատասխանեց Ակտէ ձեռքերը խաչաձեւ կուրծքին վրայ ծալլելով ու գլուխը ծռելով։

Պօպպէա սկսաւ Լիգիան դիտել։

— Որո՞ւ գերուհին է աղջիկս, հարցուց պզտիկ լռութենէ մը ետքը։

— Գերուհի չէ, երկնայինդ Օգոստափառ կայսրուհի, այլ Պոմպոնիա Կրեկինայի որդեգիր զաւակն ու Լիգեացւոց արքային աղջիկը, զոր հայրը իբր պատանդ տուած է Հռովմայեցիներուն։

— Քեզի այցելութեա՞ն եկած է։

— Ո՛չ Օգոստափառ կայսրուհի, նախորդ օրուընէ ի վեր պալատ կը բնակի։

— Երէկ իրիկուան խնջոյքին ներկա՞յ էր։

— Այո՛, Օգոստափառ կայսրուհի։

— Որո՞ւ հրամանաւ։

— Կեսարի հրամանաւ։

Պօպպէա ա՛լ աւելի ուշադրութեամբ աչքերը Լիգիայի վրայ յառեց՝ որ հոն գլուխը խոնարհած կը կենար, մերթ հետաքրքրութեամբ աչքերը վեր բարձրացնելով կայսրուհւոյն երեսը, մերթ վար խոնարհելով ու բոլորովին սքօղելով երկայն թարթիչներովը։ Յանկարծ ա-ընկռուշտ ակնարկ մը փայլատակեց Օգոստուհւոյն կիսով կցուած արտեւանունքին մէջէն։ Իր անձնական գեղեցկութեան ու իշխանական փառքով փքացած՝ շարունակ վախի մէջ կ'ապրէր Պօպպէա, վախնալով որ օր մը անշուշտ աւելի բարեբախտ մրցակից մը կրնար տապալել զինք, ինչպէս ինք ալ Օկտաւիան տապալած էր։ Ասոր համար, ամէն անգամ որ գեղուհի մը երեւան գար պալատին մէջ՝ իսկոյն իր կասկածները ալ կ'արթննային։ Ուստի, կատարեալ հմտութեամբ մը քննեց Լիգիայի դէմքին ամէն մասերը, գնահատեց անոր ամէն մանրամասնութիւնները ու վախէն սարսռաց։

— Յաւերժահա՛րս մըն է, իրա՛ւ որ — մտածեց ինքնիրեն — Աստղիկէն ծնած ըլլալու անշուշտ է աղջիկս։

Եւ այն ատեն նշմարեց՝ ինչ որ ընաւ հանդիպած չէր երբ ո՛ և է գեղեցիկ կին մը տեսնէր, թէ ինք շատ ծերացած էր։ Ու վիրաւորուած սնափառութեան մը սարսուռն զգաց, նախանձի բոցը վառեցաւ աղջնակին հանդէպ, ու տարբեր կասկածներ մը եկան իր միտքը։

— Թերեւս Ներոն չտեսա՛ւ զինք, և կամ չնշմարեց անոր հմայքի

գեղեցկութիւնը։ Բայց ինչ կրնար պատահիլ՝ թէ որ խնջոյքի մը շփոթութեան մէջ ան նշմարած ըլլար այսչափ հմայքի ծաղիկ մը։ Մանաւանդ թէ գերուհի ալ չէ, այլ՝ արքայազուստր մը. բարբարոս արքայի մը, սուտ է, բայց և այնպէս միշտ արքայի աղջիկ մըն է։ Անմա՜հ աստուածներ։ Ինծի չափ գեղեցի՜կ... և որ աւելին է՝ ինծմէ շա՜տ աւելի մանկամա՜րդ...

Յօնքերուն միջեւ եղած խորշոմները շատցան և իր աչքերն սկսան չարաշուք ու ցուրտ փայլով մը հեգնական շող մը արձկել։ Ու յամառ հանդարտութեամբ մը Լիգիայի հարցուց։

— Կեսարի հետ խօսեցա՞ր։

— Ո՛չ, Վեհափառ Տիկին։

— Ինչո՞ւ ուզեցիր աւելի հոս մնալ քան Աւլոսի տունը։

— Ես չուզեցի, Տիկին, այլ Բեղրոնիոս համոզած է Կեսարը որ զիս Պոմպոնիայի քովէն հանէ։ Ես հոս բռնի վար դրուած եմ։

— Ուրեմն կը փափաքէի՞ր Պոմպոնիայի քով երթալ դառնալ։

Պօպպէա իր այս վերջին հարցումը շատ շողոքորթիչ շեշտով մ'ըրաւ, այնպէս որ անակընկալ յոյս մը Լիգիայի սրտին մէջ ծագելու պատճառ եղաւ։ Ու

— Տիկին, ըսաւ, ձեռքերը անոր երկնցնելով, Կեսար խոստացեր է որ զիս Վինիկիոսի ստրկուհին ընէ. բայց կը պաղատիմ որ դուն բարեխօսես ինծի համար ու զիս Պոմպոնիայի քով զրկես։

— Ուրեմն Բեղրոնիո՞ս համոզած է զԿեսար որ Աւլոսի ձեռքէն առնելով՝ քեզ Վինիկիոսի տայ։

— Այո՛, Տիկին. և այսօր իսկ Վինիկիոս մարդ պիտի զրկէ զիս առնելու համար, բայց դուն շատ ազնիւ ես, խղճա՛ իմ վրաս։

Այս ըսելով ծնկեցաւ, ու Պօպպէայի զգեստին քղանցքէն բռնելով սրտատրոփ պատասխանի մը կ'սպասէր։ Պօպպէա իր աչքերը անոր վրայ սեւեռեց մէկ երկու րոպէ, ու նենգաւոր ժպիտ մը շրթներուն վրայ՝ պատասխանեց։

— Քեզի խօսք կու տամ որ այսօրուընէ իսկ Վինիկիոսի ստրկուհին պիտի ըլլաս։

Ու մեկնեցաւ՝ տեսիլքի մը պէս գեղեցիկ, բայց չարակամ սրտամաղլութեամբ մը։ Լիգիայի ականջներուն մանկանը ճիչերը միայն կը հասնէին, որ այդ պահուն լալ սկսած էր։

Միեւնոյն ատեն աղջնակին աչքերն ալ արցունքով լեցուեցան, բայց շատ չանցած Ակտէ անոր ձեռքէն բռնելով ըսաւ.

— Ե՛տ դառնանք, իրաւ որ այլեւս օգնութեան յոյս չկայ՝ եթէ ոչ այն տեղէն ուրկից աստուածը կրնայ գալ։

Ու բակը վերադարձան՝ ուր մինչեւ իրիկուն խօսակցութեամբ անցուցին։ Մութը իջնելով, գերիներ խոշոր ջահեր բերին հոն. երկու կի-

նէրն ալ շատ ուժգին էին։ Անոնց խօսակցութիւնը կցկտուր էր, խօսքերը կը մարէին կարծես իրենց շրթներուն վրայ։ Երկուքն ալ ամէն վայրկեան չնչահեղձ ականջ կը դնէին մօտիկ ընելու համար թէ մէկը կու գա՞ր։

Լիկկիա կրկին ու կրկին անգամ պնդեց՝ թէ ստիպուած էր բաժնուելու Աստղէն՝ թէեւ շատ ծանր կու գար իրեն այս բանը։ Բայց կը նախընտրէր որ ամէն ինչ լմննար այդ օրը, ինչու որ Ուրսուս ալ մութ գիշերին իրեն պիտի սպասէր։

Ցուրտմէն սկսաւ աւելի արագ արագ շունչ առնուլ։ Աստղ անձնագին հաւաքեց կրցածին չափ շատ գոհարեղէններ, ու զանոնք ապահով կերպով մը պահեց Լիկկիայի վերարկուին ծալքը. և աղաչեց որ չմերժէր զանոնք ինչու որ փախուստի միջոցին կրնային իրեն օգտակար ըլլալ։ Այդ պահուն վայրկեան մը խոր լռութիւն տիրեց երկուքին միջեւ, պատրանքներով լեցուն վայրկեան մը։ Երբեմն իրենց կը թուէր թէ փափուք մը կը լսէին վարագոյրին ետին, երբեմն՝ թէ լացող մանկան մը հեռաւոր ճիչերը, և երբեմն ալ շան մը հաչիւնը։ Մէկէն դրան վարագոյրը շարժեցաւ անշշուկ, ու բարձրահասակ, թխադէմ ու կեղտոտ (չիչէք պօզմա) երեսով մարդ մը ուրուականի մը պէս անկուեցաւ հոն՝ բակին մէջ տեղը։ Լիկկիա խոկոյն ճանչցաւ թէ ան Վինիկիոսի ձերբազատը, Ազակինոսն էր զոր քանիցս տեսած էր արդէն Աւլոսի տունը։

Աստղ բարձր ճիչ մը արձկեց. բայց Ազակինոս խոնարհելով ըսաւ.

— Ողջո՜յն ունիմ աստուածային Լիկկիայի՝ Մարգուս Վինիկիոսի կողմէն, որ կ'սպասէ քեզ իր տունը խնջոյքի մը մասնակցելու՝ որ արդէն սարքուած է մեծ շքեղութեամբ ու փառաւոր կերպով լուսազարդուած։

Օրիորդին շրթները կապարի գոյն մ'առին։

— Կու գամ, պատասխանեց։

Ու հրաժեշտի ողջոյնը տալով փաթթուեցաւ Աստղի վզին։

Ժ.

Եւ յիրաւի, Վինիկիոսի տունը շքեղօրէն պճնուած էր մրտենւոյ տաղարթներով ու բաղեղի դրասանգներով. պատերն ու դուռները ամբողջ ծածկուած էին անոնցմով, իսկ սիւները չուրջանակի պատատուած էին ճախ ոստերով։ Գաւիթը՝ որու վրայ բարձրէն ծիրանեգոյն առաստաղ մը քաշուած էր գիշերուան ցրտութեան դէմ պաշտպանութեան համար, ցերեկուան պէս լուսաւորուած էր։ Տանուտէկ, տանիքու պատրոյգով լամբարներ մինչեւ կը վառէին հոն ծառի ձեւով, նաւու, անասունի ձեւով՝ թռչունի, արձաններու ձեւով՝ որոնք հրաշալիօրէն բարուրանկարուած ձիթաիւղ պարունակող անօթներ կը կրէին, ար-

ձաններ՝ համակ ալապաստրէ, մարմարեայ, կամ ոսկեզօծ կորնթական պղնձէ։ Այդ արձաններն անշուշտ քանդակի նրբութեան մասին չէին համապատասխաներ Ներոնի այն հռչակաւոր ջահին՝ զոր Ապողոնի տաճարէն վերցնել տուած էր, բայց և այնպէս գեղեցիկ էին ու ոչ հասարակ արուեստաւորի ձեռաց գործ։ Լամբարներէն ոմանք անթափանցիկ ըլլալով էին Ալեքսանդրեան բիւրեղներով, և կամ կարմիր, կապոյտ, դեղին ու մանիշակագոյն Հնդիկ թափանցիկ կերպասներով, այնպէս որ՝ ամբողջ գաւիթը երփներանգ ճառագայթներով կը շողշողար։ Նարդոսի անոյշ բոյրին գոլորշիները ամէն կողմէ յորդ կը բարձրանային օդին մէջ։ Վինիկոս զայն Արեւելքի մէջ ճանչցեր որ, ու հիմա հեռուէն աւելի յարաճուն չափով մը սկսած էր գործածել զայն։ Տանը ստորին յարկերն անգամ, ուր բազմաթիւ գերիներ ու գերուհիներ անդադար գործունէութեան մը մէջ էին, շքեղօրէն լուսազարդուած էին։ Ճաշարահին մէջ սեղան մը պատրաստուած էր չորս հոգիի համար, և ուր՝ Վինիկիոսէ ու Լիկկիայէ զատ Պետրոնիոս ու Քրիսոթեմիս ալ պիտի բազմէին։

Վինիկիոս կէտ առ կէտ հետեւած էր Պետրոնիոսի խորհուրդին, որով փոխանակ անձամբ Լիկկիայի երթալու, կանխաւ Կեսարէ առած հրամանին համաձայն, Ազակինոսը ղրկեց հրամայելով որ զանի իր տունը բերէ, և ինք միտքը դրած էր զայն ամենափափուկ կենցաղավարութեամբ ընդունելու, մանաւանդ թէ պատւոյ մեծամեծ ցոյցերով։

— Երէկ դուն գինովցա՛ր, ըսաւ Պետրոնիոս, ես տեսայ։ Անոր հետ Ալբանական բլուրներու վրայ գտնուող քարահատի մը պէս վարուեցար։ Պէտք չէ ծայրայեղութեան տալ ինքզինքդ, յիշէ որ ընտիր գինին ումպ ումպ խմելու է։ Գիտցի՛ր որ քաղցր է բաղձալը, բայց շատ աւելի քաղցր է բաղձացուիլը։

Այս մասին տարբեր էր քիչ մը Քրիսոթեմիսի կարծիքը. բայց Պետրոնիոս զանի իր Վեստեան կոյսը, իր աղաւնեակը անուանելէ ետքը, սկսաւ բացատրել անոր՝ թէ ինչ տարբերութիւն կար կրկէսի արշաւներու վարժ եղող կառավարի մը՝ ու դեռ առաջին անգամ կառք վարող երիտասարդի մը միջեւ։

Ու Վինիկիոսի դառնալով շարունակեց.

— Ջանա՛ Լիկկիայի վստահութիւնը գրաւելու անգամ մը, զուարթ ըրէ զինք՝ ու վեհանձն և ազնուասիրտ եղիր անոր հանդէպ։ Չեմ փափաքիր որ տխուր հանդէսի մը ներկայ գտնուիմ։ Երդուընցի՛ր անգամ անոր՝ յանուն Հադէսի, թէ զինք Պոմպոնիայի պիտի վերադարձնես, ու դուն անհոգ եղիր՝ ինչու որ վաղուան արդէն ինք չպիտի ուզէ բաժնուիլ քովէդ։

Ու շարունակեց իր խօսքը՝ Քրիսոթեմիսը մատնացոյց ընելով.

— Հինգ տարիէ ի վեր է որ, ես աւելի կամ նուազ այս վար-

մանուկն ունեցած եմ սա վախկոտ աղուէսակին հանդէպ, ու չխաւկը խօսքով չեմ կրնար արտայայտել թէ ո՛ և է դժկամակութիւն մը յայտնած է երբէք։

Քրիստըֆըրս իր սիրամարգի փետուրէ հովահարով անոր պզտիկ հարուած մը տալով ըսաւ.

— Ինչ, ես քեզի բնաւ չընդդիմացա՞յ, կնամո՛յ։

— Առանց հաշուի առնելու իմ Նախորդս։

— Դուն չէ՞իր իմ ոտքերուս առջեւ ծունկի եկողը։

— Այո՛, քու մատներուդ մէջին մատանիներ անցընելու համար։

Քրիստըֆըրս ընդդիմակ մը ինք իր ոտքերուն նայեցաւ որու մատներուն վրայ ատուգիւ կը շողային ադամանդները, ու երկուքն ալ սկսան ծիծաղիլ։

Բայց Վինիկիոս ըսա՛ւ ուշադրութիւն չէր ըներ անոնց կատակաբանութիւններուն։ Իր սիրտը յուզումէն կը բաբախէր ասորիական քուրմի տարազներուն տակէն՝ զորս ի մասնաւորի հագուած էր Լիկիան ընդունելու համար։

Ու խնդլնքին՝ քթին տակէն մռմռալով.

— Այս ժամուս պալատէն դուրս ելած ըլլալու են, ըսաւ։

— Այո՛, պատասխանեց Բեդրոնիոս, ու մինչեւ որ հասնին՝ քեզի պատմեմ Ապողոնիոս Տիանացւոյն* նախագուշակութիւնները կամ Ռուփինոսի այն պատմութիւնը՝ զոր չեմ գիտեր ինչ պատճառաւ դեռ չեմ աւարտած։

Բայց Վինիկիոսի համար ինչ արժէք ունէր Ապողոնիոս Տիանացւոյն կամ Ռուփինոսի պատմութիւնը։ Իր խելքն ու միտքը հոն էր, Լիկիայի քով. և թէպէտ կ'զգար որ աւելի պատշաճ էր սպասել անոր և տան մէջ ընդունելութիւն ընել, քան ներկայանալ պալատ՝ ազնըւականներու բամբին մէջ, սակայն կը զղջար անձամբ գնացած չըլլալուն վրայ, որովհետեւ այն ատեն աւելի շուտ պիտի տեսնէր զանի։

Այս պահուն քանի մը գերիներ խոյի գլուխներով զարդարուն եռոտանի մը բերին, կրակ պարունակող պղնձէ ծխիչներով՝ ուր զմուռս ու նարդոս սրսկուած էին։

— Հիմա Կարինայից կողմը դարձած ըլլալու են, յարեց Վինիկիոս։

— Համբերութիւն չունի սպասելու, մրմնջեց Քրիստըֆըրս, դահաւորակին դիմացը պիտի վազէ հիմա, և հաւանօրէն ճամբան՝ պիտի կորսնցնէ ուղեկիցներու թափորը որ կը մօտենայ արդէն։

Վինիկիոս անմտադիր կերպով մը ժպտելով՝ յարեց.

(*) Ապողոնիոս Տիանացի Պիւթագորեան ու Նէոպղատոնական դպրոցի հետեւորդ փիլիսոփայ մըն էր՝ որ միեւնոյն ատեն մոգական արուեստն ալ սորված էր Հնդկաստան աքսորուած միջոցին։ Հեթանոսք մեծամեծ հրաշալիքներ կը պատմէին իր մասին. մեռած է շուրջ 97 ին։

— Ո՛չ, ընդհակառակը պիտի սպասեմ։

Բայց իր ոտքերը յոգնեցան, ու չուզելով կարմրիլ սկսաւ, ինչ որ նշմարելով Բեդրոնիոս՝ ուսերը ցնցեց ու ըսաւ.

— Իբր փիլիսոփայ՝ դանկ մը չ'արժեր. յոյս չունիմ Արէսի այս զաւակը մարդ ընելու։

Վինիկիոս չլսեց այս խօսքերը։

— Հիմա Կարինայից մէջէն կ'անցնին։

Եւ իրօք ալ այդպէս էր։ Կարինայից մէջէն անցած էին անոնք. ջահակիր ըսուած գերիները առջեւէն կը քալէին, «հետեւակ ըսուածներն ալ դահաւորակին երկու կողմէն կը քալէին։

Ատակինոս քիչ մը հեռուէն կը քալէր՝ դահաւորակին ու թափորին յառաջացումին վրայ հսկելու համար։ Սակայն ծանր կը քալէին, ինչու որ կանթեղները բաւական չէին լուսաւորելու ճամբաները, մանաւանդ այդ անտակ տեղ մը՝ ուր ցանցառ էր լոյսերը։ Պալատին մերձակայ փողոցները ամայի էին. երբեմն երբեմն կանթեղով մարդ մը կ'անցնէր, բայց աւելի հեռուները արտակարգ աշխուժութիւն մը կար հրապարակներու վրայ։ Գրեթէ ամէն փողոցէ, երեքական չորսական հոգիէ խումբեր դուրս կ'ելլէին, առանց կանթեղի ու լայն վերարկուով փաթթուած։ Ասոնցմէ ոմանք թափորին միացան ու գերիներուն մէջ խառնուեցան. իսկ ուրիշներ՝ թուով աւելի շատ, հակառակ ուղղութենէ մը կու գային։ Անոնցմէ շատեր ալ ձախ կը դանդաչէին գինովներու պէս։ Ատեն ատեն յառաջխաղացումը ա՛յնքան դժուար կ'ըլլար որ ջահակիրները կ'ստիպուէին պոռալ՝ ըսելով.

— Ճամբա՛յ տուէք ազնուական տիրոջ Մարկոս Վինիկիոսի։

Լիկիա վարագոյրին մէկ անկիւնէն՝ զոր մէկ կողմ քաշած էր, կը դիտէր այդ սեւ խումբերը և յուզումէն կը դողար, մերթ յուսալից ու մերթ ահաբեկ։

— Նա՛, Ուրսո՛ւսն է քրիստոնեաներուն հետ, ըսաւ դողդղացին շրթներով մը։ Մէկ պահէն յարձակումը պիտի սկսի։ — Ա՛հ, հասի՛ր, Քրիստո՛ս. զո՛ւն փրկէ, Քրիստոս։

Ատակինոս անգամ, որ ի սկզբան ուշադրութիւն չէր ըրած ճամբուն վրայ եղած այս անսովոր խռնումին, սկսաւ մտատանջ ըլլալ։

Դէպքը ամենեւին բնական չէր։ «Ջահակիրներ»ը ստիպուած էին աւելի յաճախ պոռալու «Ճամբա՛յ տուէք ազնուական տիրոջ դահաւորակին»։ Երկուստեք դահաւորակին մօտ, անծանօթ անձեր մը հետզհետէ աւելի կը խռնուէին. այնպէս որ, Ատակինոս հրամայեց գերիներուն՝ որ բիրի հարուածներով ցրուէին ամէնքն ալ։ Մէկէն աղաղակ մը լսուեցաւ թափորի առջեւի կողմէն։ Րոպէի մը մէջ բոլոր լոյսերն ալ մարուեցան։ Խռնում մը տեղի ունեցաւ դահաւորակին շուրջը, պոռչտուք մը, իրար փեռեկտել մը։

Ագապինոս այն ատեն հասկցաւ թէ յարձակում մըն էր գործուածը, ու սոսկաց։ Զի, ամէն ոք գիտէր թէ Կեսար շատ կ'ախորժէր բազմաթիւ արբանեակներու հետ անցորդներու վրայ յարձակում գործելով զբօսնուլ, ըլլա՛յ Սուբուռեան թաղին մէջ՝ ըլլայ քաղաքին միւս կողմերը։ Դարձեալ ամէն ոք տեղեակ էր՝ թէ նման արկածներու պահուն ամէն ատեն ինք կը յաղթահարուէր ու կ'ընկճուէր. բայց ով որ ինքնապաշտպանութեան դիմէր, նոյն իսկ եթէ ծերակուտական ըլլար ան, առանց այլ և այլի մահուան կը դատապարտուէր միշտ։ Քաղաքապահ զօրաց կայանը թէև շատ հեռու չէր անկէ, բայց նման դէպքերու ատեն պահակները միշտ կոյր ու խուլ կը ձեւանային։

Մինչ այս մինչ այն, բոլոր այն ամբոխը գահաւորակին մօտեցած էր։ Մարդիկ կը յօշոտէին զիրար, կը ծեծկուէին, կը հրմշտկէին մէկզմէկ ու կը կոխոտէին զիրար։ Այն ատեն Ագապինոսի մտքին մէջ լոյս մը ծագեց, ու խորհեցաւ ամէնէն առաջ ազատելու Լիկիան ու ինքզինքը. իսկ միւսներն իրենց ճակատագրին թողլու։ Ուստի գահաւորակէն դուրս քաշեց զանի, թեւին տակ առաւ ու ջանաց մութին մէջ աներեւութանալու։

Բայց Լիկիա պոռալ սկսաւ.

— Ուրսո՛ւս, Ուրսուս։

Լիկիա ճերմակ հագուած ըլլալով, դիւրաւ կը նշմարուէր։ Ագապինոս շրջահայեցութեամբ զանի վերարկուին մէջ փաթթեց ազատ մնացած ձեռքովը, երբ յանկարծ սոսկալի ճանկեր մը իր ծոծրակին մէջ թաղուեցան, ու գլխուն վրան ալ իջուցուեցաւ ահեղ զանգուած մը, ջախջախիչ, ժայռի մը նման։

Ապուշ դարձած, ու կաղած՝ եզան մը պէս զոր մէկ կացնի հարուածով կը կարեն Արամազդի բագինին վրայ, ինչպէս կը պատահէր նման պարագաներու մէջ, պահ մը իր տեղը գամուած մնաց։ Գերմաններէն շատերը գետին փռուած էին, շատեր ալ մթութենէն օգտուելով փախուստ տուած էին պատերու քովերէն։ Տեղւոյն վրայ միայն գահաւորակը մնացեր էր՝ ան ալ ջարդուփշուր եղած։ Ուրսուս դէպ ի Սուբուռա տարաւ Լիկիան. ընկերներն ալ անոր հետեւեցան, ու ճամբան քիչ քիչ մէկը մէկ կողմ, միւսը ուրիշ կողմ ցրուեցան։

Գերմանները հաւաքուեցան Վինիկիոսի տան առջեւ խորհրդակցելու համար։ Չէին համարձակեր ներս մտնել, ուստի կարճ կարծիքի փոխանակութենէ մը վերջ, կուսոյն վայրը դարձան՝ ուր քանի մը գինետներ կային, որոնց մէջ՝ Ագապինոսինն ալ։ Դեռ կը շնչէր ան, բայց յետին ուժգին ցնցումն մըն ալ ընելով տարածուեցաւ, չորցած դիակնացած։

Իսկոյն զանի ամփոփեցին, տուն վերադարձան եւ կրկին դրան առջեւ կանգ առին, սակայն անհրաժեշտ էր որ դէպքը իմացնէին իրենց տիրոջ։

— Թո՛ղ Գուլոս երթայ, կը փսփսային ոմանք, ինք ալ մեզի պէս արիւնոտուած եղած է, մանաւանդ որ ինք շատ սիրուած է ու կրնայ մեզնէ աւելի յաջողութիւն ունենալ։

Գուլոս՝ Գերման տարէց ստրուկ մըն էր, որ Վինիկիոսը իր թեւերուն վրայ մեծցուցած ըլլալով՝ Վինիկիոս զանի իր մօրմէն ժառանգած էր Բեդրոնիոսի քրոջմէն։ Ուստի, Գուլոս չմերժեց։

— Լա՛ւ, ըսաւ, ե՛ս կ'երթամ ու խնդիրը կ'իմացնեմ. բայց դուք ալ միասին եկէք, ու թող մի՛ տաք որ իր բոլոր զայրոյթը իմ գլխուս վրայ պայթի։

Վինիկիոսի համբերութիւնը կ'սկսէր հատնիլ։ Բեդրոնիոս ու Քրիսոթեմիս կը ծիծաղէին. մինչ ինք վեր վար կը քալէր գաւթին մէջ։

— Պէտք է հասա՛ծ ըլլային մինչեւ հիմա. այո՛, հո՛ս ըլլալու էին։

Եւ կ'ուզէր դուրս ելլել գահաւորակը դիմաւորելու՝ բայց Բեդրոնիոս ու Քրիսոթեմիս զանի խօսքի բռնեցին։

Մէկէն արտագաւթին մէջ ոտնաձայներ մը լսուեցան. գերիներն էին՝ որ պատին տակ կանգ առնելով ձեռքերնին վեր վերցուցին ու սկսան լալահառաչ պոռալ.

— Ա՜հ, ա՜հ, ա՜հ։

Վինիկիոս դէմ վազեց։

— Ո՞ւր է Լիկիան, գոչեց սպառնալից ձայնով մը։

— Ա՜հ, ա՜հ, ա՜հ։

Ու Գուլոս՝ երեսը արիւնոտ յառաջ անցաւ եւ սկսաւ սրտակեղեք շեշտով մը պոռալ.

— Տէ՛ր, տե՛ս ահա մեր արիւնը, կռուեցա՛նք, տե՛ս, տե՛ս ահա մեր արիւնը . . . ։

Բայց դեռ վերջին բառը չարտասանած՝ Վինիկիոս պղնձեայ աշտանակ մը ճօճելով ա՛յնպիսի հարուած մը իջեցուց հէքին գլխուն՝ որ գանկը ջարդ ու փշուր ըրաւ։

Թշուառը ձեռքը գլխուն տարաւ ոռնալով.

— Վա՜յ, վա՜յ ինձ։

Դէմքը կապկապուտ եղաւ, աչքերը դարձան իրենց խորշին մէջ, ու տժգոյն շրթներուն վրայ քիչ մը արիւնոտ փրփուր դուրս եկաւ։

— Խարազա՛նը, գոչեց Վինիկիոս մռնչիւնով մը։

— Տէ՛ր, տէ՛ր, ա՜հ, ա՜հ, ա՜հ... Գթութի՛ւն, հեծեցին գերիները։

Բեդրոնիոս ոտքի ելաւ, զարշանքի արտայայտութիւնով մը։

— Եկո՛ւր, Քրիսոթեմիս, ըսաւ։ — Թէ որ կը փափաքիս տեսնել միս փերթ փերթ ընել, հրաման ըրէ որ Կարինեանց մէջ մսագործի մը կրպակը բացուի։

Ու դուրս ելաւ գաւթէն։

Ամբողջ տանը մէջ, որ բաղեղի ու մրտենւոյ կանաչներուն մէջէն

լոյսով կը շողշողար, ու շքեղ հանդէսի մը համար պատրաստուած էր, ուրիշ բան չյաւելցաւ մինչեւ հետեւեալ տարուան արշալոյսին՝ եթէ ոչ խարազաններու շաչիւնը ու ձաղկուողներու հեծեծանքն ու կոծը։

ԺԱ.

Այդ գիշերը Վինիկիոս անկողին չմտաւ։ Պետրոնիոսի մեկնելէն բաւական վերջը նշմարեց թէ ձաղկուող գերիներու հեծեծանքներն ու վայնասունները չէին զօրեր իր կատաղութիւնը ամոքելու, ուստի խումբ մը ուրիշ գերիներ հետն առնելով, հակառակ գիշերը յառաջացած ըլլալուն, Լիկիան փնտռելու ելաւ։

Նախ այցելեց Եսկուիլինեան թաղը, յետոյ Սուբուրան, Վիքուս Սելերատուսը ու մերձակայ փողոցները։ Յետոյ Կապիտոլինի շրջանն ըրաւ ու Ֆաբրիցիոսի կամուրջէն անցնելով ուղղուեցաւ կղզիին կողմը ու Անդրտիբերեայ մէկ մասը պտտեցաւ։ Բայց զո՜ւր փնտռտուք. ինչու որ ինք անգամ յոյս չունէր Լիկիան գտնելու, ու թէ որ այնքան թափով կը փնտռէր զայն, ուրիշ բանի համար չէր եթէ ոչ կերպով մը այդ սոսկալի գիշերուան մնացորդ մասը անցնելու համար։ Առտուան մօտ, ճիշդ այն պահուն որ ընդեղէն ու կանաչեղէն վաճառողներու սայլերն ու էշերն կ'սկսէին ծայր առնել փողոցներուն մէջ, ու փուռերը կը բանային իրենց խանութները, Վինիկիոս տուն դարձաւ ու հրամայեց որ Գուլոսի դիակը վերցնէին. ինչու որ մինչեւ այն ատեն մէկ մը չէր համարձակած անոր դպչելու։ Եւ այն գերիները որոնց ձեռքէն յափշտակուած էր Լիկիա, բանտ տանել տուաւ՝ որ պատիժը մահուընէ աւելի սոսկալի էր։

Վերջապէս գաւիթին մէջ բարձի մը վրայ ինկաւ՝ Լիկիան գտնելու միջոցին վրայ խորհելու համար։ Անհնարին կ'երեւար իրեն՝ որ հրաժարէր անորմէ, զանի կորսնցնե՜լ ու ա՛լ չտեսնե՜լ. այս մտածումը միայն զառանցանք կու տար իրեն։ Կեանքին մէջ առաջին անգամն էր որ երիտասարդ զօրականը ընդդիմութեան կը հանդիպէր, այս անգամ իր առջեւ ելած էր իր կամքին չափ անընկճելի կամք մը, ու չէր կրնար ըմբռնել թէ մէկ մը համարձակութիւն ունենար իր փափաքին հակառակելու։ Իրեն համար աւելի լաւ էր որ Հռոմ ու բոլոր աշխարհ բնաջինջ ըլլար՝ քան ինք իր ծրագրին մէջ չյաջողէր։ Հեշտանքի բաժակը, այսպէս ըսելու համար, կարծես անոր շրթունքէ՛ն խլեր էին, ուստի իրեն այնպէս կը թուէր՝ թէ այնպիսի անլուր բան մը պատահած էր իր գլխուն՝ որ վրէժխնդրութիւն կը գոչէր աստուածային ու մարդկային օրինաց առջեւ։

Բայց ամէն բանէ առաջ ան պարագան կար՝ որ մինչեւ այն ատեն

և ոչ բանի մը այնքան բուռն կերպով չէր փափաքած որչափ Լիկիայի, որ կ'արգելուր իրեն համակամելու։ Առանց անոր կեանքը անտանելի կը թուէր իրեն։ Ոչ ալ կը համարձակէր միտքը բերելու թէ կարելի էր հետեւեալ օր եւս անկէ զրկուիլ։ Երբեմն աղջնակին հանդէպ անգամ բուռն զայրոյթ մը կ'զգար՝ զոր իսկոյն կը վտարէր խելագարօրէն։ Կը փափաքէր ձեռք անցնել զանի յաւ մը ծեծելու, եւ մազերէն քաշկռտելով ննջասենեակ տանելու համար. յետոյ անհուն, բուռն անձուկ մը կ'զգար դարձեալ անոր ձայնը լսելու, անոր դէմքը, անոր աչքերը տեսնելու, եւ անոր առջեւ ծունկի գալու համար։ Ու կ'սկսէր անոր անունը կանչել՝ արիւնելու աստիճան մատները խածնելով, եւ բռունցքով իր գլուխը զարնելով «Լիկիա» կը պոռար։ Պահ մը ջանաց իր հանդարտութիւնը վերստանալ խոհականօրէն իր ընելիքին վրայ մտածելով, բայց զո՜ւր աշխատանք։ Բիւր միջոցներ, բիւր հնարքներ կը փոթորկէին իր մտքին մէջ, մին միւսը խլելով եւ ալ աւելի չփոթելով զինք։ Վերջապէս սա կարծիքը արթնցաւ իր մտքին մէջ թէ, Աւլոսէ զատ մէկ մը չէր կրնար յափշտակած ըլլալ զանի, եւ կամ թէ ան միայն կրնար գիտնալ Լիկիայի ուր պահուած ըլլալը։ Ասոր վրայ իսկոյն ոտքի ցատկեց Աւլոսի տունը վազելու համար։

Եթէ ասիկա իրեն չյանձնէր Լիկիան եւ կամ արհամարհէր իր սպառնալիքները, այն պարագային ինք ուղղակի Ներոնի պիտի դիմէր, պիտի ամբաստանէր ծեր զօրավարը ըմբոստութեան յանցանքով ու զանի մահուան դատապարտել տար։ Բայց ամէնէն առաջ կ'ուզէր անոր բերնէն լսել Լիկիայի թաքստոցին գաղտնիքը։ Եւ յետոյ, եթէ ան՝ նոյն իսկ աղջիկը ինք իր ձեռքով իրեն յանձնէր՝ դարձեալ իր վրէժը պիտի լուծէր անորմէ։

Իրա՛ւ է որ անոնք Աւլոս ու Պոմպոնիա հիւրասիրած ու խնամած ալ էին զինք... բայց ինչ հոգ։ Ինչու որ հիմա իրեն ըրած այս անիրաւութիւնին՝ այլ եւս կ'ազատէր զինք ո՛ և է երախտագիտական պարտականութենէ։

Այս խորհրդածութիւնէն ուժգնած՝ հաճոյքով մը աչքին առջեւ կը բերէր Պոմպոնիայի յուսահատութիւնը երբ հարիւրապետ մը Աւլոսի մահապարտութեան վճիռը պիտի բերէր։ Ինք ապահով էր այդ վճիռը ձեռք ձգելու. Պետրոնիոս այդ պիտի տար իրեն։ Բաց ասկէ, Ներոն իր բարեկամներուն՝ ինչպէս էին իր թիկնապահները, բնա՛ւ խնդիրք մը չէր մերժեր, միայն թէ իր անձնական հակակրութիւնն ու իր կամքը չհակառակէին։

Մէկէն սիրտը բաբախելէն գրեթէ դադրեցաւ. սոսկալի կասկած մը արթնցա՛ծ էր մտքին մէջ.

—Հա՛պա թէ որ Կեսա՛ր էր զանի յափշտակո՛ղը։

Ամէն ոք տեղեակ էր թէ, Կեսար իր ձանձրոյթը սպաննելու հա-

մար՝ երբեմն երբեմն գիշերային յարձակումներ կը կազմակերպէր՝ Ն
անգամ Բեդրոնիոս ալ կը մասնակցէր անոր։ Մանաւանդ թէ, կեսա
գլխաւոր զրօսանքներէն մին էր ճամբան յանկարծակիի բերել կին
ու առեւանգել զանոնք գինուորական վրանին մէջ փաթթած՝ մին
որ անոնք նուաղէին։ Ներոն այս բարբարոսութիւնը «գինուորակ
արշաւանք» կ'անուանէր, և կամ՝ «Մարգարիտի որսորդութիւն», ին
որ քաղաքին այն թաղերուն մէջ՝ ուր գլխաւորաբար աղքատ գա
կարգը կը բնակէր, շատ յաճախ կը պատահէր որ աղջիկ մանկամ
գեղեցկութեան մը մարգարիտն իյնար իրենց ձեռքին մէջ։ Այս պա
գային Սակացիօն, այսինքն կրկնոցարկումը իրական ու ճշմարիտ ա
ւանդումի կը փոխուէր, և մարգարիտը կա՛մ Պալատինեան ապար
կը փոխադրուէր, կա՛մ Ներոնի անթիւ ամարանոցներէն մէկին մէջ՝
կամ ինք զանի կը նուիրէր իր բարեկամներէն մէկին։ Կարելի էր
այս միեւնոյն բանը Լիկիայի ալ պատահած ըլլար։ Ջի, խնջոյքին
Կեսար զանի տեսած էր, ու կասկած չկար՝ թէ բոլոր կիներուն մէ
անոր գեղեցկութիւնը միայն զինք հմայած չըլլար։ Ալ կարելի՞ էր ա
ննթադրութիւն մ'ընել։ Ուրեմն հիմա, Լիկիա անշուշտ Պալատին
բլուրին վրայ՝ Ներոնի տանը մէջ կը գտնուէր, և ակնյայտնի է
Ներոն իրեն համար զանի վար դրած է։ Բայց այլուստ, ինչպէս ա
դարացի կերպով դիտել տուած էր Բեդրոնիոս, Կեսար ոճիր մը գոր
լու չափ քաջարտութիւն չունէր, և արձակ համարձակ գործել ա
պահուն անգամ՝ միշտ կը նախընտրէր մութին մէջ յանդ հանել։
այս անգամ Պոպպէայի երկիւղը միայն կրնար իրեն խորհուրդ տա
ըլլալ՝ որ գաղտնի գործէր։ Ու մտածեց նաեւ՝ թէ անկարելի էր
Աւլոս այնչափ յանդգնութիւն ունենար իր ձեռքէն յափշտակելու
սարի կողմէ իրեն խոստացուած մէկ օրիորդը։ Ո՞վ արդէն այդ
խենթ էր որ։ Մի՛ գուցէ սա ծաւի աչքերով Լիգէացին՝ որ համար
կեցաւ մինչեւ անգամ ճաշարահ մանել ու զանի դուրս հանել։ Սակ
ո՞ւր կրնար արդեօք պահած ըլլալ զանի։ Ո՞ւր կրնար տանիլ։ Ո՛չ, գ
րիի մը յանդգնութիւնը կարելի չէր որ այդչափ յառաջ երթար. հեա
ւաբար՝ Կեսար միայն կրնար յափշտակած ըլլալ զանի։

Այս եզրակացութեան՝ Վինիկիոսի աչքերը մթագնեցան, ու քը
տինքի խոշոր կայլակներ մարգարտանման շարուեցան ճակտին վր
ինչու որ այդ պարագային՝ ընդ միշտ իրեն համար Լիկիա կորսու
կրնար սեպուիլ։ Ուրիշ ո՛վ որ ալ ըլլար՝ ինք կարող էր անոր ձեռք
րէն զանի խլելու, բայց ո՛չ Կեսարի ձեռքէն։ Ուստի շատ իրաւ
կերպով կրնար ինք հառաչել. «Եղո՛ւկ ինծի»։ Եւ հիմա զանի Ներո
բազկաց մէջ կ'երեւակայէր, և իր կենաց մէջ առաջին անգամ ըլլալ
զգաց թէ մարդուս՝ իր կարողութենէն աղեաալիօրէն վեր իշխանութի
կը տրուի յաճախ։ Ինչպէս խղդուելու վրայ եղողին մաքին մէջ կայ

ծակի արագութեամբ կը պատկերանայ՝ իր ամբողջ կեանքը, այնպէս
եղաւ նաեւ Վինիկիոսի յիշողութեան մէջ Լիկիայի մասին։ Զանի կար-
ծես իր աչքերուն առջեւ ներկայ կը տեսնէր, անոր խօսքերը կը լսէր
առանց բառ մ'անգամ չկորսնցնելու... աւազանին մօտ կը տեսնէր
զանի Աւլոսի տան մէջ, զանի կը տեսնէր խնջոյքին մէջ, և հիմա իրեն
այնպէս կ'երեւէր՝ թէ հազար անգամ աւելի գեղանի, հազար անգամ
աւելի ըղձալի, հազար անգամ աւելի արժանի էր նէ նախընտրուելու,
սիրուելու՝ քան բոլոր միւս կիներն ու դիցուհիները։ Ու երբ կը մտածէր
թէ իր կենաց էութիւնը կազմող այս բոլոր երջանկութեան բուն իսկ
պատճառը, այս պահուս գուցէ Ներոնի տիրապետութեան տակ էր՝
ֆիզիքապէս կը տառապէր, բայց այնպիսի անագորոյն կերպով մը՝ որ
փորձութիւնը կ'զգար գլուխը գաւթին պատերուն զարնել ու ջախջա-
խել։ Մօտ կ'զգար ինքզինք մոլեգնութեան, և անշուշտ կը մոլեգնէր
ալ՝ եթէ լուծելիք վրէժը չունենար։ Եւ ինչպէս մինչեւ հիմա ինք հա-
մոզուած էր թէ անկարելի էր որ առանց Լիկիայի ապրել կարենար,
հիմակ ալ կը խորհէր որ չպիտի ուզէր մեռնիլ՝ առանց իր վրէժը լու-
ծելու, առանց Լիկիայի վրէժն առնելու։ Իր այս բուռն տենչը քիչ մը
հովանիեց անոր սիրտը։

—Ես պիտի ըլլամ քու Կասիոս Քերէատդ,[1] ըսաւ ինքզինքին՝
Ներոնի ակնարկելով։

Ու, ծաղկամանի մը մէջէն սափ մը հող առնելով՝ սրսկեց բակին
մէջ, և սարսափելի երդում մը արտասանեց Երեբոսի, Եկատէի[2] և
տանին աստուածներուն վրայ՝ թէ վրէժխնդրութեան ժամուն ընա՛ւ
պիտի չդողար իր բազուկը։

Այս մտածումէն քիչ մը սփոփուեցաւ։ Գէթ իր կեանքին մէջ
նպատակ մ'ունէր, որոշ գործ մը՝ որ պիտի զբաղեցնէր զինք ամբողջ
գիշերներն ու գիշերները։ Ուստի մէկ կողմ դրաւ Աւլոսի այցելելու
գաղափարը, ու դէպ ի Պալատինեան ապարանք տանել տուաւ զինք։
Ճամբան մտածեց որ, եթէ չընդունէին զինք, և կամ եթէ իր վրայ
զէնք գտնելու կասկածով խուզարկէին, ասիկա նշան մըն էր՝ թէ Կեսար
առեւանգեց յափշտակած էր Լիկիան։ Եւ արդէն զէնք չունէր վրան։
Վրէժխնդրութեան մտածման մէջ թաղուած ըլլալով, Վինիկիոս խայտա-
ռուած էր իր մտքի արթնութիւնը, բայց չէր ուզեր յախուռն գոր-
ծել։ Նախ պէտք էր Աստէի հետ խօսիլ, որ թերեւս ճշմարտութեան

[1] Կասիոս՝ Հռովմ. զօրավար, Մեծին Կեսարու սպանիչներէն մին էր.
... Հասարակապետական մըն էր, ուղղամիտ ու անկաշառ։ Բրուտոսի հետ միա-
... Անտոնինոսի ու Ոկտաւիանոսի դէմ ելաւ, ու պարտուելով՝ անձնասպան
... 42. Ն. Ք.

[2] Երեբոս՝ դժոխքի աստուածն էր, իսկ Եկատէ՝ որ լուսնի երեք տես-
...րէն մին է, նմանապէս դժոխոց դիցուհին էր։

վերահասու ըլլար. և յոյս ալ ունէր որ այդ ատեն Լիլիան անանկա յաջողէր, և այս մտածումը ապաւէն մը կու տար իրեն: Ինչու որ, եթէ Կեսար Լիլիայի ո՛վ ըլլալը չգիտնալով յափշտակած էր զանի, այդ պարագային նոյն օրն իսկ կրնար տիրանալ անոր: Բայց խեղճն իր մաքէն հեռացուց այս վարկածը. ինչու որ, եթէ ատուգիւ Կեսար զանի վերադարձնել ուզած ըլլար, նախընթաց օրէն իսկ կ'ընէր: Միայն Սատէ կրնար լուսաւորել զինք այս ամէն կէտերուն վրայ. ուստի ամէնէն առաջ անոր երթալ պէտք էր:

Այս որոշումը տալուն պէս հրամայեց գերիներուն որ շուտ ընեն, ու ճամբան մերթ Լիլիայի վրայ կը մտածէր, մերթ ալ իր վրէժին վրայ: Իմացած էր թէ Բախտ գիւղացւոյն եղբօրացի քուրմեր մը կը գտնուէին՝ որոնք ուզած անձերնին կրնան հիւանդացնել. ուստի որոշեց ինք ալ այդ միջոցին դիմել ընել: Եւ Արիւեղքի մէջ՝ իրեն ըսած էին թէ, Հրեայք կախարդական բաներու միջոցաւ կրնային իրենց թշնամիներուն մարմինը ուսկրով ծածկել: Արդ իր գերիներուն մէջ հրեաներ ալ գտնուելով՝ միտքը դրաւ չարչարանքներու ենթարկել զանոնք մինչև որ գաղտնիքը մէջտեղ հանէին: Բայց ինք ամէնէն աւելի հաւանականն այն կարծ գուշակներն գալափարը կը չոյէր, դաշյն մը՝ որ այնչափ լայն ճամբայ կը բանար արևուն, ինչպէս բրած էր Կայիոս Կալիգուլայի [1] որուն արևուն բիծերը դեռ կը տեսնուէին սենեակին մարմարիններուն վրայ...:

[illegible]

Պալատին դրան առջև հասնելուն՝ սթափեցաւ. ու պահնորդին առջև երբ եկաւ՝ միտքը ինկաւ կանխաւ ըրած եզրակացութիւնը, այսինքն թէ. «Եթէ ամենափոքր դժուարութիւն մը յարուցանեն ինծի՝ կը նշանակէ թէ՝ արևմն Լիլիա պալատին մէջ է Կեսարի հրամանաւ:» Բայց հարիւրապետը բարեկամական ժպիտով մը բարևեց զինք ու իրեն մտնելով ըսաւ.

1 Հռովմ. կայսր՝ որ իշխեց 37էն մինչև 47: Շատ վատահամբաւ անուն մը թողուց իր անգթութեան, յիմարական գործերուն ու շռայլութեան համար՝ ի վերջոյ սպաննուեցաւ Քերէաս տրիբունէն:

— Ողջո՜յն, ազնուական տիկին: Եթէ ունկնդրութիւն կը փափաքիս Կեսարէն՝ գէշ ատեն ընտրած ես. անկարելի է որ զինք տեսնես:

— Ի՞նչ հանդիպած է, հարցուց Վինիկիոս:

— Աստուածապաշտ իշխանուհին Աւգուստա երէկ յանկարծակի հիւանդացաւ: Կեսար ու Պոպպէա այժմ իր քովն են շատ մը բժիշկներու հետ՝ որք քաղաքին ամէն ծայրերէն պալատ կանչուած են:

Ծանր դէպք մըն էր աս: Ինչու որ երբ Կեսար իր այս աղջիկն ունեցաւ Պոպպէայէ, ուրախութենէն ինքզինքէն դուրս ելաւ, «մարդկային ուրախութենէն գերիվերոյ» [1] կերպով մը: Դեռ չծնած՝ անասելի հանդիսաւորութեամբ մը, Ծերակուտականք աստուածներուն յանձնարարած էին Պոպպէայի արգանդը: Իսկ Անտիոնի [2] մէջ, ուր ծնունդը տեղի ունեցաւ, զոհ մը մատուցին, փայլուն խաղեր սարքուեցան, և աւելի զատ տաճար մը կառուցուեցաւ յանուն երկու ճակատագրի դիցուհիներուն: Ներոն, որ և ոչ մէկ բանի մէջ չափաւորութիւն չունէր, պաշտելու աստիճան կը սիրէր այդ մանկիկը: Պոպպէա ալ նուազ չէր սիրեր զայն, եթէ ոչ ուրիշ նպատակաւ՝ գէթ ամուլ իր դիրքը ամրապնդելուն և իր ազդեցութիւնը անդիմադրելի ընելուն համար: Պզտիկ Աւգուստայի կեանքէն կախում ունէր ամբողջ պետութեան ճակատագիրը: Բայց Վինիկիոս այնքան մտադրաւ էր իր վիճակովն ու իր սիրովը՝ որ աս խօսքերով ընդմիջեց հարիւրապետը.

— Բայց ես Սատէի հետ կը փափաքէի միայն խօսիլ:

Այս ըսելով սնմէն ներս կոխեց:

Սակայն Սատէ ալ գրաւած էր մանկան չուրջը, ուր երկայն ատեն սպասելու պարտաւորուեցաւ տղիտանը: Կէս օրուան մօտ էր երբ ներս մտաւ Սատէ, գունհատ, ընչասպառ: Ի տես երիտասարդ Հռովմայեցւոյն՝ ա՛լ աւելի ամփոփնեցաւ:

— Սատէ՛, գոչեց Վինիկիոս, անոր մէկ թևէն բռնած գեպ ի դուռին մէջ տեղը քաշելով, ո՞ւր է Լիլիան:

— Ես քեզմէ՛ լուր կ'սպասէի, պատասխանեց՝ կշտամբալից աչքով մը անոր նայելով:

Երիտասարդը թէև միտքը դրած էր հանդարտօրէն տեղեկութիւն ուզել Լիլիայի վրայով, բայց չկրցաւ զսպել ինքզինք, ու գլուխը

1 Ներոնը սովորական մարդոց կարգը դասել ոճիր մըն էր. ուստի իր զգացած ուրախութիւնն ալ պէտք էր ըլլալ **Է՛ֆոդրա հաւան՛նում կա՛ուտիում**:

2 Անտիոն միջին Իտալիոյ հին ամուր քաղաք մըն էր, Կալիգուլայի ու Ներոնի ծննդավայրը:

դարձեալ ձեռքերովը սեղմելով, կատաղութենէն ու վշտէն այլայլած դէմքով մը.

— Չե՛մ գիտեր ո՛ւր է. բերած ատենին աներեւութացա՛ւ:

Դադարէ մը վերջ զսպեց ինքզինք ու յարեց.

— Ակտէ, եթէ կը սիրես քու կեանքդ, եթէ չես ուզեր պատճառ ըլլալ անհաշտ դժբախտութեան մը, ո՛րքան մեծ՝ որու մասին գաղափար չես կրնար ունենալ, համարձակ պատասխանէ ինծի. Կեսա՞ր է զինք յափշտակողը:

— Կեսար երէկ պալատէն դուրս ելած չէ:

— Յանո՛ւն մօրդ ուրուականին, յանո՛ւն բոլոր աստուածներուն, հիմա պալատին մէջ չէ՞ գտնուիր Լիգիա:

— Յանո՛ւն իմ մօրս ուրուականին, Մարկո՛ս, վստահ եղիր որ պալատին մէջ չէ, ոչ ալ Կեսար յափշտակած է զանի: Երէկուընէ ի վեր փոքրիկն Աւգուստա հիւանդ պառկած է, և Ներոն անոր օրօրոցին քովէն հեռացած չէ:

Վինիկիոս շունչ մ'առաւ. ինչու որ ամէնէն ահեղ ենթադրութիւնը կը խնայուէր իրեն:

— Ուրեմն, ըսաւ, նստարանին վրայ ինկալով ու բռունցքը սեղմելով, ուրեմն Աւլո՛ս է զանի յափշտակողը, վա՜յ իրեն:

— Այս առտու հոս եկաւ Աւլոս Պլաւտիոս, և թէպէտ ես չկրցայ իրեն հետ խօսիլ, բայց ինք Եպափրոդիտէսի ու Կեսարի միւս ծառաներուն տեղեկութիւն հարցուցած է Լիգիայի մասին, և լուր ձգած է՝ թէ զիս տեսնելու ալ պիտի գայ:

— Կասկածը հեռացնելու համար ըրած ըլլալու է այդպէս: Եթէ դէպքէն տեղեակ եղած չըլլար՝ անշո՛ւշտ զիս պիտի տեսնէր տեղեկութիւն առնելու համար:

— Հոս գրուած պնակիտ[1] մը ձգած է, որմէ կրնաս վերահասու ըլլալ՝ թէ ինք գիտնալով որ Պետրոնիոսի ու քու թելադրութեամբդ Ներոն զանի իր քովէն առնել տուած էր, և հետեւաբար քու տունդ ղրկուած էր, այս առտու քու տունդ կու գայ, ուր կ'իմանայ երէկ գիշերուան դէպքը:

Ու շուտ մը ննջասենեակ երթալով պնակիտը բերաւ: Վինիկիոս շտապաւ կարդալով լռեց:

Ակտէ կարծես անոր մթագնած դէմքին վրայ կարդալով մտքէն անցուցած խորհուրդները՝ ըսաւ.

— Ո՛չ, Մարկո՛ս: Ինչ որ եղած է՝ Լիգիայի ուզածն է:

[1] Նոյն ատենները սովորութիւն կար՝ որ նուրբ մոմապատ տախտակներու վրայ կը գրէին ծայրը սուր գործիքով մը, **սթիլուս**, յորջորջուած, որմէ առած է **սթիլ** ([illegible]) ածանցուածը:

— Դուն ուրեմն գիտէիր որ Լիգիա փախչիլ կ'ուզէր, պոռաց Վինիկիոս:

— Գիտէի, չուզեց քու հարճդ ըլլալ:

Եւ աս ըսելով խիստ ակնարկ մը նետեց անոր վրայ:

— Դո՛ւն, դուն որ գիտես քու ծագումդ ինչ ըլլա՛լը:

— Գերուհի՛ մը, նախ և առաջ:

Բայց Վինիկիոսի կատաղութիւնը չէր իջներ: Կեսար իրեն խոստացեր էր Լիգիան, և հետեւաբար ինք պարտաւոր չէր անոր ծագումը քրքրելու: Եթէ գեանի տակն անգամ պահուած ըլլար Լիգիա՝ ինք զանի պիտի գտնէր, ու գտնելէ վերջն ալ իր հաճոյից առարկան պիտի ընէր զանի: Այո՛, ան իր հարճը պիտի ըլլար, ո՛չ աւելի՝ ո՛չ պակաս. ու ձաղկանքի պիտի ենթարկէր զանի որչափ անգամ որ իրեն հաճելի թուէր, ու երբ ալ ևս ձանձրանար անորմէ՝ կա՛մ իր գերիներէն ամէնէն վերջինին պիտի տար զանի և կամ Աֆրիկէ իր կալուածներէն մէկը պիտի ղրկէր աղօրիքի մը անիւը դարձնելու համար: Յետոյ պիտի փնտռելու երթար ինք՝ ու զանի գտնելով պիտի քարկոծէր:

Վինիկիոս հետզհետէ կը բռնկէր, ու կը կորսնցնէր ամէն չափ, այնպէս որ Ակտէ ճանչցաւ թէ իր գործադրելու կարողութենէն շատ աւելի բանի համար կ'երդնուր ան. բարեբախտաբար չէ թէ ինք՝ այլ վիշտն ու կատաղութիւնն էր որ կը բարբառէին: Ինք թերեւս կարենար ցաւակցիլ անոր, բայց երիտասարդին գերագրգռութիւնը վերջապէս ցամքեցուց իր համբերութիւնն, ուստի անոր հարցուց թէ ինչ ընելու եկած էր իր քով:

Վինիկիոս չկրցաւ խելքին պատասխան մը գտնել. բայց ի վերջոյ ըսաւ թէ իր հետ խօսելու եկած էր, որովհետեւ կը կարծէր թէ ինք տեղեկութիւն ունենալու էր Լիգիայի մասին. բայց շիտակը՝ ինք Կեսարին համար եկած էր, ու չկրնալով անոր հետ խօսիլ՝ զինք տեսնել ուզած էր: Դարձեալ յարեց ըսելով՝ թէ Լիգիա փախուստ տալով ըմբոստացած էր Ներոնի կամքին դէմ, ուստի ինք պիտի աղաչէր Ներոնի՝ որ զանի փնտռել տայ թէ՛ քաղաքին ու թէ ամբողջ պետութեան մէջ, և ատ այն՝ եթէ նոյն իսկ պէտք ըլլար, լէգէոններ շարժման մէջ դնելու էր ու խուզարկել տալու Հռովմէական կայսրութեան մէջ եղած բոլոր տուներուն մէջ. Թէ՝ Պետրոնիոս ալ պիտի տար իր այս խնդրանքին և այսօրուընէ իսկ խուզարկութեան պիտի ձեռնարկուէր:

— Զգուշութի՛ւն, պատասխանեց Ակտէ, զգուշութի՛ւն որ չգտնես զանի, մի՛ գուցէ ետքը Կեսարի հրամանաւ բոլորովին կորսնցնես:

Վինիկիոս յօնքերը պռստեց:

— Ինչ ըսել կ'ուզես:

— Լսէ՛, Մարկո՛ս: Երէկ Լիգիայի հետ հոս պարտէզն էի. Պոպպէա դիմացէն եկաւ իր մանկիկին հետ՝ զոր Աֆրիկեցի Լիլիա գրկած

էր։ Եւ ահա իրիկուան՝ մանկիկը հիւանդացաւ, ու Լիլիաս կը պնդէ թէ գինովուած ըլլալու է անշուշտ, և թէ՝ այդ յուռութքը պարտէզին մէջ իրենց հանդիպած այն օտարական օրիորդին գործն է։ Եթէ ուրեմն, մանկիկը ապաքինելու խնդիրը կը մնայուի. հակառակ պարագային, Լիլիային՝ մանկիկը գինոված ըլլալուն առաջին ամբաստանիչը պիտի ըլլայ նոյն ինքն Պոպպէա, որու՝ եթէ օրիորդը մէջտեղ ելլէ՝ անխուսափելիօրէն կեանքը վտանգի մէջ է։

Ասոր վրայ պահ մը լռութիւն տիրեց։ Յետոյ Վինիկիոս ըսաւ.

— Կարելի է որ չէ թէ միայն մանկիկը՝ հապա դիս ալ գինոված է։

— Լիլիաս կը պնդէ որ, ճիշդ մեր առջեւէն անցած առեններնիդ փոքրիկ Աւգուստա լալ սկսաւ. և իրօ՛ք այդպէս է։ Բայց արդէն պարտէզ տարած առեննին ան հիւանդ էր։ Մարկո՛ս, ուզածիդ չափ փնտռէ Լիգիան. բայց մինչեւ որ մանկիկը չլաւնայ՝ Կեսարին բան մը չըսես, ապա թէ ոչ՝ դուն քու ձեռքովդ Պոպպէայի վրէժխնդրութեան կը մատնես։ Հէք աղջնակը բաւական արցունք թափեց արդէն քու պատճառովդ. թո՛ղ բոլոր աստուածներն ալ զինք իրենց հովանիին տակ առնուն։

— Կը սիրե՞ս Լիգիան, Ակտէ՛, հարցուց Վինիկիոս տխրադէմ։

— Անշո՛ւշտ կը սիրեմ, ու ձիրպաղատուհայն աչքերը արցունքով լեցուեցան։

— Դուն կը սիրես, որովհետեւ քեզ՝ ինծի պէս չվարձատրեց նոյնքան մեծ ատելութեամբ։

Ակտէ րոպէ մը անոր երեսը նայեցաւ՝ կարծես գիտնալու համար թէ խելքը գլո՞ւխն էր. յետոյ պատասխանեց.

— Ո՛վ կոյր... ո՛վ բանդագուշող... ինք քեզ կը սիրէ՛...

Այս խօսքերուն վրայ Վինիկիոս այտահարի մը պէս վեր ցատկեց։

— Սո՛ւտ է, գոչեց։

Լիգիա կ'ատէր զինք։ Ակտէ ո՞ւսկից կրնար գիտնալ սիրելը։ Մէկ օրուան ծանօթութիւնը կը բաւէ՞ր որ Լիգիա այդ կարգի խոստովանութիւն մ'ընէր իրեն։ Յետոյ ինչպիսի սէր էր ան՝ որ կը նախընտրէր թափառաշրջիկ կեանքը, վաս զրկանք մը, վաղուան անստուգութիւնը, և թերեւս նոյն իսկ անպատիւ մահ մը, քան չքեղ կարասիներով զարդարուն տուն մը լեցուն ճոխութեամբ, զուարճութեամբ, ամէն ազգի հաճոյքներով, և ուր իր սիրելին կ'սպասէր իրեն։ Աւելի լաւ էր որ այդ բանը չլսէր, ինչու որ խելքը պիտի թռցնէր։ Ինք — կը յայտարարէր — աշխարհիս բոլոր ճոխութիւններուն, Ներոնի ամբողջ կարողութեան հետ չէր փոխեր այն աղջնակը, մինչ նէ, նէ... փախուստ կու տար։ Ի՞նչ տեսակ սէր է որ ուրախութենէն խոյս կու տայ՝ վիշտ ընդգրկելու համար։ Ո՞վ կրնայ ըմբռնել այս կարգի սէր մը. ո՞վ կրնայ մեկնութիւն մը տալ ատոր։ Եթէ զանի գտնելու յոյսը չունենար՝ հիմա իր սուրին

ծայրին վրայ կը ձգէր ինքզինք։ Սէրը չի փոխուիր այլ կը նուիրէ ինքզինք։ Աւլոսի տան մէջ վայրկեաններ եղած էին՝ ուր գրեթէ հաւատացեր էր մերձաւոր երջանկութեան մը. բայց հիմա ակներեւ էր՝ որ ընդմիշտ ատած էր զինք, թէ ատելուն կ'ատէր ալ, և թէ՝ պիտի մնար իր դէմ ատելութեամբ լեցուած։ Վինիկիոս այս կերպ իր սրտի բոլոր դառնութիւնները դուրս թափեց Ակտէի առջեւ։

Ակտէ իր կողմէն, այն հեզահամբոյր, այն երկչոտ Ակտէն, ազատ ասպարէզ տուաւ իր զայրոյթին։ Այդպէս պէտք էր գրաւել Վինիկիոս աղջնակին սիրտը։ Փափուկ պարկեշտ կերպով մը զԼիգիա կնութեան ուզելու Աւլոսէ ու Պոմպոնիայէ, նենգութեամբ փախցնել տուած էր. որպէս զի չէ թէ իր կինն ընէր զանի, այլ իր հարճը, զանի, Լիգիան, ականաւոր անձնաւորութեան մը որդեգիր զաւակը և իրական թագաւորի մը աղջիկը։ Ինք զանի տարած էր այն ամօթի ու ոճիրներու վայրը, ու խենէշ խնջոյքի մը տեսարանով պղծած էր անոր աչքերը և հան իբր ցոփուհիի մը հետ վարուած էր անոր հետ։ Չէ՞ր հասկցած թէ ինչպիսի մարդիկ էին Աւլոս ու Պոմպոնիա որոնց քով սնած ու մեծցած էր Լիգիա։ Եւ չէ՞ր գիտեր որ ամէն կին չի նմանիր Նիգիդիայի, Կալվիա Կրիսպինիլլայի ու Պոմպոնիայի՝ որոնք Կեսարի պալատը կը յաճախէին։ Չէ՞ր տեսներ որ Լիգիա պարկեշտ, խոնարհ վարքով աղջիկ մըն էր, ու մեռնիլ աւելի կը նախընտրէր՝ քան անպատուուիլ։ Ո՛չ, Լիգիա իրեն ո՛չ և է խոստովանութիւն մը չէր ըրած, միայն յայտարարած էր որ կ'ուզէր Վինիկիոսի քով ապաստանիլ յուսալով որ անոր շնորհիւ պիտի կարենար Պոմպոնիայի քով վերադառնալ, և այս յայտարարութիւնը ըրած պահուն Լիգիա կը շիկնէր իբր թէ անոր հանդէպ մեծ սէր ու վստահութիւն ունենար։ Լիգիայի սիրտը կը տրոփէր իրեն համար, մինչ ինք ասկաւ ազդած էր անոր, զանի վշտացուցած էր ու խռովեցուցած։ Հիմակ ուրեմն, թո՛ղ երթայ փնտռելու զանի Կեսարի զօրաց հետ միասին, բայց լաւ գիտնալու էր որ եթէ Պոպպէայի մանկիկը մեռնէր՝ կասկածը Լիգիայի վրայ պիտի ծանրանար, ու մահը անխուսափելի պիտի ըլլար անոր համար։

Վինիկիոսի սրտէն քիչ քիչ զայրոյթը տեղի կու տար յուզման առջեւ։ Լիգիայի զինք սիրելու յայտնութիւնը հոգիին մինչեւ խորերը ցնցեց զինք։ Աչքին առջեւ կը բերէր այն վայրկեանը՝ երբ նէ Աւլոսի պարտէզին մէջ, ամօթէն կարմրած և ուրախութենէն ճառագայթող դէմքով մը մտիկ կ'ընէր իրեն. և այս մտածումը հաճոյքով կը պաշարէր զինք, այնպիսի ուժգին հաճոյքով մը՝ որ խիստ տարբեր էր իր տենչացածէն։ Ու կը խորհէր թէ ինչպէս կրնար քիչ քիչ անոր սիրտը գրաւել ու որուն հետ սէրն ալ։ Այդ պահուն Լիգիա ալ պսակներով պիտի զարդարէր իր դուռը ու գայլի ճարպով օծէր.[1] յետոյ, իբր իր իսկ կինը՝

[1] Հռովմէական հարսանիքի սովորութիւն մըն էր աս։

իր երդիքին տակ նստէր։ Եւ անոր բերնէն պիտի լսուէին սա խօսքերը. «Ո՛ւր որ դուն ըլլաս, Կայոս՝ ես ալ կ'ըլլամ Կայիա», [2] և այսպէս յաւիտեան իրենը պիտի ըլլար ան։ Ինչո՞ւ այդպէս չէր ըրած. անշուշտ այդ ընթացքը բռնելու էր ինք։ Բայց հիմա ան հեռու է, գուցէ անդրտանիկի ալ մը. ու թէ որ յաջողէր իսկ ինք զանի ձեռք անցնելու՝ թերեւս անոր մահուան պատճառ ըլլար. իսկ թէ որ չմեռնէր ալ ոչ Լիկիա զինք պիտի ընդունէր այլ եւս ո՛չ ալ իր ծնողագիրները։ Կատաղութիւնը դարձեալ սկսաւ ցցել անոր գլխուն մազերը, բայց ալ ո՛չ Աւլոսի դէմ կը բանկէր՝ ո՛չ Լիկիայի, այլ միայն Բեղրոնիոսի դէմ։ Յանցանքը բոլոր իրն էր։ Առանց իր միջամտութեան, Լիկիա պէտք չպիտի ունենար փախչելու, այլ այս պահուս իր հարսը պիտի ըլլար, ու իր կեանքին և ո՛չ մէկ վտանգ մը պիտի չսպառնար։ Բայց հիմա ա՛լ լմնցած էր. հիմա շատ ուշ էր, և ա՛լ դարման չկար։

— Շատ ո՛ւշ։

Վիհ մը իր երախը կը փռեկէր կարծես աչքերուն առջեւ. ո՛չ ինչ ընելիքը գիտէր ո՛չ ալ ուր երթալիքը։ Աստէ արձագանգի մը պէս կը կրկնէր իրեն «Շա՛տ ուշ», որ խօսքերը օտարի մը բերնին մէջ մահուվճիռ մը կը թուէին։ Չէր ուզեր մտիկ ընել, ո՛չ ալ կ'ուզէր ուրիշ բան գիտնալ. Լիկիան անշուշտ գտնուելու էր, հակառակ պարագային՝ հետեւանքը ծանր էր։

Ու մեքենաբար կրկնոցին մէջ փաթթուեցաւ ու մեկնելու վրայ էր առանց նոյն իսկ հրաժեշտ առնելու, երբ մէկէն գաւթին մուտքը բաժնող վարագոյրը բացուեցաւ, ու դիմացը ելաւ Պոմպոնիա Կրէքինա։

Անշո՛ւշտ ան ալ իմացած ըլլալով Լիկիայի աներեւութանալը, Աստէի քով կու գար տեղեկութիւն մ'առնելու համար, ենթադրելով որ ինք Աւլոսէ աւելի դիւրութիւն ունէր Աստէի հետ տեսնուելու։

Պոմպոնիա՝ արիւնը տեսնելուն պէս աժգոյն դէմքը անոր դարձուց, ու կարճ լռութենէ մը վերջ անոր ըսաւ.

— Աստուած ներէ քեզի, Մարգոս, քեզի ու Լիկիայի ըրած չարիքիդ համար։

Ամօթահար ու գիտակից իր չարիքին, Վինիկիոս արձանացաւ հոն, առանց հասկնալու թէ ի՛նչպիսի Աստուած էր ան որ կարող էր իրեն ներել։ Պոմպոնիա շատ իրաւացի կերպով կրնար վրէժի վրայ խօսիլ՝ քան ներման։

Եւ ինչ պատասխան տալը չգիտնալով, ապշահար, վշտաբեկ ու երկիւղալից դուրս ելաւ։

Բակը ու կամարակապ սրահին մէջ մարդիկ խռնուած էին մեծ

[2] Նոր հարսը երբ իր ամուսնոյն տուն դուռը հասնէր՝ իրեն հարցում մ'ուղղողին այդ պատասխանը կու տար։

տագնապի մէջ։ Պալատական գերիներու շարքին մէջ ասպետներ ու ծերակուտականներ կը տեսնուէին, որոնք եկած էին փութով Աւգուստայի մասին լուր մ'առնելու համար, ու կը ջանային դէթ ստրուկներուն աչքին տեսնուելու՝ թէ իրենք ալ եկած էին իրենց վշտակից հոգածութիւնը արտայայտելու։ «Աստուածազարմ արքայադուստր»ին հիւանդութեան լուրը ակնթարթի մը մէջ ամէն կողմ տարածուած էր, քանի որ միշտ նորանոր դէմքեր կը դիմէին հոն գունդագունդ, ու մեծ խռնում մը տեղի կ'ունենար դռներուն չուրջը։ Ծանօթներէն ոմանք Վինիկիոսին Պալատէն դուրս ելլելը տեսնելով, սկսան անվերջ հարցուփորձեր ընել անոր բայց ինք առանց ուշադրութիւն ընելու ճամբան շարունակեց՝ մինչեւ որ դիմացը ելաւ Բեղրոնիոս, որ ճիշդ նոյն պահուն լուր մ'առնելու կու գար։

Բեղրոնիոսի հանդիպումը կրնար բոլորովին կասեցնել զՎինիկիոս ու մղել զանի՝ նոյն իսկ Ներոնի ապարանքին մէջ, ա՛յնպիսի գործողութեան մը՝ զոր օրէնքները կը դատապարտէին, թէ որ այն ատեն զգալապէս ընկճուած և ուժաթափ եղած չըլլար որ իր ընդոծին զայրացկոտութիւնն անգամ չէր զգար։ Ուստի հրելով զանի մէկ կողմ ըրաւ ու ինք առաջ անցնիլ ուզեց, բայց Բեղրոնիոս գրեթէ բռնի զանի կեցուց։

— Ինչպէս է պզտիկ Աւգուստան, հարցուց անոր։

Բայց այս խօսակցութիւնը դարձեալ արթնցուց Վինիկիոսի զայրոյթը։

— Երանի՛ թէ Հադէսի [1] երախին մէջ գլորէին ինք ալ ամբողջ պալատն ալ հետը, պոռթկաց Վինիկիոս ակռաները կրճտելով։

— Լռե՛ղ եղիր, թշուառական, պատասխանեց Բեղրոնիոս՝ ու գաղտագողի չուրջը նայելով յարեց. — Թէ որ կը փափաքիս տեղեկութիւն առնել Լիկիայի մասին՝ քովս եկուր. հոս բառ մ'անգամ չեմ զուրցեր։ Քովս եկուր ու գահաւորակին մէջ ամէն գիտցածս կ'ըսեմ։

Ու թեւը անոր թեւին մէջ անցնելով՝ փութացուց պալատէն հեռացնելու։ Արդէն իր նպատակն ալ մինակ ատ էր, որովհետեւ Լիկիայի վրայով ինք բնա՛ւ լուր մը չունէր։ Իր խոհական ու նրբամիտ հանգամանքով, Բեղրոնիոս միշտ բարիք կ'ուզէր Վինիկիոսի՝ հակառակ նախընթաց օրուան իրեն դէմ ցոյց տուած ամարդի ընթացքին. բաց աստի, ինքզինք ալ այդ դէպքին մէջ պատասխանատու զգալով, գործի ձեռնարկած էր արդէն։ Հազիւ գահաւորակ ելան՝ ինք սկսաւ.

— Հրաման ըրի, ըսաւ, բոլոր ստրուկներուս ալ՝ որ քաղաքին դռներուն վրայ հսկեն. միեւնոյն ատեն ճշգրիտ նկարագրականն ըրի թէ՛ աղջկան ու թէ՛ այն հսկայի դիմագծին որ զանի խնջոյքին մէջէն

[1] Ըստ յոյն դից. Հադէս նոյն ինքն Պղուտոն, այսինքն դժոխոց աստուածն ու գերագոյն դատաւորն էր։

դուրս հանեց. զի կասկած չկայ որ ան եղած է այս անգամ ալ զանի յափշտակողը։ Հիմա մտիկ ըրէ. գուցէ Աւլոս ու Պոմպոնիա մտադիր են իրենց ամարանոցներէն մէկին մէջ պահել զանի, և այդ պարագային շուտ կրնանք գիտնալ թէ ինչ ուղղութեամբ փախուստ տուած են։ Իսկ թէ որ իմ գերիներս և ոչ մէկ դրան առջև չտեսնեն զանի՝ ըսել է թէ Հռովմէ դուրս չէ ելած, որով այսօրուընէ իսկ կրնանք սկսիլ մեր խուզարկութեան։

— Աւլոս անոր ուր ըլլալը չգիտեր, պատասխանեց Վինիկիոս։

— Ապահո՞վ ես։

— Պոմպոնիան ալ տեսայ որ զայն փնտռելու ելած էր։

— Անկարելի՜ է որ երէկ քաղաքէն դուրս ելած ըլլայ ան, ինչու որ դռները գոց են գիշեր ատեն։ Իւրաքանչիւր դրան առջև երկերկու հոգի կը հսկեն իմ մարդիկներէս, որոնցմէ մէկը՝ պիտի հետամտէ Լիկիան ու հսկան, իսկ միւսը ետ պիտի դառնայ շուտ մը՝ ինծի լուր բերելու համար։ Ու թէ որ դեռ քաղաքին մէջ կը գտնուին, շուտ կրնանք գտնել իրենց թագստոցը, զի այն Լիգէացին շատ դիւրաւ կը ճանչցուի իր յաղթանդամ հասակէն։ Ուրախացիր որ Կեսար չէ զանի յափշտակողը, ու կրնամ ապահովել քեզ որ իրօք ալ ան չէ, զի ինծի համար գաղտնիք չկայ պալատին մէջ։

Վինիկիոս այն ատեն յուզմունքէն դողդոջ ձայնով մը ու կցկտուր բառերով պատմեց իր մօրեղբօր ինչ որ լսած էր Ակտէէն, թէ ինչ նոր վտանգներ կ'սպառնային Լիկիայի կենաց, այնպէս որ գտնուած պարագային իսկ անհրաժեշտ կը դառնար մեծ զգուշութեամբ գաղտնի պահել Պոպպէայէ։ Յետոյ բուռն կերպով կշտամբանքներ ուղղեց Բեդրոնիոսի՝ տուած խորհուրդը մերժած ըլլալուն համար, և յարեց ըսելով որ, եթէ ինք չմիջամտէր՝ խնդիրը բոլորովին տարբեր կերպարանք մը պիտի առնէր։ Զի, Լիկիա՝ Աւլոսի տունը պիտի մնար, և ինք՝ Վինիկիոս, դիւրութիւն պիտի ունենար զանի տեսնելու, և հիմա ինք Կեսարէն շատ աւելի երջանիկ կ'ըլլար։ Ու քանի կը խօսէր՝ այնչափ աւելի կը բռնկէր, մինչև որ վշտէն ու կատաղութենէն արցունքները դուրս պոռթկացին, ու այտերէն վար հոսեցան։

Բեդրոնիոս՝ որ բնա՛ւ չէր հաւատար թէ իր քեռորդին այդ աստիճան կրնար սիրահարած ըլլալ, ի տես արցունքներուն ապշահար ըսաւ ինքնիրեն.

— Ո՛վ հզօր տիրուհիդ Կիպրոսի,[1] դո՛ւն ես միակ մարդոց ու աստուածներու վրայ տիրապետողը։

[1] Աստղիկ դիցուհին՝ որու նուիրուած էր Կիպրոս կղզին։

ԺԲ.

Մօրեղբայր ու քեռորդի երբ Բեդրոնիոսի տունէն հասան, բարապանը իմաց տուաւ՝ թէ քաղաքին դռներուն վրայ հսկելու ղրկուած գերիներէն և ոչ մէկը դեռ վերադարձած չէր։ Բարապանը անոնց կերակուրը տալէ վերջ՝ հրամայած էր որ ուշի ուշով զննէին դուրս ելլողները, ապա թէ ոչ ամէնքնին ալ խարազանի պատժոյն պիտի ենթարկուէին։

— Կը տեսնե՞ս, ըսաւ Բեդրոնիոս, ապահով եմ որ դեռ անոնք քաղաքին մէջն են, ու կասկած չկայ որ չգտնուին։ Դո՛ւն ալ ղրկէ քու գերիներդ հսկելու համար, մանաւանդ գահաւորակին հետ եղողները՝ որոնք աւելի դիւրաւ պիտի ճանչնան Լիկիան։

— Թիարան ղրկեցի զիրենք, ըսաւ Վինիկիոս, բայց կրնամ ես կանչել ու դռներուն քով ղրկել։

Աս ըսելով մոմապատ տախտակի մը վրայ մէկ քանի բառ գրելով Բեդրոնիոսի յանձնեց, և ան ալ շուտ մը սուրհանդակ մը ճամբայ հանեց Վինիկիոսի տունը տանելու համար։ Եւ իրենք ներքին սրահը մտնելով սկսան ճաշակել՝ մարմարեայ բազմոցի մը վրայ նստած։ Ոսկեփայլ վարսերով Եւնիկէ ու Իրաս անոնց ոտքերուն տակ քշեցին պղնձեայ աթոռակ մը, ու միեւնոյն ատեն Վոլթէռռայի ու Կեկինայի մէջ շինուած երկայնափող, հիանալի կարասներէն ազնիւ գինիով լեցուցին բաժակները։

— Գերիներուդ մէջէն մէկը չկա՞յ որ ճանչնայ այն հսկայ Լիգէացին, հարցուց Բեդրոնիոս։

— Աթակինոս ու Գուլոս զայն կը ճանչնային, բայց առաջինը սպաննուեցաւ երէկ գահաւորակին քով, իսկ միւսը ես սպաննեցի։

— Շատ կը ցաւիմ այս վերջինին համար, պատասխանեց Բեդրոնիոս, ինչու որ երկուքնիս ալ իր բազուկներուն վրայ մեծցած էր։

— Այո՛, իմ ալ դիտաւորութիւնս զանի ձերբազատել էր, պատասխանեց Վինիկիոս, բայց ա՛լ անոր վրայ չխօսինք, Լիկիայի վրայ միայն մտածենք։ Հռովմ ահագին ծով մըն է։

— Մարգարիտներու որսորդութեան տեղն ալ ծով մըն է։ Անշուշտ, ո՛չ այսօր ո՛չ ալ վաղը կրնանք գտնել զԼիկիա. բայց վերջապէս պիտի գտնենք։ Քիչ առաջ, կը յիշե՞ս, կը յանդիմանէիր զիս՝ թէ ինչո՞ւ այդ շաւղին մէջ դրի քեզ, շաւիղ մը՝ որ ըստ ինքեան շատ ալ լաւ էր, բայց երբ գործը անյաջող ելք մ'ունեցաւ՝ այն ատեն միայն գէշ եղաւ։ Դուն անձամբ Աւլոսի բերնէն լսեցիր թէ մտադիր էր Սիկիլիա քաշուիլ իր բոլոր ընտանիքով, և այն ատեն յակամայս դուն ու Լիկիա իրարմէ պիտի բաժնուէիք։

— Ես ալ իրենց ետևէն կ'երթայի։ Ամէն պարագայի մէջ, Լիկիա բոլորովին զերծ կ'ըլլար ո՛ և է վտանգէ։ Բայց հիմա, թէ որ երեխան

մեռնի՝ Պոպպէա պիտի կարծէ, և ուրիշներուն ալ պիտի հաւատացնէ՝ Լիկիայի պատճառաւ մեռած է։

— Այո, հաւանական է. և աս մեծ դժբախտութիւն մը պիտի ըլլար։ Բայց կրնայ ըլլալ որ երեխան բժշկուի, իսկ թէ որ մեռնի՝ ուրիշ ատեն միջոց մը կը խորհինք։

Եւ պահ մը մտածելով՝ ետքը շարունակեց.

— Պոպպէա, ինչպէս կը խօսուի, Հրէական կրօնքին հետեւորդներէն է, ու կը հաւատայ չար ոգիներու. իսկ Կեսար՝ աւերորդապաշտ մէկ է։ Ուրեմն, եթէ լուր հանենք թէ Լիկիա չար ոգիներէ յափշտակուած է, անմիջապէս պիտի հաւատան, մանաւանդ որ ո՛չ Կեսար ո՛չ ալ Աւլոս զանի յափշտակած չըլլալով, անոր անհետացումն ալ խորհրդաւոր պարագաներով մը շրջապատուած է։ Կարելի չէ որ Լիգէացի առանձնապէս կատարած ըլլայ առեւանգումը, անշո՛ւշտ մեղսակիցներ ունի իր հետ։ Ե՞րբ եղած է որ գերի մը այդչափ օգնականներ մէկ օրուան մէջ կրցած է հաւաքել։

— Հռոմի մէջ միշտ գերիները կ'օգնեն իրարու։

— Ոմանք նոյն իսկ իրենց արիւնը թափելու աստիճան։ Անշո՛ւշտ իրարու կ'օգնեն, բայց չէ թէ մէկը միւսին դէմ։ Իրենք պէտք է գիտնային թէ ինչ պատուհաս կ'սպառնար իրենց գլխուն քու կողմէդ։ Եթէ դուն հիմա քու գերիներուդ առջեւ խօսք բանաս չար ոգիներու համար, անոնք անմիջապէս պիտի պնդեն՝ թէ իրենք իրենց աչքով իսկ այդ ոգիները տեսած են, ու կը հասկցուի թէ ինչո՛ւ, որովհետեւ այդպէսով իրենք զինքերնին դիւրաւ կ'արդարացնեն քու առջեւդ։ Հա հիմա գերի մը կանչէ, և անոր հարցուր թէ դիպուածաւ չտեսա՞ւ որ չար ոգիներ Լիկիան օդին մէջէն վերցուցած կը տանէին ու պիտի տեսնես որ ինք Արամազդայ վահանին վրայ երդում ընելով պիտի ըսէ թէ Այո՛։

Վինիկիոս ալ աւերորդապաշտ ըլլալով՝ սարսափահար՝ Բեդրոնիոսի նայեցաւ.

— Եթէ Ուրսուս մեղսակից չունեցաւ, առանձին ալ չէր կրնար առեւանգումը գլուխ հանել, ուրեմն ինչպէս եղած է այն ատեն։

Բեդրոնիոս ժպտեցաւ։

— Նայէ՛, լսէ, աներկբայ եմ որ պիտի հաւատան, ինչպէս դո՛ւն ալ հաւատացիր։ Մեր մարդիկը՝ որ կ'արհամարհեն աստուածները, այդպէս եղած են՝ միշտ։ Ամէնքն ալ առասպելին պիտի հաւատան՝ ու չպիտի խորհին Լիկիայի վրայ։ Իսկ մենք անոր հետ միասին կը հեռանանք Հռոմէ, ու կը քաշուինք իմ կամ քու ամարանոցներէդ մէկին մէջ։

— Ո՞վ է ուրեմն Լիկիան փախցնողը։

— Իր կրօնակիցները, պատասխանեց Բեդրոնիոս։

— Իր կրօնակիցնե՞րը որո՛նք են որ, և ի՛նչ Աստուած է Լիկիային պաշտածը. պէտք էր որ ես քենէ առաջ գիտնայի այդ։

— Հռոմի մէջ գրեթէ բոլոր կիներն ալ տարբեր Աստուած մը կը պաշտեն։ Անշուշտ ամէնքն ալ Պոմպոնիայի ճանչցած Աստուծոյն կրօնքին մէջ մտած են, բայց ո՛վ է այդ Աստուածը ես ալ չեմ գիտեր։ Սա ստոյգ է որ, մէկ մը տեսած չէ Պոմպոնիային՝ մեր ո՛չ մէկ տաճարին մէջ աստուածներուն զոհ ընելը։ Մինչեւ անգամ զանի իբր քրիստոնեայ ամբաստանած են, բայց աս անկարելի է, ինչու որ ընտանեկան խորհուրդ մը գումարելով՝ իր անմեղութիւնը հաստատեց։ Քրիստոնեաներուն համար կը խօսուի թէ, չէ թէ միայն էշու գլուխ մը կը պաշտեն, այլ նաեւ մարդկային ազգին թշնամի ըլլալով ամէնէն քստմնելի ոճիրները կը գործեն։ Կարելի չէ որ Պոմպոնիա քրիստոնեայ ըլլայ, ինչու որ իր առաքինութիւնը քաջածանօթ է, և մարդկային ազգին թըշնամի եղող մը այնպէս լաւ չի վարուիր գերիներուն հետ ինչպէս ինք կ'ընէ։

— Արդարեւ, ընդմիջեց Վինիկիոս, և ոչ մէկ տեղ մը այնչափ լաւ չեն նայուիր որչափ Աւլոսի տանը։

— Ա՜հ, հիմա կը յիշեմ որ, Պոմպոնիա օր մը իմ առջեւս ամենակարող Աստուծոյ մը խօսքն ըրաւ։ Թէ ինչ է իր կարծիքը միւս աստուածներու մասին՝ այդ իր գիտնալիքն է։ Բայց, աս իրենց «Լօղոս»ը կամ «Բանն»ը[1] շատ կարող մէկը եղած ըլլալու չէ, և կամ աւելի ճիշդ խօսելու համար, շատ տկար մէկը եղած ըլլալու է որ միայն երկու հետեւորդներ ունեցած է, Պոմպոնիան ու Լիկիան, և Ուրսուսը՝ իբր յաւելուած։ Ասով հանդերձ, կրօնակիցնին բազմաթիւ եղած ըլլալու են, և լաւ են ասոնք միայն յափշտակած են Լիկիան։

— Բայց իրենց կրօնքը կը հրամայէ ներել, յարեց Վինիկիոս, Աւլոսի տանը Պոմպոնիայի հանդիպեցայ՝ որ ինծի ըսաւ. «Աստուած ներէ՛ քեզի, Մարկոս, ինծի ու Լիկիային ըրած չարիքիդ փոխարէն»։

— Բացայայտ կը տեսնուի որ արտակարգ հեզ բնութիւն մ'ունի իրենց Աստուածը։ Ուստի դուն ալ ներումն խնդրէ իրմէ և ի նշան իր այդ ներման աղաչէ որ Լիկիան քեզի վերադարձնէ։

— Ես ալ իմ կողմանէ վաղն իսկ հարիւր եզներ պիտի զոհէի ի պատիւ իրեն։ Ո՛չ ընթրելու ախորժակ ունիմ, ո՛չ լոգանք առնելու ո՛չ ալ քնանալու։ Գողի լապտեր մ'առած՝ ես անձամբ պիտի երթամ ամբողջ քաղաքը խուզարկելու, և ո՛վ գիտէ որ ծպտեալ դիմացս չպիտի ելլէ։ Անհանգիստ եմ։

— Ջերմ ունիս, ըսաւ Բեդրոնիոս։

— Այո՛, ջերմ կ'զգամ։

— Ուրեմն մտիկ ըրէ։ Բժիշկին քեզի ըրած պատուէրը թէեւ չեմ գիտեր, բայց անոր քեզի ըսեմ թէ ինչ պիտի ընէի թէ որ քու տեղդ

[1] Ակնարկութիւն Աստուածային երկրորդ անձին Բանին Աստուծոյ, այսինքն Մարդացեալ Փրկչին. ըստ որում Ս. Յովհաննէս կը գրէ "Եւ Բանն մարմին եղեւ"։

ըլլալ։ Մինչև որ այն աղջնակը գտնուի ուրիշ ցրուածներու տուր ինքզինքդ։ Շատ հաճելի ժամանցներ կրնաս ունենալ քու ամարանոցիդ մէջ, եկո՛ր հոն գնա՛, ու պիտի տեսնես թէ ինչպէս կը հովանի սիրտդ։

— Պէտք չունիմ, պատասխանեց Վինիկիոս։

Իսկ Բեդրոնիոս՝ որ սրտանց անոր բարիքը կ'ուզէր, սկսաւ մտածել՝ թէ, ինչպէս կրնար ամոքել անոր վիշտը։

— Գուցէ, ըսաւ, քու գերուհիներդ հրապոյր մը չունին քեզ համար, ուստի կը մտածեմ որ հատ մը ևս քեզի նուիրեմ, — ու ձեռքը Եւնիկէի ուսին վրայ դնելով — Տե՛ս սա Շնորհքը[1], ըսաւ, մէկ քանի օր առաջ Ֆոնդէոս Կապիտոն կ'ուզէր՝ անոր փոխարէն երեք գեղանի Կլազոմէնացի պարմանիներ ընծայել։ Գեղեցիկ ըլլալ՝ որ Սկոպաս[2] անգամ քանդակած չէ աւելի հրաշալի մարմին մը։ Արդ, քեզի կը նուիրեմ զանի, տա՛ր, քուկդ է։

Եւնիկէ ամփոփնեցաւ մէկէն, ու աչքերը Վինիկիոսի վրայ յառելով շնչահեղձ՝ սպասեց թէ ինչ պատասխան պիտի տայ։

Վինիկիոս խոյն ոտքի ցատկեց, գլուխը ձեռքերուն մէջ առաւ, ու նման հիւանդի մը՝ որ ամէն ինչ կը մերժէ, հապճեպով ըսաւ.

— Ո՛չ, ո՛չ, լսի՛ր, անգամ չեմ ուզեր։ Շնորհակա՛լ եմ քենէ, բայց պէտք չունիմ, իմ փափաքս միայն Լիկիան գտնել է։ Դուն ինծի կոգղաւոր վերարկու մը բերել տուր, որովհետև կ'ուզեմ Անդրտիբերեան թաղն անցնիլ՝ գէթ Ուրսուսը գտնելու համար։

Աս ըսելով՝ շուտափոյթ դուրս ելաւ։ Բեդրոնիոս չկեցուց զանի· ու կարծելով որ իր ըրած նուէրին մերժումը մտմտուքներէն անկէ յառաջ կու գար՝ որ, Վինիկիոս իր գերագրգռութեան պահուն ունեցեր էր թէ հակառակը պիտի զգար ամէն կիներու հանդէպ ալ, Լիկիան բացառութիւն սեպելով, խօսքը Եւնիկէի ուղղեց ըսելով.

— Գնա՛ հիմա քու լոգանքդ առ, օծուէ, արդուզարդդ ըրէ ու Վինիկիոսի տունը գնա։

Բայց Եւնիկէ անոր ոտքերուն ինկաւ, ու ձեռքը գալարելով արտասուաթոր աչքերով կը պաղատէր որ զինք դուրս չի հանէ։ Ու բացայայտօրէն զրուցեց թէ չէր ուզեր Վինիկիոսի քով երթալ, և թէ իրեն համար աւելի նախընտրելի էր փայտ փոխադրել հոսը քան անոր տանը մէջ տիրուհի ըլլալ. չէր ուզեր, չէր կրնար հոն երթալ, և ատոր համար ներումն կը հայցէր. Թող օրն ի բուն ծաղկել տար զինք, բայց թող տունէն դուրս չհանէր։ Եւ անձկագին, յուզումնալից, հէք Եւնիկէ՝ թեւերը պաղատալից երկարեց դէպ ի Բեդրոնիոս, որոնք աղաչանք

[1] Շնորհք կ'ըսուէին գեղեցկութեան տիպար եղող երեք դիցուհիները։

[2] Նշանաւոր արձանագործ ու ճարտարապետ՝ որ ապրեցաւ Քրիստոսէ չորս դար առաջ։

մոփկ կ'ընէր անոր խօսքերուն։ Գերի մը՝ որ համարձակէր աղաչելու որ ազատ թողուէր իր տիրոջ հրամանը չկատարելու, մանաւանդ թէ յանդգնէր անգամ ըսելու թէ՝ «չեմ ուզեր ու չեմ կրնար», այս տեսակ բան նոյն ատեններն ընա՛ւ լսուած չէր Հռոմի մէջ, այնպէս որ Բեդրոնիոս անգամ հազիւ իր ականջներուն կը հաւատար։ Ուստի, ասիկա չաւա մը կծկեց իր յօնքերը, ինչու որ անգթութեան պարագային անգամ՝ ան խիստ նուրբ կենցաղագիտութեամբ կը վարուէր։ Իր գերիներն ալ, իրենց հաճոյից վերաբերած խնդիրներու մէջ մանաւանդ աւելի առատաձեռնութեամբ կը վարձատրուէին՝ որչափ ուրիշ ծառաներ չէին ըլլար իրենց տէրերէն, միայն թէ ճշդիւ գործադրէին իրենց պարտքերը, և իրենց տիրոջ հրամանն ալ իբր աստուածային պատգամ մը ընդունէին։ Իսկ թէ որ զանցառու ըլլային այս պարտականութեան մէջ, այն ատեն Բեդրոնիոս ալ անաչառօրէն կը պատժէր զանոնք անխնայ՝ նոյն ատենի սովորութեանց համաձայն։ Եւ որովհետև, չէր կրնար հանդուրժել նման ընդդիմադրութեան մը, որ ամէն համբերութիւն կորսնցնել կու տար իրեն, իր առջև ծնրադրող աղջնակին վրայ սևեռեց պահ մը իր աչքերը, և վերջապէս ըսաւ.

ԵՒՆԻԿԷ
(Բեդրոնիոսի ճաշէն)

— Գնա՛, Տիրեսիան առ և հոս բեր։

Եւնիկէ դողդղալէն ոտքի ելաւ, և արտասուալից աչքերով հեռացաւ արագ՝ շուտ մը ատրադաւթի պահապանին՝ Տիրեսիայի հետ վերադառնալու համար։

— Աս ալ Եւնիկէն, հրամայեց Բեդրոնիոս, ու քսանուհինգ խարազանի հարուած տուր իրեն, բայց այնպէս մը ըրէ որ մորթը չվնասուի։

Այս հրամանը տալով՝ ինք գրասենը քաշուեցաւ, և վարդագոյն

կճեռայ սեղանի մը առջեւ նստելով՝ սկսաւ «Տրիմոլկիոնի հացկերոյթ»ը գրելով զբաղիլ։ Բայց Լիկիայի փախուստն ու փոքրիկն Աւլուսի հիւանդութիւնը այն աստիճան զգալապէս կը խռովէին իր մտածումները, որ չկրցաւ շարունակել իր գրութիւնը։ Կը խորհէր որ, եթէ իրօք անոր հիւանդութիւնը Լիկիայի կողմէ եղած կախարդանքի մը կը վերագրէր Կեսար՝ այդ պարագային պատասխանատուութիւնը իր վրայ կը ծանրանար, քանի որ իր թախանձանքով աղջնակը պալատ ընդունուած էր։ Ուստի, միտքը դրաւ որ Կեսարի հետ ունենալիք իր առաջին տեսութեան իսկ անոր ցոյց տար թէ որքան յիմարութիւն էր նման կասկած մը յղանալը. ու կը յուսար ալ իր այս ծրագիրը յաջողցնելու, որովհետեւ ինք գիտէր թէ Պոպպէա զգալի համակրանք մը կը տածէր իր մասին, համակրանք մը՝ զոր մեծ զգուշութեամբ գաղտնի կը պահէր։ Հոս իր զգացած երկիւղին համար գլուխը շարժեց, ու որոշեց նախ ճաշարան մտնելով քիչ մը կազդուրուիլ, և յետոյ այցելութիւն տալ Պալատինեան ապարանքին, Մարգաւանին ու Քրիսոթեմիսին։

Ճաշարան գացած պահուն, երբ մտքէն իսկ չէր անցներ, պատին վրայ նշմարեց միւս գերեկիցներուն հետ, Եւնիկէի ճապուկ գիծաստուերն ալ, և յիշելով թէ Տիրեսիայի հրամայած էր զանի խարազանելու, դարձեալ պատեց յօնքերն ու նայեցաւ թէ արդեօք հո՞ն էր արտագաւիթին պահապանը։ Ու, հոն եղող գերիներուն մէջ զանի չնշմարելով՝ Եւնիկէի ըսաւ.

— Պատիժդ ընդունեցա՞ր։

Եւնիկէ դարձեալ ծունկի եկաւ, և անոր կրկնոցին քղանցքը համբուրելով պատասխանեց.

— Այո՛, տէր, այո՛, պատժուեցայ։

Անոր ձայնին շեշտէն կը գուշակուէր զգացած ուրախութիւնն ու երախտագիտութիւնը։ Այլ եւս վստահ էր որ այդպէս ձաղկուելէ վերջ ա՛լ պիտի չհեռացուէր տունէն, ու հոն պիտի մնար։ Պետրոնիոս շուտ կռահեց այդ բանը, ու կը զարմանար որ ինչո՞ւ այդ աստիճան բուռն տենչ մ'ունէր մնալու. բայց լաւ ուսումնասիրած ըլլալով մարդկային բնութիւնը, հասկցաւ որ միայն սէրը կրնար նման զգացում մը ներշնչել։

— Մէկը կը սիրե՞ս այս տանը մէջ. հարցուց։

Եւնիկէ իր արտասուալից երկնագոյն աչքերը վեր բարձրացնելով՝ մրմնջեց.

Այո՛, Տէ՛ր։

Եւ այն իր հմայիչ աչքերով, իր այն ծփուն ու ծածան ոսկեզօծ վարսերով, իր այն դիմագծով վրայ կրցաւ կարդալ երկիւղի և յոյսի ամենարուսն արտայայտումը, իրեն ա՛յնչափ գեղեցիկ երեւցաւ, և անոր ադամնչաքն ալ այնչափ զուարթ ու յուզիչ որ Պետրոնիոս, որ իբր փիլիսոփայ սիրոյ զօրութիւնը ներբողած էր և իբր ճաշակի տէր մարդ

միշտ պատիւ ընծայած էր գեղեցկին, պահ մը յուզուած մնաց հոն։

— Ո՞ր մէկն է սիրածդ ասոնց մէջէն, հարցուց, գլխովը գերիները ցոյց տալով։

Պատասխան չառաւ։ Եւնիկէ գլուխը ծռեց՝ ու անշարժ մնաց։

Պետրոնիոս աչքէ անցուց գերիները՝ որոնց մէջ հիանալիօրէն գեղեցկադէմ մարդիկ կային։ Անոնցմէ և ոչ մէկին դէմքին վրայ պատասխան մը կարդաց, մանաւանդ որ, ամէնքն ալ իրեն ա՛յնպիսի քմծիծաղ մ' ըրին... Դեռ քիչ մըն ալ դիտեց իր առջեւ ծնրադրող աղջնակը՝ եւ անցաւ ճաշարան։

Կերակուրը ընելէ վերջ՝ տանիլ տուաւ զինք Կայսերական պալատ, և յետոյ Քրիսոթեմիսին՝ ուր քով մնաց մինչեւ գիշերը ուշ ատեն։ Ու տուն դառնալով իր առջեւ կանչեց Տիրեսիան։

— Եւնիկէ ընդունեցա՞ւ իր խարազանի հարուածները, հարցուց։

— Այո՛, Տէր, բայց դուն հրամայած էիր որ մորթը չի սկրթի։

— Ուրիշ հրաման չտուի՞ իր մասին։

— Ո՛չ, պատասխանեց ահաբեկ, պահապանը։

— Լա՛ւ։ Ստրուկներէն ո՞ր մէկն է զանի սիրողը։

— Եւ ո՛չ մէկը, Տէ՛ր։

— Ի՞նչ գիտես իր մասին։

Տիրեսիա կէս վստահ շեշտով մը պատասխանեց.

— Գիշերն ի բուն իր ննջասենեակին մէջն է, ուր իր հետ կը մնան նաեւ ծերունի Ակրիտոնիա և Իփիգա գերուհիները։ Երբ դուն արդուզարդ ուզարես՝ ա՛լ անիկա լոգարանի բաժնին մէջ չի մնար։ Միւսները միշտ կը ծաղրեն զինք ու Անահիտ[1] մականունը կու տան իրեն։

— Կը բաւէ, ընդմիջեց Պետրոնիոս, եւ ուզեցի զինք իմ քեռորդւոյս Վինիկիոսի նուիրել, բայց չուզեց։ Թո՛ղ ուրեմն իր տեղը մնայ, հիմա դուն գնա՛։

— Կրնա՞մ դեռ իր մասին բան մըն ալ զրուցել։

— Քեզի ըսի որ բոլոր գիտցածդ զրուցես։

— Բոլոր ծառաներն ալ կը խօսին այն աղջնակին փախստեան վրայով՝ որ ազնուական Վինիկիոսի տունը բնակելու սահմանուած էր։ Արդ Տէ՛ր իմ, քու մեկնելէդ ետքը, Եւնիկէ ինծի եկաւ, ու ըսաւ թէ ինք կը ճանչնար մէկը՝ որ կարող էր այն աղջնակը գտնելու։

— Ա՜հ, և ո՞վ է այդ մարդը։

— Ես չեմ գիտեր, Տէր իմ, բայց կարծեցի որ իմ պարտքս էր քեզի զրուցել։

— Շատ լաւ։ Այդ մարդը վաղը հոս պէտք է սպասէ առտունէն

[1] Անահիտ կամ Արտեմիս նոյն ինքն լուսինն է, զոր աստուածացնելով ըրած էին Դիցուհի որսորդութեան։

գալուն, և հիմա կ'երթար իւր տղուն Վինիկիոսի ալ՝ որ հոս գայ վաղը։

Պահապանը խոնարհութիւն ընելով դուրս ելաւ։ Պետրոնիոս սկսաւ Եւնիկէի վրայ խորհիլ։ Յայտնի բան մըն էր՝ թէ մանկամարդ ստրկուհին շատ կը փափաքէր որ Վինիկիոս գտնէր Լիկիան, որպէս զի ինք չստիպուի այս տեղէն մեկնիլ։ Յետոյ կասկածեցաւ որ մի՛ գուցէ Եւնիկէի յանձնարարած մարդը իր սիրած անձն իսկ ըլլար։ Բայց իսկոյն վանեց իր այս կասկածը։ Շատ պարզ միջոց մը կար անշուշտ ճշմարտութեան վերահասու ըլլալու համար. ուրիշ բանի պէտք չկար՝ եթէ ոչ իր առջեւ կանչել Եւնիկէն։ Բայց օրը արդէն տարաժամած էր։ Պետրոնիոս շատ յոգնած էր, Տիգելլինոսի ըրած երկար այցելութեան հետեւանօք, և պէտք ու փափաք ալ ունէր քնանալու։ Ննջասենեակ գնացած պահուն մէկէն միտքը եկաւ որ Տիգելլինոսի աչքերուն անկիւնները կնճիռներ մը տեսած էր, ու մտածեց որ Հռոմի մէջ շատ գնահատուած էր անոր գեղեցկութիւնը որ իր համբաւէն նուազ արժէք ունէր, և դարձեալ թէ Ֆոնտէոս Կապիտոն որ երեք Կլազոմենացի պատանիներ նուիրած էր իրեն՝ Եւնիկէի փոխարէն, շատ առատ գնով կ'ուզէր զանի ձեռք բերել։

ԺԳ.

Հետեւեալ առտու, հազիւ թէ Պետրոնիոս հագուած էր օծարանին մէջ, ահա Վինիկիոս ներս մտաւ Տիրեսիայի կանչելովը։ Ինք տեղեկութիւն ունէր թէ ո՛ և է լուր մը հասած չէր Հռոմի դռներէն։ Այս բանը փոխանակ մխիթարելու զինք, քանի որ կրնար վստահ ըլլալ՝ թէ Լիկիա դեռ Հռոմի մէջ էր, ա՛լ աւելի ընկճեց զինք, ու սկսաւ վախնալ՝ որ Ուրսուս կրնար յարձակումէն անմիջապէս ետքը քաղաքէն դուրս հանած ըլլալ, դեռ Պետրոնիոսի ստրուկները քաղաքին դռները պահպանութեան տակ չառած։ Աշնան՝ իրաւ է թէ, օրերը կարճ ըլլալով, դռները աւելի կանուխ կը փակուէին. բայց սա ալ ճշմարիտ էր որ, դուրս ելլողներուն միշտ կը բացուէին, և այս վերջիններուն թիւը աւելի առատ էր։ Բաց աստի, ուրիշ ճամբով կարելի էր նաեւ պարիսպին վրայէն անցնիլ, ինչ որ ծանօթ ըլլալու էր քաղաքէն փախուստ տալ ուզող ստրուկներուն։ Վինիկիոս իր գործակալները ղրկած էր հսկելու համար գաւառները տանող բոլոր ուղիները, և շրջակայ բոլոր պզտիկ քաղաքներու պահականոցները, որպէս զի լաւ մը նկարագրէին անոնց երկու փախստական ստրուկներուն՝ Ուրսուսի ու Լիկիայի դիմագիծերը, հետապնդէին փախստականները ու խոշոր պարգեւ մը տային զանոնք ձերբակալողներուն։ Բայց ապահով չէր՝ թէ այս խուզարկուները պիտի կարենային փախստականներուն ետեւէն հասնիլ, ու երբ հասնէին ալ, տեղական իշխանութիւնները յանձնառու պիտի ըլլային Վինիկիոսի պարզ

մէկ խնդրանքին ու անհատական ստիպման վրայ զանոնք ձերբակալելու՝ երբ ո՛ և է պրետորականի մը պաշտպանութիւնը չվայելէր։ Եւ իրօք ատեն ալ չէր ունեցած փափաքուած օգնութիւնը ձեռք ձգելու համար։ Նոյն իսկ ինք գիշերի զգեստով ծպտած՝ նախընթաց օրը քաղաքին բոլոր ծակուծուկերը փնտռած էր Լիկիան. բայց անհնար եղած էր անոր ամենապզտիկ հետքն անգամ գտնելը։ Իրաւ է թէ, Աւլոսի ծառաներն ալ տեսած էր՝ որոնք կարծես իրենք ալ զանի փնտռելու ելած էին, ինչ որ ամրապնդեց զինք սա կարծիքին մէջ՝ թէ Աւլոս մասնակցութիւն չունէր Լիկիայի առեւանգումին մէջ, քանի որ ինք ալ բոլորովին անտեղեակ էր անոր վիճակէն։

Երբ ուրեմն Տիրեսիաս եկաւ իրեն ըսելու թէ մարդ մը կայ՝ որ կը խոստանայ զանի գտնել, կրցածին չափ շուտ վազեց եկաւ Պետրոնիոսի տունը, ու հազիւ թէ ողջունեց իր քեռին՝ մէկէն տեղեկութիւն ուզեց այն անձին վրայով։

— Պահիկ մը կը տեսնենք զինք. Եւնիկէի ծանօթներէն է, ըսաւ Պետրոնիոս։ Արդէն հիմա պիտի գայ Եւնիկէ պատմուճանիս ծալքերը յարդարելու համար, այն ատեն աւելի մանրամասն բացատրութիւններ կ'ունենանք։

— Ո՛հ, սա՞ Եւնիկէն զոր երէկ ինծի նուիրել կ'ուզէիր։

— Եւ զոր դուն մերժեցիր, ու երախտագէտ ըլլիր զիս, ինչու որ քաղաքին մէջ անկէ աւելի ճարտար ծալքեր յարդարող աղջիկ չի գտնուիր։

Դեռ խօսքը չլրացուցած՝ Եւնիկէ ներս մտաւ, ու մարգարտայեւռթառակի մը վրայէն պատմուճանը առնելով՝ բացաւ Պետրոնիոսի ուսերուն վրայ ձգելու համար։ Դէմքը պայծառ ու հանդարտ էր, և աչքերէն ուրախութիւնը կ'արտացոլէր։

Պետրոնիոս անոր նայեցաւ ու գեղանի գտաւ զանի։ Եւնիկէ պատմուճանը ձգելէ վերջ՝ սկսաւ ծալքերը յարդարել։ Այգնակին աշխատած պահուն Պետրոնիոս նշմարեց որ անոր բազուկները հրաշալի կլորութիւն մ'ունէին, ու վարդագոյն երանգաւորուած էին, իսկ ուսերն ու կուրծքը մարգարիտի ու ալաբաստրի թափանցիկ չքեղութեամբ կը ցոլանային։

— Եւնիկէ՛, հարցուց, եկա՞ւ այն անձը որու մասին Տիրեսիայի խօսած էիր։

— Եկած է, տէր իմ։ = Անո՞ւնն ինչ է։ — Քիլոն Քիլոնիդէս։ = Ի՞նչ արհեստ ունի։ — Բժշկութիւն, գիտութիւն, գուշակութիւն, մարդ մը՝ որ գիտէ կարդալ ճակատագիրը և ապագան տեսնել։

— Քեզի ալ գուշակա՞ծ է քու ապագադ։

Եւնիկէ ամօթէն այնպէս մը կարմրեցաւ՝ որ վիզն ու ականջները վարդագոյն եղան։

— Այո՛, տէ՛ր իմ։ = Ի՞նչ գուշակեց։ — Թէ՝ վիշտ ու երջանկութիւն կ'սպասեն ինծի։

— Վիշտը քու գլխուդ ցօղեց արդէն երէկ Տիրէսիայի խարազանին տակ, իսկ հիմա երջանկութիւնն ալ մօտալուտ է։

Արդէն եկած է, ըսէ՛ր ինք։ = Ի՞նչպէս։ — Քանի որ հոս մնալու շնորհքը եղաւ ինծի, ըսաւ թօթովելով մը։

Պետրոնիոս իր ձեռքը անոր ոսկեշող վարսերուն վրայ դրաւ։

— Այսօր լաւ յարդարեցիր ծալքերը, շատ գոհ եմ քենէ։

Այս հպումէն՝ Եւնիկէի աչքերը ուրախութենէն թրջեցան, ու կուրծքն ալ խոր հառաչով մը ուռեցաւ։

Պետրոնիոս ու Վինիկիոս գացին անցան՝ ուր Քիլոն Քիլոնիդէս կ'սպասէր։ Սա զիրենք տեսածին պէս խորին յարգանք մ'ըրաւ։

Պետրոնիոսի շրթներուն վրայէն ժպիտ մը շողաց՝ իր երէկի կասկածը միտքը բերելով, թէ այդ անձը մի՛ գուցէ Եւնիկէի սիրահարն ըլլար, որովհետեւ այսպիսի դէմք մը կարելի չէր որ իր սիրահարն ունենար։ Իրաւ, դեռ ծեր չէր, բայց անոր կեղտոտ մօրուքին, ու գանգուր մազերուն մէջէն կը նշմարուէին ցանցառ մէկ քանի ճերմակ թելեր։ Կուշտը ցամքած ու փոռ էր, և անոր կեցուածքը ի սկզբան այնպէս կարծել կու տար՝ թէ կուզ է։ Այդ ցամքած կոճղին վրայ կապիկի դէմքով ու աղուէսի դունչով խոշոր գլուխ մը անկուած էր։ Աչքը խորաթափանց էր, դեղնագոյն մորթը՝ պէսպիսուած կարմիր բշտիկներով, իսկ քիթը ամբողջովին անոնցմով ծեփուած, ինչ որ գինեմոլութեան նշան մըն էր։ Անոր անխնամ դէմքն ու թափթփած զգեստները, որոնց վրայ կ'աւելցնէր նման պարագաներու մէջ այծի մորթէ գորշ բաճկոնակ մը և ծակծկուած վերարկու մը դարձեալ նոյն նիւթէն, յետին աստիճանի չքաւորութիւն մը ցոյց կու տային կամ կը կեղծէին։ Իսկ սա տեսածին՝ Պետրոնիոս յիշեց Հոմերական Թերսիտէսը[1]. ուստի ձեռքի նշանով մը պատասխանելով անոր ըրած խորին յարգանքին ըսաւ.

— Ողջո՜յն, աստուածազարմ Թերսիտէս։ Ինչպէս են քու ցնցումներդ՝ զորս Ոդիսեւս քեզի տուաւ Տրովայի պատնէշներուն տակ, և ինք հիմա ինչ կ'ընէ Եղիսեան[2] դաշտերուն մէջ։

— Ազնուական տէր, պատասխանեց Քիլոն Քիլոնիդէս, Ոդիսեւս՝ մեռեալներու մէջէն ամէնէն իմաստունը, ողջոյն կը ղրկէ իմ բերանովս Պետրոնիոսի՝ կենդանի մարդոց մէջէն ամէնէն իմաստունին, ու կ'աղաչէ որ նոր վերարկուով մը սքօղէ իմ ցնցոտիներս։

---

[1] **Թերսիտէս**, ինչպէս նկարագրած է Հոմերոս, թզուկ, վատոգի ու շատախօս մէկն էր, որ իր չարախօսութիւններով մեծ սխալներ գործել տուաւ Ոդիսեւսի՝ Տրովական պատերազմի ատեն. Աքիլլէս ձեռքի մէկ հարուածով սպաննեց զանի։

[2] **Եղիսեան Դաշտ** ըսուածը հեթանոսներու արքայութիւնն էր՝ ուր առաքինի մարդոց ստուերները կը բնակէին։

— Յանո՛ւն երրեակին Եկատէի, բացագանչեց Պետրոնիոս, այս պատասխանը իրա՛ւ որ կ'արժէ նոր վերարկու մը։

Վինիկիոս անհամբերութեամբ ընդմիջեց այս խօսակցութիւնը և առանց այլեւայլի հարցուց.

— Յստակ գաղափար մը ունի՞ս թէ ինչ պիտի ընես։

— Քանի որ երկուքնուդ ալ «ընտանիք»ին մէջ ուրիշ խօսակցութիւն չըլլար, և քանի որ Հռոմի կէսն ալ կը կրկնէ այդ նոր դէպքը, կարծեմ ընա՛ւ դժուար չէ գտնալը։ Երէկ չէ անցեալ գիշեր աղջնակ մը առեւանգուեցաւ Լիկիա անուամբ, և կամ լաւ եւս՝ Կալլինա անուամբ, որ Աւլոսի տանը մեծցած էր, երբ քու գերիներդ, տէր, զանի Կեսարի պալատէն քու «կղզեակ»դ կը տանէին։ Արդ, ես յանձնառու կ'ըլլամ զանի գտնելու հոս, Հռոմի մէջ, և կամ՝ եթէ քաղաքէն դուրս ելած է, ինչ որ անհաւանական է, քեզի լուր բերելու իր փախուստին մասին՝ և ըսելու թէ ո՛ւր պահուած է։

— Լա՛ւ, ըսաւ Վինիկիոս՝ պատասխանին ճշդութենէն գոհ մնալով, և ինչ միջոցով կը յուսաս այդ արդիւնքը ձեռք բերել։

Քիլոն չարաճճի ժպիտ մը ունեցաւ։

— Դուն, տէր իմ, միջոցներն ունիս, իսկ ես՝ հնարամտութիւն։

Պետրոնիոս ալ ժպտեցաւ, ինչու որ բոլորովին գոհ մնացած էր իր հիւրէն։

— Այս մարդը կրնայ գտնել զանի, մտածեց, և իր յօնքերը փոթելով՝ ըսաւ. Լսէ՛, թշուառական, եթէ դրամ շորթելու նպատակաւ զիս խաբես՝ բիրերու տակ սպաննե՛լ պիտի տամ քեզ։

— Տէ՛ր իմ, ես փիլիսոփայ մըն եմ, և փիլիսոփայ մը չի կրնար ապօրինի շահերու ցանկացող ըլլալ, և ի մասնաւորի այն շահին՝ զոր այնքան վեհանձնութեամբ ինծի նուիրեցիր։

— Ա՜հ, դուն փիլիսոփա՞յ ես, հարցուց Պետրոնիոս, հապա Եւնիկէ երէկ ինծի ըսաւ թէ բժիշկ ու կախարդ մըն ես։ Ո՞ւսկից ճանչցար դուն Եւնիկէն։

— Ինք եկաւ գտաւ զիս օգնութիւն խնդրելու համար, համբաւս լսած ըլլալով։

— Ի՞նչ օգնութեան պէտք ունէր որ։

— Սիրոյ խնդրի մը մասին, տէր իմ, կ'ուզէր բուժուիլ անհամապատասխան սէրէ մը։

— Հա՛պա կրցա՞ր զինք բուժել։

— Աւելին ըրի, տէ՛ր իմ, ա՛յնպիսի բժժանք մը տուի՝ որ իրեն կ'ապահովէ փոխադարձ սէրը։ Կիպրոս կղզիի Պափոս քաղաքին մէջ մեհեան մը կայ՝ ուր կը պահուի Աստղկան մէկ գօտին, որմէ երկու թել՝ նուշի մը փճակին մէջ փակելով իրեն տուի։

— Էհ, ըսէ նայիմ, շատ վճարել տուի՞ր։

— Որչափ ալ շատ վճարուի՝ դարձեալ քիչ է սիրոյ փոխանակութեան համար, և որովհետև իմ ալ ձեռքիս երկու մատները կը պակսին, կ'աշխատիմ որ ընդօրինակել գիտցող ստրուկ մը գնելու չափ դրամ հաւաքեմ, որպէս զի գրի առնեմ խորհրդածութիւններս, և այսպէս ապագայ սերունդին կարենամ թողուլ իմ իմաստութիւնս։

— Ո՞ր դպրոցին կը պատկանիս, երկնային իմաստուն։

— Կիւնիկեան[1] դպրոցին, տէ՛ր իմ, քանի որ՝ ինչպէս կը տեսնես, պատառատուն վերարկու մը կը կրեմ. ստոյիկեան դպրոցին ալ, քանի որ համբերութեամբ կը տանիմ աղքատութեան. Արիստոտելեանին, քանի որ գահաւորակ չունենալով՝ քալելով կ'երթամ մէկ կողմէն միւսը, և քալած ատենս կ'ուսուցանեմ ամէն անոնց՝ որ ինծի գաւաթ մը գինի հրամցնել կը խոստանան։

— Եւ այդ գաւաթ մը գինիով ճարտասա՞ն կը դառնաս։

— Հերակլիդէս[2] կը յայտարարէ՝ թէ ամէն ինչ հեղուկ է, կրնա՞ս դուն հիմա ուրանալ գինիին հեղուկ ըլլալը։

— Անիկա կը յայտարարէր նաև՝ թէ կրակը աստուած մըն է, և անոր համար է որ այդ աստուածը քու կարմիր քիթիդ վրայ ալ ի յայտ կու գայ։

— Բայց աստուածային Դիոգինէս Ապողոնիացին կը յայտարարէր՝ թէ օդը ամէն բանի էութիւնն է. քանի՛ տաք ըլլայ ան՝ իր յառաջ բերած արարածներն ալ այնքան կատարեալ կ'ըլլան, ու գիտցած ըլլաս որ իմաստուններուն հոգիներն ալ ամէնէն ջերմ օդէն յառաջ եկած են։ Աշնան՝ երբ ցուրտերը սկսին, ճշմարիտ իմաստունը պէտք է որ իր հոգին գինիով տաքցնէ. հիմա ուրեմն, կրնա՞ս դուն արգիլել ըլլալ որ սառած ու խրխրած մարմին մը չտաքցնէ իր ոսկրերը Գարուայի ու Թէլէզիայի նման քաղաքներու յառաջ բերած գինիէն թաս մը կոնծելով։

— Քիլո՛ն Քիլոնիդէ՛ս, ո՞ր տեղացի ես։

— Եւքսինեան Պոնտոսի[3] ափանց վրայ ծնած եմ, Մեսեմբրիայ մէջ։

— Ո՜վ Քիլոն, մե՜ծ ես դուն։

— Ու մոռցուա՜ծ, յարեց իմաստունը՝ մտածկոտ։

Բայց Վինիկիոս դարձեալ անհամբեր դառնալով. ինչու որ իրեն

[1] **Կիւնիկեան կամ Շնական** անունը կը կրէին հին Յունաստանի փիլիսոփաներէն անոնք՝ որ ամէն ամօթ ու խիղճ ոտնակոխ ընելով՝ արձակ համարձակ անպատկառութիւն կը քարոզէին։ Այս դպրոցին հիմնադիրը եղած էր Անտիսթենէս Աթենացի (շուրջ 400 տարի Ն. Ք.)։ Սոյն վարդապետութեան հետևորդները մուրացկանի ձևով կը շրջէին։

[2] **Հերակլիդէս** Եփեսացի՝ յոյն իմաստասէր, Քրիստոսէ շուրջ 500 տարի առաջ կ'ապրէր։

[3] Սև Ծով։

սրտած չղջիկին յայտնի զզուած, կը փափաքէր որ Քիլոն անմիջապէս գործի սկսէր. և այն խօսակցութիւնը բոլորովին ժամավաճառութիւն մը կը թուէր իրեն, ուսկից զայրացած էր Պետրոնիոսի հանդէպ։

— Ե՞րբ մտադիր ես խուզարկութեան սկսելու, հարցուց՝ յոյնին դառնալով։

— Արդէն սկսած եմ, պատասխանեց Քիլոն, և հիմա քեզի հետ խօսակցած պահուս անգամ կը շարունակեմ ինծի պէտք եղած լուսաբանութիւններն առնելու։ Բայց իմ վրաս վստահութիւն ունեցիր, պերճ արիւն, ու լաւ համոզուէ որ եթէ քու կօշիկներուդ խրացներն անգամ կորսնցնէիր՝ ես կը գտնէի զանոնք և կամ քեզի մատնացոյց կ'ընէի ճամբան զայն գտնողը։

— Այս տեսակ խնդիրներու մէջ բնա՞ւ գործածուա՞ծ ես, հարցուց Պետրոնիոս։

Յոյնը աչքերը վեր բարձրացուց։

— Այս դարու առաքինութիւնն ու գիտութիւնը այնքան արհամարհուած են՝ որ փիլիսոփան ստիպուած է ուրիշ միջոցներու դիմել ապրելու համար։

— Դո՞ւն ինչ միջոցներ ունիս։

— Ամէն բան գիտնալ՝ ու տեղեկագրել պէտք ունեցողին։

— Եւ ինչ կը վճարեն քեզի...

— Ահ, տէր իմ... արդէն քեզի ըսի թէ պէտք ունիմ գրագիր մը հայթայթելու. ու թէ որ չյաջողիմ՝ այն ատեն իմ գիտութիւնս ալ ինծի հետ պիտի կորսուի։

— Թէ որ մինչև հիմա չես կրցած վերարկու մը գնելու չափ դրամ մէկ կողմ դնել՝ ըսել է որ մեծ բան մը չեն արժեր քու ընձեռած ծառայութիւններդ։

— Համեստութիւնս ինծի կ'արգիլէ անոնց գովեստն ընելու։ Բայց ա՛ս ալ խորհելու ես որ, տէր իմ, այսօրուան օրս չկան երբեմնի այն բարերարները որոնք այնչափ շատ էին, և որոնց համար հաճոյք մըն էր լեցուն ոսկիով վարձատրել ընդունուած ծառայութիւն մը, և այն՝ անոնց համար այնչափ դիւրին էր՝ որչափ դիւրին պիտի ըլլար կուլ տալ Փոյյուոլիի մէկ ոստրէն։ Ո՛չ, աննշան չեն իմ ծառայութիւններս, այլ մարդոց ապերախտութիւնն է աւելի գձուձը։ Երբ ատեն ատեն գերի մը փախուստ տայ, ո՞վ է զանի գտնողը եթէ ոչ իմ հօրս մէկ հատիկ զաւակը։ Երբ պարիսպներուն վրայ երբեմն երբեմն աստուածային Պոպպէայի դէմ արձանագրութիւններ գտնուին, ո՞վ մէջտեղ կը հանէ անոնց հեղինակները։ Ո՞վ գիրքերու մէջէն Կեսարի դէմ անուանարկիչ տողերը կը փնտռէ։ Ո՞վ կը տեղեկագրէ ծերակուտականներու և ասպետներու ժողովին մէջ ըսուածները։ Ո՞վ իրենց հասցէին կը յանձնէ այնպիսի նամակներ՝ որոնց հեղինակներն իրենց գերիին անգամ չեն

կրնար վստահիլ։ Ո՞վ կ՚ունկնդրէ սափրիչներուն դռներուն առջեւ։ Որո՞ւ համար կապկաններն ու փապագաններու կրպակները գաղտնիք չունին բնաւ։ Գերիները որո՞ւ վրայ աչքի կը վստահին։ Ո՞վ է տուները արտաքսուելէն մինչեւ պարտէզ լուսնկ գիտցողը։ Ամէն եւ իւրաքանչիւր ճամբայ, աղուհետ ու թաղստոց մանրամասն ճանչցողը ո՞վ է։ Բաղնիքներու, կրկէսին մէջ, շուկան, մարզարաններուն մէջ, գերեզմանատներու. հիւղակներուն ու մինչեւ իսկ ամփիթատրոններու մէջ բոլոր ըսուած ու խօսուած բաները գիտցողը ո՞վ է։

— Ցանո՜ւն աստուածներուն, պոռաց Բեդրոնիոս, ա՛լ կը բաւէ, ո՛վ հոյակապ իմաստուն։ Մենք այլեւս ի վիճակի չենք ըմբռնելու քու ծառայութիւններդ, քու առաքինութիւններդ, քու իմաստութիւնդ, քու պերճախօսութիւնդ։ Կը բաւէ՜։ Մեր փափաքն էր քու ո՛վ ըլլալդ գիտնալ. եւ հիմա գիտցանք։

Բայց Վինիկիոս ուրախացաւ, ինչու որ կը մտածէր թէ այդ մարդը որսի մը հոտն առնող բարակի մը պէս ինքզինքին բնա՛ւ հանգիստ պիտի չտար մինչեւ որ Թաղստոցը չգտնէր։

— Շա՛տ լաւ..., ըսաւ, պէտք ունի՞ս որ անոր դիմագիծը նկարագրեմ։

— Զէնքի պէտք ունիմ։

— Ի՞նչ տեսակ զէնքի, հարցուց Վինիկիոս ապշահար։

Յոյնը մէկ ափը բանալով՝ միւս ձեռքով դրամ համրելու պէս ըրաւ, ու

— Ժամանակներն այսպէս են, ըսաւ, հառաչելով մը։

— Ուրեմն քու միտքդ է այն էշուն դերը կատարել՝ որնոր ոսկիի պարկերու զօրութեամբ ամրոցին կը տիրանայ։

— Ես խեղճ աղքատ փիլիսոփայ մըն եմ միայն, պատասխանեց Քիլոն խոնարհաբար, իսկ դուք ոսկի շատ ունիք։

Վինիկիոս քսակ մը նետեց անոր՝ զոր յոյնը օդին մէջէն բռնեց. թէեւ իր աջ ձեռքին երկու մատներն ալ կը պակսէին։

Աս ընելով գլուխը եռին ծռած ըսաւ.

— Ես քու կարծածէդ շատ աւելին գիտեմ, եւ հոս բոլորովին թափուր չեմ եկած։ Գիտեմ որ անոր առեւանգումին մէջ Աւլոս բնա՛ւ մաս չունի, որովհետեւ իր գերիներուն հետ ես խօսեցայ. դարձեալ գիտեմ որ Պալատինեան ապարանքին ալ չէ, ուր ամէն մարդ փոքրիկ Աւկուստայով զբաղած է, եւ գուցէ կրնամ ալ գուշակել թէ ինչ պատճառաւ կը փափաքիս իմ միջոցաւս գտնել այն աղջիկը քան քաղաքապահ զինուորներու եւ Կեսարի զօրականներու միջոցաւ ընելու։ Գիտեմ որ այն օրիորդը ծառայի մը ձեռքով փախցուեցաւ... իր երկրացի ծառաներէն մէկին ձեռքով։ Այս անձը անկարելի էր որ միւս ստրուկներու օժանդակութիւնն ունենար, զի բոլոր ստրուկներն ալ մէկ դաշնակցութիւն

կը կազմեն, ուստի կարելի չէր որ անոր օգնութեան հասնէին՝ քու ստրուկներուդ դէմ գործելով։ Որով միայն կրօնակիցներ կրնային իրեն աջակից դառնալ։

— Կը լսե՞ս, Վինիկիոս, գոչեց Բեդրոնիոս, ես ալ նոյն բանը չըսի՞ բառ առ բառ։

— Ասիկա պատիւ մըն է ինծի համար, ըսաւ Քիլոն, ու Վինիկիոսի դառնալով շարունակեց. — Այդ օրիորդը, տէ՛ր իմ, անշո՛ւշտ այն աստուածութիւնը կը պաշտէ՝ զոր կը դաւանի նաեւ առաքինազարդ Հռովմայեցի տիկինը Պոմպոնիա։ Ես լսած եմ որ Պոմպոնիա իր տան մէջ օտար աստուած մը կը պաշտէ, բայց չկրցայ իր ստրուկներէն տեղեկութիւն մ՚առնալ թէ ինչ աստուած է ան, և կամ ինչպէս կը կոչուին անոր պաշտողները։ Թէ որ յաջողէի գիտնալ՝ անմիջապէս կ՚երթայի կը փնտռէի զիրենք, ու ինքզինքս ամէնէն ջերմեռանդը կեղծելով՝ իրենց վստահութիւնը կը գրաւէի։ Բայց դուն, տէ՛ր իմ, դուն որ այնչափ տարինէ ի վեր Աւլոսի տունը կը յաճախես, չե՞ս կրնար անոնց մասին սանկ փոքր մը տեղեկութիւն հաղորդել ինծի։

— Ո՛չ, պատասխանեց Վինիկիոս։

— Բայց դուք, պերճափայլ տեարքս, դուք որ ինծի այնչափ բաներ հարցուցիք ու պատասխանն առիք, չէ՞ք ներեր որ հիմակ ալ ես ձեզի հարցումներ մ՚ուղղեմ։ Դուն ազնուական տրիբուն, Պոմպոնիայի տանը մէջ բնաւ չե՞ս տեսած պզտիկ արձանիկ մը, օրինակի համար, զոհ մը, նշան մը, բժժանք մը, եթէ ոչ Պոմպոնիայի քով, գէթ քու հրաշալեդ Լիկիայիդ վրա՞յ ալ չես տեսած։ Ամենեւին չե՞ս նշմարած թէ անոնք իրենց միջեւ նշաններ մը կը փոխանակեն՝ որուն իմաստը իրենք միայն հասկնան։

— Նշա՞ն, կեցի՛ր... Անգամ մը տակ տեսայ որ Լիկիա ձուկ մը կը գծէ աւազին վրայ։

— Ձո՞ւկ մը. Ահ, օ՛, մէ՞կ անգամ միայն ըրաւ՝ թէ շատ անգամներ։

— Մէկ անգամ մը միայն։

— Բայց ապահո՞վ ես, տէր իմ, որ ձուկ մըն էր գծածը. օ՜...

— Այո՛, պատասխանեց Վինիկիոս, հետաքրքրութիւնը կրկնապատկուելով, դուն գիտե՞ս անոր իմաստը։

— Թէ ես գիտե՜մ, գոչեց Քիլոն։

Ու հրաժեշտ առնելու համար գլուխը խոնարհած պահուն յարեց.

— Բախտը ձեր երկուքին վրայ ալ թո՛ղ հաւասարապէս սփռէ իր բարիքը, տեարք իմ։

— Հրամայէ՛ որ քեզի նոր թիկնոց մը բերեն, ըսաւ Բեդրոնիոս փիլիսոփային որ արդէն կը հեռանար։

— Ողիսեւս իր շնորհակալութիւնը կը յայտնէ քեզի Թերսիտէսի ըսելով, պատասխանեց յոյնը, ու անգամ մըն ալ խոնարհելով՝ մեկնեցաւ։

— Ի՞նչ է քու կարծիքդ այս փիլիսոփայի մասին, հարցուց Պետ-րոնիոս իր քեռորդւոյն։

— Կ'ըսեմ թէ ան պիտի գտնէ Լիգիան, պատասխանեց Վինիկիոս անդադրն(?), ու կը յարէր նաեւ որ եթէ վարպետ գողերու պետութիւն մը հիմնուէր՝ այս մարդը միայն կրնար անոնց թագաւոր հրատարակուիլ։

— Շատ կրաւանք(?) ունիս, ասոր համար ահա ես ալ աւելի մօտէն կ'ուզեմ ճանչնալ այդ ստոյիկեանը։ Բայց ես ի նախազգուշութիւն, հրամայեմ որ անոր ետեւէն գաւիթը լաւ մը մաքրեն անուշաբոյր խունկերով։

Մինչ Քիլոն Քիլոնիդէս իր նոր թիկնոցին մէջ փաթթուած պահուն՝ անոր ծալքերուն մէջ ցատկեցուց Վինիկիոսի տուած քսակը զոր ափովը ողջին(?) մէջէն բռնած էր, և որուն ծանրութիւնն ու խշրտոցը ուրախութեամբ ողողեց իր սիրտը։ Ու յամրաքայլ յառաջանալով զգուշութեամբ կը դիտէր իր չուրջը տեսնելու համար թէ արդեօք ասոնցմէն զինք լրտեսող մէկ մը կա՞ր թէ ոչ, և այսպէս անցաւ Լիվիայի սիւնազարդ սրահին քովէն, ու Կլիվոս Վիրբիոսի անկեան քովէն դարձաւ դէպ ի Սուբուռայան թաղը։

— Պէտք է նախ Սպորոսի կապելան մտնեմ, ըսաւ ինքզինքին, ու բախտ աստուածին պատուոյն գինեձօն մ'ընեմ քիչ մը գինի ցօղելով։ Վերջապէս ձեռքս անցաւ ինչ որ այնչափ ատենէ ի վեր կը փնտռէի։ Դեռ երիտասարդ է, վառվռուն, Կիպրոսի գինւոյ չափաւորներուն պէս լի-ձիր(?), ու պատրաստ իր հարստութեան կէսն իսկ տալու սա խաչնարած Լիգէուհւոյն համար։ Ճիշդ իմ փնտռած ու չգտած մարդս է։ Բայց շատ խոհեմ ընթացք մ'ունենալու է իր հետ, ինչու որ սա իր յօնք կիտելը(?) լաւ բան մը չի խոստանար։ Ահ, այս գարունս գայլերու սերունդն է աշխարհիս տիրապետողը։ Իսկ սա իր Պետրոնիոսը մեծ վախ մը չ'ազդեր ինծի սրտէն։ Ով աստուածներ, ներկայիս միջնորդի արհեստը ալ աւելի լաւ կը վարձատրուի՝ քան առաքինութիւնը։ Ահ, ձուկ մըն է եղեր այդ աղջկան գծածը աւազին վրայ։ Եթէ ես անոր իմաստը կը հասկնամ թող չերս(?) մը այծի պանիրէ ճնշահեղձ ըլլամ. բայց վերջապէս պիտի ջանամ հասկնալու։ Ձուկերը ջուրի մէջ կ'ապրին, և շատ աւելի դժուար է ջուրի մէջ բան մը փնտռել քան ցամաքի վրայ. ուստի մտածելու վճարում մը պէտք է ընէ ինծի այս ձուկը որսալու համար։ Թէ որ սա քսակէն հատ մըն ալ ունենայի անմիջապէս մէկ կողմ կը նետէի մուրացիկի պարկս ու գերի մը կը գնէի։ Բայց, Քիլոն, դո՞ւն ինչ կ'ըսէիր թէ որ քեզի խորհուրդ տայի որ ստրուկի տեղ ստրկուհի մը գնէիր։ Քեզ լաւ կը ճանչնամ, ու գիտեմ որ չպիտի ըսէիր։ Եթէ գոնէ Եւնիկէի չափ գեղանի ըլլար նէ, դուն ալ կ'երիտասարդանայիր անոր չուրջը, և հաճելի ու ապահով մուտք մը կ'ունենայիր անոր քով։ Թիկնոցիս թելերէն երկու հատ ծախեցի այդ խեղճ Եւնիկէին, իրա՛ւ որ շատ ապուշ աղջիկ մըն է, ասով հանդերձ եթէ Պետրոնիոս զանի ինծի նուիրէր կ'ընդունէի։ Այո՛, այո՛, Քիլոն Քիլոնիդէս,

հայր ու մայր կորսուած ես, որբ մըն ես դուն. ուստի գերուհի մըն ալ դուն գնէ մխիթարուելու համար։ Անիկա այո՛, բնակելու տեղ մըն ալ կ'ուզէ, բայց Վինիկիոս պիտի հոգայ անոր բնակարանը՝ ուր դուն ալ կրնաս ապաստանիլ։ Անիկա պէտք է հագուիլ ալ, ուստի հագուստն ալ կը հոգայ Վինիկիոս, կերակուր կ'ուզէ, ու կերակուրն ալ կը հայթայթէ անոր։ Ահ, ինչ դժնդակ կեանք. ո՞ւր են այն ժամանակները՝ երբ մարդ մէկ դանկով [1] կրնար այնչափ խոզի միս և ա՛յնչափ լուբիա գնել՝ որչափ կրնային բռնանդակել իրարու կցուած երկու ափերը, և կամ տասնուերկու տարեկան տղեկի մը թեւին երկայնութեան չափ այծի թոք մը... Բայց ահա սա վարպետորդի գող Սպորոսը։ Կապելային մէջ աւելի դիւրաւ լուր կ'առնուի։

Եւ այսպէս մրմռալով քթին տակէն գինետուն մտաւ ու գաւաթ մը «սեւ» գինի ապսպրեց։ Բայց, տարնջականին(?) աչքերուն մէջ անվստահութիւն մը նշմարելով քսակին մէջէն ոսկեդրամ մը հանեց, ու սեղանին վրայ դնելով ըսաւ.

— Այսօր, արշալուսէ սկսեալ մինչեւ կէսօր Սենեկայի հետ կ'աշխատէի, ուստի, այդ ազնիւ բարեկամէս բաժնուած ատենս ինծի այս նուէրն ըրաւ։

Սպորոսի փոսեկուն աչքերն ի տես անոր ալ աւելի չռացան, ու վայրկեան չանցած գաւաթով գինին արդէն Քիլոնի առջեւն էր։ Անիկա մատը անոր մէջ թաթխելով սեղանին վրայ ձուկ մը գծեց ու ըսաւ.

— Գիտե՞ս թէ ինչ կը նշանակէ աս։

— Ձո՞ւկ մը... այո՛, ձուկ մըն է... ձուկ մը։

— Հակառակ գինիդ ջրախառն հրամցնելուդ՝ դուն խեւ մըն ես որ այս ձեւին մէջ ձուկ մը միայն կը տեսնես։ Ձի, աս խորհրդանշան մըն է որ փիլիսոփայական լեզուով կը նշանակէ «Բախտին ժպիտը»։ Եթէ այս բանը կռահած ըլլայիր՝ դուն ալ բախտը գտած կ'ըլլայիր։ Մեծարէ՛ փիլիսոփայութիւնը, մեծարէ՛ կ'ըսեմ ու կը կրկնեմ, հակառակ պարագային՝ նայէ՛, գինետունս կը փոխեմ, ինչպէս իմ անձնական բարեկամներէս Պետրոնիոս ալ ինծի խորհուրդ կու տայ։

ԺԴ.

Այս տեսակցութենէն դեռ շատ վերջերը Քիլոնիդէս մէջտեղ չէր ելած։ Քանի ատենէ ի վեր՝ որ Վինիկիոս իմացած էր թէ Լիգիա կը սիրէր զինք, աւելի մեծ անձկութեամբ կը փափաքէր զանի գտնել, ուստի անձամբ սկսած էր զանի փնտռելու։ Չէր կրնար օգնութիւն խնդրել Կեսարէ, ոչ ալ կը փափաքէր, ինչու որ անիկա շատ մտազբաղ էր մանկան կեանքի վտանգի երկիւղէն։

Ո՛չ մեհեաններու մէջ եղած զոհերը, ո՛չ աղօթքները, ո՛չ բժշկական ճարտարութիւնը, ո՛չ ալ կախարդանքները՝ որոնց վերջապէս դիմում ըրաւ, չկրցան ո՛ և է յաջող արդիւնք մը տալ։ Մէկ շաբթուան մէջ երեխան մեռաւ։ Արքունիքն ու ամբողջ Հռոմ սուգի մէջ էր։ Կեսար, որ այդ աղջնակին ծնած օրը ուրախութենէն խելագար դարձած էր, հիմակ ալ յուսահատութենէն խելակորոյս եղած էր։ Ուստի, քաշուեցաւ իր յարկաբաժիններուն մէջ ու երկու օր շարունակ մերժեց կերակուր ուտել։ Եւ թէպէտ ծերակուտականներ ու Կեսարի մտերիմները կը վխտային պալատին մէջ, ու եկած էին իրենց ցաւակցութիւնն յայտնելու և վշտակցելու անոր, բայց ինք անոնցմէ և ոչ մէկին ունկնդրութիւն չշնորհեց։ Ծերակոյտը արտակարգ նիստ մը գումարեց՝ պզտիկ մեռեալը աստուածուհի յայտարարելու համար։ Մեհեան մը պիտի կառուցուէր ի պատիւ անոր, ու մասնաւոր քուրմ մը յատկացուէր սպասարկելու։ Զոհեր մատուցուեցան ի պատիւ անոր, ու թանկագին մետաղներէ արձաններ ձուլուեցան։ Ցուղարկաւորութեան հանդէսը մեծ շքով կատարուեցաւ, որ պահուն Կեսարի ցոյց տուած անհուն վշտի նշանները սքանչացմամբ լեցուցին ժողովուրդը, ամէնքն ալ կ'արտասուէին անոր հետ, ամէնքն ալ ձեռքերնին կը տարածէին նուէրներ տալու համար, ու մանաւանդ ամէնքն ալ կը զուարճանային այս անզուգական տեսարանէն։ Բեդրոնիոս ահ ու սարսափի մատնուեցաւ այս մահուան վրայ. զի ամբողջ Հռոմ գիտէր թէ Պոպպէա կախարդանքի մը կը վերագրէր այդ աղէտը, ու բժիշկները իրաւունք կու տային անոր, որովհետեւ այդ կերպով կրնային արդարացնել իրենց խնամոց ապարդիւն ըլլալը, քուրմերն ալ նոյնը կ'ընէին, ինչու որ իրենց աղօթքներն ու զոհաբերութիւններն անկարող հանդիսացեր էին. կախարդներն ալ՝ նմանապէս, զի կը փրկէին իրենց կեանքերն։

Բեդրոնիոս շատ գոհ էր Լիկիայի փախուստ տալէն, որովհետեւ, ո՛չ Աւլոսի ո՛չ ալ Պոմպոնիայի չարիք կը փափաքէր կամ կը մաղթէր, իսկ ինքզինքին ու Վինիկիոսի ալ ընականաբար բարիք կ'ուզէր։ Ու, երբ վերցուցին նոճիի ծառը՝ զոր ի նշան սուգի տնկած էին Պալատինեան բլուրին վրայ, Բեդրոնիոս ալ գնաց այն ընդունելութեան՝ զոր վերջապէս Կեսար շնորհած էր ծերակուտականներուն և իր մտերիմներուն, գիտնալու համար թէ ո՛ր աստիճանի Ներոն հաւատ կ'ընծայէր կախարդներու շաղփաղփանաց, ու երբ տեսնէր որ սուգին ան համոզուած էր, մտածէր թէ ինչ միջոցով կրնար արգելուլ գէշ հետեւութիւնները։

Բեդրոնիոս լաւ կը ճանչնար զՆերոն, ու գիտէր ալ թէ՝ անիկա ընա՛ւ հաւատ չէր ընծայեր կախարդանքի, բայց ամէն պարագայի մէջ, միշտ կարելի էր որ հաւատալ կը կեղծէր որպէս զի ժողովուրդին աչքին աւելի ցուցադրէր իր վիշտը և անոր վրէժն առնուր անոնցմէ մէկին

վրայէն։ Այս կերպով պիտի խուսափէր նաեւ այն կասկածէն՝ թէ աստուածներն սկսած էին իր գործած ոճիրներուն վրէժը լուծել։ Բեդրոնիոս չէր կրնար հաւատալ նաեւ՝ թէ Կեսար անկեղծօրէն ու ջերմ սիրով մը կը սիրէր այն երեխան. ու ապահով էր թէ կը չափազանցնէր ան իր վիշտը։ Բեդրոնիոս իրաւունք ունէր այսպէս կարծելու։ Արդ. Ներոն անայլայլ մտիկ ըրաւ ասպետներու և ծերակուտականներու ցաւակցական խօսքերուն։ Ակներեւ է որ, եթէ նոյնիսկ վշտաբեկ էր՝ կ'ուզէր սակայն դիտել թէ ինչ ազդեցութիւն կ'ընէր ուրիշներու վրայ իր անձնական վիշտը։ Կայսրն իբր նոր Նիոբէ[1] մը, իր հայրական վշտին նոյն արտայայտութիւնը տուաւ՝ ինչ որ հոպլիտ մը պիտի ընէր թատերաբեմին վրայ։ Բայց իր զգայած լալն, և այսպէս ընելու համար քարացած վշտէն, նոյն իսկ չէր կրնար ոտքի վրայ կանգուն մնալ, որովհետեւ երբեմն գլխուն վրայ փոշի ցանելու ձեւեր կ'ընէր, և երբեմն ալ խոր հառաչ մը կ'արձկէր, ու Բեդրոնիոսը նշմարածին պէս՝ ոտքի ցատկեց ու եղերական ձայնով մը, այնպէս որ ամէնքն ալ կը լսէին, գոչեց.

— Ահ, դո՛ւն, դուն յանցապարտ ես անոր մահուան համար։ Քու խորհրդովդ էր որ չար ոգին այս պատերուն մէջ մտաւ, այն չար ոգին՝ որ մէկ ակնարկով մը կեանքը անոր կուրծքէն յափշտակեց։ Եղո՛ւկ ինծի։ Ահ, երանի՛ թէ իմ աչքերս բնաւ տեսած չըլլային Հելիոսի լոյսը... Եղո՛ւկ ինծի... Ահ... Ահ...

Ու ձայնը ա՛լ աւելի բարձրացնելով, սկսաւ յուսահատօրէն պոռալ։ Բայց Բեդրոնիոս միտքը դրաւ նոյն վայրկենին իսկ բախտի վերջին քուէայն նետելու. ուստի, ձեռքը երկարելով յափշտակեց մետաքսէ այն թաշկինակը՝ զոր Ներոն միշտ իր վզին կը կապէր, և անով կայսեր շըրթունքները սեղմելով հանդիսական ձայնով մ'ըսաւ.

— Հռոմ ու բոլոր աշխարհ վշտէն քար կտրած են, գէթ դո՛ւն մեզի պահէ քու ձայնդ։

Ներկաներն ապշահար մնացին, նոյնը եղաւ նաեւ պահ մը Ներոն. միայն Բեդրոնիոս անվրդով մնաց՝ լաւ գիտնալով իր ըրածը։ Մանաւանդ որ, յիշած ալ էր թէ՝ Տերպնոս ու Դիոդորոս ուղղակի հրաման առած էին անմիջապէս գոցելու Կեսարի բերանը՝ ամէն անգամ որ ան իր ձայնը սաստկացնէր, որպէս զի աւրուելու վտանգին չենթարկուէր։

— Ո՛վ Կեսար, — շարունակեց նոյն հանդարտութեամբ ու նոյն

---

1 Նիոբէ կինն էր Թեբէի արքային. ինք 14 որդի ունեցած ըլլալով ծաղրած էր զԼատոնէ իր սակաւածնութեան համար։ Բայց ասոր զաւակները Ապողոն ու Արտեմիս իրենց մօր հանդէպ եղած անարգանքին վրէժը լուծելու համար, Նիոբէի բոլոր զաւակներն ալ մէկիկ մէկիկ սպաննեցին։ Հէք կինը, ըստ առասպելին, չդիմանալով կսկիծէն ապառաժ քարի փոխուեցաւ։

վշտի զգացումով— մեր կորուստն անդարմանելի է արդէն, ուրեմն այնպէս մ'ըրէ՝ որ գէթ մխիթարութեան այս դանձէն չզրկուինք։

Ներոնի դէմքը սարսուռ մ'ունեցաւ, և արցունքի ուղխ մը խուժեց աչքերուն մէջ։ Իսկոյն երկարեց իր ձեռքերն ու դրաւ զանոնք Բեդրոնիոսի ուսերուն վրայ, գլուխը ձգեց անոր կուրծքին վրայ ու հառաչելով քանի մը անգամ կրկնեց.

— Դո՛ւն մինակ կրցար ունենալ այս փափուկ մտածումը, Բեդրոնիո՛ս, դո՛ւն մինակ։

Թիկելլինոս նախանձէն դալկացաւ. բայց Բեդրոնիոս շարունակեց՝

— Գնա՛ Անտիոն, մանկիկը հո՛ն աշխարհ եկաւ. հո՛ն ուրախութեամբ ողողեցաւ քու հայրական սիրտդ և հո՛ն միայն սփոփանք պիտի գտնես։ Թող ծովային օդը զովացնէ քու աստուածային կոկորդդ. թո՛ղ որ քու կուրծքդ շնչէ աղով բեռնաւորուած գոլորշիները՝ Իսկ մենք՝ քու հլու հպատակներդ, քեզի պիտի ընկերանանք ո՛ւր որ ալ երթաս, մենք պիտի ամոքենք քու վիշտդ մեր բարեկամ զգացումներով, իսկ դուն՝ դուն ալ մեզ պիտի մխիթարես քու երգովդ։

— Իրաւո՛ւնք ունիս.— պատասխանեց Ներոն թաղծալից— ըսածիդ պէս պիտի ընեմ. և ի պատիւ իրեն՝ տաղ մը պիտի յօրինեմ ու երգի դնեմ։

— Բաց ի ատկէ, Պայիի մէջ արևն ալ տաքուկ է։

— Յետոյ... Յունաստան որ երթամ՝ ա՛լ կը մոռնամ վիշտս բոլորովին։

— Բանաստեղծութեան ու երգի հայրենիքին մէջ։

Կեսարի ոգւոյն մելամաղձիկ ու խաւարամբեր վիճակը քիչ քիչ անցաւ՝ ինչպէս տեղի կու տայ արևը երբեմն ամպոտ մառախուղը, և սկսաւ խօսակցութեան մը՝ որ թէև դեռ տխրութեամբ համակուած էր՝ բայց նաև ապագայ շատ մը ծրագիրներ ալ նիւթ ունէր. ուղևորութիւն՝ գեղարուեստական ներկայացումներ, ու փառայեղ ընդունելութիւններ զորս անհրաժեշտ կ'ընէր Հայոց արքային Տրդատի անվրէպ գալուստը։ Այս պահուս Թիկելլինոս փորձեց յուռութքի ու կախարդանքի մասին Ներոնի ունեցած հաւատքը ամրապնդելու, բայց Բեդրոնիոս՝ որ այլևս վստահ էր յաղթանակէն, իսկոյն սկսաւ պայքարիլ անոր կարծիքին դէմ. ու

— Թիկելլինո՛ս, ըսաւ, դուն կը հաւատա՞ս ուրեմն՝ թէ կախարդանքները կրնան աղետաբեր ըլլալ աստուածներուն ալ։

— Նոյնինքն Կեսա՛ր էր ատոր հաւատ ընծայողը, պատասխանեց պալատականը։

— Ո՛չ թէ Կեսար՝ այլ վիշտն էր խօսողը այն ատեն, բայց նայի՛մ, քո՞ւ կարծիքդ ինչ է։

— Կախարդանքի ենթակայ ըլլալ կարենալու համար՝ աստուածներու կարողութիւնը շա՛տ վեր է։

— Ուրեմն, կրնայի՞ր ուրանալ Թիրեւս Կեսարի և իր ընտանիքին աստուածութեան պատիւը։

— «Վերջացա՛ւ»— մրմնջեց Եպիրոս Մարկեղոս՝ որ հոն մօտը կը գտնուէր, ու կը կրկնէր այդ ցնծութեան աղաղակը՝ զոր Հռովմայեցի ժողովուրդը սովոր էր բարձրացնելու երբ սուսերամարտիկ մը կրկէսին մէջ այնպիսի հարուած մը կ'ընդունէր՝ որ ա՛լ երկրորդի մըն ալ պէտքը չէր ունենար։

Թիկելլինոս այս յարձակողականէն ինքզինք կ'ուտէր։ Արդէն բաւական ատենէ ի վեր ինք ու Բեդրոնիոս իրարու դէմ նախանձէ դրդռուած էին Ներոնի հաճելի ըլլալու մասին։ Թիկելլինոսի առջև Ներոն ո՛չ գովասանքներ կը շռայլէր, ո՛չ ալ կենցաղագիտութեան ուշադիր կ'ըլլար, և տեսներև էր որ ամէն բանի մէջ Բեդրոնիոս թէ՛ իմաստութեամբ ու թէ նրբամտութեամբ անկէ անհամեմատօրէն աւելի վեր էր։

Այս անգամ ալ ճիշդ նոյնը պատահեցաւ։ Ուստի Թիկելլինոս ձայնը քաշեց, և միայն իր յիշողութեան խորը դրոշմեց այն ծերակուտականներն ու ասպետները՝ որոնք, երբ Բեդրոնիոս դահլիճին խորը քաշուեցաւ, իսկոյն զանի շրջապատեցին լաւ համոզուած ըլլալով որ, այդ միջադէպէն ետքը այլևս վճռապէս Բեդրոնիոս վերստացած էր Կեսարի մօտ իր երբեմնի շնորհը։

Բեդրոնիոս պալատը թողլով՝ Վինիկիոսի տունը գնաց ու անոր պատմեց Կեսարի հետ ունեցած տեսակցութիւնն ու Թիկելլինոսի հետ ունեցած վէճը։

— Չէ թէ միայն Աւլոսի, Պոմպոնիայի ու նոյն իսկ մեզի սպառնացող վտանգը հեռացուցի. ըսաւ իր քեռորդւոյն, այլ նաև Լիկիայի սպառնացող վտանգն ալ։ Զի, ա՛լ ապահով եմ որ ան չպիտի փնտռուի սա պարզ պատճառով՝ որ կրցայ վերջապէս համոզել այդ կապկադէմ Պղնձամօրուսը Անտիոն մեկնելու, և անկէ Նապոլի ու Պայեա երթալու, և վստահ եղիր որ պիտի ընէ ալ։ Դեռ չհամարձակեցաւ թատրոնին վրայ ելլել, գիտեմ, բայց ապահով եմ որ մտադիր է Նապոլիի մէջ ելլել։ Անկէ ալ Յունաստան անցնելու միտք ունի, ուր ամէն կարեւոր քաղաքներու մէջ կ'ուզէ երգել, որպէս զի բոլոր սա «Յոյնի կտորներուն[1]» իրեն տալիք պսակներով պճնուած՝ յաղթական Հռովմ մտնէ։ Այսպէս ահա մենք ալ ժամանակ կը շահինք Լիկիան փնտռելու՝ առանց մէկէ մը խանգարուելու, և զանի ապահով տեղ մը կը պահենք.......։ Բայց, ըսէ նայիմ, սա մեր նշանաւոր փիլիսոփան դեռ մէջտեղ չելա՞ւ։

1 Յոյնիկ կտորներ կամ Հելլենիկ [Graeculi] նուաստական ձևը արհամարհական իմաստով կը գործածէին նոյն ատենները։

— Նշանաւոր փիլիսոփան՝ նշանաւոր խաբեբայ մըն ալ է ։ Դեռ ո՛չ մէջտեղ ելաւ՝ ո՛չ ալ ելլելիք ունի ։

— Ես աւելի լաւատես եմ իր մասին, նայէ՛ . եթէ ոչ իր կորովամտութեան՝ գէթ իր պարկեշտութեան համար ։ Ինչու որ, անգամ մը արդէն քու քսակէդ քաշեց որչափ հարկաւոր էր քիչ մը ատեն ապրելու համար, ու գիտցած ըլլալս որ դարձեալ պիտի գայ՝ երկրորդ անգամ մըն ալ քսակդ թեթեւցնելու ։

— Թո՛ղ զգոյշ ըլլայ՝ եթէ չ'ուզեր որ ես ալ ի փոխարէն իր արիւնը քամեմ ։

— Ո՛չ, չըլլա՛յ թէ տամնի բան մ'ընես, մինչեւ որ ապահով չըլլաս թէ սուտով խաբած է քեզ ։ Իսկ դրամ բնա՛ւ չի տաս, բայց անոր փոխարէն տասը վարձք մը խոստացիր՝ անմիջապէս որ ուշադրաւ լուր մը հաղորդէ քեզի ։ Բայց դուն բան մը չձեռնարկեցի՞ր այս ժամանակամիջոցին մէջ ։

— Իմ երկու ձեռբազատներս, Նիմփիդիոս ու Դեմաս վաթսուն հոգիով զանի փնտռելու ելած են ։ Զանի գտնող գերիին ազատութիւն խոստացած եմ ։ Ասոնցմէ զատ, ուրիշ մարդիկ ալ ղրկած եմ Հռովմէ դուրս հանող բոլոր ուղիներուն վրայ, Լիկէացիին ու օրիորդին մասին տեղեկութիւններ քաղելու համար ։ Նոյն իսկ ես ալ անձամբ գիշեր ու ցորեկ կը շրջիմ քաղաքին բոլոր ծակուծուկերը՝ յուսալով որ ըստ դիպաց անոր հանդիպիմ ։

— Եթէ լուր մ'առնուս՝ խնդրեմ ինծի հաղորդէ, ինչու որ ես ալ ստիպուած եմ Անտիում երթալու ։

— Շա՛տ լաւ ։

— Իսկ թէ որ դիպուածաւ՝ օր մըն ալ արթննալով ինքզինքդ ըսէիր. «Չ'արժեր այսչափ չարչարուիլ՝ մէկ աղջնակի մը սիրոյն համար»՝ այն ատեն դուն ալ Անտիում եկուր, ուր ամենազգի հաճոյք լիառատ պիտի կրնաս վայելել ։

Վինիկիոս սրտայոյզ կը քալէր վեր վար ։ Բեդրոնիոս պահ մը անոր երեսը նայելով՝ յետոյ ըսաւ.

— Անկեղծօրէն խօսէ, ու ոչ թէ խելագարի մը պէս՝ որ իր ըղեղին մէջ բան մը կ'որոճայ ու կը տաքնայ, այլ խելացի մարդու մը նման՝ որ իր բարեկամին կը պատասխանէ. միեւնոյն թափո՞վ է որ դարձեալ կը սիրես դուն սա Լիկիան ։

Վինիկիոս կանգ առաւ վայրկեան մը, եւ այնպիսի ակնարկով մը աչքերը սեւեռեց Բեդրոնիոսի վրայ՝ որ կարծես բնաւ զանի ճանչցած չէր. յետոյ կրկին սկսաւ պտըտիլ սենեակին մէջ ։ Բացայայտ կը տեսնուէր որ կատաղութեան ժայթքումը կը սանձահարէր ։ Ու, տեսնելով ինքզինք անոր անօգնական, մտածմանց ճիրաններուն տակ, վշտէ ու կատաղութենէ տարուբեր, անհաճելի տենչէ մը խոշտանգուած՝ վերջա-

պէս արցունքները դուրս պոռթկացին, որոնք խօսքի հեղեղէ մը աւելի պերճախօս հանդիսացան մօրեղբօր համար ։ Ուստի, պահ մը խորհելէ վերջ ըսաւ .

— Ո՛չ թէ Ատլաս[1], այլ կինն է որ աշխարհս իր ուսերուն վրայ կը կրէ, ու երբեմն ալ անոր հետ գնդակի մը պէս կը խաղայ ։

— Ճի՛շդ է, պատասխանեց Վինիկիոս ։

Իրարմէ բաժնուելու վրայ էին՝ երբ ստրուկ մը ներս մտնելով իմաց տուաւ՝ թէ Քիլոն Քիլոնիդէս նախասենեակին մէջ էր ու կը փափաքէր տեսակցիլ ։

Վինիկիոս հրամայեց որ շուտ մը ներս մտցնէին, մինչ Բեդրոնիոս դիտեց ըսելով.

— Քեզի չըսի՞ ։ Յանո՛ւն Հերակլէսի, ջանա՛ հանդարտ պահել ինքզինքդ, առանց որոյ՝ փոխանակ դուն անոր հրամայելու, ան պիտի հրամայէ քեզի ։

— Ողջո՛յն ու խորին մեծարանք ազնուական տրիբունին ու քեզի, Տէ՛ր, — ըսաւ Քիլոն ներս մտածին պէս — իցի՛ւ թէ քու փառքդ համապատասխան ըլլար նաեւ քու երջանկութիւնդ. իցի՛ւ թէ քու համբաւդ թռչէր բոլոր աշխարհ, Հերակլեան կոթողներէն[2] սկսեալ՝ մինչեւ Արշակունեաց սահմանները ։

— Ողջո՛յն քեզի, ո՛վ օրէնսդիր առաքինութեան և իմաստութեան, պատասխանեց Բեդրոնիոս ։

Բայց Վինիկիոս հանդարտութիւն կեղծելով՝ հարցուց.

— Ի՞նչ կը բերես ։

— Առաջին անգամ գալուս, Տէ՛ր իմ, քեզի յոյս բերի. բայց այս անգամ ստուգապէս կ'ապահովեմ թէ աղջնակը պիտի գտնուի ։

— Ինչ որ կը նշանակէ՝ թէ, տակաւին չես գտած զինք ։

— Ճիշդ այդպէս, տէր իմ. բայց գտայ այն ձեւին նշանակութիւնը, զոր աղջնակը աւազին վրայ նկարած էր ։ Գիտեմ թէ որոնք էին զանի ազատողները, ու կը ճանչնամ այն Աստուածը՝ որուն երկրպագուներուն մէջ պէտք է զանի փնտռել ։

Վինիկիոս մազ մնաց որ աթոռէն ցատկելով անոր վրայ խոյանար, բայց Բեդրոնիոս մէկ ձեռքը անոր ուսին վրայ դրաւ՝ ու Քիլոնի դառնալով ըսաւ.

— Շարունակէ ։

1 Ատլաս՝ ըստ Դից. Մաւրիտանիացւոց թագաւորն էր, որ չուզելով Պերսէոս անուն Յոյն դիւցազնը հիւրընկալել, լերան մը փոխակերպեցաւ, և ի պատիժ դատապարտուեցաւ երկինքը իր ուսերուն վրայ կրելու ։

2 Սպանիոյ Հարաւ. ծայրը Ճիպրալթարի նեղուցէն — ուր ըստ առասպելին Հերակլէս երկու կոթող կանգնած էր աշխարհի ծայրը ըլլալուն համար — մինչեւ Պարթեւստան ։

— Կանխապէս ապահո՞վ ես, Տէր իմ, որ ձուկ մըն էր նկարածը։

— Այո՛, գոչեց Վինիկիոս։

— Ուրեմն ինք Քրիստոնեայ է, ու զինք առեւանգողներն ալ Քրիստոնեայ էին։

Պահ մը լռութիւն տիրեց։

— Լսէ՛, Քիլոն, ըսաւ Պետրոնիոս, քեռորդիս մեծկակ գումար մը յատկացուցած է քեզի, եթէ աղջիկը գտնես, բայց ընդհակառակն թէ որ զինք խաբես՝ այն ատեն ալ գիտցած ըլլաս որ մտրակի չենք չնորհք հարուածներ վերապահուած են քեզի։ Առաջին պարագային՝ մէկի տեղ երեք հատ գրել գիտցող ստրուկներ կրնաս գնել. երկրորդ պարագային՝ եօթը իմաստուններուն բոլոր փիլիսոփայութիւնը, քուկդ ալ վրան բարդելով չպիտի կրնան բաւականաչափ օծանելիք հայթայթել քեզի՝ վէրքերդ դարմանելու համար։

— Օրիորդը Քրիստոնեայ է, տէ՛ր իմ, գոչեց Յոյնը։

— Մտի՛կ ըրէ, Քիլոն, դուն դատարկ գլխով մէկը չես։ Մենք գիտենք որ Յունիա, Սիլանա և Կալվիա Կրիսպինիլլա ամբաստանեցին զՊոմպոնիա Կրէքինա քրիստոնէական աւելորդապաշտութեամբ, բայց գիտենք նաեւ՝ թէ ընտանեկան ժողով մը զանի անմեղ հռչակեց։ Հիմա դուն նոյն ամբաստանութի՞ւնը պիտի կրկնէիր անոր հասցէին։ Պիտի ջանայի՞ր մեզ համոզել թէ Պոմպոնիա ու Լիկիա ևս անոր հետ, կը պատկանին մարդկային սեռին թշնամի եղողներուն, աղբիւրներն ու աւազանները թունաւորողներուն, իշու գլուխ մը պաշտողներուն դասակարգին, ա՛յնպիսի աղանդի մը՝ որ երեխաները կը խողխողէ ու անձնատուր կ'ըլլայ ամէնէն նողկալի լկտութիւններու։ Լա՛ւ մտածէ, Քիլո՛ն. և բաէ թէ մեզի հաղորդած լուրդ վերջ ի վերջոյ չկրնէ լախտի հարուած մ'ըլլայ քու գլխուդ։

Քիլոն այնպէս մը երկարեց ձեռքերը, իբր թէ ինք բնաւ խաբերայութիւն չէր ըներ՝ յետոյ ըսաւ.

— Տէ՛ր իմ, հետեւեալ պարբերութիւնը Յունարէն զուրցէ անհնամ.
«Յիսուս Քրիստոս, Որդի Աստուծոյ, Փրկիչ։»

Վինիկիոս ալ Յունարէնի թարգմանեց։

— Հիմակ ալ իւրաքանչիւր խօսքին առաջին գիրերն առ՝ ու կարգաւ շարէ այդ սկզբնատառերը։

— Ձուկ,— ըսաւ Պետրոնիոս ապշահար, զի Յոյն սկզբնատառերը կարգաւ իրարու ետեւէ դրուելով, այդ բառը կը ձեւացնէին։

— Տես, այս պատճառաւ ահա «Ձուկ»ը քրիստոնեաներու խորհրդանշանը եղած է— ըսաւ Քիլոն խրոխտ ձեւով մը։

Երկրորդ դադար մըն ալ եղաւ։ Յոյնին այս տրամաբանութեան մէջ ա՛յնպիսի զարմանալի բան մը կար՝ որ քեռի ու քեռորդի չկրցան ապշութիւննին զսպել։

— Վինիկի՛ոս, հարցուց Պետրոնիոս, իրաւ ապահո՞վ ես որ Լիկիայի նկարածը ստուգիւ ձուկ մըն էր։

— Յանո՛ւն բոլոր դժոխոց աստուածներուն, խելքս գլուխս էր, գոչեց երիտասարդը. եթէ նկարածը թռչուն մ'ըլլար՝ թռչուն մը նկարեց պիտի ըսէի։

— Ուրեմն՝ ա՛լ կասկած չկայ անոր քրիստոնեայ ըլլալուն, կրկնեց Քիլոն։

— Եւ անկէ կը հետեւի ալ թէ, յարեց Պետրոնիոս, Պոմպոնիա ու Լիկիա ալ կը թունաւորեն աղբիւրները, թէ՝ ճամբան հանդիպած երեխաները կ'առնեն ու կը խողխողեն, թէ՝ խնճոյ մոլութիւններու և անառակ ու լկտի կեանքի մը անձնատուր կ'ըլլա՛ն։ Ի՜նչ յիմար ենթադրութիւն։ Դուն ալ Վինիկի՛ոս, անոնց տունը ատեն մը մնացեր ես, ինչպէս ես ալ. և այս բաւական էր ճանչնալու Աւլոսն ու Պոմպոնիան, և նոյն իսկ Լիկիան այնչափ լաւ՝ որ ես կրնամ ապահովել քեզ՝ թէ քու այդ յայտարարութիւնդ բոլորովին խենթ, յիմար ու հակաբնական է։ Եթէ ձուկը քրիստոնեաներու խորհրդանիշն է, ինչ որ դժուարին է ուրանալ, և այդ երկու կիներն ալ քրիստոնեայ են, յանո՛ւն Պերսեփոնէի[1], կ'երդնում որ քրիստոնեայք այնպիսի չեն՝ ինչպէս կ'ենթադրուի։

— Սոկրատի մը պէս կը խօսիս, տէ՛ր իմ, պատասխանեց Քիլոն, ո՞վ հարցափորձ ըրած է երբէք քրիստոնեայ մը. ո՞վ ուսումնասիրած է իրենց կրօնքը։ Նապոլիէ Հռոմ եկած ատենս, երեք տարի կ'ըլլայ [ա՜հ, ինչո՞ւ Նապոլի չմնացի] ինծի ուղեկից մ'ունէի Գլաւկոս անուն մէկը՝ որու համար կ'ըսէին թէ քրիստոնեայ է. և իրօք ես ալ համոզուեցայ որ անիկա բարի ու առաքինի մէկն էր։

— Ա՞յդ մարդէն սորվեցար «ձուկ»ին իմաստը։

— Ո՛չ, դժբախտաբար, տէ՛ր իմ, զի անծանօթ մէկը դաշունահար ըրաւ այդ յարգելի ծերուկը պանդոկի մը մէջ, իսկ իր կինն ու աղջիկը գերեվաճառի մը կողմէ առեւանգուեցան։ Իսկ ես զանի պաշտպանելու համար աս երկու մատներս վրայ տուի. և որովհետեւ, ինչպէս կ'ըսեն, քրիստոնեաներու մէջ յաճախակի կը պատահին հրաշքները, քաջայոյս եմ որ իմ այս երկու մատներս ալ պիտի աճին։

— Աս ի՞նչ կ'ըսես. դուն ալ քրիստոնեայ եղած չըլլա՞ս։

— Երէկուընէ ի վեր ես ալ եղած եմ, երէկուընէ ի վեր։ Ձուկը զիս քրիստոնէութեան դարձուց։ Կ'ուզե՞ս գիտնալ այն հաւատքին մէջ եղած թագուն ույժը։ Քիչ օրէն ամէնէն նախանձաւորը ես պիտի ըլլամ՝ որպէս զի իրենց խորհուրդները սորվեցնեն ինծի ու զիս անոնց վարժեցնեն։ Գուցէ քրիստոնէութիւնը աւելի վարձատրէ իմ փիլիսոփայական

[1] Պերսեփոնէ, ըստ դից. Դիոսի ու Դեմետրեայ աղջիկն էր։ Դժոխոց աստուածը Պղուտոն զանի յափշտակելով իրեն կին առաւ, և այսպէս եղաւ աստուածուհի դժոխոց։

հնարութիւններս։ Նոյն իսկ Հերմէսի [1] ալ ուխտ մ'ըրած եմ որ, եթէ աղջնակը գտնելու համար ինծի օգնէ՝ իրեն երկու հաւասար գիրութեամբ ու ոսկեզօծ եղջիւրներով հորթեր պիտի զոհեմ։

Հերմէս իր գաւազանը կը յօրինէ [Փնս. Իտալ.]

— Այնպէս կ'երեւի որ, քու երէկի քրիստոնէութիւնդ ու քու երկարժամանակեայ փիլիսոփայութիւնդ հաւասարապէս կը թոյլատրեն որ Հերմէսի հաւատաս, այնպէս չէ՞։

— Ինչ բանի որ ես պէտք ունենամ՝ անոր ալ կը հաւատամ. ահա՛ այս է իմ փիլիսոփայութիւնս՝ որուն Հերմէս ալ կը հաւնի անշուշտ։ Դժբախտաբար [ինչպէս դուք ալ գիտէք թէ ո՛րքան կասկածոտ է այդ աստուածը] ամէնէն անբասիր փիլիսոփաներու խոստումներուն անգամ չի հաւատար ան, և աւելի կը նախընտրէ իր եղինջներն առաջուց ընդունիլ. բայց ան ալ սոսկալի սուղի կը նստի։ Ամէն փիլիսոփայ Սենեկայ չէ, ու ես ալ միջոցները չունիմ այս տեսակ զոհաբերութիւն մ'ընելու։ Եթէ ուրեմն աղնուական Վինիկոս ինծի նուիրելու իր մտադրած գումարէն կանխավճար մ'ընէր....

— Դա՛նկ մ'անգամ չկայ քեզի, Քիլո՛ն, ըսաւ Բեդրոնիոս, դա՛նկ մ'անգամ։ Բայց թէ որ նախ դուն Լիկիան գտնես՝ քու յուսացածէդ շատ աւելի պիտի ըլլայ Վինիկիոսի առատաձեռնութիւնը. ըսել կ'ուզեմ թէ, նախ պէտք է որ անոր թագստոցը գտնես միայն։ Հերմէս ալ պիտի պարտաւորի երկու նոխազի վարկ բանալ քեզի, թէպէտ չեմ զարմանար բնա՛ւ որ ատիկա իր կամքին հակառակ ըլլայ, և արդէն այս բանը գրաւական մըն է իր կորովամտութեան։

[1] Հերմէս առեւտուրներու պաշտպանողն էր ըստ առասպելին, ու միեւնոյն ատեն ճարտարախօսութեան, ուղեւորութեան, վաճառականութեան ու գողութեան ալ պաշտպանն էր։

— Մտիկ ըրէք, պատուական տեա՛րքս, մեծ կարեւորութիւն ունի իմ ըրած գիւտս, զի աղջնակը անձամբ գտնել չկրցած ըլլալս անգամ, պիտի յաջողիմ վերջապէս գտնել՝ թէ ինչ միջոցով զայն փնտռելու է։ Դուք, քաղաքին ամէն կողմերն ու գիւղերը ձերբակալներ ու ստրուկներ ղրկեցիք. անոնցմէ գէթ մէկը կրցա՞ւ ո՛և է հետք մը գտնել։ Ո՛չ. միա՛յն ես կրցայ յաջող արդիւնք մը ձեռք բերել։ Բայց դեռ աւելին կայ։ Անշուշտ ձեր ստրուկներուն մէջ ալ քրիստոնեայ կը գտնուի, ինչու որ այս աղանդաւորութիւնը ամէն կողմ ծաւալ գտած է։ Արդ, ատոնք օգնելու տեղ՝ ձեզ պիտի խաբեն, ուստի լաւ չէ որ անոնք տեսնեն իմ հոս գալս։ Ուրեմն ո՛վ աղնուական Բեդրոնիոս, հրամայէ Եւնիկէի՝ որ լուռ մնայ. ու դուն ալ, աղնուակա՛ն Վինիկիոս, այնպէս կարծել տուր՝ թէ քեզի տեսակ մը օծանելիք ծախած եմ, որով եթէ օծես քու ձիերդ՝ յաղթող կը հանդիսանան ձիարշաւներու մէջ։ Ու միայն ես ըլլամ Լիկիան փնտռողը, և հակառակ մէկ ձեռքս միայն ամբողջ ըլլալուն, պիտի տեսնէք թէ ինչպէս շուտ կը գտնեմ փախստականները։ Վստահութիւն ունեցէք իմ վրայ, ու գիտցէք որ, ձեր ընելիք կանխավճարը որքան շատ ըլլայ՝ նոյնքան աւելի խրախոյս պիտի առնեմ, ինչու որ կը յուսամ աւելին ընելու, և այն ատեն աւելի վստահ պիտի ըլլամ թէ ինծի խոստացուած պարգեւը անվրէպ պիտի տրուի։ Իբր փիլիսոփայ կ'արհամարհեմ դրամը, թէեւ ո՛չ Սենեկայ, ո՛չ ալ Մուսոնիոս ու Կոռնուտոս արհամարհած են՝ ուրիշները պաշտպանելու համար իրենց մէկ մատն իսկ չկորսնցուցած ըլլալով հանդերձ, ու կրնան ալ անձամբ գրի առնելով ապագայ սերունդին թողուլ իրենց անունը։ Սակայն, բաց ի այն ստրուկէն զոր գնել կ'ուզեմ, բաց ի Հերմեսէն՝ որու խոստացած եմ երինջները [ու դուք շատ լաւ գիտէք թէ այսօր ո՛րչափ սուղ են կենդանիները], այս խուզարկութիւնը արդէն ինքնին շատ մը ծախքերու դուռ կը բանայ։ Քիչ մըն ալ մտիկ ըրէք ինծի համբերութեամբ։ Այս վերջին օրերս, առանց շունչ առնելու պտտելու համար, ոտքերս արիւնլուայ եղան։ Կապելաներ, փուռեր, մսավաճառանոցներ, ձէթ, ձուկ ծախողներու խանութներ, վերջապէս տեղ չձգեցի այցելեցի՝ անոնցմէ բան մ'իմանալու համար։ Ամէն ճամբայ, ամէն փողոց ոտքերուս տակ առի, փախստական գերիներու թագստոցները այցելեցի, դրամ ալ կորսնցի, հարիւր «դանկ»ի չափ մուրախաղի մէջ. լուացարանները գնացի, լաթ փռելու հիւղակներուն ու ժողովրդային ճաշարաններուն մէջ մտայ ելայ. իշապաններու, քանդակագործներու, աճպարարներու, ակռայ քաշողներու քով յաճախեցի, ու խօսեցայ չոր թուզ ծախողներու հետ, մինչեւ իսկ գերեզմանատուները գնացի, և գիտէ՞ք թէ ինչո՛ւ. ամէն տեղ ալ ձուկի մը ուրուագիծը շինելու, և գծած ատենս հոն եղողներուն աչքերուն մէջ դիտելու և տեսնելու թէ անոնք ի՛նչ կ'ըսեն։ Երկար ատեն ո՛և է արդիւնք մը ձեռք չձգեցի. վերջապէս օր մըն ալ ծեր գերի մը

նշմարեցի հոսիւն մը քով: Անիկա դոյլով ջուր կը քաշէր արցունք թափելով: Անոր մօտեցայ ու լալուն պատճառը հարցուցի: Այն ատեն հօրս աստիճաններուն վրայ նստանք երկուքնիս ալ, և ինք պատմեց ինծի՝ թէ քումայ լուսմայի վրայ դրած էր՝ իր պաշտելի զաւակը փրկանաւորելու համար. բայց անոր տէրը, Պանսա անունով, դրամը առնելէ վերջ՝ դարձեալ իր քով վար դրած էր զաւակը: «Ահա իմ արցունքներուս պատճառը, յարեց ծերունին, և թէպէտ չեմ դադրիր կրկնելէ. Տէ՛ր քու կամքդ ըլլա՛յ. բայց իմ ո՛րչափ մեղքերուս համար չեմ կրնար արցունքներս զսպել»— Իսկ ես՝ նախազգացումով մը ջուրին մէջ թաթխեցի մատս ու անոր աչքերուն առջև ձուկ մը նկարեցի: Ծերը աս տեսնելուն պէս, պատասխանեց. «Ե՛ս ալ կը յուսամ ի Քրիստոս»—Այն ատեն անոր հարցուցի. «Այս ձեւէն ճանչցար անշուշտ իմ ինչ ըլլալս» — Այո՛, պատասխանեց ծերունին, և խաղաղութիւն ընդ քեզ[1]:»— Եւ ա՛լ ես սկսայ հարցափորձել զանի, և այն պարկեշտ մարդուկը ամէն ինչ պատմեց ինծի. թէ՝ իր տէրը, այդ Պանսան ազատագիրն է հանրածանօթ մեծ Պանսայի. թէ ինք Տիբերիսի վրայէն քարեր կը փոխադրէ Հռոմ՝ ուր գերիներ և ուրիշ վարձկաններ զանոնք պարպելով գիշեր ժամանակ կը փոխադրեն կառուցման վրայ եղած շէնքերուն քով, որպէս զի ցորեկ ատեն անցուդարձը չխափանեն. թէ՝ այդ բանուորներուն մէջ շատ քրիստոնեաներ կը գտնուին, ընդ որս և իր զաւակը՝ որուն ոյժէն վեր ըլլալով այդ աշխատանքը կը փափաքէր փրկանաւորել զայն, բայց Պանսա թէ՛ ստակին ուզած էր տիրանալ ու թէ՛ գերիին միանգամայն: Եւ այս պատմութիւնը ըրած պահուն հէք ծերունին սկսաւ դարձեալ ո՛րչափ զաւն արտասուել՝ որ ես ալ չկրցայ իմ արցունքներս բռնել... Արդէն իմ աչքերէս դիւրաւ խոյս կու տան արցունքները, ըլլա՛յ թէ սրտիս բարութենէն, ըլլա՛յ թէ աչքերուս ցաւերէն՝ որոնք շատ քալելէս արիւնլուայ եղած են: Յետոյ իմ կարգիս ես ալ սկսայ սրտմնչել ըսելով թէ, միայն քանի մ'օրէ ի վեր Նապոլիէն եկած ըլլալով, հոս իմ կրօնակիցներէս և ոչ մէկը չէի ճանչնար, ո՛չ ալ գիտէի թէ ո՛ւր կը հաւաքուին աղօթելու համար: Իսկ ինք զարմացաւ որ Նապոլիի քրիստոնեաները իրենց Հռոմի մէջ ունեցած եղբայրներուն ուղղուած ո՛և է յանձնարարական թուղթ մը չէին յանձնած ինծի, բայց ես անոր հասկցուցի թէ ճամբան կորսնցուցած էի զայն: Եւ ինք այն ատեն ինծի ըսաւ՝ թէ պէտք էր որ գիշեր ժամանակ գետեզր երթայի, ուր ինք պիտի ծանօթացնէր ինծի քրիստոնեաները, և անոնք ալ զիս պիտի առաջնորդէին աղօթատեղիներն ու զանոնք վարող երէցներուն: Ասոր վրայ ես այնչափ ուրախութիւն զգացի որ խելոյն պէտք եղած գումարը տուի անոր իր որդին ազատագրելու համար, յուսալով որ ազնուազարմ Վինիկիոս անոր կրկինը ինծի կու տայ...:

[1] Քրիստոնէական առաջին դարերուն այս էր զիրար ողջունելու ձեւը:

— Քիլո՛ն, ընդմիջեց Պետրոնիոս, քու այդ պատմութեանդ մէջ սուտը կը ծփայ ճշմարտութեան մակերեսին վրայ, ինչպէս իւղը՝ ջուրին վրայ: Իրա՛ւ, կարեւոր լուրեր հաղորդեցիր մեզի, ատի չ'ուրացուիր. ու նոյն իսկ կը յաւելում ըսելու թէ՝ Լիկիան գտնելու շաւղին մէջ կարեւոր քայլ մըն ալ ըրինք, բայց պէտք չէ քու տուած տեղեկութիւններդ սուտերով շաղես: Ի՞նչ է այդ ծերուկին անունը՝ որմէ կրցար տեղեկանալ թէ քրիստոնեայք ձուկի նշանով զիրար կը ճանչնան:

— Եւրիկիոս, տէ՛ր իմ: Թշուառ հէք ծերունի մըն է. երբ զինք տեսայ՝ մէկէն ինծի ա՛յնպէս մը թուեցաւ թէ Գլաւկոսը կը տեսնէի, այն Գլաւկոսը՝ զոր ես իր սպաննիչին դէմ պաշտպանեցի. և ատո՛ր համար էր որ արդէն շատ յուզուեցաւ սիրտս:

— Կարծեմ թէ լաւ ձեւք ձգած ես քու մարդը, ու բաւական խորամանկ պիտի ըլլաս այդ ծանօթութենէդ օգտուելու համար, բայց ես գիտեմ որ անոր դրամ բնա՛ւ տուած չես, ո՛չ իսկ դանկ մը. կը լսե՞ս: Դուն անոր բա՛ն մը տուած չունիս:

— Այո՛, բայց անոր օգնեցի հօրէն ջուր քաշելու համար, և իր որդւոյն մասին ալ շատ վշտակցութեամբ խօսեցայ: Այո՛, տէ՛ր իմ. Պետրոնիոսի մը սրամտութենէն կրնայ՞ միթէ բան մը պահել: Լա՛ւ, դրամ բնա՛ւ չտուի, և կամ աւելի ճիշդը խօսելու համար, անոր տուի՝ բայց մտքով միայն, դիտաւորութեամբ միայն. և աս ալ անոր բաւական էր՝ եթէ ինք փիլիսոփայ ըլլար: Այո՛, այսպէս ըրի, զի աւելի օգտակար ու աւելի անհրաժեշտ սեպեցի այդպէս գործելու. ու պէտք է խորհիս ալ, տէ՛ր իմ, որ այս ընթացքս մէկէն ինծի գերեց բոլոր քրիստոնեաներն ալ, և իմ առջիս բացաւ անոնց բոլոր գումարումներուն՝ ալ դռները. կրնա՞ս հապա երեւակայել թէ ի՛նչ մեծ ակնկալութիւններ կրնայի ունենալ՝ եթէ անգամ մը անոնց վստահութիւնն ալ շահէի,

— Շիտա՛կ է, ըսաւ Պետրոնիոս, այսպէս ընելու էիր:

— Եւ ատոր համար հոս եկած եմ՝ որ զայն ընելու վիճակին մէջ դնէք զիս:

Ու քեռին դառնալով իր քեռորդւոյն ըսաւ.

— Հրամայէ՛ որ հինգ հազար սեստերտ[1] տան, բայց մտքով միայն, դիտաւորութեա՛մբ:

— Հետդ երիտասարդ մը պիտի դնեմ՝ պէտք եղած դրամն ալ տալով, ըսաւ Վինիկիոս Քիլոնի դառնալով: Ու Եւրիկիոսի կ'ըսես որ ատկէ վերջ ինք քու ստրուկդ է և անոր կը հանձնես դրամը. իսկ քու ինծի բերած կարեւոր լուրերուդ համար՝ հաւասար գումար մըն ալ դուն պիտի առնես: Այս իրիկուն ուրեմն կու գաս առնելու թէ՛ երիտասարդը ու թէ՛ դրամը:

[1] Սեստերս, շուրջ 0, ֆր. 21 սնդ. = 36 փրն

— Ճշմարի՛տ կեսար մըն ես դուն, գոչեց Բիլօն: Ներէ՛ սակայն, տէ՛ր իմ, որ քեզի ձօնեմ իմ երկս, բայց նաև ներողամի՛տ եղիր որ այս բիրկուն դրամին համար միայն գամ, քանզի որ Եւրիկլէս ինծի ըսաւ թէ բոլոր նաւակներն ալ պարպուած էին, և թէ՛ քանի մը օրէն միայն նոր բեռներ պիտի գային Ռոդոսէ: «Խաղաղութիւն ընդ ձեզ» կ'ըսեն քրիստոնեայք հրաժեշտ առնելու համար: Սարկաւի մը... գնել կը փափաքիմ, ...այսինքն թէ ստրուկ մը բռնել կ'ուզէի: Ձկները խայծով կը բռնուին, և քրիստոնեայք ալ՝ ձուկով:» Խաղաղութի՜ւն ընդ ձեզ: Խաղաղութի՜ւն... խաղաղութի՜ւն... խաղաղութի՜ւն...»

ԺԵ.

Պետրոնիոսէ առ Վինիկիոս.

«Վստահելի ստրուկի մը միջոցաւ պիտի ընդունիս այս նամակը, զոր հոսկէ՝ Անտիոնէ կը գրեմ, և որուն անմիջապէս պէտք է պատասխանես միևնոյն բանբերին միջոցաւ. թէև քու ձեռքդ սուր ու տէգ գործածելու աւելի վարժութիւն ունի՝ քան գրիչ: Քեզ հոդ յաջող ու յուսալից հետքի մը վրայ ձգեցի ես, ուստի քաջայոյս եմ որ, կա՛մ մինչև հիմա արդէն քու իղձերդ պսակուած են Լիգիայի մասին, և կա՛մ մօտ են պսակուելու, դեռ բքախառն քամին Սորրաթէի բլուրներէն գեղեցիկ Կամպանիայի վրայ չփչած: Ո՛վ իմ Վինիկիոս, Կիպրոսի ոսկեվարս դիցուհին թող քու վարպետուհի՛դ ըլլայ. իսկ դո՛ւն քու կարգիդ վարպետ ըլլաս այն Արշալուսային Լիգիայի՝ որ խոյս կուտայ սիրոյ արևէն: Մտածէ որ մարմարինը՝ որքան ալ մեծարժէք ըլլայ, ինքնին բան մը չ'արժեր, և ա՛յն ատեն միայն թանկագին կ'ըլլայ՝ երբ արուեստագէտին ձեռքը զանի հրաշակերտի մը կը փոխակերպէ:

«Քու ձեռքդ է նման արուեստագէտ մ'ըլլալը, սիրելի քաղեկամս: Բաւական չէ սիրել, այլ սիրելու կերպն ալ գիտնալ պէտք է, և զայն ուրիշին ալ սորվեցնելու եղանակը: Խաժամուժ ամբոխն ալ, անասուններն ալ սիրոյ զգացում կը տածեն. բայց ճշմարիտ մարդը պէտք է զանազանէ ինքզինք թէ՛ մէկէն ու թէ՛ միւսէն, քանի որ ազնուական դէպ մը կու տայ սիրոյ, ու մինչ ինք կը զարմանայ անոր վրայ՝ միւս կողմէն գիտէ նաև զանի գնահատել, և իր զգացած հաճոյքին չէ թէ միայն մարմինը՝ այլ հոգին ալ կը մասնակցէ: Ստէպ հոս՝ մեր կեանքին զառածութեան, անապահովութեան, ունայնութեան վրայ խորհած ատենս, յանկարծ մտքէս անցած է թէ, գուցէ դուն ամէնէն լաւագոյն ասպարէզն ընտրած ես, զի չէ թէ Կեսարի Արքունիքը, այլ պատերազմն ու սէրը միայն են՝ որոնց համար կ'արժէ ծնած ըլլալ ու ապրիլ:

«Պատերազմի մէջ բախտաւոր եղած ես. կը մաղթեմ որ սիրոյ մէջ

ալ այնպէս ըլլաս: Թէ որ հետաքրքիր ես գիտնալու թէ ի՛նչ կ'անցնի կը դառնայ Ներոնի Արքունիքին մէջ, ատեն ատեն խօսք կու տամ գրելու: Հիմա հոս, Անտիոնի մէջ «աստուածային ձայնը» խնամելու կ'աշխատինք: Հռոմի հանդէպ դեռ նոյն ատելութեամբ տոգորուած ենք. ձմեռը Պայիայի մէջ պիտի անցնենք, ետքը մեծ շքով Նաբոլի մտնելու համար: Նաբոլեցիք, յոյնէ սերած ըլլալով, աւելի փառաւոր ընդունելութիւն մը պիտի ընեն մեզի՝ քան Տիբերիսի ափերուն վրայ եղող գայլի սերունդէն եղողները: Ժողովուրդը խուռներամ պիտի դիմէ Պայիայէ, Պոմպէէ, Բոզզուոլիէ, Կումայէ և Ստաբիայէ մեզ դիմաւորելու. ու ո՛չ ծափեր՝ ո՛չ ալ ծաղկեպսակներ պիտի խնայեն մեզի, ինչ որ մեծ խրախոյս մը պիտի ըլլայ՝ դէպ ի Աքայիա առաջադրուած ուղևորութեանը ընդհուպ ձեռնարկելու:

«Հո՞ս այս փոքրիկ Աւգուստայի յիշատա՞կը: Այո՛, դեռ կ'ողբանք անոր մահը, և յաւակապէս անոր համար շինուած տաղեր կ'երգենք, որոնք ա՛յնչափ հրաշալիօրէն գեղեցիկ են՝ որ Սիրենայք[1] նախանձէ չորժեալ քաշուած են Ամփիտրիտէի ամէնէն խոր անձաւներուն մէջ, և անոնց տեղ դելփինները անշուշտ պիտի վազէին մտիկ ընելու՝ եթէ չարգիլուէին ծովի շառաչներէն: Մեր թախիծը դեռ վերջ գտած չէ. ուստի բոլոր թափով պիտի աշխատինք զայն ամէնուն ցուցադրելու հազարումէկ ձևերու տակ, բայց ոգի ի բռին պիտի աշխատինք որ մեր սուգը գեղագիտական բան մ'ունենայ և այդպէս ալ գնահատուի ամէնէն: Գիտցած ըլլաս, սիրելիդ իմ, որ մենք իբր դերասան ու հոգիով պիտի մեռնինք:

«Կայսերական բոլոր հետևորդներն, այր ու կին՝ հոս են, առանց հաշուելու տասն հազար գերիներ և այն հինգ հարիւր մատակ էշերն՝ որոնց կաթով իր լոգանքը կ'ընէ Պոպպէա: Երբեմն կը պատահի որ ստուգիւ գոհ ենք: Կալվիա Կրիսպինիլլա կը ծերանայ քիչ քիչ: Կ'ըսուի թէ, Պոպպէայէ խնդրած է որ իրմէ անմիջապէս ետքը՝ ինք ալ անոր լոգանքին մէջ մտնէ: Լուկանոս ապտակեց Նիգիդիան այն կասկածով որ սուսերամարտիկի մը հետ կը տեսնուի նէ: Սպորոս Սենեկիոնի հետ խաղալով իր կինը վրայ տուաւ: Ասուկուստոս Սիլանոս ինծի չորս աշխէտ երիվարներ նուիրեց Եւնիկէի տեղ՝ որոնք անշուշտ այսօր իսկ յաղթական պիտի հանդիսանան ձիարշաւի ատեն: Ես չընդունեցի, ու քենէ ալ շնորհակալ եմ որ դուն ալ մերժեցիր: Գալով Տորկուատոս Սիլանոսի,

[1] Սիրենայք որոնք Համբարու, կամ Յուշկապարիկ ալ կ'ըսուին, առասպելեալ ճիւաղներ էին, գլուխնին մինչև իրաններն՝ կնոջ դէմքով, և անկէ վար՝ ձուկի կերպարանքով: Ասոնք Սիկիլիոյ խարակներուն մէջ կը բնակէին իբր թէ, և իրենց հեշտօրօր ձայնով կը հմայէին նաւավարները, որոնք բանի մը ժամ մը մոլուած կը մտնէին խարակներուն ու հոն ծովամոյն կ'ըլլային յորձանքին մէջ: — Ամփիտրիտէ ծովի դիցուհին էր ու Պոսիդոնի հարսնացուն որմէ ծնաւ Տրիտոն յաւերժահարսը:

այդ անմիտը մաքէն անգամ չ'անցնիր թէ ինք աւելի շուք մըն է, քան մարդ մը։ Արդէն վճռուած է իր մահը. յանցա՞նքն ինչ է. պիտի ըսեն. որովհետեւ աստուածացած Օգոստոսի թոռներէն է. որով փրկութիւն չկայ իրեն համար։ Այսպէս է աշխարհս։

«Ինչպէս գիտես, հոս կ'սպասենք Տրդատը՝ և սակայն Վոլոգէս [Վաղարշ.] լիրբ նամակ մը գրած է։ Ասի կը պահանջէ՝ որ իրեն ձգուի Հայաստանը զոր ինք նուաճեց ի նպաստ Տրդատայ. հակառակ պարագային բոլոր ուժովը պիտի դէմ դնէ։ Ի՛նչ կատակերգութիւն. Պատերազմը հրատարակուած կը սեպուի ուրեմն։ Կորբուղոնի լիազօր իշխանութիւն պիտի տրուի, ինչպէս եղած էր Պոմպէոս Մեծի՝ ծովահէններու պատերազմին մէջ։ Ի սկզբան շիտակն ըսելու համար, Ներոն վարանոտ կ'երեւար։ Հաշտ աչքով չէր դիտեր որ յաղթութիւնը տարած պահուն՝ Կորբուղոն պիտի փառաւորուէր։ Նոյն իսկ պահ մը խօսք եղաւ, Աւլոսի յանձնելու այս պատերազմին վերին հրամանատարութիւնը, բայց Պոպէա դէմ կեցաւ, ինչու որ անոր համար Պոմպոնիայի առաքինութիւնը աչքի մէջ մտած շիղ մըն է։

«Վառինիոս մեզի նկարագրեց Պէնէվէնդոյի մէջ տեղի ունեցած շատ շահեկան ճակատամարտ մը սուսերամարտիկներու միջեւ։

«Անձամբ կը տեսնես թէ, մինչեւ ո՛ւր կրնայ բարձրանալ՝ այս դարուս, կարուակ մը, հակառակ ծանօթ առակին. «Մի՛ կարուա՛կ, ի վեր քան զկօշիկ քո,[1]» Վիտէլլիոս կարուակի սերունդէ է, բայց Վառինիոս նոյն իսկ կարուակի մը զաւակն է։ Ո՞վ գիտէ, գուցէ ինք ալ ատեն մը հերիւն քաշած է։ Ալիտուրոս դերասանը երէկ հրաշալիօրէն ներկայացուց Եդիպը։ Ինք հրեայ ըլլալով, խօսակցութեան մէջ հարցուցի թէ քրիստոնեայ կամ հրեայ նոյն բանը չէ՞։ Ինծի պատասխանեց թէ հրէից կրօնքը յաւիտենական էր, մինչ քրիստոնէից՝ նորաձեւ, և թէ՝ քրիստոնեայք Հրէաստանի մէջ կազմակերպուած նոր աղանդ մը կը կազմէին։ Ու սկսաւ անոնց պատմութիւնն ընել քիչ մը. իբր թէ Տիբերիոսի օրով հրեայք մարդ մը խաչ հանած էին, և որ նորանոր հետեւորդներ կ'ունենար իրեն՝ հաւատալով թէ այդ խաչելոյն Աստուած մըն էր։ Քրիստոնեայք, որքան կը տեսնուի, կ'ուրանան բոլոր միւս աստուածները, և ի մասնաւորի մերինները։ Բայց ես չեմ տեսներ թէ ի՛նչ վնաս կայ իրենց համար երբ մեր աստուածներուն ալ հաւատան։

«Թիկելլինոս այժմ ինծի յայտնապէս թշնամութիւն յայտարարեց, և կամ այդպէս կուահել կու տայ։ Բայց ի՞նչ բանի մէջ կը գերազանցէ արդեօք զիս, եթէ ոչ սա մէկ բանին մէջ որ, ինք ինծմէ շատ աւելի փարած է կեանքին, և բաց աստի, ինք ականաւոր գձուձ մէկն է որ յաւակնութիւնը շատ սիրելի է արդէն Պղնձամօրուսին։ Այս երկուքն ալ

1 «Կօշկակա՛ր, կօշիկէդ վեր մ՚ելներ»

կանուխ թէ ուշ, վերջապէս օր մը զիրար պիտի հասկնան և այն ատեն ես մէջտեղ պիտի մնամ։ Չեմ գիտեր թէ դեռ ե՛րբ պիտի հնչէ իմ վախճանս. բայց սա ստոյգ գիտեմ որ, իրերու ներկայ վիճակին մէջ, անվրէպ պիտի հասնի վերջապէս այդ ժամը։ Որո՞ւ հոգ, երբ որ ուզէ թող հասնի, առ այժմ վայելենք։ Եթէ Պղնձամօրուսը չըլլար՝ ընաւ չպիտի իմացուէր թէ ատենք ի՛նչպէս կը սահի։ Բայց անոր շնորհիւ՝ մենք մեր կեանքէն անգամ ձանձրացած ենք։ Ճիշդ չէ անոր աչքը մտնելու համար եղած մրցումը բաղդատել Կրկէսի մէջ տեղի ունեցած ձիարշաւներու, ո՛չ և է խաղի մը կամ կռուի մը՝ ուր ունայնամտութեան յաղթութիւնն է շղոմողը։ Երբեմն ես ինծի ալ այս միեւնոյն մեկնութիւնը կու տամ, և սակայն ես իմ աչքիս ալ Քիլոնէն լաւ մէկ մը չեմ երեւար։ Իրա՛ւ. թէ որ դուն ա՛լ պէտք չունիս անոր՝ ինծի ղրկէ հոս, ինչու որ շատ կ'ախորժիմ անոր սրամիտ խօսակցութիւններէն։ Իմ կողմէ ողջունէ քու աստուածային քրիստոնէուհիդ, կամ՝ լաւ եւս, իմ կողմէ աղաչէ անոր որ ձուկ չըլլայ քեզ հետ։ Լուրեր տուր ինծի քու առողջութեանդ, ու քու սրտիդ կացութեանը մասին, ցտեսութիւն։

Վինիկիոսէ առ Բետրոնիոս.

«Դեռ չգտնուեցա՛ւ Լիկիա։ Եթէ յուսալից չըլլայի շուտ մը զանի գտնելու՝ և ո՛չ իսկ կը պատասխանէի քեզի, ինչու որ կեանքը տաղտկութեամբ վարողը նամակ գրելու ընա՛ւ փափաք չի զգար։ Քիլոնի զիս չխաբելուն մասին համոզում գոյացնել ուզելով, երբ այն իրիկունը եկաւ Եւրիկիոսի համար դրամ առնելու, իր ետեւէն գնացի, զօրականի վերարկուի մը մէջ փաթթուած, առանց իրեն գիտնալու թէ կը հետապնդէի զինք։ Երբ ինք ու իրեն ընկերացող գերին որոշեալ տեղը հասան, կամարակապ սրահին սիւներէն մէկին ետեւը ես պահուեցայ, ու հաստատապէս համոզուեցայ որ Եւրիկիոս ընաւ մտացածին անձ մը չէ։ Քանի մը տասնեակ գործաւորներ կ'աշխատէին խոշոր նաւակէ մը քարեր պարպելու ու զանոնք դիզելու գետափին երկայնքը։ Քիլոն անոնց մօտենալով սկսաւ ծերի մը հետ խօսիլ, և այդ ծերը տեսայ որ քանի մը վայրկեան վերջը ծունկի եկաւ անոր առջեւ։ Միւսերն անոր շուրջը դիզուեցան ու զարմացման գոչեր սկսան արձկել։ Ու տեսայ որ Քիլոն քսակ մը կ'երկարէր Եւրիկիոսի, և սա ալ առնելով ձեռամբարձ սկսաւ աղօթել, մինչ ուրիշ մը, որ անշուշտ անոր զաւակն ըլլալու էր, իր կարգին ծունկի կու գար անոր քով։ Քիլոն բաներ մը զուրցեց՝ զոր չկրցայ լսել, և օրհնեց երկու ծնրադրողները, ինչպէս բոլոր միւս բանուորներն ալ՝ անոնց վրայ խաչի նշանն ընելով. զոր, ինչպէս կ'երեւի, կը պաշտեն այդ մարդիկ, ինչու որ, ըրած պահուն ամէնքն ալ ծունկի եկան։ Ներսիդէս մղում մը կ'զգայի անոնց մէջ ցատկելու և Լիկիան ինծի յանձնողին այն քսակին նման երեք ուրիշ քսակներ խոստանալու, բայց վախցայ որ Քիլոնի գործը կ'աւրեմ, ուստի տուն վերադարձայ։

«Այս բանը պատահեցաւ քու՝ մեկնելէդ տասն օր ետքը։ Այդ օրէն ի վեր, Բիլոն սաէպ եկաւ քովս։ Ինք կը հաւատայ՝ թէ մեծ վարկ գտած է քրիստոնէից քով. ու թէ որ մինչեւ հիմա չէ կրցած Լիկիան գտնել՝ պատճառն այն է որ Հռոմի մէջ եղած քրիստոնէից թիւը այնչափ մեծ էր՝ որ ամէնքը չէին կրնար ճանչնալ զիրար. ո՛չ ալ գիտնալ մէն մի հաւաքոյթի մէջ անցած դարձածը։ Սրդէն, անոնք շատ խոհեմ ու շրջահայեաց են, սակայն հանդերձ ինք կ'ապահովէ թէ պիտի յաջողի ամէն գաղտնիքի տիրանալու՝ երբ անգամ մը ծանօթանայ ու խօսի անոնց ծերերուն հետ՝ որոնք երէց կ'ըսուին։ Սրդէն անանցմէ մէկ քանին կը ճանչնայ ինք ու զանոնք հարցափորձած ալ է, բայց զգուշութեամբ՝ որպէս զի կասկածի տեղի չտայ ու չդժուարացնէ իր ձեռնարկը։

«Իմացած է նաեւ՝ թէ անոնք մասնաւոր վայրեր մ'ունին ուր աղօթելու համար կը հաւաքուին, մանաւանդ քաղաքէն դուրս անբնակ տուներու մէջ և ստորերկրեայ տեղեր։ Հոն կը պաշտեն Յիսուս Քրիստոսը, հո՛ն կ'երգեն սաղեր ու ընթրիք կ'ընեն։ Շատ կան այդ թաղատեղիներէն։ Բիլոն կը կասկածի թէ Լիկիա այն տեղերը միայն կ'այցելէ՝ ուր չի յաճախեր Պոմպոնիա, որպէս զի, երբ դատաւորները ատեանը հասնի՝ ասիկա համարձակ կարենայ երդնուլ՝ թէ չգիտեր անոր թաղատեղը։ Բիլոն երբ յաջողի այդ տեղերուն ծանօթանալ՝ ես ալ իր հետ պիտի երթամ, և անգամ մը որ աստուածներն ինծի տեսնել տան Լիկիան, կ'երդնում որ ա՛լ այս անգամ չպիտի կրնայ ձեռքէս խոյս տալ։

«Մտքով չարունակ այդ աղօթատեղիներուն մէջ եմ։ Բիլոն զգուշացած է որ կ'ուզեմ իրեն ընկերանալ, ու կը վախնայ։ Բայց տունը մնալ անկարելի է ինծի։ Ա՜հ, եթէ նոյն իսկ ծպտուած ու սքողուած ալ ըլլայ նէ՝ դարձեալ զինք պիտի ճանչնայի։ Իրա՛ւ. գիշեր ատեն թէեւ կը հաւաքուին անոնք, բայց դարձեալ դժուար պիտի չըլլայ ինծի զանի գտնելը, գէթ իր ձայնէն կամ սակ իր շարժուձեւէն։ Ուրեմն հարկ է որ ծպտեալ երթամ հոն, ու մտնող ելնող ամէն մարդ լաւ մը չափեմ չափչփեմ։ Ամէն իմիր անոր վրայ մտածելուս համար զանի պիտի ճանչնամ։ Վաղը պիտի գայ Բիլոն ու ետքը միասին պիտի երթանք հոն, հետս զէնք ալ պիտի առնեմ։ Գաւառները ղրկած մէկ քանի զօրքերս ձեռնունայն ետ դարձան։ Ես ապահով եմ որ Լիկիա Հռոմի մէջ է, ու թերեւս ինծի ալ շատ մօտ։ Բաւական տուներ այցելեցի վարձու բռնելու պատրուակով։ Իմ քովս՝ Լիկիա այն տուներէն հազար անգամ աւելի գեղեցիկին պիտի տիրանար. ինչու որ իր կեցած տեղերը աղքատներու լեցնենոր կը բնակին։ Ցեառ ես իրեն համար բան մը չէի խնայեր։ Ինծի կը գրես որ լա՛ւ ընտրած եմ միեւնոյն. բայց ես թաղծութենէ ու սրտմաշուքէ զատ բան մը ընտրած չունիմ։ Ամէնէն առաջ քաղաքին տուները կ'այցելենք, յետոյ դռներէն դուրս կ'ելլենք։ Յոյսը ամէն օր կը մեռնի ու դարձեալ կը ծնի, առանց որոյ անհանդուրժելի պիտի ըլլար կեանքը։

Սա ժամս հիւծելէ զատ ուրիշ բան չունիմ։ Բիլոնին կ'սպասեմ։ Ո՜հ, այս՛ կեանքը կ'սկսի անհանդուրժելի ըլլալ ինծի. ցտեսութի՜ւն։»

ԺԶ.

Բիլոն դեռ սակէ բաւական ատեն վերջ մէջտեղ չելաւ, ու Վինիկիոս չէր կրնար մեկնութիւն մը տալ անոր այս անհետութացումին։ Զօ՛ւր տեղ ինքզինք կ'ուզէր համոզել՝ թէ անշո՛ւշտ յաջող խուզարկում մը համար այսպէս չէր տեսնուեր։ Բուռն բնաւորութիւն մ'ունենալով ինք, իր արիւնը կ'ընդվզէր ցուրտ դատողութեան առջեւ. մինչ միւս կողմէն ալ ստորնութիւն կը թուէր իրեն՝ այսպէս ստրուկի տարազով մութին՝ քաղաքին փողոցներուն մէջ ման գալը։ Թէեւ իր ձերբազատները փորձառու մարդիկ ըլլալով հանդերձ, հրաման ալ ունէին առանց ուրիշ բանով զբաղելու՝ միայն Լիկիան փնտռելու, բայց Բիլոնի չափ անգամ չէին յաջողեր դժբախտաբար։ Լիկիայի համար ունեցած սիրոյն քով՝ խաղամոլի յատուկ յամառ պնդգլխութեան պէս բան մը արթնցած էր իր մէջ, որ կ'ուզէ ամէն գնով յաղթութիւնը ինք շահիլ։ Վինիկիոս արդէն միշտ այսպէս եղած էր։ Իր մանկութենէն ի վեր ան միշտ կրքոտ փութկոտութեամբ մը իր փափաքը իրագործելու վարժած էր, կիրք մը՝ որ չէր գիտեր թէ ի՛նչ ըսել է անյաջողութիւն, ու ո՛չ ալ ընկրկիլ դժուարութեանց առջեւ։ Զինուորական կարգապահութիւնը՝ իրա՛ւ է, կըրցած էր սանձել առ ժամանակ մը իր այդ կրակոտ բնաւորութիւնը, բայց նման դէպքերու մէջ՝ խորապէս համոզուած էր թէ իր ստորադասները պարտաւոր էին անպայման կերպով կատարել իր տուած բոլոր հրամաններն ալ, Արեւելքի մէջ իր երկարժամանակեայ կեանքը՝ ստրուկի նման հլու, և հզօրներու կամքին կուրօրէն հնազանդելու վարժ ազգերու միջեւ՝ ա՛լ աւելի հաստատած էր իր մէջ սա համոզումը՝ թէ պէտք չէր որ սահման գծուած ըլլար իր «Ես կ'ուզեմ» ին։ Բաց աստի, իր անձնափառութիւնն ալ խորապէս վիրաւորուած կ'զգար։ Լիկիայի դիմադարձութիւնն ու փախուստը անմեկնելի բան մը կը թուէր Վինիկիոսի, տեսակ մը առեղծուա՛ծ։ Ուստի, այդ բանը լուծելու համար գիշեր ցորեկ իր ուղեղը կը պայթեցնէր։ Ու այդ վայրկեաններուն, կ'զգար թէ երբ Ակտէ ապահոված էր Լիկիան զինք սիրելու մասին՝ ճշմարիտը զրուցած էր։ Բայց այդ պարագային ինչո՞ւ արդեօք Լիկիա նախընտրած էր թափառաշրջիկ ու թշուառ կեանք մը քան իր սէրը, իր գորովը և մշտական բնակութիւն մը իր իսկ ապարանքին մէջ։ Այս հարցումին պատասխան մը չէր գտներ. այլ միայն իբր մթնշաղի մը մէջէն կ'ընդնշմարէր՝ թէ իր ու Լիկիայի ըմբռնումներուն, իր ու Բեղլոնիոսի աշխարհին և Պոմպո-

նիայի ու Լիկիայի աշխարհներուն մէջէն անդունդի չափ խոր տարբերութիւն մը պէտք էր գտնուէր՝ զոր բան մը չէր կրնար լեցնել։ Ուստի, իրեն այնպէս կը թուէր՝ թէ ա՛լ պիտի կորսնցնէր Լիկիան, և այս մտածումը կը բաւէր խլելու իրմէ մնացորդը այն ներքին մտային հաւասարակշռութեան՝ որու պահպանումը ա՛յնքան կը մաղթէր Բեդրոնիոս։ Վայրկեաններ կային՝ յորս չէր գիտեր թէ արդեօք կը սիրէ՞ր այն աղջիկը՝ թէ կ'ատէր, ու սա միայն յստակօրէն կը տեսնէր իր մտքին մէջ՝ թէ ամէն պարագայի մէջ պարտաւոր էր զանի գտնելու։ Ու, աւելի նախընտրելի կը սեպէր որ գետինը բացուելով կուլ տար զինք՝ քան չտեսնել ու չվայելել զանի։ Երբեմն այն աստիճանի կը տաքնար իր երեւակայութիւնը, որ կը կարծէր թէ իրապէս կը տեսնէր Լիկիան իր առջեւը կանգուն, ու կ'ըմբոշխնէր անոր գեղեցիկ աչքերուն անհուն հմայքը։ Ու միտքը կը բերէր անոր իրեն ուղղած ամէն ու իւրաքանչիւր խօսքերը՝ և իր՝ անոր զուրցածները։ Բայց վայրկեաններ ալ ունէր՝ յորս դալուկը կը պատէր անոր դէմքին վրայ կատաղութենէն, և իրաւամբ կը խելայեղէր մտածելով այն տառնութիւններն ու տանջանքները որոնց ենթարկել կ'ուզէր Լիկիան՝ երբ անգամ մը զանի ձեռք անցնէր։ Չէ թէ միայն կ'ուզէր տիրանալ անոր, այլ նաև զանի ստրկուհիի մը պէս իր ոտքերուն տակ առնել։ Ու նման պարագաներու մէջ կ'զգար՝ որ, եթէ իր ընտրութեան ձգէին կամ Լիկիայի տրուելն ըլլալ՝ կա՛մ ա՛լ զանի բնաւ չտեսնել, ինք առաջինը պիտի ընտրէր։ Օրեր ունէր, որ երբ կը մտածէր խարազանի հարուածներուն անոր փափուկ մարմնոյն վրայ թողած տխուր նշաններուն վրայ՝ անդիմադրելի փափաք մը կ'զգար անոր վզին փաթթելու։ Ու երբեմն ալ կը խորհէր թէ ո՛րքան երջանիկ պիտի ըլլար՝ եթէ այդ վայրկենին կարենար սպաննել զանի։

Այս յարատեւ մարտիրոսութեան, այս տուայտանքին և այս անըստուգութեան մէջ կ'սպառէր ան իր ոյժն ու իր գեղեցկութիւնը, և անգութ դաժան տէր մը կը դառնար։ Իր ստրուկներն ու մինչև անգամ ձերբազատները սրտադողով մը կը մօտենային անոր, ու երբ յանիրաւի խիստ պատիժ մը կը սահմանէր իրենց՝ կ'սկսէին ատել զանի, մինչ ինք օր քան զօր աւելի միայնակ զգալով ինքզինք բարկութիւնը անոնցմէ կ'առնէր միշտ։ Բայց Քիլոնի ներկայութեանը՝ կը զսպէր ինքզինք, վախնալով որ մի՛ գուցէ ասիկա ետ կենար իր խուզարկութենէն։ Իսկ յոյնը՝ զայն նշմարելով, կը ջանար աւելցնել անոր վրայ իր ազդեցութիւնը և ա՛լ աւելի շահագործել զանի։ Ի սկզբան ամէն անգամ որ Վինիկիոսը տեսնէր՝ կ'ապահովէր զանի թէ լաւ ընթացքի մէջ է գործը և արագ յառաջ կ'երթայ, յետոյ կ'սկսէր անոր առջև դնել դժուարութիւն դըժուարութեան ետեւէ, և իրականութիւնն ալ չէր ծածկեր՝ թէ դեռ ատեն մըն ալ պէտք էին յառաջ տանիլ իրենց խուզարկումները, բայց միշտ ապահովելով յաջող ելքը։ Վերջապէս երկա՛ր օրեր անոր սպասելէ

ետքը, ան հասաւ ա՛յնչափ գժգունած դէմքով՝ որ երիտասարդը տժգունեցաւ, ու ոտքի ցատկելով հազիւ ոյժ ունեցաւ հարցնելու.

— Քրիստոնեից մէջ չի՞ գտնուիր ուրեմն։

— Հո՛ն է, տէր իմ, պատասխանեց Քիլոն, բայց Գլաւկո՛ս ալ հոն էր։

— Որո՞ւ մասին է խօսքդ, ո՞վ է այդ Գլաւկոսը։

— Մոռցած ըլլալու ես, տէր իմ. սա ան ծերունին է՝ որու ուղեկից եղայ Նափոլիէ Հռոմ գնացած ատենս, և զոր պաշտպանել ուզած պահուս այս երկու մատներս վրայ տուի, կորուստ մը՝ որ կ'արգիլէ ինծի գրելու։ Մարդասպանք զանի դաշունահար ընելով՝ կինն ու աղջիկը առեւանգեցին։ Ես ալ զանի մահամերձ վիճակի մէջ թողուցի Մինտուռնայի պանդոկին՝ ու շատ լացի վրան։ Ահ, հիմա ստիպուած եմ հաւատալու՝ թէ ան կենդանի է ու Հռոմի քրիստոնեայ հասարակութեան կը պատկանի։

Վինիկիոս, որ թէև լաւ մը չէր ըմբռներ այս խօսքերուն իմաստը, բայց հասկցաւ որ այդ Գլաւկոսը արգելք մըն էր Լիկիան գտնելու համար, սակայն զսպեց իր զայրոյթն ու ըսաւ.

— Քանի որ դուն զինք պաշտպանած ես՝ ան ալ անշո՛ւշտ երախտագէտ պիտի ըլլայ քեզի հանդէպ։

— Ահ, ազնուազարմ տրիբուն, եթէ աստուածներն անգամ այնպէս չեն միշտ, ի՛նչպէս մարդիկ պիտի ըլլային։ Անշո՛ւշտ երախտագէտ ըլլալու էր ինծի հանդէպ, բայց քանի որ շատ տկարամիտ ծերուն մըն է՝ ու տարիքի լուծին տակ և կեանքի պատրանքներէն չարացած, չէ թէ միայն երախտագէտ չէ՝ այլ մինչև իսկ կ'ամբաստանէ զիս, ինչպէս իր կրօնակիցներն ինծի ըսին, իր սպաննիչներուն համախոհ ըլլալու յանցանքով, և զիս իր դժբախտութեանց գլխաւոր հեղինակը ցոյց կու տայ։ Ահա իմ այս երկու մատներուս տեղ ընդունած վարձատրութիւնս։

— Վա՛տ խաբեբայ, ապահով եմ որ ըսածը շատ ալ չիտակ է, պատասխանեց Վինիկիոս։

— Այդ պահուն, տէր իմ, դուն իրմէ աւելի գիտնալու ես, քանի որ գէթ ինք կը կասկածի միայն այդպէս ըլլալուն։ Բայց սոսկ կասկածը չպիտի արգիլէր որ քրիստոնեայք չգրգռուէին՝ ու սոսկալի վրէժ մը լուծեն ինծմէ։ Եթէ իրմէ կախում ունենար՝ արդէն մինչև հիմա ինք կը լուծէր, և քրիստոնեայք ալ ապահովաբար իրեն կ'օգնէին. բայց բարեբախտաբար անունս չի գիտեր, և ո՛չ ալ ինծի հանդիպեցաւ այն տան մէջ՝ ուր աղօթելու համար մենք կը հաւաքուինք։ Մինչ ես շուտ մը ճանչցայ զինք, ու նոյն վայրկենին իսկ բոլոր սրտանց կը փափաքէի անոր վզին փարիլ, բայց շնորհիւ իմ իմաստութեանս և այն սովորութեանս՝ ըստ որում կը կշռեմ իմ ըրած ամէն մէկ քայլս, հրաժարեցայ զինք համբուրելէ, ու լաւ ըրի։ Ուստի, աղօթատեղին ձգելուս պէս,

անմիջապէս տեղեկութիւն ուզեցի իր մասին, և զինք ճանչցողներն ինծի ըսին թէ, աս ան մարդն էր՝ որ իր ուղեկցէն չարաչար խաբուած էր։ Առանց ատոր՝ չէին կրնար գիտնալ Գլաւկոսի իմ մասիս տարածայնած սուտ լուրերը։

— Ինծի՞ ինչ աս ամէնը. դուն աղօթատեղւոյն մէջ տեսածդ զրուցէ միայն։

— Եթէ քեզի համար կարեւորութիւն չ'ունի՝ տէր իմ, ինծի համար շատ ունի։ Ես կը փափաքիմ որ ինէ վերջ իմ իմաստութիւնս մնայ. ուստի աւելի կը նախադասեմ հրաժարիլ քու վարձատրութենէդ՝ քան իմ կեանքս վտանգել գձուձ շահու մը համար, առանց որոյ կրնամ իբր ճշմարիտ փիլիսոփայ ապրիլ ու ջանալ աստուածային իմաստութեան տիրանալու։

Այդ պահուն Վինիկիոս չարագուշակ դէմքով մը մօտենալով՝ պայրոյթը աքցող շեշտով մը անոր ըսաւ.

— Ո՞վ կ'ըսէ թէ մահը աւելի շուտ պիտի հասնի քեզի Գլաւկոսի ձեռքով՝ քան իմ ձեռքովս։ Ո՞վ կ'ըսէ թէ, չ'ըն, ես քեզ հիմա անմիջապէս պիտի թաղել տամ իմ պարտէզիս մէջ.

Ցիլոն՝ որ մինչեւ իր ոսկրերուն ծուծը վատ մէկն էր, Վինիկիոսի վրայ յառելով իր աչքերը. շուտ մը հասկցաւ թէ ուրիշ անխորհուրդ խօսք մըն ալ որ արտասանէր՝ իսկոյն մահը պիտի գտնէր, անմիջապէս վրայ բերաւ.

— Պիտի փնտռե՛մ ու պիտի գտնե՛մ Լիկիան։

Խոր լռութիւն մը յաջորդեց ասոր, այնպէս որ՝ դուրսը կը լսուէր Վինիկիոսի հեղձամղձուկ հագագը՝ ու պարտէզին մէջ աշխատող ստրուկներու հեռաւոր երգը։

Քանի մը վայրկեան ետքը, յոյնը տեսնելով որ երիտասարդ պատրիկը քիչ մը խաղաղած էր՝ շարունակեց.

— Մահը առջեւէս անցաւ, թէպէտ ես Սոկրատի մը վայել պայծառ հանդարտութեամբ զայն դիտեցի։ Ո՛չ, տէր իմ, ես չըսի թէ կը հրաժարիմ աղջնակը փնտռելու հոգէն. այլ ուզեցի միայն հասկցնել՝ թէ այժմ այդ գործին համար ծանրածանր վտանգներու ենթարկել պարտաւոր եմ ինքզինքս։ Առաջին անգամ դուն չի հաւտայիր թէ Եւրիկիոս անուն անձ մը գոյութիւն ունի, և թէպէտ անձամբ տեսնելով համոզուեցար թէ իմ հօրս մէկ հատիկ զաւակը ճշմարիտը կ'ըսէ քեզի, բայց ահա ուրիշ կասկած մըն ալ կը յղանաս, այսինքն թէ մի՛ գուցէ խելապատակէս հնարած ըլլամ Գլաւկոսն ալ։ Իցի՜ւ թէ երեւակայութեանս մէկ բանդագուշանքն ըլլա՛ր ան։ Ա՛հ, այն ատեն աներկիւղ կրնայի յաճախել քրիստոնեաներու մօտ՝ ինչպէս մինչեւ հիմա կ'ընէի, ու միեւնոյն ատեն ալ կը թողուի այն ողորմելի պառաւը՝ զոր երեք օրէ ի վեր գնած եմ իմ աս յառաջացած տարիքիս մէջ, աս տխեղծ ու խարխուլ

մարմնոյս նեցուկ ըլլալու համար։ Բայց ապահով եղիր Գլաւկոսի ողջ ըլլալուն, ու թէ որ զիս նշմարած ըլլար՝ գիտցած ըլլաս որ ա՛լ չպիտի կրնայի զիս տեսնել. և այն ատեն ո՞վ պիտի գտնէր քեզի այն աղջնակը։

Աս ըսելով լռեց և արցունքները սրբելով յարեց.

— Ի՞նչպէս կրնամ ես Լիկիան փնտռել՝ քանի որ Գլաւկոս ողջ է։ Ամէն մէկ քայլափոխիս՝ զինք դիմացս տեսնելու սրտադողին մէջ եմ. և անգամ մ'որ դիմացս ելնէ՝ բանս բուսած է, ու բոլոր փնտռտուքներս ալ յօդս կը ցնդին։

— Նպատա՞կդ ինչ է։ Ի՞նչ դարման կը խորհիս։ Ի՞նչ ընել կ'ուզես, հարցուց Վինիկիոս։

Արիստոտել կը սորվեցնէ՝ թէ ամէնէն պզտիկ բաները պէտք է զոհել մեծամեծ բաներու համար, և Պրիամոս արքան ալ յաճախ կ'ըսէր՝ թէ ծերութիւնը ծանր լուծ մըն է։ Արդ, տարիքը ծանրաբեռնած է արդէն զԳլաւկոս, ինչպէս նաեւ երկարժամանակեայ դժբախտութիւնը. և ա՛յնքան թափով՝ որ մահը իրական բարիք մը պիտի ըլլար անոր համար։ Ինչու որ, ի՞նչ է արդէն մահը, եթէ ոչ ազատում մը։

— Այդ յիմարութիւններդ Պետրոնիոսի հետ ըրէ, ու չէ՛ թէ ինծի հետ։ Դուն հիմա ի՞նչ կ'ուզես՝ ան ըսէ։

— Թէ որ առաքինութիւնը յիմարութիւն է, թող աստուածներն ինծի այդ յիմարութիւնը շնորհեն ամբողջ կեանքիս համար։ Բայց ես կ'ուզեմ, տէր իմ, որ մէջտեղէն վերցուի այդ Գլաւկոսը. ինչու որ, քանի՛ ողջ է ան՝ իմ կեանքս ու իմ խուզարկութիւններս յարատեւ վտանգի մէջ են։

— Այդ պահուն քանի մը հոգի վարձէ որ բրածեծ ընելով սպաննեն զանի, և ես կը վճարեմ։

— Բայց անոնք շահագործել պիտի ուզեն քեզ, և իրենց օգտին գործածեն գաղտնիքը։ Ինչու որ Հռոմի մէջ այնքան վարձու մարդասպաններ կան՝ որքան աւազի հատիկ կը գտնուին կրկէսի հրապարակին մէջ։ Ու դուն տեղեակ չես՝ թէ ի՛նչ կը պահանջեն անոնք երբ դիպուածաւ պարտաւորի մէկ մը պէտք ունենան իրենց վատշուէր արարքներուն։ Ո՛չ, ազնուազարմ արիւն, ո՛չ, դուն տեղեակ չես։ Հա՛պա թէ որ եղեռան պարագային իսկ օձիքնին ձեռք տա՛ն. այն ատե՞ն, իսկոյն կը յայտարարեն զիրենք գրգռողին անունը, ու դուն կը մնաս մէջտեղ։ Զիս չեն կրնար մատնել, քանի որ իրենց իմ անունս չեմ զրուցեր։ Անիրաւ տեղը կը կասկածիս ինէ, ինչու որ, առանց հաշուելու նոյն իսկ իմ խոհեմութիւնս ու կանխատեսութիւնս, ուրիշ երկու խնդիր ալ կայ, այսինքն՝ նախ իմ մորթս, և յետոյ ինծի խոստացուած պարգեւը։

— Ո՞րչափի պէտք ունիս։

— Հազար արծաթ դահեկանի[1], որպէս զի ուշի ուշով կարենամ

[1] Հազար արծաթ դահեկանը — sestertium — կ'արժէր՝ շուրջ 260 Ֆր.

պարկիշտ սիկարեաններ վարձել, այսինքն՝ այնպիսի մարդիկ որոնք կարող չըլլան մեծաքանակ գումար մը չորթելով քենէ՝ անմիջապէս փախչիլ ու հետակորոյս ըլլալ։ Աղէկ ծառայութիւնը միշտ լաւ վարձատրելու է։ Յետոյ պզտիկ բան մըն ալ խնդրելու է՝ որ կարենամ ջնջել Գլաւկոս բարեկամիս համար իմ թափած վշտի արցունքներուս նշանները։ Աստուածն՛ըր միայն գիտէ՝ թէ ո՛րչափ կը սիրեմ զինք։ Եթէ այսօր ձեռքս ունենամ հազար արծաթ դահեկանը՝ երկու օրէն դժոխքին մէջ պիտի ըլլայ անոր հոգին, ու թէ որ այն տեղ ալ իր մտածելու և յիշելու կարողութիւնը պահէ՝ առաջին անգամ ըլլալով պիտի հասկնայ թէ ո՛րչափ կը սիրէի զինք։ Ուստի, շուտ մը յարմար անձեր մը պիտի գտնեմ և իրենց ըսեմ՝ որ, Գլաւկոսի ողջ մնալիք իւրաքանչիւր օրուան համար հազար արծաթ դահեկանի վրայէն հարիւրական դահեկան պիտի զեղչեմ։ Բաց ասոր, դեռ այնպիսի ծրագիր մըն ալ ունիմ՝ որ ըստ իս, անվրէպ պիտի յաջողի։

Վինիկիոս այս անգամ ալ անոր պահանջած գումարը խոստացաւ, բայց անոր արգիլեց՝ որ ա՛լ ասկէ վերջ Գլաւկոսի խօսքն անգամ չընէր, յետոյ հարցուց թէ ո՛ւր գտնուած էր բոլոր այդ միջոցին, և ինչ տեսած կամ իմացած էր։ Բայց Քիլոն չկրցաւ շատ տեղեկութիւններ մը տալ՝ միայն ըսաւ թէ ուրիշ երկու աղօթատեղիներ ալ այցելելով՝ լաւ մը զննած էր իւրաքանչիւր անհատ, մանաւանդ կիները, սակայն անոնցմէ և ո՛չ մէկը կրցած էր նմանցնել Լիգիայի, թէ՝ քրիստոնեայք զինք իրենց աղանդին հետեւորդներէն մէկը կարծած էին միշտ, ու կը պատուէին ալ Եւրիկիոսի որդին ազատագրած ըլլալուն և այսպէս Քրիստոսի ճշմարիտ հետեւորդ մը եղած ըլլալուն համար։ Յետոյ վստահցուց ալ՝ թէ Քրիստոնեաներէն իմացած էր գոյութիւնը իրենց մեծ օրէնսդրին՝ Տարսոնեան Պօղոս անուն մէկու մը, որուն՝ Հրէից ամբաստանութեան վրայ բանտարկուած էր Հռոմի մէջ, և թէ՝ ինք ալ մտադիր էր անոր ծանօթութիւնն ընելու։ Բայց իրեն ամէնէն մեծ հաճոյք պատճառողը սա էր որ, այն աղանդին գերագոյն քահանայապետը, Քրիստոսի աշակերտներէն մին՝ որուն Քրիստոս անձամբ յանձներ էր աշխարհի բոլոր քրիստոնեաներու կառավարութիւնը, մօտ ատենէն Հռոմ պիտի գար։ Այժմէն կը կարդացուէր արդէն բոլոր այն քրիստոնեաներուն դէմքին վրայ՝ թէ ո՛րքան բուռն կերպով կը փափաքէին զանի տեսնել և անոր վարդապետութիւնը լսել։ Եւ յարեց՝ ըսելով թէ, այդ առթիւ արտակարգ ժողովներ տեղի պիտի ունենային, որոնց ինք ալ ներկայ պիտի ըլլար, և որովհետեւ նման դէպքերու մէջ շատ դիւրին էր ամբոխին մէջ ծածկուիլ, ուստի կը խոստանար Վինիկիոսն ալ իր հետ տանիլ։ Այդ պահուն անշո՛ւշտ պիտի յաջողէին Լիգիան գտնելու։ Անգամ մ'որ, սակայն, Գլաւկոս մէջտեղէն վերցուէր, խնդիրը բնա՛ւ վտանգաւոր չէր ըլլար։ Անշո՛ւշտ քրիստոնեայք կրնային վրէժխնդիր գտնուիլ, բայց այդ կողմէն երկիւղ չկար՝ քանի որ հասարակօրէն անոնք խաղաղաբարոյ մարդիկ էին։

Աւելին ևս, Քիլոն տեսակ մը հիացումով յայտարարեց՝ թէ բնա՛ւ զեղխութեանց մէջ չէր տեսած զանոնք, ո՛չ ալ աղբիւրներ կամ աւազաններ թունաւորելնին, ու ոչ ալ մարդկային սեռին դէմ ատելութեամբ լեցուն, թէ՝ բոլորովին սխալ էր որ անոնք իշու մը գլուխը կը պաշտէին, և կամ տղու միս կ'ուտէին։ Ո՛չ, ատանկ բան ամենեւին տեսած չէր ինք, կը կրկնէր։ Անշո՛ւշտ, քրիստոնէից մէջ ալ թերեւս կրնար գտնել Գլաւկոսը մէջտեղէն վերցնող մը, բայց անոնց կրօնքը, դէթ մինչև ուր որ գաղտնիքին մասնակից ըրած էին, չէ թէ միայն ոճրագործութեան չէր քաջալերեր, այլ մանաւանդ թէ կը հրամայէր ալ որ ներէին անարգանաց։

Հոս Վինիկիոս յիշեց այն խօսքերը՝ զորս Պոմպոնիա իրեն զրուցած էր Աւլոսի քով, ու սկսաւ տեսակ մը հաճոյքով մտիկ ընել Քիլոնի։ Ու, թէև Լիգիայի հանդէպ իր զգացումները կարծես թէ երբեմն կը խորտակուէին հակառակ զգացումներէն, այսինքն ատելութենէն, սակայն իր սիրտը կը հովանէր դարձեալ՝ իմանալով որ Լիգիայի ու Պոմպոնիայի կրօնքը սոսկալի կամ ոճրալից բան մը չէին բովանդակեր։ Բայց մէկէն իր ներսի դին սա գաղափարը յղացաւ՝ թէ ճիշդ այդ Քրիստոսի երկրպագութիւն ընելը, այն անծանօթը, այն Խորհրդաւոր էակն էր իր ու Լիգիայի միջև խրամատ փորողը, ուստի յանկարծ սկսաւ վախնալ քրիստոնեայ կրօնքէն ու զայն ուժգին ատել։

ԺԷ.

Գլաւկոս թէև բաւական յառաջացած էր տարիքով, բայց դեռ կորովի ու աշխոյժ էր, իսկ Քիլոն իրաւամբ կը փափաքէր որ անգամ մը զանի մէջտեղէն վերցնել տայ։ Արդէն իր՝ Վինիկիոսի ըրած պատմութեանը մէջ մէկէ աւելի կէտեր կային որ ճշմարիտ էին։ Զի, տարիօք ստուգիւ ճանչցած էր ինք Գլաւկոսը, զայն մատնած՝ ու աւազակներու ծախած, ընտանիքէն զրկած, յափշտակած անոր գոյքերը ու զինք մահացու վիրաւորած ալ էր։ Բայց այս տխուր վերյիշումը չէր զինք այնչափ խռովողը, քանի որ հոգեվարք վիճակի մէջ ձգած էր զանի, ու չէ թէ պանդոկի մը՝ այլ Մինտուռնայի մօտ բաց դաշտի մը մէջ։ Ու չէր կրնար անշուշտ մաքէն անգամ անցնել՝ թէ Գլաւկոս պիտի առողջանար ու նոյն իսկ Հռոմ ալ գար։ Ուստի, երբ աղօթատեղւոյն մէջ զանի նշմարեց, յիրաւի ա՛յնչափ սարսափ զգաց՝ որ նոյն րոպէին իսկ կ'ուզէր բոլորովին հրաժարիլ Լիգիայի մասին ո՛ և է խուզարկում ընելէ, բայց այլուստ Վինիկիոսի վախը ա՛լ աւելի կ'ընկճէր զինք։ Քիլոն իսկոյն ճանչցաւ՝ թէ իրեն կը մնար ընտրել մէկ կողմէն Գլաւկոսի երկիւղն ու միւս կողմէն հզօր պատրիկեանի մը վրէժխնդրութեան միջև, ա՛յնպէս հզօր՝

որ անչա՛փ ուրիշ աւելի հզօրի մը… Բեզրոնիոսի ձեռնտուութիւնն ալ պիտի չպակսէր: Նժարին ծանրութիւնը շատ անհաւասար էր, ուստի ինք աւելի ընտրեց պզտիկ թշնամիներ ունենալ՝ քան հուժկու ոսոխներ, և թէպէտ իր ընդոծին վատութիւնը ահաբեկ կը խորշէր արիւնալից ոճրէ մը, բայց և այնպէս մտածեց որ անհրաժեշտ էր գէթ ուրիշի ձեռքով մէջտեղէն անհետացնել Գլաւկոսը:

Կը մնար միայն ոճրագործին ընտրութեան խնդիրը: Արդ, գիշերները գինետունէ գինետուն թափառական յածած ատենը, Բիլոն ճանչցած էր անպատսպարան դատարկաշրջիկ անձեր մը՝ որոնք շատ յարմար էին իր առաջադրած գործին, ուրիշներ ալ՝ որոնք գրպանին մէջ դրամի հոտ առածնուն պէս իսկոյն ծառայելու պատրաստակամութիւն կը յայտնէին, բայց րոպէ մը գրպանելէ վերջ՝ պիտի ուզէին ամբողջ եղածը կորզել՝ հակառակ պարագային մատնել սպառնալով: Ատենէ մ'ի վեր գարշանք կ'զգար այդ զազրալի ու վտանգաւոր դէմքերէն՝ որոնք Սուբուռեան ու Անդրտիբերեան կասկածելի տուներուն չուրջը կը դառնային: Ու, ամէնքն ալ ինքզինքին վրայ դատելով, և բաւականաչափ ծանօթութիւն չունենալով քրիստոնէից ու անոց կրօնքին մասին, կը կարծէր որ դիւրաւ անոնց մէջ ալ պիտի գտնէր հաւատարիմ գործիքներ իր ծրագիրը գլուխ հանելու համար: Ուստի անոնք աւելի վտանգելի երեւելով՝ որոշեց անոնցմէ մէկին դիմում ընել, և խնդիրը այնպէս մը դասաւորել՝ որ յանձնառու եղողին անոնք՝ չէ թէ միայն վարձուց ակնկալութենէն, այլ նաև կրօնական գգացումէ դրդեալ, ոճիրը գլուխ հանելու:

Այս որոշումը առնելէ ետքը, իրիկնամուտին գնաց Եւբիկլոսի, որուն բարեպաշտութենէն ինք ապահով էր, և իր ծանօթ խոհեմութեամբ Բիլոն մտքէն անգամ չանցուց անոր պարզելու իր դիտաւորութիւնը՝ որ ամենեւին չէր համաձայներ արդէն ծերունւոյն առաքինի ու բարեպաշտ սկզբունքներուն հետ: Իր ծրագրին համար պէտք ունէր լաւ տրամադրութիւն ունեցող անձերու, որոնց այն տեսակ գոյնով մը պիտի պարզէր խնդիրը որ անոնք իրենց իսկ չահուն համար պարտաւոր ըլլային յաւիտենական լռութիւն մը պահելու:

Եւբիկլոս, իր զաւկին ազատագրուելէն ետքը, Մաքսիմիանոսի Կրկէսին մօտերը գտնուած այն անթիւ խանութներէն մէկն վարձած էր, ուր ձիթապտուղ, լուբիա, ու մեղրէ օշարակ կը ծախէր: Բիլոն, ուրեմն, ճիշդ այն պահուն վրայ հասաւ՝ երբ ան կարգի կը դնէր իր կրպակը, ու բարեւեց զանի Յիսուսի Քրիստոսի անուամբ, և սկսաւ չուտ մը իր այցելութեան նպատակին վրայ խօսելու, անոր ըսելով՝ թէ, իրեն ըրած բարիքին փոխարէն՝ ինք ալ հիմա կը յուսար որ երախտագիտական ծառայութենէ մը խոյս չպիտի տար ան: Ինչու որ, կը յարէր, մեծ վտանգէ մը՝ որ թէ՛ իրեն ու թէ բոլոր քրիստոնէութեան կ'սպառնար, ինքզինք պաշտպանելու համար եւեթ կորովի ու քաջասիրտ անձերու պէտք ունէր

որոնք՝ եթէ հաւատարմօրէն գլուխ հանէին իր հրահանգները, պիտի վարձատրէր ալ զինք՝ թէև Եւբիկլոսի ըրած այն մեծ բարիքէն ետքը՝ որուն իր բոլոր ունեցածը տուած էր, ինք գրեթէ խեղճ մնացած ալ էր:

Ծերունին ու զաւակը Գուարտոս, խորին յարգութեամբ մտիկ կ'ընէին անոր. այսչափ սրբակենցաղ անձ մը չէր կրնար անշուշտ ա՛յնպիսի բաներ մը խնդրել՝ որ հակառակ ըլլար Քրիստոսի պատուէրներուն, ուստի կուրօրէն ինքզինքնին անոր տրամադրութեան ներքեւ դրին:

Այն ատեն Բիլոն ձեռքերը երկինք բարձրացնելով՝ պահ մը աղօթքի մէջ խորասուզուողի դիրք առաւ, բայց արդեամբ կը խորհէր թէ, արդեօք աւելի նպաստաւոր չէ՞ր ըլլար այդ երկուքին ինքնայօժար ծառայութիւնը միմիայն ընդունելով՝ հազար դահեկանը իրեն վերապահել. բայց չուտ մը մերժեց այս գաղափարը, զի Եւբիկլոս ծեր ու վատոյժ էր, եթէ ոչ տարիքին բերմամբ, գէթ իր քաշած վիշտերուն ու հիւանդութիւններուն համար. իսկ Գուարտոս դեռ տասնուվեց տարեկան էր միայն. մինչ ինք հասած վարժ ու մանաւանդ հուժկու մարդկան պէտք ունէր: Արդէն՝ իր յղացած ծրագրին համաձայն, ինք կը յուսար որ այն հազար արծաթ դահեկանին մէկ մեծ մասը՝ խնայելու յաջողէր:

Բայց անոնք կը պնդէին իրենց պատրաստակամութեան վրայ, ու միայն Բիլոնի բացարձակ մերժումին առջեւ ուզեցին տեղի տալ:

—Դեմաս փոստոնը կը ճանչնամ, ըսաւ Գուարտոս, որ աւուրչէքով սորուկներ ու գործաւորներ կը բանեցնէ իր աղօրիքին մէջ, և անոնց մէջ մէկը կայ մանաւանդ այնքան զօրաւոր՝ որ չորս հոգիի դէմ է: Աս աչքերովս օր մը տեսայ որ այդ մարդը այնչափ խոշոր քար մը կը վերցնէր՝ զոր չորս հոգի տեղէն անգամ չէին կրնար շարժել:

—Եթէ աստուածավախ մէկն է այդ ըսածդ, ու փափաքով մեր եղբայրներուն բարիքին համար ինքզինք զոհելու, ինծի ծանօթացուր:

—Քրիստոնեայ է ինք, տէր իմ, ինչպէս գրեթէ Դեմասի բոլոր միւս բանուորներն ալ, պատասխանեց երիտասարդը: Դեմաս առանձին գործաւորներ կ'աշխատցնէ գիշերներն ու ցորեկները, և այդ ըսած մարդուս հետ գիշերուան աշխատութեանց համար պայմանաւորուած է. ու թէ որ հիմա երթանք Ջրաղացը՝ բանուորները կերակուրի վրայ պիտի գտնենք. ու դուն ազատօրէն կրնաս խօսիլ անոր հետ: Դեմասի բնակութիւնը չուկային մօտերն է:

Բիլոն անմիջապէս հաւանութիւն յայտնեց: Շուկան կառուցուած էր Աւենտինեան բլուրին ստորոտը, Մաքսիմիանոսի Կրկէսէն քիչ հեռու: Ծամբան կարճեցնելու համար, փոխանակ բլուրին ամբողջ չրջանն ընելու, Եմիլեան կամարակապ սրահին քովէն գետին հոսանքն ի վար քալեցին: Ու երբ անդաստակին մէջ մտան:

—Ա՛հ ես ծեր եմ, ըսաւ Բիլոն, ու երբեմն յիշողութիւնս շատ տկար կ'զգամ: Այո՛, թէեւ խնդիրը մեր Փրկչին մասին է՝ որուն իր ա-

չանկերմաներէն մէկին ձեռքով մատնուեցաւ, բայց այս վայրկեանիս բնաւ չեմ կրնար յիշել թէ ի՛նչ էր մատնիչին անունը։

—Յուդայ էր, տէր իմ, որ յետոյ ինքզինք կախեց, —պատասխանեց Կուարտոս՝ քիչ մը զարմացած որ այս տեսակ անուն մը չյիշող ալ կը գտնուի եղեր։

—Ա՛հ այո՛... Յուդա՛յ. շատ շնորհակալ եմ, ըսաւ Քիլոն։

Ու լուռ մունջ քալելով հասան Շուկայ՝ որ արդէն փակուած էր։ Ու ամբարանոցներու շրջանն ընելով՝ ուսկից ժողովուրդին ցորենները կը բաշխուէին, անդի կողմն անցան։ Յետոյ դէպ ի ձախ դառնալով՝ Վիա Օսթիէնսիսի ճամբով հասան Թէսթաչչիոս բլուրն ու Պլատոնեան Կաճառը։ Հոն կանգ առին փայտաշէն տաղաւարի մը առջեւ՝ ուսկից կը լսուէին երկանաքարերու աղմուկը։ Գուարտոս ներս մտաւ, իսկ Քիլոն դուրսը մնաց՝ զգուշանալով բազմութեան մէջ երեւալէ, ու վախնալով շարունակ որ մի գուցէ դիպուածը կամ բախտը իր առջեւ հանէր զԳլաւկոս։

— Այս ջրաղացին մէջ աշխատող Հերակլէսը տեսնելու փափաքովը կ'այրիմ ու կը մրկիմ —ըսաւ իւրովի աչքերը անքթիթ լիալուսնին վրայ յառած։— Թէ որ խորամանկ ու ճարպիկ աղուէս մըն է՝ բաւական դժուարութիւն պիտի քաշեմ, իսկ թէ որ բարեպաշտ քրիստոնեայ մըն է, պարզամիտ մը, այն ատեն առանց դանկ մը գրպանէս հանելու կուրօրէն պիտի հնազանդի ինծի։—

Այս պահուն ընդհատուեցան իր մտածումները, ինչու որ Գուարտոս ուրիշի մը հետ դուրս ելած էր։ Այս վերջինը պատմուճան մը միայն ունէր վրան՝ exomis ըսուած, որ աջ թեւն ու կուրծքը մերկ կը թողուր։ Այս զգեստը մարմնոյն ազատ շարժումը չարգիլելուն համար՝ մասնաւորապէս գործաւորներու յատուկ էր։ Քիլոն այդ մարդը տեսածին պէս լայն շունչ մ'առաւ, ինչու որ ամենեւին տեսած չունէր այս տեսակ դէմք մը՝ որ այժմ մարմնացուած էր։

— Ահա՛, տէր իմ, այն եղբայրը զոր տեսնել կը փափաքէիր։

— Քրիստոսի խաղաղութիւնը քեզի հետ ըլլայ, պատասխանեց Քիլոն։ Գուարտո՛ս, դուն վկայէ մեր այս եղբօրը թէ ես վստահելի մէկն եմ, և յետոյ Աստուծոյ առաջնորդութեամբ տուն վերադարձիր. զի պէտք չէ որ պարապ տեղ քու ալեւոր ծնողքդ առանձին մնայ։

— Սրբակեաց մէկն է սա՛, ըսաւ Գուարտոս, որ իր բոլոր ունեցածը տուաւ զիս ազատագրելու համար, առանց իմ ո՛վ ըլլալս գիտնալու։ Թո՛ղ մեր Տէրն ու Փրկիչը զինք վարձատրէ։

Յաղթանդամ գործաւորը ասոր լսելուն պէս խոնարհելով Քիլոնի ձեռքը համբուրեց։

— Անո՞ւնդ ինչ է. եղբայր իմ, հարցուց յոյնը։

— Ս. Աւազանի անունս Ուրբանոս է։

— Ուրբանո՛ս, եղբայր իմ, ատեն ունի՞ս որ հոս՝ առանց մէկէ մը անհանգիստ ըլլալու քիչ մը տեսնուինք։

— Մեր աշխատութիւնը կէս գիշերին կ'սկսի, իսկ հիմա դեռ կերակուր կը պատրաստուի մեզի։

— Այդ պարագային բաւական ժամանակ ունինք ուրեմն։ Գետեզր երթանք և հոն կը զրուցենք։

Եւ այսպէս ալ ըրին, ու երբ գետ հասան՝ նստեցան թումբին վրայ։ Ամէն կողմ խոր լռութիւն մը կը ծածանէր, միայն հեռուէ հեռու կը լսուէին երկանաքարերու խժալուր աղմուկն ու հոսանքին խոխոջը։ Քիլոն լաւ մը քննեց բանուորին դէմքը՝ որ իրեն պարկեշտ ու բարի երեւցաւ, հակառակ անոր ծանր ու թաղծագին երեւոյթին՝ որ յատկանիշն էր արդէն Հռոմի մէջ ապրող բարբարոսներու մեծագոյն մասին։

Պարզուկ ու միամիտ մէկն է, մտածեց Քիլոն, որ իրապէս պիտի յաջողի բոլորովին ձրիաբար մէջտեղէն վերցնելու Գլաւկոսը։

Յետոյ անոր հարցուց.

[Նկար Ռօքքօ Մարքօնիի]
ՅԻՍՈՒՍ Ս. ՊԵՏՐՈՍ ԵՒ ԱՆԴՐԷԱՍ ԱՌԱՔԵԼՈՑ ՄԻՋԵՒ

— Ուրբանո՛ս, կը սիրե՞ս դուն մեր Աստուածային Փրկիչը։

— Բոլոր հոգւովս, պատասխանեց գործաւորը։

— Հա՛պա քու եղբայրնե՞րդ, քու քոյրե՞րդ, վերջապէս բոլոր անոնք որ քեզ լուսաւորած ու կրթած են Քրիստոսի հաւատքին մէ՞ջ։

— Անշուշտ, անոնք ալ կը սիրեմ։

— Խաղաղութիւնը քեզի հետ ըլլայ։

— Քեզի՛ հետ ալ, հա՛յր իմ։

Ու դարձեալ լռութիւն մը տիրեց, միայն հեռուէն կը մրմնջէին երկանաքարերը և իրենց ոտքերուն տակ ալ կը խոխոջար գետը։

Քիլոն ակնկառոյց կը դիտէր լուսինը, ու ցած և կցկտուր շեշտով մը Փրկչին մահուան վրայ կը մենախօսէր։ Բայց այնպէս մը կը ձեւացնէր՝ իբր թէ Ուրբանոսի չէր խօսածը, այլ վերյիշում մը միայն կ'ընէր Փրկչին մահուան, և կամ՝ իբր թէ այն քունի մէջ եղած քաղաքին գաղտնիք մը կը փսփսար։

Սրտայոյզ ու շատ ազդեցիկ եղաւ պահ մը այս մենախօսութիւնը. գործաւորը կ'արտասուէր. ու երբ Քիլոն սկսաւ տրտնջալ որ Փրկչին

չարչարանաց ուղիին վրայ մէկ մը չգտնուեցաւ, որ զանի պաշտպանէր, եթէ ոչ խաչ ելնելուն՝ գէթ հրէից ու զօրականին թշնամանքներուն ու ծաղրանքներուն դէմ, այն ատեն գործաւորը իր ծայրատիճան յուզումէն, իր զսպուած կատաղութենէն սկսաւ իր հսկայ բռունցքը ճնշել: Քրիստոսի մահը զանի ի գութ շարժած էր միայն, բայց խառնաղանճ ամբոխին խաչեալ Գառին հանդէպ ժայթքած հայհոյութեանց մտածումը այնչափ կը բորբոքէր անոր անմեղ հոգին՝ որ վրէժխնդրութեան բուռն փափաք մը կը տոչորէր զինք:

— Ուրսո՛ս, գիտե՞ս թէ ո՛վ էր Յուդա,— հարցուց յանկարծ Քիլոն:

— Անշո՛ւշտ գիտեմ. բայց չէ՞ որ անձնապահն եղաւ ան, պատասխանեց գործաւորը:

Անոր ձայնին ելևէջին մէջ խոր ցաւի զգացում մը կը թրթռար՝ որ ան մանուկն անձամբ ինք իր պատիժը տուաւ, ու չինկաւ իր ձեռքերուն մէջ, այո՛, իր իսկ Ուրսոսի ձեռքերուն մէջ:

Քիլոն շարունակեց.

— Բայց թէ որ անձնապահն եղած չըլլար ան, ու օրին մէկը քրիստոնեայ մը անոր ո՛ր և է տեղ մը հանդիպած ըլլար. չէ՞ որ այդ քրիստոնէին պարտականութիւնն էր Փրկչին չարչարանքներուն, արեան ու մահուան վրէժը այդ ոճրագործէն առնել:

— Ո՞վ կրնար երբէք հրաժարիլ այս տեսակ վրէժ մը լուծելէ:

— Խաղաղութի՛ւն ընդ քեզ, ո՛վ հաւատարիմ ծառայ Գառին՝ Մեզի հանդէպ գործուած անիրաւութիւններուն համար անշուշտ ներողամիտ գտնուելու ենք. բայց ո՞վ երբէք պիտի համարձակէր ներել Աստուծոյ հանդէպ եղած անիրաւութիւններուն: Ինչպէս օձը կը ծնի օձէն, մեղքը՝ յառաջ կը բերէ մեղք, ու մատնութիւնն ալ՝ մատնութիւն, այսպէս ալ Յուդայի թունաւոր սերունդէն նոր Յուդա մը ծներ է, և ինչպէս ան Հրէից ու Հռովմայեցի զօրքերուն ձեռքը մատնեց Փրկիչը, այս վերջինն ալ կը խորհի այժմ, այս վերջինն ալ կ'ըսեմ, որ մեր մէջն է՝ գայլերու յանձնելու Քրիստոսի ոչխարները: Եթէ այդ մատնութիւնը նախատեսող մը չգտնուի, եթէ՝ քանի որ ատեն կայ, մէկ մը չջախջախէ օձին գլուխը, մենք ամէնքնիս ալ պիտի կորսուինք, ու մեզ հետ Քրիստոսի հաւատքն ալ պիտի վերնայ:—

Գործաւորը՝ ապշահար, շունչը բռնած Քիլոնի երեսը կը նայէր՝ Բայց յոյնը վերարկուին մէկ քղանցքը գլուխը քաշելով՝ այնպիսի ձայնով մը որ կարծես գետնին տակէն կու գար, ըսաւ.

— Վա՜յ ձեզի, ճշմարիտ Աստուծոյ ծառաներ, վա՜յ ձեզի քրիստոնեայ այրեր ու կիներ:

Ու դարձեալ գերեզմանային լռութիւն մը տիրեց, և հեռուէն լը-

ուիլ սկսաւ երկնաքարերու աղմկալից ձայնը, ջրաղացի աշխատաւոր տղայոց խմբերգն ու գետի ջուրերուն մրմունջը:

— Հա՛յր իմ, հարցուց վերջապէս գործաւորը, ո՞ր մատնիչ է այդ:

Քիլոն գլուխը վար խոնարհեց:

— Ո՞ր մատնի՞չ: Յուդայի մէկ զաւակը. այն թունաւոր սերունդին մէկ շառաւիղը, մարդ մը որ քրիստոնեայ կը կեղծէ ինքզինք ու մեր ժողովներուն կը մասնակցի՝ ետքը կեսարին մատնելու համար քրիստոնեաները ու անոր ըսելու համար թէ մենք իբր Աստուած չենք դաւանիր զինք, թէ՝ աղբիւրները կը թունաւորենք, թէ՝ մանուկները կը մորթենք, թէ՝ կ'ուզենք այնպէս մը կործանել Հռովմ որ քար քարի վրայ չմնայ: Տե՛ս՝ մէկ քանի օրէն պրետորականք հրաման պիտի ընդունին ձերբակալելու ու բանտ քաշկռտելու կիներն ու մանուկները, և բանտէն ալ մահուան առաջնորդելու զանոնք, ճիշդ ինչպէս ըրին Պեդանիոս Սեկունդոսի ստրուկներուն: Եւ այս ամենուն ալ պատճառը՝ այդ նոր Յուդան է: Բայց եթէ մէկ մը չպատժեց առաջին Յուդան՝ եթէ մէկ մը վրէժխնդիր չգտնուեցաւ անոր հանդէպ, եթէ մէկ մը չպաշտպանեց մեր Աստուածային Փրկիչը իր չարչարանաց ժամերուն... ա՜հ, ո՞վ պիտի ջախջախէ հիմա այս օձին գլուխը, ո՞վ զանի պիտի պատժէ դեռ անոր մատնութիւնը կեսարի ականջը չհասած, ո՞վ մեր կրօնակիցները պիտի փրկէ ստոյգ մահէ մը:

Ուրսոս, որ հոն քարի մը վրայ նստած էր, մէկէն ոտքի ցատկելով գոչեց.

— Ե՛ս, հա՛յր իմ:

Այն ատեն Քիլոն ալ ոտքի ելաւ, ու լուսնկայի լոյսին տակ զննելով անոր դիմագիծը՝ ձեռքը անոր գլուխը դրաւ:

— Գնա՛ քրիստոնէից մէջ, ըսաւ հանդիսապէս, գնա՛ իրենց աղօթատեղիներուն մէջ, հարցուր անոր թէ ո՛ւր է Գլաւկոսը, ու երբ քեզի ցոյց տան զինք՝ անմիջապէս սպաննէ, կը հասկնա՞ս, անմիջապէս՝ Յիսուս Քրիստոսի սիրոյն համար:

— Գլաւկո՞ս...— կրկնեց գործաւորը քթին տակէն, իբր թէ անոր անունը լաւ մը տպաւորել ուզէր իր մտքին մէջ:

— Կը ճանչնա՞ս զինք:

— Ո՛չ, Հռովմի մէջ հազարաւոր քրիստոնեաներ կան՝ որ զիրար չեն ճանչնար բնաւ: Բայց վաղը գիշեր բազմաթիւ եղբայրներ ու քոյրեր պիտի հաւաքուին Ոստրիանոնի մէջ, ինչու որ Քրիստոսի մէկ մեծ առաքեալը եկած է որ մեզի պիտի վարդապետէ, այն ատեն եղբայրները ինծի ցոյց կու տան զԳլաւկոս:

— Ոստրիանոնի՞ մէջ, հարցուց Քիլոն, քաղաքին դռներէն դո՛ւրս. եղբայրնե՛րն ու նոյնիսկ բոլոր քոյրե՛րը, գիշե՛ր ատեն: Քաղաքին դռներէն դուրս, Ոստրիանոնի՞ մէջ:

— Այո՛, հայր իմ։ Հոն կը գտնուի մեր գերեզմանատունը Վիա Սալարիայի ու Վիա Նոմենտանայի միջև։ Ջե՞ր գիտեր որ մեծ Առաքեալը հոն պիտի քարոզէ։

— Ո՛չ, երկու օր բացակայ գտնուած ըլլալով իր նամակը ձեռքս չի հասաւ։ Ոստրիանոնի ուր ըլլալն ալ չեմ գիտեր որովհետև շատ չ'ըներ հոս գալս Կորնթոսէ, ուր քրիստոնեայ հասարակութիւն մը մարզելու պաշտօն ունիմ։ Բայց ինչպէս ըսիր՝ հոս եղբայրներուն մէջ պիտի գտնես Գլաւկոսն ալ՝ զոր վերադարձած պահուն կ'սպաննես։ Աս որ ըսեմ՝ բոլոր մեղքերուդ թողութիւն պիտի գտնես։ Հիմա ուրեմն խաղաղութի՛ւն ընդ քեզ։

— Հա՛յր իմ...

— Մա՛կ կ'ընեմ, ծառա՛յ Գառին։

Սարսափը նկարուած էր Ուրբանոսի դէմքին վրայ։ Շատ չէր ըներ որ մարդ մը սպաննած էր ինք, թերևս երկուք ալ, մինչ Քրիստոսի վարդապետութիւնը բոլորովին կ'արգիլէ սպաննելը։ Անձնապաշտպանութեան համար չէր որ այդ ոճիրը գործած էր, որով արգիլուած կը սեպուէր, ո՛չ ալ շահու դիտումով ըրած էր, Աստուա՛ծ չընէ։ Եպիսկոպոսն անձամբ նշանակած էր իրեն օգնականները, բայց արգիլած էր միևնոյն ատեն ո՛և է սպաննութիւն ընելը։ Դէպքը սակայն իր նպատակէն անկախ մէկ դարձուածք մ'ունեցած էր, ինչու որ՝ թերևս զինք պատժելու համար, Աստուած արտակարգ զօրութեամբ մ'օժտած էր զինք։ Իսկ հիմա կը զղջար իր ըրածին վրայ։ Մինչ ուրիշներ ջրաղացին անիւը դարձած պահուն կ'երգէին, ինք՝ հեքը, իր յանցանքին վրայ կը մտածէր ու կը վշտագնէր Գառին հանդէպ գործած մեղաց վրայ։ Ա՜հ, այն անհեդ գիշերէն ատգին ո՛րքան աղօթած էր ինք. ո՛րքան արցունք թափած, ու դեռ կ'զգար ալ որ անբաւական էր ըրած ապաշաւը։ Բայց հիմա ինք խօսք տուած էր մատնիչ մը սպաննելու, և լա՛ւ ըրած էր։ Իր պարտքն էր անձին հանդէպ եղած անարգանաց համար միայն ներողամիտ գտնուիլ, ուստի վաղը, Ոստրիանոնի մէջ, նոյն իսկ եղբայրներուն ու քոյրերուն աչաց առջև պիտի սպաննէր Գլաւկոսը. բայց նախ պէտք էր որ ան դատապարտուէր եղբայրներուն երիցագոյններէն, եպիսկոպոսէն կամ Առաքեալէն։ Սպաննելը դժուար չէ, իսկ մատնիչ մը սպաննելը նոյնքան գովելի է՝ որքան արջ մը կամ գայլ մը սպաննելը։ Հա՛պա թէ որ Գլաւկոս անմեղ մ'ըլլալով մեռնէր։ Ի՞նչպէս կրնար ծանրաբեռնել իր խիղճը երկրորդ մարդասպանութեամբ մը, նոր մէկ ոճրով մը, Գառին հանդէպ գործուած երկրորդ մէկ անարգանքո՛վ մը։

— Որդեա՛կ իմ, դատելու համար ատեն չենք ունենար, ըսաւ Քիլոն։ Ինչու որ մատնիչը Ոստրիանոնէն չիփ չիտակ պիտի վազէ Անթիոն՝ Կեսարի քով, և կամ պատրիկեանի մը տունը պիտի պահուի՝ որուն ծառայութեան մէջն է։ Սպաննելու նշանը ես քեզի կու տամ, ու-

գիտցած ըլլաս որ երբ գործը գլուխ հանես՝ մեծ Առաքեալն ու եպիսկոպոսը պիտի օրհնեն քեզ։

Այս ըսելով դուրս հանեց պզտիկ դրամ մը և ձեռքը գօտիին տարաւ՝ դանակը առնելու համար։ Երբ գտաւ, անոր ծայրովը խաչի նշանը գծեց մետաղին վրայ. ու դրամը գործաւորին տալով.

— Ահա ըսաւ Գլաւկոսի դատավճիռը, և աս նշանն ալ քեզի համար է։ Անոր մեռնելէն ետքը այս նշանը կը ներկայացնես եպիսկոպոսին՝ որ ակամայ կամքով գործած մարդասպանութիւնդ քեզի պիտի ներէ։

Ուրբանոս առանց անդրադառնալու իսկ ձեռքը դրամին երկնցուց։ Բայց առաջին ոճրագործութեան յիշատակը ա՛յնքան ուժգին արթնցաւ իր մտքին մէջ՝ որ սոսկմնահար կանգ առաւ։

— Հա՛յր իմ, ըսաւ պաղատագին, դուն յանձն կ'առնո՞ւս այս ոճրին պատասխանատուութիւնը։ Դուն անձամբ վկա՞յ ես Գլաւկոսի մատնութեան գործին։

Քիլոն իմացաւ թէ հարկ էր այդ պարագային ապացոյցներ յառաջ բերել ու անուններ տալ, հակառակ պարագային՝ հսկային սրտին մէջ կրնային կասկածներ մը ու խայթեր մը ծնիլ։ Յանկարծ բարեդէպ գաղափար մը ինկաւ միտքը։

— Լսէ՛, Ուրբանո՛ս, ըսաւ հսկային, ես Կորնթոս կը բնակիմ, բայց հոս Կոսէն եկած եմ, ուր քրիստոնէական հաւատքը սորվեցուցի Եւնիկէ անուն գերուհիի մը։ Անիկա հիմա զգեստի ծալք տալու պաշտօնով կը ծառայէ Ներոնի բարեկամներէն Պետրոնիոսի տունը։ Այս տանը մէջ իմացայ որ Գլաւկոս կ'ուզէ բոլոր քրիստոնեաներն ալ մատնել, ասկէ զատ անիկա Կեսարի ուրիշ մէկ լրտեսին, Վինիկիոսի ալ խոստացեր է որ քրիստոնեաներուն մէջ փնտռելով գտնէ չեմ գիտեր որ օրիորդը։

Հոս կանգ առաւ ու ապշահար դիտեց. գործաւորին աչքերը վայրկենապէս սկսան կրակ ցայտել՝ վայրագ գազանի մը աչքերուն պէս, մինչ դէմքին վրայ կատաղի զայրոյթ մը կը փայլատակէր։

— Ի՞նչ ունիս, հարցուց Քիլոն գրեթէ ահաբեկ։

— Ոչի՛նչ, տէր իմ, վաղը պիտի սպաննեմ այդ Գլաւկոսը։

Յոյնը լռեց. բայց քիչ մը վերջը հսկային թևէն բռնելով այնպէս մը դարձուց՝ որ լուսնոյ լոյսը ուղղակի անոր դէմքին վրայ իյնար, և աչքերը ուշիուշով անոր վրայ յառեց։ Անտարակոյս Քիլոն կը մտածէր թէ պէ՞տք էր որ աւելի խորը թափանցէր հսկային մտածումներուն ու պարզէր զանոնք, թէ՝ բաւականանար իր լսածէն ու իր կասկածածէն։

Խոհեմութիւնը յաղթեց հետաքրքրութեանը. մէկ երկու անգամ խոր հառաչներ մը արձկեց, ու ձեռքը դարձեալ անոր գլխուն վրայ դնելով՝ հանդիսաւոր շեշտով մը անոր հարցուց.

— Ուրեմն, մկրտուած ատենդ Ուրբանո՞ս դրին անունդ։

— Այո՛, հայր իմ։

— Խաղաղութի՛ւն ընդ քեզ, Ուրբանո՛ս։

ԺԸ.

Բեդրոնիոսէ առ Վինիկիոս.

«Դէպքը տխրալի է, անձկալի՛դ իմ, անշուշտ Սաադիկ քու միտքդ մթագնած ու խաւարով պատած է, քու խելքդ ու միտքդ առած է ինչպէս յիշողութիւնդ ալ, ու յափշտակած քեզմէ ուրիշ բանի վրայ չմտածելու՝ եթէ ոչ քու սիրոյդ առարկային: Եթէ ինծի գրած պատասխանիդ անգամ մը կարդացած ըլլայիր՝ պիտի համոզուէիր թէ ի՛նչպէս ամէն բան անտարբեր է այլեւս քեզի համար՝ բայց ի Լիկիայէ, թէ ի՛նչպէս անոր գաղափարով է որ կը սնանիս միայն, ու միշտ զայն կը յիշեցնես. անոր շուրջը կը դառնաս՝ ինչպէս բազէն իր աւարին շուրջը: Յանո՛ւն Պոլլիւքսի[1], շուտ գտի՛ր զանի, և կամ դուն՝ քանի որ դեռ սէրը աճիւնի չէ վերածած քեզ, պիտի փոխարկուիս եգիպտական սփինքսի[2] մը. որնոր՝ ինչպէս կը պատմուի, տժգոյն Իրիսի սիրովը վառուելով՝ ա՛լ անտարբեր եղաւ ուրիշ ամէն բանի, ու միայն գիշերուան կ՚սպասէր որպէս զի իր քարացած աչքերովը սիրուհին դիտէր.

---

1 *Պոլլիւքս ու Կաստոր երկուորեակ էին, և առասպելեալ դիւցազներ, նշանակ են սերտ բարեկամութեան:*

2 *Կնոջ գլխով, շան մարմնով, առիւծի մագիլներով, արծիւի թեւերով ու սլաքաւոր պոչով առասպելեալ ճիւաղ մըն էր. ասիկա իբր թէ հանելուկներ կ՚առաջարկէր անցորդներուն, ու երբ ասոնք չկրնային լուծել՝ այն ատեն կը լափուէին:*

ՎԵՐՋ ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՏՈՐԻ

1000

ՀՀ Ազգային գրադարան
NL0344497
ՀՀ Ազգային գրադարան
NL0344498
ՀՀ Ազգային գրադարան
NL0344499

16142
—
16144